

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ERKEN CUMHURİYET MİMARİSİNİ ERNST
EGLİ ÜZERİNDEN OKUMAK**

MURAT ERDAL DERE

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalını

Ocak-2021
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Murat Erdal Dere tarafından hazırlanan “Erken Cumhuriyet Mimarisini Ernst Egli Üzerinden Okumak” adlı tez çalışması 19/02/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Prof. Dr. Ömer Sadettin ÖKTEN

.....

Danışman

Doç. Dr. Murat ORAL

.....

Üye

Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ

.....

Üye

Prof. Dr. Mine ULUSOY

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Ünal BOZYER

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr.

FBE Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Murat Erdal DERE

Tarih:

ÖZET

DOKTORA TEZİ

ERKEN CUMHURİYET MİMARİSİNİ ERNST EGLİ ÜZERİNDEN OKUMAK

Murat Erdal DERE

**Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Murat ORAL

2021, 208 Sayfa

Jüri

Prof. Dr. Ömer Sadettin ÖKTEN

Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ

Prof. Dr. Mine ULUSOY

Doç. Dr. Murat ORAL

Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Ünal BOZYER

Osmanlı'nın son döneminde devletin eski gücüne tekrar nasıl kavuşturulabileceği sorusuna 'ıslahat', yani kısmi bir modernleşme cevabı verilmiştir. Bu ıslahat hareketleri kurumların kendi olmaktan çıkmadan zamanın fen ve teknik imkânlarına göre yeniden tanzim edilmesi ve Avrupa'dan geri kalınmaması biçiminde yürütülen çözüm arayışları şeklinde tezahür etmiştir.

Osmanlı'dan cumhuriyete geçtiğimizde ise devlet nasıl **kurtulur** sorusu yerini devlet nasıl **kurulur** sorusuna bırakmış, sorunun cevabı da ıslahat yerine inkılap olmuştur. Bu dönüşümün, yani Avrupa ile entegrasyonun sağlanabilmesi için, yeni bir eğitim-sanat anlayışına ve yeni bir kültüre ihtiyaç duyulmuştur. Bu temeller üzerinden yeni bir nesil yetiştirilinceye dek nihai hedefe ulaşmak için başlangıçta yabancı uzmanlardan istifade edilmesi düşünülmüştür. İnkılabın kısa sürede neticelerinin görülebilmesi için mimaride de milli mimariden vazgeçilmiş yabancı mimar hocalarla modern mimari düsturunu benimseyen Yeni Mimari'ye adım atılmıştır. Bu atılan adımlarla başkent Ankara'yı kısa bir sürede yeniden modern bir şekilde inşa ederek tüm toplum kesimlerine 'yeni ve modern' gösterilmek istenmiştir. Bahsi geçen modern mekânların müellifi olacak genç münevver Türk mimarlar da Egli'nin hazırladığı müfredat ile eğitimlerini almış ve Anadolu'nun çehresini değiştirmeye başlamışlardır. Egli hem yeni nesil için okul tip projelerini geliştirmiş hem de mimarlık eğitiminde yeniyi ve modern genç mimarlara öğretmek ve onları yetiştirmek üzere Türkiye'ye özel olarak getirilmiştir.

Özetle; kurtarmak (Osmanlı Devleti)-kurtarmak (Türkiye Cumhuriyeti) kurgusu etrafında şekillenerek gelişen mimari faaliyetler I. Milli Mimari-Yeni (modern) Mimari üsluplarını doğurmuştur. Modern mimariye geçişin ve Erken Cumhuriyet Mimarisinin sembolü olan Egli üzerinden Türk mimarisine katkısını okumak tezimizin kapsamını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise öncelikle Egli öncesi Osmanlı'da başlayan mimaride modernleşme çabalarını değerlendirmek ve Egli'nin gelişiyi başlayan modern mimarinin ister adı Erken Cumhuriyet Mimarisi olsun isterse de Yeni Mimarinin Egli özelinde bugünlere uzanan mimari okumalarından tespitlerde bulunarak değerlendirmektir.

Erken Cumhuriyet Mimarisini Egli üzerinden okurken, Egli'nin hayatını bilmek mimari teorisini anlamının yanında bu teorisinin yapıya yansımaları yorumlamakta daha kolaylaşacaktır. Bundan dolayı çalışmamız içinde Egli'nin hayatı araştırılmıştır. Böylelikle Egli'nin hayat öyküsünü okumak, Türkiye'de modern mimarinin gelişiminin anlaşılmasına ne tür katkılar yaptığını ortaya çıkaracaktır.

Osmanlı modernleşmesinin mimariye yansıyan I. Milli Mimarinin kamudaki son eseri olan Gazi Eğitim Enstitüsü Binasıdır. Bu eserin müellifi Kemaleddin Bey olmakla birlikte ona verilen görevin nihayete erdirilmesiyle dönemin idarecilerin isteği doğrultusunda planların revizesi Egli tarafından yapılmıştır. Her ne kadar söz konusu bu yapı Egli'nin eseri olmamasına karşın ufak dokunuşlarıyla yapı

maliyetleri bağlamında tasarrufa gidilmesi onun katkısını ortaya koymaktadır. Zira Egli, eserlerinde tasarım ile yapı maliyetleri arasında ciddi bir bağ kurmaktadır.

Egli'nin uygulama alanında Anadolu için ilk okul tip projeleri hem yapı maliyetleri hem yöresinde bulunabilecek yapı malzemelerine göre tipolojiler üretmesi hem de cami merkezli köylerin mektep merkezli hale getirilmesinde katkısı olmuştur. Bunun yanında Egli Ankara ağırlıklı eğitim yapılarını konu alan eserler vermesi, bu yapılarında da işleve göre sade cephe tasarlaması ve tasarımında yerel mimari öğelerle birlikte bir kompozisyon yakalaması temel düsturu olmuştur. Egli'nin bu düsturuna somut örnek olarak Musik-i Muallim Mektebi verilebilir. Çünkü medrese geleneği olan dışarıya kapanan ve iç avluya açık olma prensibini bu eserinde uygulayarak, ülkemizin mimari geleneğiyle yeni mimarının öğretilerini dikkate alan yaklaşımını bu eserinde sergilemiştir. Bu bağlamda Musik-i Muallim Mektebi Egli'nin yerelden kopuk modern mimarlığın uygulanamayacağına dair düşüncesinin mimari esere yansımaya dair önemli bir vurgusu olması noktasında değerlendirilebilir. Diğer ilginç bir örnek ise; eğitim yapısı olmayan Divan-ı Muhasebe (Sayıştay) yapısıdır. Bu yapı modern mimarının kübik formunun yansımaya olmakla birlikte, geleneğimizde mevcut olan kapalı çıkma yani cumbaya bir öykülenmesi görülmektedir. Bu yapı üzerinden modern mimari üslubuyla geleneğin mimari öğesinin buluşturularak uyuşmasının güzel bir örneğini temsil etmesi bağlamında önemli bir eserdir.

Planlamaya dair ise 1930 yılında çıkan Belediye kanunun ile tüm yerleşim birimlerinin imar planlamasının hazırlanmasının kanuni alt yapısı oluşturulmuştur. Egli mimari faaliyetlerin yanında Şehir ve Bölge planları da hazırlayarak o dönemin '*Bahçe Kent*' düsturunu İmar Planlarına yansıtarak yaşanabilir bir kent olgusu üzerine durmuştur. Planlamada ayırt edici özelliği ise çağdaşlarına nispetle eski kent dokusunu korumuş ve yeni planlı alanlarla ilişkisini kurarak gelenekle yeni alanları uyumlu hale getirmiştir.

Teorik sahada, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin mimarlık bölümünde müfredatı çağın ruhuna ve ülkenin şartlarına göre tanzim etmiş, hocalığıyla da genç mimarların yetişmesine ve erken cumhuriyet mimarisindeki modern mimari anlayışın devam etmesine katkıda bulunmuştur. Akademide Milli Mimari seminerlerini vermesinde ana gayesi; yerelden kopuk modern mimarının yaşayamayacağı, ancak yerel öğelerin çağın gerekleri ile bulunduğu modern bir mimari anlayışa kavuşacağını öğretmek olmuştur. Akademi öğrencileri kendilerine verilen tarihi eser listeleriyle yapıların rölövesini almış ve bu çalışmalar neticesinde ciddi bir eski eser rölövesi arşivi oluşmuştur. Milli Mimari seminerinde vurgulanan, öğretilen bu kabul ve anlayış 1940'larda II. Milli Mimari'nin temelini oluşturacaktır. Yani modern mimari ve yapı tekniğiyle, yerel tarihi mimari öğelerin uyumunu oluşturan yerli bir mimari üslup olan II. Milli Mimari'nin doğması, Egli'nin dolaylı bir etkisinden kaynaklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi, Yeni Mimari, Ernst A. Egli, Modernleşme, I. Milli Mimari, II. Milli Mimari

ABSTRACT

Ph.D THESIS

READING EARLY REPUBLICAN ARCHITECTURE THROUGH ERNST EGLI

Murat Erdal DERE

**The Graduate School Of Natural And Applied Science Of Selçuk University
The Degree Of Doctor Of Architecture**

**Advisor: Doç. Dr. Murat ORAL
2021, 208 Pages**

**Jury
Prof. Dr. Ömer Sadettin ÖKTEN
Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ
Prof. Dr. Mine ULUSOY
Doç. Dr. Murat ORAL
Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Ünal BOZYER**

In the last period of the Ottoman Empire, to the question of how the state can be restored to its former power was given an answer which is “reformation”, a partial modernization. These reform movements were manifested in the form of searching for solutions carried out in the form of reorganizing institutions in accordance with the scientific and technical capabilities of the time, without cease to be their own, and not retreating from Europe.

When we passed from the Ottoman Empire to the Republic, the question of how to save the state was replaced by the question of how to establish the state, and the answer to the question was revolution instead of reformation. In order to achieve this transformation, that is, integration with Europe, a new understanding of education and art and a new culture were needed. Until a new generation was raised on these foundations, to achieve the final goal, it was initially considered to use foreign experts. National architecture was abandoned and the new architecture, which adopted the modern architectural motto with foreign architect teachers, in order to see the results of the revolution in a short time. These steps were taken to rebuild the capital Ankara in a modern way in a short time and to show all segments of society “new and modern”. The young intellectual Turkish architects who will be the project author of the mentioned modern places received their education with the curriculum prepared by Egli and began to change the face of Anatolia. Egli has developed school type projects for the new generation and has been specially brought to Turkey to teach and train new and modern young architects in architectural education.

In summary, architectural activities that develop around the fiction of saving (Ottoman State)-establishing (Republic of Turkey) has given birth to I. National Architecture - New (modern) architectural styles. Reading the contribution of the transition to Modern architecture and Turkish architecture through Egli, which is a symbol of early republican architecture, constitutes the scope of our thesis. The aim of this study is to evaluate the modernization efforts in the architecture that started in the pre-Egli Ottoman Empire and to evaluate the modern architecture that started with the arrival of Egli, whether it's name is early republican architecture or new architecture, by making determinations from the architectural readings that extend to today in Egli especially.

When reading the architecture of the early Republic through Egli, knowing Egli's life will be easier to understand architectural theory as well as to interpret the reflection of this theory on the structure. Because of this, Egli's life was investigated in our study. Thus, reading Egli's life story will reveal what kind of contributions he has made to understanding the development of modern architecture in Turkey.

The last work that Ottoman modernization reflected in I.National Architecture in public is the Gazi Educational Institute building. Although the author of this work is Sir Kemaleddin, when the task assigned to him was completed, the revision of the plans was made by Egli in accordance with the request of the administrators of the period. Although this structure in question is not the work of Egli, the fact that he

went to savings in the context of building costs with his small touches reveals his contribution. Since Egli establishes a serious connection between design and construction costs in his works.

Egli's first school type projects for Anatolia in the field of application have contributed both to building costs and to producing typologies according to the building materials that can be found in the region, as well as to making mosque-centered villages school-centered. In addition, for Egli it has been the main motto of giving works on mainly educational structures in Ankara, designing simple facades according to the function in these structures and capturing a composition together with local architectural elements in its design. As a concrete example of this motto of Egli, the School of Musik teacher can be given. Because by applying in this work the principle of being closed to the outside and open to the inner courtyard, which is the tradition of the madrasa, he exhibited his approach in this work, which takes into account the teachings of the new architecture with the architectural tradition of our country. In this context, we can evaluate Musik teacher school as Egli's idea that modern architecture detached from the local cannot be applied is an important emphasis on the reflection of the architectural work. Another interesting example is the structure of the Court of accounts (Court of accounts), which is not an educational structure. Although this structure is a reflection of the cubic form of modern architecture, an emulation of the closed cantilever, that is, the bay window, which is present in our tradition. It is an important work in the context that it represents a good example of combining the architectural element of the tradition with the modern architectural style through this structure.

As for planning, the Municipal Law issued in 1930 established the legal infrastructure for preparing the zoning planning of all settlements. Egli prepared City and region plans in addition to architectural activities and focused on the phenomenon of a livable city by reflecting the "Garden City" motto of that period in zoning plans. Its distinctive feature in planning is that it retained the Old City texture relative to its contemporaries and harmonized new areas with tradition by establishing its relationship with new planned areas.

In the theoretical field, he organized the curriculum in the architecture department of the Industrial Academy of Fine Arts according to the spirit of the era and the conditions of the country, and with his teaching, he contributed to the education of young architects and the continuation of the modern architectural understanding in the architecture of the early republic. His main goal in giving national architectural seminars at the academy was to teach that modern architecture, disconnected from the local, cannot live, but will achieve a modern architectural understanding when local elements meet with the requirements of the era. The students of the Academy took a survey of the buildings with the lists of historical artifacts given to them, and as a result of these studies, a serious archive of ancient artifacts was created. This acceptance and understanding, emphasized and taught at the National Architectural seminar, will form the basis of II National Architecture in the 1940s. In other words, the birth of II. National Architecture, which is an indigenous architectural style that creates the harmony of local historical architectural elements with modern architecture and construction technique, was caused by an indirect effect of Egli.

Keywords: Architecture of the early republican period, new architecture, Ernst A. Egli, modernization, I. National Architecture, II. National Architecture

ÖNSÖZ

Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Yüksek Lisans bitirme tezimizin konusu Berlin Türk Büyükelçiliği Binası idi. Tasarladığımız yapının Türkiye-Almanya arasında bir köprü oluşturacağından Türk-Alman ilişkilerini geçmişten günümüze araştırma ihtiyacını duydum. Küçüklüğümden beri “Ankara’yı Almanlar imar etti.” sözü hep aklımın bir köşesinde kalmış olmalı ki araştırma neticesinde nice Almanca konuşan mimarın, başta Ankara’da olmak üzere kent ve bina planladıklarını ve uyguladıklarını görünce hayret içinde kaldım.

Bu hayret ve merak araştırmalarımın derinleşmesine vesile oldu. Nihayet doktora aşamasına gelmemin, şimdiye kadarki araştırmalarımı daha nitelikli ve akademik seviyeye taşımam için bir fırsat doğurmasıyla bu çalışmamın temellerini oluşturmuştur. Bunun yanında yılların çalışmalarıyla önemli bir arşiv elde etme imkanına sahip olduk.

Her işimde dualarını bizden esirgemeyen Babamın ve Annemin, her daim arkamda olduğunu bildiğim eşimin ve vakit ayıramadığım için üzerimde hakları olan yavrularımın vakti geldiğinde beni affedecekleri umudunu taşımaktayım.

Bu çalışmamı destekleyen ve teşviklerinde ısrarcı olan başta danışmanım Doç. Dr. Murat ORAL Hocama, desteklerini hep hissettiğim Prof. Dr. Mine ULUSOY Hocama ve ismiyle müsemma her şeye layık olan Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Ünal BOZYER Hocama saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

Murat Erdal DERE

MUĞLA-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi	3
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI	4
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	7
4. ALMANYA-AVUSTURYA MERKEZLİ AVRUPA MODERNLEŞMESİ VE MİMARLIĞA YANSIMASI	8
4.1. Alman Mimarisinin Oluşumundaki Tarih Süreç ve Etkenler	10
4.1.1. Alman Modernleşmesi	11
4.2. Başlıca Alman Mimarlık Okulları.....	11
4.2.1. Deutsche Werkbund	12
4.2.2. Bauhaus.....	12
4.2.3. Fonksiyonalizm	15
4.3. Modern Mimarinin İki Uygulaması: Teoriden Pratiğe İki Yapı Kooperatifi	16
5. SON DÖNEM OSMANLI MİMARİSİ (I. MİLLİ MİMARİ).....	18
5.1. Mimari Bağlamda Osmanlı-Alman İlişkisi	19
5.2. Osmanlı Modernleşme Çabaları.....	23
5.3. I. Milli Mimarinin Oluşmasındaki Etkenler	24
6. ERKEN DÖNEM CUMHURİYET (YENİ) MİMARİSİ	25
6.1. Cumhuriyetin Modernleşme Serüveni.....	25
6.2. İdeolojik Ortam ve Devrimler	27

6.2.1. Siyasi Reformlar	30
6.2.2. Hukuki Reformlar	32
6.2.2.1. Genel Olarak Resepsiyon ve Yabancı Hukukun Benimsenmesi	32
6.2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Resepsiyon Öncesi ‘Hukukta Reform’ Çalışmaları	34
6.2.2.3. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu	37
6.2.2.4. Anayasal Gelişmeler	39
6.2.3. Eğitim Reformları.....	43
6.2.4. Ekonomik Reformlar	46
6.3. I. Milli Mimariye Getirilen Eleştiriler ve Yansımaları	48
6.4. Batılılaşan Erken Cumhuriyet (Yeni) Mimarisi	50
6.5. Cumhuriyetle Türkiye’ye Hizmet Veren Almanca Konuşan Mimarlar	52
7. TÜRK MODERN (YENİ) MİMARİSİNDE ERNST A. EGLİ	57
7.1. Ernst A. Egli	58
7.1.1. Hayatı.....	58
7.1.2. Eserleri.....	72
7.1.2.1. Kitapları.....	72
7.1.2.2. Makaleleri.....	74
7.1.2.3. Ders Notları	76
7.2. Ernst A. Egli’nin Modern Türk Mimarisine Katkıları	80
7.2.1. Egli ile Yeni (Modern) Mimarinin Doğuşu.....	80
7.2.2. Akademik Katkıları	81
7.2.2.1. Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık Bölüm Başkanlığı, 1930-36.....	81
7.2.2.2. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehircilik Dersleri, 1953.....	86
7.2.3. Bölge ve Şehir İmar Planları (1927-1940).....	86
7.2.3.1. Tarihi Süreçte Şehir.....	86
7.2.3.2. Egli’nin Şehre Dair Düşünceleri.....	92
7.2.3.3. Atatürk Orman Çiftliği, 1936	95
7.2.3.4. Niğde Şehir İmar Planı, 1936-40	100
7.2.3.5. Samsun Şehir İmar Planı, 1939-41	102
7.2.3.6. Balıkesir Şehir İmar Planı, 1940-41	105
7.2.3.7. Edirne Şehir İmar Planı, 1940	108
7.2.3.8. Denizli İlçeleri Şehir Planları, 1939.....	110
7.2.4. Mimari Eserleri.....	115
7.2.4.1. Millî Eğitim Bakanlığı Bünyesinde, 1927-36	119
7.2.4.2. Eğitim Yapıları.....	130
7.2.4.3. Farklı İşlevleri Olan Kamu Binaları	149
7.2.4.4. Büyükelçilik Binaları.....	162
7.2.4.5. Sivil Mimari Örnekler	170
7.3. Cumhuriyet Mimarisine Katkılarının Değerlendirilmesi	179

8. SONUÇ	182
KAYNAKLAR	186
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

ŞEKİLLER

Şekil 6. 1: Cemal Nadir Güler, Akbaba Dergisi, 27.9.1935, s.1	28
Şekil 6. 2: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 9.5.1935, Sayı 71, s.3	29
Şekil 6. 3: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 28.10.1929, Sayı 716, s.1	30
Şekil 6. 4: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 20.10.1930, Sayı 795, s.1	31
Şekil 6. 5: İhâp Hulusi Görey, Akbaba Dergisi, 4.10.1928, Sayı 607, s.1	44
Şekil 6. 6: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 19.7.1933, Sayı 27, s.1	46
Şekil 6. 7: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 11.11.1929, Sayı 720, s.1	47
Şekil 6. 8: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 30.08.1933, Sayı 39, s.1	50
Şekil 7. 1: Alman Mimar Prof. Gottfried Semper'in (1803-1879) tasarladığı ETH Merkez Binası.....	59
Şekil 7. 2: Mimar Karl Friedrich Schinkel'in Kırmızı Tuğlalı Mimarlık Akademisi Binası, II. Dünya Savaşında tahrip olmuş ve 1962 yılında da tamamen yıkılmıştır.	61
Şekil 7. 3: Mimar Peter Behrens'in 1907'de AEG Firması için tasarladığı Türbin Fabrikası, Berlin Moabit semtinin Huttenstr köşe Berlichhingenstr.'de konumlanmıştır.....	64
Şekil 7. 4: Belgrat- Kale Meydanı Topçular Deresi Kışlası, Uluslararası Yarışma 2.'lik Ödülü 1925.....	66
Şekil 7. 5: Gazi Eğitim Enstitüsü Binası, Ön cephe, 1927; Foto, 1995: Bernd Nicolai;	68
Şekil 7. 6: T.C. Maarif Vekaleti (Mili Eğitim Bakanlığı) tarafından Egli'nin sözleşme süresinin iki yıl uzatılması hususundaki resmi evrak	69
Şekil 7. 7: T.C. Maarif Vekaleti adına Salih Zeki Bey ile Egli arasında Güzel Sanatlar Akademisinde çalışması ile ilgili 1.1.1932-1933 yıllarını kapsayan 9 Maddelik Mukavele ve şartları	70
Şekil 7. 8: T.C. Maarif Vekaleti Milli Talim Terbiye Dairesi 27.3.1933 tarihinde Egli'nin Güzel Sanatlar Akademisi haricinde de işler alarak çalışmasına müsaade edilmesi ile ilgili evrak	71
Şekil 7. 9: 1/5000 ölçekli Gazi Çiftliği (Atatürk Orman Çiftliği) Bölge Planı, Alpaut	95
Şekil 7. 10:1/5000 ölçekli Gazi Çiftliği Bölge Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE.....	96
Şekil 7. 11: Orman Çiftliği 15 Ev ve Hamam Vaziyet Planı, 1936, Alpaut	98

Şekil 7. 12: Orman Çiftliği 15 Ev ve Hamam Vaziyet Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE	99
Şekil 7. 13: Niğde İmar Planı, 1939-41.....	100
Şekil 7. 14: Niğde İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE.....	101
Şekil 7. 15: Samsun İmar Planı, 1939-41, Oya Atalay Franck	102
Şekil 7. 16: Samsun İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE	103
Şekil 7. 17: Balıkesir İmar Planı, 1940-41, Oya Atalay Franck.....	105
Şekil 7. 18: Balıkesir İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE	105
Şekil 7. 19: Balıkesir'deki 5 Meydanın İlişkisi, Haz. Murat Erdal DERE	107
Şekil 7. 20: Edirne Kenti 1/2000 Ölçekli İmar Planı, 1940	108
Şekil 7. 21: Edirne Kenti 1/2000 Ölçekli İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE.....	108
Şekil 7. 22: Kızılcabölük İlçesi 1/1000 Ölçekli İmar Planı	111
Şekil 7. 23: Kızılcabölük İlçesi 1/1000 Ölçekli İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE	112
Şekil 7. 24: Çal İlçesi 1/1000 Ölçekli İmar Planı.....	113
Şekil 7. 25: Çal İlçesi 1/1000 Ölçekli İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE	114
Şekil 7. 26: Bir Derslikli Kerpiçten İlkokul.....	122
Şekil 7. 27: Bir Derslikli Taştan İlkokul	123
Şekil 7. 28: Bir Derslikli Ahşaptan İlkokul.....	123
Şekil 7. 29: Üç Derslikli Taştan İlkokul	124
Şekil 7. 30: Üç Derslikli Ahşaptan İlkokul	125
Şekil 7. 31: Bir Derslik Üç Sınıflı Kerpiçten İlkokul	126
Şekil 7. 32: Bir Derslik Üç Sınıflı Taştan İlkokul.....	126
Şekil 7. 33: Bir Derslik Üç Sınıflı Ahşaptan İlkokul.....	127
Şekil 7. 34: Üç Derslik Beş Sınıflı Ahşaptan İlkokul	128
Şekil 7. 35: Tuvalet Projesi.....	129
Şekil 7. 36: Musiki Muallim Mektebi, Zemin Kat Planı, 1927	130
Şekil 7. 37: Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	131
Şekil 7. 38: Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE.....	131
Şekil 7. 39: Yan Cepheler, Haz. Murat Erdal DERE	132
Şekil 7. 40: Musiki Muallim Mektebi; 1927, Fotoğraf, 1930 yıllarından, Bernd Nicolai	132

Şekil 7. 41: Musiki Muallim Mektebi, Arka Cephe, 1927	132
Şekil 7. 42: Ankara Ticaret Lisesi, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE ..	133
Şekil 7. 43: Ankara Ticaret Lisesi, Zemin Kat Planı, 1928	134
Şekil 7. 44: Ankara, Ticaret Lisesi, Sokak Cephesi, 1928	134
Şekil 7. 45: Ankara Ticaret Lisesi, Yan Cephe, 1928	135
Şekil 7. 46: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Zemin Kat Planı, 1928	135
Şekil 7. 47: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	137
Şekil 7. 48: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	137
Şekil 7. 49: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Çatı Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	137
Şekil 7. 50: Egli'nin Herman Jansen'e hediye ettiği eskiz, 1937.....	138
Şekil 7. 51: İsmet Paşa Kız Enstitü,1930 Maket, Fotoğraf, yaklaşık, Bernd Nicolai 1930	138
Şekil 7. 52: İsmet Paşa Kız Enstitü,1930 Arka Cephe, Fotoğrafı, Bernd Nicolai 1934	138
Şekil 7. 53: İsmet Paşa Kız Enstitü,1930 Ön Cephe Fotoğrafı, Bernd Nicolai 1934	139
Şekil 7. 54: Kız Meslek Lisesi,1930, Zemin Kat Planı, Fotoğraf, Bernd Nicolai ..	140
Şekil 7. 55: Kız Meslek Lisesi,1930, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	140
Şekil 7. 56: Kız Meslek Lisesi Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE.....	140
Şekil 7. 57: Kız Meslek Lisesi,1930 Ön Cephe, Fotoğraf, yaklaşık 1934, Bernd Nicolai	141
Şekil 7. 58: Ziraat Fakültesi, Vaziyet Planı, 1930	142
Şekil 7. 59: Günümüzdeki işlevleriyle Ziraat Fakültesi Yerleşkesi, Haz. Murat Erdal DERE	142
Şekil 7. 60: Ziraat Fakültesi, Uçaktan çekim, 1928	143
Şekil 7. 61: Ziraat Fakültesi, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE.....	143
Şekil 7. 62: Ziraat Fakültesi, 2. Kat Planı, 1928.....	144
Şekil 7. 63: Ziraat Fakültesi, 2. Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE.....	144
Şekil 7. 64. Ziraat Fakültesi Ön Cephe; Fotoğraf, Otto Kerngross Arşivi.....	145
Şekil 7. 65: Ziraat Fakültesi; Fotoğraf, Otto Kerngross Arşivi.....	145
Şekil 7. 66: Ziraat Fakültesi Ön Cepheden arkadaki Bölümlere bakış; Fotoğraf, Otto Kerngross Arşivi	146

Şekil 7. 67: Ziraat Fakültesi Arkadan Ön Cephenin arka cephesine ve Bölümlere bakış; Fotoğraf, Otto Kerngross Arşivi	146
Şekil 7. 68: Zemin Kat planı, Haz. Murat Erdal DERE.....	147
Şekil 7. 69: Mülkiye Mektebi,1935, Zemin Kat Planı, Fotoğraf, Bernd Nicolai ...	148
Şekil 7. 70: Mülkiye Binası,1936 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai	148
Şekil 7. 71: Sayıştay, Zemin Kat Planı, 1928	150
Şekil 7. 72: Sayıştay, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	151
Şekil 7. 73: Sayıştay Binası, Ön Cephe, 1928.....	151
Şekil 7. 74: Sayıştay Binası, Arka Cephe, 1928	152
Şekil 7. 75: Atatürk Orman Çiftliği Marmara Köşkü,1930 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1934: Bernd Nicolai	153
Şekil 7. 76: Atatürk Orman Çiftliği Marmara Köşkü, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE.....	153
Şekil 7. 77: Atatürk Orman Çiftliği Bira Fabrikası,1933 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1995: Bernd Nicolai	154
Şekil 7. 78: Atatürk Orman Çiftliği Lojman Planları,1937 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1937: Bernd Nicolai	155
Şekil 7. 79: Atatürk Orman Çiftliği Lojman Bodrum Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	155
Şekil 7. 80: Atatürk Orman Çiftliği Lojman Zemin Kat Planları, Haz. Murat Erdal DERE	156
Şekil 7. 81: Atatürk Orman Çiftliği Lojmanı Ön cephe (sol) Arka Cephe (sağ), Haz. Murat Erdal DERE	156
Şekil 7. 82: Atatürk Orman Çiftliği Lojmanı Yan Cepheler, Haz. Murat Erdal DERE	157
Şekil 7. 83: Atatürk Orman Çiftliği Lojmanları,1936; Fotoğraf, yaklaşık 1938: Bernd Nicolai.....	157
Şekil 7. 84: Türk Hava Kurumu İdari Binası, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	158
Şekil 7. 85: Türk Hava Kurumu İdari Binası, 1934 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai	158
Şekil 7. 86: Türk Hava Kurumu Okulu, Zemin ve 1. Kat Planı, 1936.....	159
Şekil 7. 87: Türk Hava Kurumu Okulu, Zemin Planı, Haz. Murat Erdal DERE	160

Şekil 7. 88: Türk Hava Kurumu Okulu, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	160
Şekil 7. 89: Türk Hava Kurumu Okulu, İkinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	160
Şekil 7. 90: Türk Hava Kurumu Okulu, Teras Katı Planı, Haz. Murat Erdal DERE	161
Şekil 7. 91: Türk Hava Kurumu Okulu, Çatı Planı, Haz. Murat Erdal DERE....	161
Şekil 7. 92: Türk Hava Kurumu Yatakhane, 1936 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai	161
Şekil 7. 93: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Zemin Kat Planı, 1936.....	162
Şekil 7. 94: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	163
Şekil 7. 95: İsviçre Büyükelçiliği Binası, 1. Kat Planı, 1936.....	164
Şekil 7. 96: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	164
Şekil 7. 97: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Çatı Planı, Haz. Murat Erdal DERE....	165
Şekil 7. 98: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Ön Cephe, 1936-38	165
Şekil 7. 99: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Bahçeden bakış 1936; Fotoğraf, yaklaşık 1938, Bernd Nicolai.....	166
Şekil 7. 100 Irak Büyükelçiliği, Zemin Kat Planı, 1936.....	167
Şekil 7. 101: Irak Büyükelçiliği, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	167
Şekil 7. 102: Irak Büyükelçiliği Binası, 1. Kat Planı, 1936.....	168
Şekil 7. 103: Irak Büyükelçiliği Binası, 1. Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE...	168
Şekil 7. 104: Irak Büyükelçiliği Binası, Ön Cephe, 1936.....	169
Şekil 7. 105: Irak Büyükelçiliği Binası, Arka Cephe, 1936	169
Şekil 7. 106: Ragıp Devres Villası, 1930 Zemin (sol) ve 1. Kat (sağ) Planları, Bernd Nicolai	170
Şekil 7. 107: Zemin Kat Planı (sol), Birinci Kat Planı (sağ), Haz. Murat Erdal DERE	171
Şekil 7. 108: Ragıp Devres Villası, 1930 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1934: Bernd Nicolai	171
Şekil 7. 109: Fuat Bulca Evi, Bodrum Kat Planı, 1935.....	172
Şekil 7. 110: Fuat Bulca Evi, Bodrum Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE.....	173
Şekil 7. 111: Fuat Bulca Evi, Zemin Kat Planı, 1935.....	173

Şekil 7. 112: Fuat Bulca Evi, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE.....	174
Şekil 7. 113: Fuat Bulca Evi, 1. Kat Planı, 1935.....	175
Şekil 7. 114: Fuat Bulca Evi, 1. Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE	175
Şekil 7. 115: Fuat Bulca Evi,1935 Ön Cephe.....	176
Şekil 7. 116: Fuat Bulca Evi,1935 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai	177
Şekil 7. 117: Fuat Bulca evi,1935 Arka Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai	177
Şekil 7. 118: Türk Hava Kurumu Tayyare Sineması, İzmir, 1934 Ön Cephe; Fotoğraf, Bernd Nicolai.....	178
Şekil 7. 119: Türk Hava Kurumu Tayyare Sineması, İzmir, 1934 Ön Cephe, Şenay Savur	179

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Metin
Bkz.	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Cm	: Santimetre
DIN	: Deutsches Institut für Normung (Alman Standartlar Enstitüsü)
Ed.	: Editör
ETHZ	: Eidgenössische Technische Hochschule, Zürich (Zürih Tek. Yük. Okulu)
HA	: Hektar
HFT-Stuttgart	: Hochschule für Technik, Stuttgart (Stuttgart Teknik Yüksek Okulu)
Haz.	: Hazırlayan
Km	: Kilometre
m	: Metre
NZZ	: Neue Züricher Zeitung (Yeni Zürih Gazetesi)
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SS	: Sommersemester (Yaz Dönemi)
TMMOB	: Türk Mimarlar ve Mühendis Odalar Birliği
TU Berlin	: Technische Universität Berlin (Berlin Teknik Üniversitesi)
TYMB	: Türk Yüksek Mimarlar Birliği
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve devamı
Vlg	: Verlag (Yayınevi)
WS	: Wintersemester (Kış Dönemi)

1. GİRİŞ

Son yıllarda mimarlık alanında yapılan çalışmalarda, bir mimar özelinde okumalar yapılarak, bir dönemin mimarlığını ve kimliğini anlamak önem kazanmıştır.

Mimarinin doğası gereği, toplumun yaşam biçimini kurgulayan kurucu irade ve onun varlık tasavvurunun mekânlara yansımaları sonucu, mimarlık ile düzenin hâkimi veya hâkimleri arasında yakın bir ilişki olduğu bilinen bir durumdur. Bu iddiayı dönemin “Yeni Alman Mimarisi” adlı eserinin müellifi Albert Speer şöyle ifade etmektedir: *“Milletlerle başlarındaki rehberler kendileriyle yaşadıkları devri taştan abidelerle ebedileştirmeyi bir vazife ve mecburiyet olarak hissetmişlerdir.”*¹ Mimarinin erk ve kültür ile ilişkili olduğu tarih boyunca sıkça rastladığımız bir durumdur. Dolayısıyla her toplumsal değişimin ve bu değişimi topluma göstermenin araçlarından biri mimarlık olmuştur. Bu konuda yeni kurulan rejimin merkezinin kasabadan başkente geçişinin öyküsünü içinde barındırması bağlamında Ankara güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Çalışma konumuz olan ‘*Erken Cumhuriyet Mimarisini Ernst Egli Üzerinden Okumak*’ adlı tezimiz ile kasabadan başkente geçişi, Egli üzerinden okuması yapılmıştır. Ernst Egli ise Başkent Ankara’da Gazi Eğitim Enstitüsü ile başladığı eğitim yapılarını lise ve fakülte binalarıyla çeşitlendirerek Ankara Eğitim yapılarında mimari eserleri ile katkıda bulunmuştur. Ayrıca araştırmalarımızdan çıkardığımız ve ülkemizin tüm bölgelerini kapsayacak şekilde ilk uygulanan tip projeleri ise İlkokul tip projeleri olup her bir okul için üç farklı malzeme ile tasarlanmış ve Anadolu’nun köylerinde uygulanmıştır.

Egli tekil yapı haricinde tasarladığı ve planladığı Şehir ve Bölge Planlarıyla da yaşanabilir bir kent dokusu kurgulamıştır. Bunun örneklerinden Bölge Planlaması için Atatürk Orman Çiftliği ve Şehir Planlamasında da Selimiye Camisini merkez alan kentsel dokuyu koruması bağlamında Edirne Şehri İmar Planı verilebilir.

Egli yukarıda zikrettiğimiz yaşanabilir geleneği ile uyumlu şehir planları yanında eğitim yapıları ile yeni rejimin ruhunu en ücre köylere yansımaları sağlamış rejimin ruhuyla Erken Cumhuriyet Mimarisinin yani Yeni Mimarinin tüm Anadolu’ya yayılmasının öncüsü olmuştur.

¹ Albert Speer, Neue Deutsche Baukunst, Volk und Reich Verlag, Berlin, 1942, s.6

1.1. Araştırmanın Amacı

Osmanlıdan Cumhuriyet'te geçiş döneminde, Almanca konuşan ülkelerden birçok bilim adamı Anadolu'ya davet edilmiştir. Daveti kabul edip gelenlerin yeni cumhuriyetin bilimsel temellerinin oluşturulmasında önemli katkıları olmuştur. Bu temellerin, akıl ve teknik üzerinden olmasına özellikle özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda yeni bir devlet, yeni bir söylem, yeni bir nesil yetiştirmek ve muasır medeniyet seviyesine ulaşmak esas olmuştur. Söz konusu nihai hedefe, Almanca konuşulan ülkelerden bilim adamları davet edilerek ulaşılmak istenmiş, özellikle Avrupa içinden olan ve geç sanayileşen Almanya'nın tecrübesinden istifade etmek arzulanmıştır.

Yeni kurulan Cumhuriyet kendini kısa sürede tanımlamak ve doğru ifade edebilmek için -her rejimde olduğu gibi- inşa ve imar faaliyetlerine mimarlıktan başlamıştır. Bu süreci kavrayabilmek için dönem birçok alanı kapsayacak şekilde irdelenmiştir. Özellikle 1908-1950 tarihleri arasındaki mimari söylem, tarz, uygulamalar ve bunları etkileyen tarihsel, politik, kültürel ve sosyal hadiseler neticesinde ortaya çıkan mimari üsluplar dikkate alınmıştır.

Almanca konuşan mimarların gelmesiyle başlayan Erken Cumhuriyet Mimarisi veya Yeni Mimarinin Türk mimarisi içindeki konumunun tespiti ve Egli üzerinden başta eğitim yapıları olmak üzere mimari bağlamda hem teori hem tasarım hem mimarlık eğitimi ve hem de uygulamalarına dek uzanan etkilerinin okumalarını yapmak, çalışmanın amacını teşkil etmektedir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Çalışma, Almanca konuşan ülkelerin mimarlarını kapsamakla birlikte, ağırlık noktasını ise Ernst Egli'nin eserleri, Türk mimarisine etkisi ve katkısından oluşmaktadır.

Bir mimarın hayatını bilmek, onun yaptıkları ve düşünceleri hakkında nasıl bir bilgi sağlar? Müellifin eseri hakkındaki ifade biçimi nasıl yorumlanır? Kurumsal, tarihsel ortamın yetiştirildiği ve ait olduğu kültürün mimarın üzerindeki etkileri nasıl okunmalıdır? gibi sorulara verilecek cevapların muhatabının yaşadığı döneme ait her türlü bilgiye ışık tutacağı muhakkaktır. Çünkü mimar eser verdiği toplumun, yaşam tarzını ve zevkini eserleriyle bütünleştirerek döneme yansıtır ve eserinde kendini ifşa eder. Bu aşamada tarihsel, siyasi, kültürel ve sosyal etkenler ve bunların Egli ile Türk mimarisindeki yansımalarına değinilmiştir. Bu etkilerin veya varsa katkıların daha iyi

anlaşılabilmesi için Egli'nin Anadolu'da tasarlayıp inşa edilen önemli mimari eserleri dönemin mimari ruhu çerçevesinde araştırılmıştır.

“Erken Cumhuriyet Mimarisini Ernst EGLİ'nin Üzerinden Okumak” adlı çalışma kapsamında, Egli'nin mimari üslubunun yanında, Türkiye'ye davet ediliş sebebi olduğu düşünülen, mimari eğitimde reform yapma hususu ve bunların sonuçlarını kapsayacak şekilde araştırılmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Tezin amacı yukarıda belirtildiği gibi Osmanlıdan Cumhuriyet'e geçiş döneminde, Almanca konuşan ülkelerin mimarlarının gelmesiyle inşa ve imar faaliyetlerine başlanarak başlangıçta modern Ankara'nın inşasını konu edinmektedir. Bu süreci kavrayabilmek için dönem birçok alanı kapsayacak şekilde incelenmiştir. Özellikle mimari söylem, tarz, uygulamalar ve bunları etkileyen tarihsel, politik, kültürel ve sosyal hadiseler neticesinde ortaya çıkan mimari üsluplar dikkate alınarak Egli özelinde kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve Egli'nin mimari anlayışı ile uygulamaları arasındaki uyumu tezin özgün bölümünü oluşturmaktadır.

Tez çalışmasında başlangıçta konuyla ilgili kaynak taraması, arşiv çalışması, literatür taraması yapılmış, sözlü bilgi yöntemlerine başvurulmuş, alan incelemesiyle belgelenmesi sağlanarak dökümler incelenmiş, o dönemin mimari dergileri taranmış, taramayla mimari metinler bulunmuş, bulunan metinler ve makaleler değerlendirilmiş ve bu değerlendirmeler konunun uzmanları ile tartışılarak bir neticeye ulaşılmıştır. Arşiv çalışmalarında, bir yöntem altlığı elde ettikten sonra, eleştirel ve tarihsel bağlam oluşturulmuş, geniş histografik çalışmalar etüt edilmiştir.

Araştırma bağlamında; ilgili okumaları içerecek, kapsayacak kitaplar, kitap içerikleri, sempozyumlar, dergiler, arşiv kaynak ve belgeler, özgün ve tekil monologlar taranmış, analizler yapılmıştır. Bu hususta kurumların arşivlerinde özel belgeler ve birimlerde titiz incelemeler ve çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Her dönem içinde inceleme konusu olarak “odak mimar” Egli'nin eserlerinin irdelenmesi, okunması, yorumlanması için birer araştırma ve inceleme ortamı kurulmuş, döneme yönelik özgün yol haritaları oluşturulmuştur. Çalışma süresince, Egli'nin mesleki yaşam öyküsü ile monografi yapı ve proje listesi, yaşama ve eserlere eleştirel bakış çerçevesinde kurulan sürecin kalıcı ürünlere ve çıktılara dönüştürülmesi hedefi tutturulmuştur.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Konuyu daha iyi kavramak ve anlayabilmek için Egli'nin tüm eserlerinin toplandığı ve ETH Zürich'te kendisinin bağışladığı özel koleksiyon arşivinde araştırma yapılmıştır. Böylelikle birinci dereceden kaynaklara ulaşılmış olundu. Ayrıca Prof. Dr. Hermann Jansen (Berlin Tek. Üni. Hocalarından) Ankara İmar Planlarının bulunduğu TU-Berlin arşivi de taranarak, dönemin Ankara'sına ait belgeler ve bilgiler araştırılmıştır. Özellikle bir süre Egli ve Jansen Atatürk Orman Çiftliği için birlikte çalışmışlardır. Birbirlerine takdim ettikleri eskizlere de böylelikle ulaşılmıştır.

Diğer kaynaklar ise dönemin gerek mimari gerek sosyo-kültürel gerek hukuki ve gerekse siyasi durumunu anlatan veya yorumlayan ikinci derece kaynaklar olan kitaplar ve süreli yayınlar *Ülkü*, *La Turquie Kemaliste*, *Mimar* ve *Arkitekt* gibi dergileri taranarak değerlendirilmiştir.

İkinci derece kaynaklar arasında Metin Sözen'in ve Mete Tapan'ın; "50 Yılın Türk Mimarisi" adlı eserinde "Son elli yıllık mimarimiz üzerine, mimarlık tarihçilerimiz veya bu konuyla ilgili mimarlarımız tarafından yapılan eleştiriler genellikle yapıların eleştirisi olmaktan çıkıp, belli bir tek mimari ögenin eleştirine dönüşmüştür. Bu öge çoğu kez siyasal veya eğitimsel olmuştur. '*Ulusal bilinç yaratma*' politikası '*yanlış*' veya '*doğru*' olabilir, bunun tartışılması ve yorumlanması yapılabilir. Ancak bu mimari ögenin, tasarım sistemi içindeki ağırlığının, diğer ögelerle olan bağlantısının ne olduğu bilinmediği sürece, mimari ürünün değerlendirilmesi de sübjektif olacaktır. Daha önce belirtildiği gibi değerlendirme sentezin bir sonucudur. Analitik bir sentezin var olmaması, mimari ögelerin tasarımda ağırlıklarının bilinmemesi, yorumcuları yanıltabilir."², şeklinde eleştirisel bakış açıları güncelliğini korumaktadır. Lakin mimari eser dönemin eseridir, o dönemin toplumsal, sosyal, ekonomik ve siyasal etkenlerinden bağımsız düşünmekte eksik bir yaklaşımdır. Çünkü mimarlar toplumun yaşayacağı mekanları tasarlarlar, dolayısıyla toplum o dönemin yaşantısını ve zevkini eserinde bütünleştirerek dönemini mekâna yansıtır. Dolayısıyla mimari esere bugünden düne bakıp yorumlamak için o dönemin tarihsel, siyasal, kültürel ve sosyal etkenleri bilmeyi gerektirir. O vakit hem mimari eseri ögeleri ile tahlil etmek hem de o eserin mimarı ile yaptıran erki arasındaki bağ ile birlikte dönemin şartlarını ve taleplerini anlamamızı kolaylaştırır.

² Metin Sözen-Mete Tapan; 50 Yılın Türk Mimarisi; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; İstanbul; 1973; s.10

Böylece hem mimari eseri hem de dönemin anlayışını mekânsal düzlemde anlamamıza katkı sağlayacaktır.

İkinci derecen başka bir kaynak ise Egli üzerine yapılmış ilk çalışma olan Oya Atalay Franck'ın "Architektur und Politik: Ernst Egli und de türkische Moderne, 1927-1940" adlı eserinde; '*sivilleşme, millileşme ve modernleşme*' üzerinden bir ulusun inşası şeklinde o dönemi özetlemesi dikkate değer bir tespittir. Diğer bir kaynak ise Sibel Bozdoğan'ın "Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür" adlı eserinde Türk modernleşmesini tarihsel olarak ele almıştır. Bu dönemi Meşrutiyet'ten başlatarak tek parti iktidarının sona erişine dek ele alarak mimari bağlamda ele almasının yanında Avrupa ile de mukayesesinin yapması eserin özgünlüğünü ortaya çıkarmaktadır.

İkinci derece kaynaklar arasında mimarı ve eseriyle o dönemi kuşatan Bernd Nicolai'ın "Moderne und Exil, Deutschsprachige Architekten in der Türkei, 1925-1955" adlı eseridir. Bu eserde '*Almanca Konuşan Mimarlar*' adlı bir terimi ilk ortaya çıkarması ve ülkemizde hizmet vermiş önemli mimarları eserleriyle Türk modernleşmesini konu alması dikkate değer başka bir çalışmadır. '*Almanca Konuşan Mimarlar*'dan kastedilen ise üç farklı ülkede yani; Almanya, Avusturya ve İsviçre'nin kuzey kantonlarında Almanca konuşulmasından kaynaklanmaktadır. Editörleri Ali Cengizkan, Selda Bancı ve N. Müge Cengizkan'ın olan "Ernst A. Egli: Türkiye'ye Katkıları" adlı eser Egli'nin Türkiye'de ki mimari faaliyetlerini bütüncül olarak birleştirmesi bağlamında dikkate değer bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Leyla Alpogut'un "Cumhuriyet'in Mimarı Ernst Arnold Egli" adlı eser Türkiye'de Egli üzerine yazılmış ilk eser olma özelliğini taşımaktadır.

İkinci dereceden akademik çalışmalarda rastladığımız İnci Aslanoğlu'nun "1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı" adlı Doktora tezinde o dönem mimarisini sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamda mimariye yansımaları şeklinde ele alması ve o dönemin Avrupa'da yaşanan mimarlık tartışmalarıyla harmanlaması bağlamında dikkate değer bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilhassa dönemin gazeteleri ve gazetelerdeki karikatürler mercek altına alınmıştır. Karikatürler kültürümüzün mizah yoluyla düşünmemize salık veren toplumumuzun hayal gücünün sanatçı tarafından kavranarak kâğıda yansımalarıdır. Dolayısıyla karikatürler dönemin anlaşılmasında ve modernleşen toplumumuzun serüvenini başka bir açıdan ele alarak bizlere önemli ipuçları vermektedir. Bundan dolayı Turgut Çeviker'in derlediği

“Karikatürkiye, Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008” adlı eserindeki bazı karikatürlere çalışmamızda yer verdik.

Literatür taramasının yanında sözlü kaynaklara da ulaşılmıştır. Bu hususta Egli’yi ve kızını yakinen tanıyan Semuh Adil’le 09.10.2008 tarihinde bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmede Semuh Bey babasının (Kurmaya Albay Selahattin Adil, 1882-1961) Çanakkale Harbinde kurmay Albay olduğu ve Almancaya aşinalığının o dönemden geldiği ifade edilmiştir. Semuh bey altı yaşındayken Alman Kolejine babası tarafından gönderilerek eğitimini burada tamamlamış olduğundan iyi derecede Almanca bilmektedir. Semuh bey ETH Zürich’de Egli’nin kızı Monika (evlenmesiyle Wellan soyadını almıştır, [eşi Edebiyat Dr. Marcell Wellan]) ile birlikte okumuş ve hafta sonları Egli’lerin Zürich Meilen’deki evlerinde kaldığından baba Egli hakkındaki kişisel bilgilerini bizimle paylaşarak, Egli’nin yaşama bakışını kısmen öğrenme imkanıyla eserleriyle bütünleştirme imkanına sahip olduk. Ayrıca ikinci derece kaynakların başında yer alan Prof. Dr. Bernd Nicolai (çalışmamız esnasında TU-Berlin akademik kadrosunda görevliyken) ile dönemin Ankara’sı ve Almanca Konuşan Mimarlarla ilgili görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler sonucunda elde ettiğimiz veriler çalışmamızda değerlendirilerek kıymetlendirilmiştir. Bunların yanında çalışmalarımızın kapsamı ve muhtevassından kaynaklı şahsımıza ait hatırı sayılır bir arşiv oluşmuştur. Bu şahsımıza ait oluşan arşiv de çalışmamıza derinlik katması bağlamında katkı sağlamıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Başlangıçta konuyla ilgili iki Üniversite (ETH-Zürich ve TU-Berlin) arşivleri taranmış ve birinci dereceden kaynaklara ulaşılmıştır. Arşivlerde Egli'ye dair bulunabilecek mimari çizimler, anıları ve yayınlanmamış eserlere ulaşılarak tezin kapsamı için yeni bir arşiv oluşturulmuştur. Egli'nin mimari çizimleri tez kapsamında tekrar güncellenerek önce anlaşılmaya sonra da mimari dille yorumlanmaya çalışılmıştır.

Tez konusu için kaynak araştırılması esnasında o dönemi anlatan kitaplar ve literatür taranmış, taranan literatürün dökümleri yapılarak tez çalışması için fikirler tasnif edilmiştir. Buradan hareketle ayrıca o dönemin süreli yayın yapan mimari dergilerinin taranmış, mimari metinlerin bulunmuş, bulunan metinlerin ve makalelerin değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeler konunun uzmanları ile tartışılmıştır.

Sözlü kaynaklardan istifade edilmesiyle hem Egli'nin yaşamı ve düşünceleri hem de o dönemin şartlarının anlaşılması kolaylaşmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Egli'nin mimarlık eserleri yanında yayınlanmış veya yayınlanmamış tüm eserleri listelenerek bütüncül olarak çalışmamızda yer almıştır.

Egli'nin mimari eserlerinin projeleri yeniden ele alınarak çizilmiş ve yine Egli'nin yayınlanmamış eserleri olan 1935'te İstanbul'da daktilo ettiği 'Grundsätze und Betrachtungen zu einer kosmischen Architektur (Evrensel bir Mimaride Temel İlke ve Gözlemler)' kitabıyla mimari anlayışı incelenmiştir. Egli'nin mimarlık konusunda ki teorik anlayışı eseriyle değerlendirilirken pratikteki uygulanan mimari eserleriyle mukayesesi yapılmıştır. Aynı şekilde yayınlanmış eseri olan 'Geschichte des Städtebaues; (Şehirlerin İnşa Tarihi 3 Cilt)' ile de şehir ve şehir imar planlamasına dair düşünceleriyle teorik bağlamda Türkiye'de tasarladığı İmar Planlarının mukayesesi yapılmıştır. Bu iki konu üzerinden, yani hem teorisi hem de uygulamasının (pratiğinin) mukayesesi şimdiye dek Egli üzerine yapılmış çalışmalarda rastlanmamıştır. Bu çalışmamızda bu konu üzerine çalışılmış ve diğer çalışmalara nispetle bu tezin özgünlüğünü ortaya çıkarmaktadır. İlave olarak 1874-1944 yılları arasında Türkiye'de hizmet veren Almanca konuşan mimarlar ve eserleri listelenmiştir. Bu listeler şimdiye dek başka çalışmalarda tarafımızca bütüncül olarak ele alınmamış olup bu veya benzeri konularda daha sonraları için araştırma yapacaklara ön bilgilendirme olması bağlamında çalışmamızda yer almıştır.

4. ALMANYA-AVUSTURYA MERKEZLİ AVRUPA MODERNLEŞMESİ VE MİMARLIĞA YANSIMASI

Sanayi Devrimi sonrası Batı Avrupa ülkelerinin modernleşme sürecine girmesiyle birlikte sürecin etkileri mimari alanda da gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Almanya ve peşinden Avusturya’da bu sürece dâhil olmuştur. Bu çalışmanın konusu olan Mimar A. Ernst Egli Avusturya’da doğmuş ve tüm eğitimi burada tamamlamıştır. Bu sebeple o dönemin mimarlık tartışmalarından etkilendiği düşünülmektedir. Bundan dolayı, yaşadığı dönemin mimarlık anlayışını ve modernleşmenin etkilerini değerlendirmeden önce Almanya’nın millet olma sürecindeki önemli gelişmelere kısaca değinmekte fayda vardır.

Bir medeniyetin önce iddiası olmalıdır, o tasavvur ise dil üzerine kurulur, daha sonra sözün mekâna yansıması, yani mimarisiyle somutlaşarak gelişir, o tasavvur ise ne söze ne de göze ihtiyaç duymadan musikiyle zirveye ulaşır. Buradan hareketle Alman tarihine baktığımızda Alman milletine özgün ruhunu kazandıran tarihi öncüsü Martin Luther (1483-1546) olmuştur. Özellikle 31 Ekim 1517’de Reformasyon hareketini başlatmasıyla başka bir dünya ortaya çıkmıştır. Reformasyon hareketi neticesinde İncil’in Grekçeden Alman diline tercüme edilmesiyle de soyutlanmış Alman ruhu doğmuştur. “Martin Luther bize sadece hareket özgürlüğü değil, hareket aracı da verdi. Ruha bir beden verdi. Düşüncelere kelime verdi. Alman dilini yarattı”³ diyen Heine eserinin devamında “Luther dili birkaç yıl içinde bütün Almanya’ya yayıldı ve genel yazı dili haline geldi. Bu yazı dili Almanya’da hâlâ hâkim dildir ve hem politik hem dinsel anlamda paramparça olan bu ülkeye ebedi bir birlik kazandırmaktadır.”⁴ diyerek tarihi bir tespitte bulunmaktadır. Bu iddiadan hareketle biz de şu çıkarımlarda bulunabiliriz. Luther’le birlikte Alman dili, yaklaşık iki asır sonra Alman özgür düşüncesi, akabinde felsefesi ve milli Alman edebiyatı doğmuştur. Luther’le başlayan bu ruhun, özgür ve özgün düşüncenin felsefedeki adı İmmanuel Kant (1724-1804) olurken, edebiyatta Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) adını almış ve Batı Klasik Musikisinde Ludwig van Beethoven (1770-1827) olarak dinlenmiştir. Alman ruhunu mekâna yansıtan mimari ve Sinan’ı ise Karl Friedrich Schinkel’dir (1781-1841).

³ Heinrich Heine; Almanya’da Din ve Felsefenin Tarihi; Çev. Semih Uçar; Ayrıntı Yayınları; İstanbul; 2017; s.56

⁴ Heinrich Heine; Almanya’da Din ve Felsefenin Tarihi; Çev. Semih Uçar; Ayrıntı Yayınları; İstanbul; 2017; s.58

Prusyalı Karl Friedrich Schinkel mimarlığın yanında, Şehir-Plancı, heykeltıraş ve ressam olmasıyla tam anlamda bir sanatçıydı. Prusyalıların 1806'da Jena ve Auerstedt'taki vukuu bulan çifte savaşta Napolyon'a yenilmesiyle artık bu topraklarda mimarlık yapılmaz düşüncesiyle mimarlığı bırakmış geçimini ressamlıkla temin etmiştir. İtalya'da tanıştığı ve yakın dostu olan Berlin Üniversitesi (Berlin'in en eski ikinci Üniversitesi olan Berlin Humboldt Üniversitesi 1809'da Universität zu Berlin adıyla kurulmuştur) kurucusu Wilhelm von Humboldt'un tavsiyesi ile 1810 yılında Prusya İmar Müdürlüğüne atanmıştır ⁵. Bu atamayla Schinkel Prusya Başkenti Berlin'in Şehir planlarını tasarlamaya başlamıştır. Buna göre tasarlanıp uygulanan geniş ana cadde akslarıyla, köprüler mevcudiyetini koruyarak günümüzde ulaşmıştır. Bu ana aksların üzerinde tasarladığı anıtsal yapıların birçoğu hala ayakta. Schinkel'in mimari üzerine fikirleri aşağıdaki şekilde özetlenmiştir;

Mimaride, sanatın geri kalanında olduğu gibi hiçbir form türü yeniden tasarlanmamıştır. Ancak var olan doğa yasalarına göre mümkün olduğu gibi sadece doğadan esinlenerek hissedilir veya rasyonel bir amacın tüm tertipleriyle belirlediği birkaç ayrı formdan meydana gelmektedir. Bu sebeple plastik sanatlar ve resimden daha az taklit edici değildir, yani aynı doğa yasalarına göre doğadan neşet ederek belirli amaç için nesneler yaratılır. Böylece söz konusu duruma insanın tüm manevi özlemleri de dikkate alınıp hesaplanarak nesneler somutlaşır. Böylelikle Tıpkı resim ve plastik sanat eserleri gibi mimaride de eser tek başına yaratılmıştır. ⁶

Schinkel tıpkı Reformasyon hareketinin kurucusu Martin Luther gibi bağlı olduğu Neoklasik üslubunu Helen yapı sanatının ruhu üzerine temellendirir. Ancak Schinkel eski yapı sanatından etkilense de bunu birebir taklit etmez. Onun özgünlüğü de işte tam olarak burada yatmaktadır. Eski yapı sanatının temel prensipleri üzerinden yeni yapı öğeleriyle yukarıda bahsettiği üzere çeşitlendirerek yeni bir mimari yorum geliştirir. Bu fikrini aşağıdaki şekliyle de kısaca özetlemektedir;

Her sanat eseri, iyi bilinen güzel bir üslubun karakterini yansıtsa bile tamamen yeni bir öğeye sahip olmalıdır. Sanat eseri bu yeni öğe olmadan ne Yaratıcı ne de ziyaretçi için gerçek bir ilgi yaratamaz. Bununla birlikte bu yeni öğe ona mevcut dünyada var olan ilgiyi veren şeyin kendisidir. Bu da var olandan daha fazlasını

⁵ Dieter Bolduan, Peter Goralczyk, Heinz Mehlan, Horst Weiss; Karl Friedrich Schinkel 1781-1841, Aus seinem Berliner Schaffen; Berlin-Information, Berlin, 1981, s.7

⁶ A.g.e., s. 8

ortaya çıkartır. Böylece ona var olanı yeni bir renkle boyayarak üzerine yaşayan ruhun cazibesi giydirilir.⁷

Schinkel yukarıda alıntıladığımız ifadeleri ve Berlin’de gerek bölgesel ve gerekse mekânsal tasarımlarıyla şehre Reformasyon hareketinin ruhunu vermiş bir mimar olması bağlamında Alman mimarlık tarihinde yerini korumaktadır. Bu ruhu kendisinden sonra gelenler de takip etmiş ve böylelikle Alman mimarlık geleneği oluşmuştur.

4.1. Alman Mimarisinin Oluşumundaki Tarih Süreci ve Etkenler

Mimari, medeni yahut şehirli bir toplumun pratik ihtiyaçlarını karşılamamanın yanında kendini ifade etmek üzere gerçekleştirdiği yapım tekniği ve sanatıdır. Mimari yapılar, yalnızca barınma gibi ilgili zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olmayıp, medeni kurumların hangi yönde geliştiğini yansıtan birer sembol olarak da anlam taşımaktadır. Yani mensup olunan medeniyet tasavvurunun süreklilik iddiasıyla mekânı tanzim etme sanatının mekâna yansıması olarak adlandırabiliriz.

Alman mimarisinin oluşumundaki tarihi süreç ve etkenlere geçmeden evvel Alman milletinden olan ve üç farklı mimarlık üslubunu benimseyen mimar ve mimarlık teorisyenlerinin mimarlığa dair düşüncelerine değinmekte fayda vardır. Bunlardan ilki son dönem Alman mimarlık teorisyenlerinden olan ve Neoklasizmin mimarının zirvesi olduğunu iddia eden Semper’dir (1803-1879). Semper (bkz. Şekil 7.1. tasarladığı ETH Merkez Binası) “Mimarlık, çizime dayalı öteki sanatlar gibi, doğayı taklit etmeyi amaçlayan yaratıcı bir sanattır” der. Başka bir Alman Mimar ise Albert Speer’dir. Speer Hitler’in mimarı olarak da bilinir, mimarlığa dair düşüncesi dönemini yansıtmaları bağlamında önemlidir ve “Milletlerle başlarındaki rehberler kendileriyle yaşadıkları devri taşın abidelerle ebedileştirmeyi bir vazife ve mecburiyet olarak hissetmişlerdir” cümlesini kurmaktadır. Hayatının son zamanlarını Türkiye’de geçiren, II. Dünya Savaşı sonrası yıkımlara şahit olan ve hayatta kendini sürgün ettiren Bruno Taut ise “Bütün bu yaptığımız binalardan, acaba bir tanesi olsun gelecek zamanlarda güzel görülecek mi!”⁸, diye birçok mimarın endişesini dile getiren esaslı soruyu sormaktadır.

⁷ A.g.e., s. 11

⁸ Bruno Taut; Mimari Bilgisi; Çev. Adnan Kolatan; Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı; İstanbul; 1938; s.3

Tüm bu ifadeler, aynı millete mensup ama yaşadıkları zaman dilimi ve evren tasavvurları farklı olan üç şahsın mimari üzerine sarf ettikleri sözler olup farklılıklarının, toplumun yaşam biçimlerinin bir yansımasından kaynaklandığı göstermektedir.

4.1.1. Alman Modernleşmesi

Avrupa’da ve özellikle İngiltere’de başlayan sanayi devrimini yakalayamamış ve bu konuda geç kalmıştır. Sanayileşme konusunda İngiltere Almanya için örnek teşkil etmiştir. Almanya geç kalmışlık güdüsüyle toplumunun her kesimi tarafından atılım yapma, ilerleme, yaşam alanı (Lebensraum) oluşturma gayretiyle önce sanayileşmeyi anlama, sonra da onun gerekliliği olan teknolojiyi kendi yaşam biçimine dönüştürmek için yoğun mesai harcamıştır. Almanya’nın yer altı zenginliklerinin kısıtlı olması sebebiyle süreçleri rasyonalite çerçevesi içerisinde sorgulayan Almanlar başarılı da olmuşlardır. Bu bağlamda hem şehir planlamasında hem de tek yapı ölçeğinde büyük gelişmeler kaydetmiş belki de birçok mimari okulun ve düşüncenin oluşumuna hem katkı sağlamış hem de öncülük etmişleridir. Bu öncülüklerini örnekledirecek olursak standartların belirlenmesi konusunda DIN (Deutsches Institut für Normung-Alman Norm Enstitüsü) I. Dünya Savaşından sonra kurulmuş ve zamanla tüm dünyanın kullandığı normlar haline gelmiştir. Bu standartlaşma inşa faaliyetlerinde de maliyetlerinin düşürülmesinde önemli bir etken olmuş ve zamanla prefabrik yapı haline bürünmüştür.

4.2. Başlıca Alman Mimarlık Okulları

Tarihi süreç içinde Almanya’da oluşmuş tüm mimari tartışmaları ve tartışma neticesinde ortaya çıkmış akımları tek tek irdelemek amacımız olmamakla birlikte belli başlı ekoller, konumuza ışık tutacağından genel kuramları bağlamında özetlemeye çalışılmıştır.

Almanların geç modernleşmesi ve modernleşmenin getirdiği yapısal sorunları mimarlık bağlamında önce analiz etmeleriyle teorik alana taşımışlardır. Analiz neticesinde oluşturulan mimarlık teorileri de pratiğe dökülmüş ve kendilerinin modernitesini ortaya koymuşlardır. Böylelikle de kanaatimizce modern mimarinin öncüleri olmuşlardır.

4.2.1. Deutsche Werkbund

Mimar Herman Muthesius (1861-1927), geç kalmış sanayileşme konusunda Almanya'nın mimari bağlamda sadeleşme düşüncelerinden hareketle 1907 yılında Werkbund Topluluğunun kurulmasında öncülük etmiştir. Sanayileşmenin mimari temelinde özellikle İngiltere sanayileşmesini örnek aldığı bilinmektedir. Tüm Avrupa'da özellikle XIX. yüzyılın sonlarında cephe tezyinatı ve klasik üsluplardan neşet eden eklektik mimarisi olarak kabul ettikleri Neoklasizme tepki olarak yalınlaşma hareketini başlamışlardır. Bu yeni kurulan Werkbund hareketine dâhil olan Alman mimar, düşünür ve sanatçılar, özellikle Jungstil (Art Nouveau) üslubunun aşırı süslemeciliğine karşı duruşları ve yalınlık temelinde geliştirdikleri akımın temsilcileri olmuşlardır.

Werkbund'un kurucularından olan Mimar Peter Behrens (1868-1940), yalnız Almanya'nın değil bütün dünyanın endüstri tasarımının önemli mimarlarından. Behrens'in dominant oluşunu sadece eserlerinden hareketle değil talebelerinin dünya mimarlık mirasından hareketle de söyleyebiliriz. Behrens'in atölyesinde yetişmiş meşhur mimar talebelerinden bazıları ise; Walter Gropius, Mies Van der Rohe ve Le Corbusier gibi modern mimarinin tanınmış ve kabul edilen temsilcileridir. Behrens geometriği esas alan, zamanla bütün içerisinde taşıyıcı elamanları sadeleştirerek cephede kullanan bir yöne yönelmiştir.

Özetle, Modern Mimari'nin Avrupa'daki başlangıcını teşkil eden ve güzel sanatlarla uygulamalı sanatları birleştirmeyi amaçlayan sanatçı birliklerinin kurulmasına yol açan Deutscher Werkbund, 1907'den itibaren özgünleşme iddiası ile bünyesinde çeşitli eğilimlere yer veren bir topluluk olarak ortaya çıkmıştır. Esas olarak rasyonel mimari ve tasarımın temelleri üzerine kurulan bir birliktir. Bünyesindeki farklı görüşlere rağmen, Modern Mimari'nin ideallerini Almanya'nın birçok bölgesine yayarak kendinden neşet eden ve nitekim 1919 yılında kurulan Bauhaus'u ortaya çıkarmıştır.

4.2.2. Bauhaus

Birinci Dünya Savaşı ve sanayileşme, Avrupa'da ciddi yıkımlara ve özellikle taşradan şehirlere doğru yönelen nüfus hareketliliğine sebep olmuştur. İnsanlar artık köylerde değil de sanayinin ihtiyaç duyduğu şehirlere gelecek kaygısı sebebiyle akın etmeye başlamışlardır. Bu sosyal hareketlilik, yeni bir mimari üslubu ve mekân anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu hadiseler neticesinde 1919 yılında Walter Gropius

öncülüğünde, düşünce yapısı Deutsche Werkbund'da başlayan ve insanın ihtiyaçlarını karşılayacak mekândan yapıya, yapıdan şehre doğru her şeyi içine alan başlangıçta eğitim hareketi sonradan da farklı mimari ekollerin başlangıcını teşkil eden Bauhaus kurulmuştur.

Walter Gropius ve arkadaşları için sanayileşmenin temelini oluşturan makine sadece bir araçtır. Onlar da bu araca karşı gelmek yerine o araçtan azami istifade etmek amacını gütmüşlerdir. Bauhaus ile birlikte, işleve göre mekân tasavvuru gelişmiş ve buna göre fonksiyonun bittiği yerde mekânın da bitmesi prensibini ortaya koymuşlardır. Bu prensip Bauhaus sonrası birçok mimarlık üslubunun da belirgin özelliği olmuştur.

Modern dünyanın gelişme ilkelerine uygun olarak yeniden doğan Almanya'nın ihtiyaçlarını karşılayabilecek her alanda kolay üretilebilir prototipler hazırlanmıştır. Tasarlanan modelleri fabrikasyonvari standartlaşmayla çoğaltılabilmesi, kısıtlı enerji kaynakları olan Almanya için çok önemli bir adımı teşkil etmiştir.

Bauhaus öğretisi, inşa edilecek her ürünün yararlı olması ve en önemlisi fonksiyonuna uygun tasarlanması prensibine dayandırılmıştır. Şekil ve strüktür fonksiyon tarafından belirlendiğinden ayrıca bir tezyinata ihtiyaç duyulmayacaktır. Mimar yalnız güzel cepheler yapmakla yetinmemeli, mekânı rasyonel ve en iktisadi şartlarda tanzim etmelidir, düşüncesiyle hareket etmişlerdir.

Gropius, çağın modern insanı için kendine ve çağına uygun modern bir konut gerektiğini belirtmiş, Bauhaus'ta da bu çağdaş konutun üretilmesine yönelik çalışmalar yapmış ve yapı üretiminde standartlaşmayı ve rasyonelleşmeyi savunmuştur. Gropius'a göre, standardizasyonun konut yapımı alanına sistemli bir şekilde uygulanması büyük bir ekonomik tasarruf sağlayacak, rasyonelleşme ise ekonominin yanında yüksek bir yaşam standardını getirecektir. Buna bağlı olarak standartlaşmayı ve rasyonelleşmeyi savunan Bauhaus, giderek endüstriye, teknolojiye, makineleşmeye ve rasyonel üretime doğru yönelmeye başlamıştır.

1919-33 yılları arasında etkinlik gösteren Bauhaus ile I. Dünya Savaşı sonrası Almanya'da kurulan Weimar Cumhuriyeti (1918-33) aynı tarihlerde var olmuş lakin 1933'te Nasyonal Sosyalistlerin iktidara gelmesiyle de kapatılmışlardır.

Bu süreç içerisinde mimarlık, sanat, zanaat ve endüstri tasarımını, modernin ilkeleri doğrultusunda bir bütün olarak öğretmeyi hedefleyen bir enstitü olan Bauhaus, tasarımı makinenin getirdiği imkanlarla birleştirmeyi amaç edinmiştir. Bu açıdan bakıldığında Werkbund hareketinin eğitim aracı olduğu söylenebilir. Modern Mimari'de

büyük etki yaratan Bauhaus, genel olarak tüm sanatları Endüstri Çağı'nın gerçeklerine uygun olarak yeniden tanımlamayı amaç edinmiştir.

Bir tasarım yöntemi olmayı amaçlayan Bauhaus, zamanla XX. yüzyılın ilk yarısını etkileyen bir üslup haline gelmiştir. Gropius'un ilkeleri olan, tasarımda basit geometrik formların kullanılması, şerit pencereler ile doğaya hâkim olma isteği, geniş cam yüzeyler ile iç ve dış mekân arasında görsel bir bağ kurma hedefi, fonksiyonel mekân düzeni, dışarıdan belirgin olmayan konstrüksiyon ve beyaz dış cephe gibi konular Bauhaus'un belirgin özellikleri olarak ortaya çıkmışlardır.

Süssüz, gösterişsiz, akılcı mimariyi savunan Bauhaus, asal formlardan hareketle manifestosunu biçimlendirmiştir. Bauhaus'un düşünce yapısı günümüz endüstriyel mimarisinin de temelini oluşturmuştur. Gropius, okulun öğretim programını temel tasarım ilkelerini vurgulayacak şekilde yeniden düzenlemiş ve hedeflerini çok sayıda manifesto ve yayınlara açıklamıştır.

Bauhaus'un mimari üzerindeki etkileriyle hız kazanan Modern Mimarlığın ortaya koyduğu ilkeler 1920'lerden başlamak üzere Le Corbusier, Walter Gropius, Mies van der Rohe gibi mimarlar tarafından olgunlaştırılmıştır. Bauhaus ekolünün temel ilkelerini aşağıdaki şekliyle özetlemek mümkündür ve bunlar sırasıyla;

- İşlevsellik,
- Programın belirleyiciliği,
- Strüktürün ifadesi,
- Teknoloji ve endüstrileşmeye olan inanç,
- Süslemeden ve tarihsel referanslardan arınmış soyut formlar,
- Mimarlık ve kent sorunlarına evrensel çözümler bulmaya yönelik pozitivist düşüncelerdir.

Bauhaus, tasarım alanında yalnız Almanya'yı değil, bütün Avrupa'yı etkisi altına almıştır. Bauhaus'un kapatılmasından sonra ise Nazi idaresi bahane edilerek Almanya'da bulunan sanatçılar Amerika'ya yerleşmiş ve Amerika'da hem uygulama yapmışlar hem de mimarlık okullarda görev almışlardır. Böylece Bauhaus'un 1920'lerdeki belirleyicisi olan inşaatta basitlik ve rasyonalizm savaş sonrası Amerika'da büyük yankı uyandırmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası küreselleşme iddiasıyla bu mimari ilkeler tüm dünyada 'Modern Mimari' adına yankı bulmuş ve uygulama sahasında birçok örnekleri ortaya konmuştur. Bu etkiler günümüzde de devam etmektedir, zira neredeyse her mimarın tasarıma başlamadan evvel standartları ve ön bilgileri öğrenmek için başvurduğu kaynak kitap Ernst Neufert'in Bauentwurfslehre (Yapı Tasarım Bilgisi) adlı eseridir ki,

neredeyse her dile tercüme edilmiştir. Bu eser Bauhaus okulunun mekânı standartlaştırma ve uluslararası bir norm oluşturma arzusunun bir başka göstergesidir.

4.2.3. Fonksiyonalizm

1914 yıllarında önemli mimarların hepsi geçmişle olan bütün bağları koparmışlar ve makine çağının yeni teknikle oluşan formunu benimsemişler ve çağın sorunlarını dikkate almışlardır. 1920 yılları mimari tarihinde estetikle en az uğraşılan yıllar olmuştur. Bir evin mekân düzeni, arazinin iyi kullanılması, evin yönü, ev içi fonksiyonların, rasyonel bir şekilde çözümlenmesi *Fonksiyonalizmin* temel ilkelerini oluşturmuştur. Fonksiyonalizm için esas olan malzeme, strüktür ve çevre şartlarının durumu dikkate alınarak buradan üretilecek çözümler üzerine yoğunlaşmış ve bu ekolün temelini oluşturmuştur. Bu çağda yaşama ve çalışma yerlerinin iyi aydınlatılması ihtiyaç duyulan enerjinin asgari ölçekte kullanılması için cam açıklıkları ve cam tuğla veya cam duvar bölmeleri sıklıkla kullanılmıştır.

Bu sırada fonksiyonalizmin alt bileşeni olan ve kübik estetiğe bağlı bazı mimarlar, geometrik kütlelerle doluluk boşluk prensibinden hareketle farklı ve sade bir üslup ortaya koyma gayreti içinde olmuşlardır. Kübik mimari formlara berraklık, şekil yalınlığı ve düz satırların ortaya çıkmasını böylelikle sağlamışlardır. Almanya'da Behrens atölyesi öğrencileri olan Gropius, Mies Van Der Rohe, Le Corbusier ve Clemes Holzmeister gibi ünlü mimarlar da adı konmasa da esasında kübik estetikten beslenmişlerdir.

Fonksiyonel mimarinin oluşmasını gerektiren sorunların her çağ ve yerde geçerli olduğu düşüncesi sebebiyle Fonksiyonalizmin zamanın ruhuna uygun ve uluslararası bir üslup olarak ortaya çıkacağı iddia edilmiştir. Bu genel düzen içinde ise yerel mimari öğelerin kullanılmasını kabullenme zamanın ruhuyla özdeşleştirilmiştir. Çünkü o mekânı kullanan her toplumun bu üslubu benimsemesi için kendisi ile özdeşleşecek mekân tasavvuru olması gerektiği bilinci hiç unutulmamıştır. Bu üslubun en belirgin özelliği ise rasyonelliğin neticesi '*biçim işlevi izler*' prensibine dayanmasıdır. Yaşamın pratik ihtiyaçlarına yönelik ortaya çıkan veya çıkacak olan durumlara göre çözüm arayarak yola çıkan bir tasarımcılar işleve göre mekân kurgusuyla bir biçime ulaşma gayretini sergilemişlerdir. Bu biçim ya da suret mimarlığın ana kriterlerinden ilki olan işlevselliği de yerine getirmektedir. Eğer bu biçim sağlam inşa edilmişse, harici doğal olaylara karşı da dayanıklıysa, böylelikle işlevsel bir suret yani bir form ortaya çıkacaktır düşüncesine

bağlı kalmışlardır. İşte bu şekilde tasarlanmış ve uygulanmış bir yapı Fonksiyonalizm üslubunun bir eseridir.

4.3. Modern Mimarinin İki Uygulaması: Teoriden Pratiğe İki Yapı Kooperatifi

Modern mimarinin şekillendiği Stuttgart kentinde ilk denemeler sonucu Weissenhofsiedlung (Beyaz Evler Yapı Kooperatifi) adıyla bilinen konutlar ortaya çıkmıştır. Altmış üç daireyi ihtiva eden yirmi bir yapı yine yapı sayısı kadar sürede, yani yirmi bir haftada inşa edilmiştir. 1927 yılında farklı ülkelerden on yedi mimar, modern mimarinin gerek yeni konut programını gerekse formlarını bu sitede geliştirerek uygulamışlardır. Bu yapı kooperatifi için çalışan uluslararası mimarları ise; Peter Behrens, Adolf Rading, Adolf Schneck, Hans Poelzig, Hans Scharoun, Ludwig Hilberseimer, Mies van der Rohe, Richard Döcker, Walter Gropius, Bruno Taut ve Max Taut Almanya'dan, diğer mimarlar ise Hollanda'dan; Jacobus Johannes, Pieter Oud ve Mart Stam, Belçika'dan Victor Burgeois, Avusturya'dan Josef Frank, İsviçre'den Pierre Jeanneret ve Le Corbussier'dir (İsviçre asıllı Fransız).

Temel esasları cephe, simetri ve çatı olan klasik mimarinin bu unsurları, modern mimarinin “fonksiyonun bittiği yerde yapı biter” anlayışı ile nihayete ermiştir. Klasik mimarinin simetri-cephe tezyinatı ve cephenin renkli yapılması anlayışı karşısında modern mimarinin cephelerinin tek renk olup nötrlüğü temsil eden beyaz ile boyanması bir başkaldırı olmuş ve ulustan uluslararası bir söylem-eylem birliğine dönüşmesi idealini oluşturmuştur. Bruno Taut renk ve mimarinin prensipleri hususunda çağdaşlarıyla aynı fikri taşımamaktadır. Kendisi renklerin mimarı olarak bilinilmekle birlikte modern mimariye kendince getirdiği eleştiriyi ve kendi modern mimari anlayışını da aşağıda ki şekilde özetlemektedir;

Teknik, bir binaya onu havanın tesirlerine karşı koruyan sağlamlığı; konstrüksiyon, binanın tabii kuvvetlere karşı dayanması için lazım olan mukavemeti verir. Bina içinde oturulmasına ve binanın kullanılmasına hoş, gönül ferahlatıcı bir hal temin eden bütün vasıfları veren şey de fonksiyondur.

Düşünecek olursak mimari hakikaten bu üç birlikte, bu teslisten, başka bir şeye dayanmıyor gibi görünür; Teknik, konstrüksiyon, fonksiyon.⁹

⁹ Bruno Taut, Mimari Bilgisi, Çev. Adnan Kolatan; Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı; İstanbul; 1938; s.4-5

... mimarı mimar yapan ilk şey proporsiyondur; teknik, konstrüksiyon, fonksiyon ise ancak proporsiyon sayesinde mimarının birer sanat vasıtası haline geliyorlar. ... Görüyoruz ki dünyada her şey proporsiyonlar halinde bulunuyor. Her bir şeyin muayyen nispetleri vardır ve bu nispetler dahilinde bütünlük, kendini teşkil eden kısımlarla, kısımlar da birbirleriyle mütenasiptirler.¹⁰

Bütüncül bakıldığında ise yine aynı yılda, yani 1927 yılında Breslau kentinde (günümüzde Polonya sınırları içinde kalmış bir Alman Kenti olup ve adı Wrocław'dur) Werkbundsiedlung adıyla hem konut hem sosyal donatıların içinde barındığı, kendi içinde tutarlı ve Deutsche Werkbund prensiplerine bağlı on bir Alman mimar; Adolf Rading, Albert Kempter, Emil Lange, Gustav Wolf, Hans Scharoun, Heinrich Lauterbach, Ludwig Moshamer, Moritz Hadda, Paul Häusler, Paul Heim ve Theodor Effenberger görev almış lakin uygulamaları Stuttgart Weissenhofsiedlung kadar ses getirmemiştir. Bu sitede 45,00-60,00 m² büyüklüğünde orta gelirli için 103 adet konut, 299 adet daha büyük metrekarelerde konutların yanında kreşler, serbest alanlar, yeşil alanlar ve ev bahçeleri ile toplumun tüm gelir gruplarına hitap eden, sosyal donatıları da içinde barındıran yerleşke inşa edilmiş olup, formundan ortak dil birliğine, dil birliğinin yanında yeni yapı tekniklerinin uygulandığı modern mimarının en güzide örneklerinden birini teşkil etmektedir.

¹⁰ A.g.e., s.8-9

5. SON DÖNEM OSMANLI MİMARİSİ (I. MİLLİ MİMARİ)

Osmanlı mimarlığındaki değişim, dönüşüm ve kurumsal olarak yeniden yapılanma, siyasi tarihle paralel ve bağlantılı bir süreci kapsamaktadır. XVI. yüzyılın her yönüyle güçlü devleti, dünya tasavvurunu mekâna yansıtarak kendine has mimarisini meydana getirmiştir. XVII. yüzyılın sonunda ilk toprak kaybıyla başlayan çözülme; XVIII. yüzyılın başında, siyasi güç dengelerinin bozulması neticesinde, Osmanlı için kendisinden daha güçlü konumda olan Batı'yı tanıma eğilimini gündeme getirmiş ve kültürel ilişkiler boyutunda ilk büyük girişimler başlatılmıştır.

XVIII. yüzyılın değişimini yansıtan mimari eserleri de bu durumun somut belgeleridir. Mimarideki değişimin başlangıcını oluşturan bu devreyi, yüzyılın sonunda III. Selim'in askeri ıslahatlar alanında başlattığı ve II. Mahmud'un özellikle saltanatının ikinci yarısında devam ettirdiği süreçteki mimari eserler takip etmiştir. Tanzimat Dönemi'yle birlikte yeni bir dönem, yeni bir ideoloji ve bu ideolojinin gerektirdiği mimari eserler yapılmış ve '*Tanzimat Mimarlığı*' olarak tanımlanan mimari eserler ortaya çıkmıştır.

Türk mimarisinin gelişim sürecinden başlayarak sürekli dönemin yapı teknolojisinin imkanları zorlanarak geleneğin ve geleneğin üzerine konularak gelişen mimari eserler belli bir üslup içinde ele alınmıştır. Bu durum gelişerek süreklilik arz etmesi, yöneticilerin imar ve inşaa faaliyetlerini yürüten ve destekleyen isimler olması önemli bir yer teşkil etmektedir. Böylelikle merkeziyetçi bir yapıya sahip devlet geleneğinde, merkezi yapı içinde her dönem imarla ilgili isimlerin istihdam edilmiş olması sebebiyle mimari gelenek ve kendine has bir mimari kültür birikimi ortaya çıkarmıştır.

Osmanlılarda Saray'dan başlayarak her türlü inşaat ve tamirat işlerini yürüten kurum Hassa Mimarlar Ocağı olmuştur. Bu teşkilatın ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak devletin kurulduğu tarihten itibaren imar ve inşaa faaliyetlerine önem verilmiş; başta Bursa ve Edirne'deki imar faaliyetleri çerçevesinde, erken dönem Osmanlı mimari örnekleri inşa edilmiştir. Osmanlı mimarisinin bu örnekleri, mimari teşkilatlanmaya dair girişimlerin erken dönemde başlatıldığını, İstanbul'un fethiyle birlikte belirli bir nizamla oturtularak kurumsal bir yapı içinde Saray'a bağlı olarak sürdürüldüğünü görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nde imar faaliyetleri, Şehreminliğinin kontrolü ve Hassa Mimarlar Ocağı'nın başında bulunan baş mimarın denetimindeki çok geniş bir kadroyla

yürütölmekteydi. Baş mimarın yönetimi ve denetimi altında, teknik işleri yürüten kişilerle mimarlar ve mimariyle ilgili hizmetlerde yetişmiş ustalar bulunmaktaydı.

5.1. Mimari Bağlamda Osmanlı-Alman İlişkisi

Sultan II. Mahmud Yeniçeri Ocağını kapattıktan sonra (1826) yeni bir ordu ve ordu düzeni kurmak için girişimlere başlamıştır. Bunun için Napolyon ile girişilen savaşlar neticesinde ders çıkarıp kendini başta askeri alanda yenileyen ve ispatlayan Prusya Prenslüğinden danışman sıfatıyla Helmuth Von Moltke (1800-1891) davet edilerek ordumuzun danışmanlar üzerinden yenilenmesi düşünülmüştür. Moltke 1835 yılında İstanbul'a gelmiş, 1840'a kadar askeri öğretmenlik ve tahkimat uzmanı olarak çalışmıştır. İstanbul'da askeri danışman olarak kaldığı süre boyunca istihkamların çağdaş düzene göre tertibi, askeri raporlar, planlar ve İstanbul'un ilk, günün tekniğine göre topoğrafik haritaları hazırlamıştır. Moltke daha sonra Prusya Genel Kurmay Başkanı olmuş ve Fransa'yla yapılan savaşın muzaffer komutan unvanını almıştır.¹¹ Bu zafer sonrası 18 Ocak 1871'de Bismarck'ın üstün gayretleriyle Paris Versay sarayında Prusyalı Prens Friedrich Wilhelm'in tacı giymesiyle birlikte kendisi İmparator olmuş devleti de Alman İmparatorluğu'na dönüşmüştür.

Geç modernleşen Almanya açısından Osmanlı ve Osmanlı açısından Almanya o dönem için birbirlerine muhtaç iki imparatorluk olmakla birlikte sanki kader ortaklığı yaşamışlardır. Bismarck, Almanya'nın stratejisi açısından hem Rusya'ya karşı doğuda set olabilecek hem İngiltere'nin Hindistan yolunu kapatacak Mısır'a bir komşu hem zengin hammadde kaynaklarına sahip hem de açık pazar olan bir devlet ararken, bunların hepsine sahip olan Osmanlı'yı görmüş ve bu stratejik ortaklık fırsatını kaçırmamıştır. Sultanın ise Avrupa'da denge unsuru olarak Fransa- İngiltere denkleminin karşısına Almanya'yı çıkartma isteğinin temelinde Osmanlının 93 Harbi'nde Rusya'ya yenilmesi, 1870-71'de Almanya'nın Fransa'yı yenmesi sonrası Osmanlı'nın ihtiyaç duyduğu modernleşme teçhizatlarının Almanya'dan tedariki ve özellikle saldırgan İngiltere'ye karşı denge politikasını izlemek istemesi devletin menfaatleri doğrultusunda bu ortaklığı elzem hale getirmiştir. Böylelikle bu süreç ve karşılıklı menfaatlerin örtüşmesi iki devleti stratejik ortak haline getirmiştir.

¹¹ Naci Yorulmaz, Büyük Savaşın Kara Kutusu, Kronik, İstanbul, 201, s.23

1882’de Alman askeri danışmanların Osmanlı hizmetine girmesi, Ekim 1882’de Anadolu Demiryolları projesi için Deutsche Bank’a Sultan iradesiyle geniş haklar verilmesi ve son olarak da “Kayser II. Wilhelm’in 1889’da Sultanı ziyaret etmesi”¹² neticesinde her iki ülke kendi pozisyonlarına göre başta askeri, iktisadi ve siyasi bağlamda menfaatlerin örtüşmesiyle ortak bir strateji kurmuşlardır.

Askeri alanda Moltke ile başlayan Goltz Paşa ile zirveye çıkan Türk-Alman ilişkisi, Alman İmparatorluğu’nun yurtdışındaki ilk yeni Elçilik Binasının 1874-77 tarihlerinde İstanbul’da inşa edilmesiyle gelişmiş ve “Anadolu-Bağdat demiryolu”¹³ projesi kapsamında taçlanarak, memleketimize ciddi bir Alman göçü başlamıştır. Bu tarihlerde Anadolu’ya gerek Elçilik binası gerek tren garları yapmak üzere Alman mimarlar gelmiş ve Avrupa Neoklasik üslubuyla tanışmamıza vesile olmuşlardır. Sirkeci Tren Garı’nın müellifi olan Jasmund’un asistanlığına devlet erkanı tarafından görevlendirilen ve I. Milli Mimarinin kurucusu kabul edilen Mimar Kemaleddin Bey atanmıştır.

Söz konusu dönemde Osmanlı’ya hizmet eden ve arşivimizden oluşturduğumuz Alman Mimarlar listesi alfabetik sıraya göre tanzim edilerek aşağıda verilmiştir;¹⁴

- 1) Anton Ignaz Melling (1763 Karlsruhe-1831Paris); Türkiye’deki bilinen ilk ressam ve Mimar. Yaklaşık 20 yıl İstanbul’da kalmıştır. Eserleri;
 - Neşet Abad Sarayının bahçe düzenlemesi,
 - Boğaziçi’nde muhtelif köşkerin yapımı,
 - Meşhur ‘Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore (Konstantinopolis ve Boğaz kıyılarında pitoresk (manazara) yolculuk)’ eserinin müellifidir.
- 2) August Carl Friedrich Jasmund (1859-?); 1888 yılında İstanbul’a gelmiştir. Kemaleddin Bey Jasmund İstanbul’da kaldığı süre boyunca asistanlığını yapmıştır. Kemaleddin Bey’in kabiliyetlerini görünce, onu Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık bölümünde okumak üzere devlet erkanının izni ve bursuyla Berlin’e götürmüştür. Jasmund’un ülkemizde ki başlıca eserleri;
 - Sirkeci Tren Garı, 1889-1890
 - Molte Anıtı, 1889
 - Rumeli Han Pasajı, 1896

¹² Helmuth Von Moltke’nin Türkiye Mektupları, çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999, s.9

¹³ Kemal Turan, Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000, s.49

¹⁴ Murat Erdal Dere Özel Arşivi

- Ragıp Paşa Yalısı, 1906-1907
 - Tevhide Hanım Yalısı, 1907
 - Deutsche Orientbank Binası-Sirkeci, İstanbul, 1900-1910
- 3) Albert Kortüm (1847–1921); 1867 Berlin’de eğitim gördü ve Mimar Hubert Göbels’in asistanlığını yapmıştır.
 - 4) Behrensbery, Mimar Hubert Göbels’in asistanlığını yapmıştır.
 - 5) D. Pulgher, 1870 yılında İsveç Büyükelçiliğini (İstanbul) tasarlamış ve inşa etmiştir. ‘Les anciennes eglises byzantines de Constantinople (Konstantinopolis’in antik Bizans Kiliseleri)’, adlı meşhur bir eserinin müellifidir.
 - 6) F. M. Cumin, Alman göçmenler için ihtiyaç duyulan Koleji (Alman Koleji) 1871-72 arasında inşa etmiştir.
 - 7) Franz Human, Mimar Otto Kapp von Gültstein’in asistanlığını yapmıştır.
 - 8) Hirzel Human, Mimar Otto Kapp von Gültstein’in asistanlığını yapmıştır.
 - 9) Hubert Göbels (1834-1874), 1872 yılında günümüzde İstanbul Alman Konsolos Binası olarak kullanılan yapıyı yapmak üzere gelmiştir. Yapı 1874-77 arasında inşa edilmiş olup, Almanya İmparatorluğunun dünyadaki ilk Büyükelçilik yapısı olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca Alman Hastanesinin de müellifidir, lakin tasarımı kendine ait olmakla birlikte yapı ölümünden sonra inşa edilmiştir.
 - 10) Konrad Lehman, Mimar Hubert Göbels’in asistanlığını yapmıştır.
 - 11) Max Spitta (1842-1902), 1901 yılında törenle açılan İstanbul Alman Çeşmesinin müellifidir.
 - 12) Meissner, Mimar Otto Kapp von Gültstein’in asistanlığını yapmıştır.
 - 13) Otto Kapp von Gültstein (1853-1920), 1894-97 arasında yapılan Alman Lisesi yapısının müellifidir. Ayrıca 1897’de Teutonia adlı Alman kulüp binasını da yapmıştır. Bu yapı günümüzde Goehte Enstitüsü olarak kullanılmaktadır.
 - 14) Otto Ritter ve Helmut Cuno, 1906-08 tarihlerinde yapılan Haydarpaşa Garının müellifleridir.
 - 15) Pelsner, Mimar Hubert Göbels’in asistanlığını yapmıştır.
 - 16) Schwatlo, 1897 yılında yapılan Alman Lisesi yapısına, ihtiyaç sonrası 1903 yılında yapılan ek yapıları planlayarak inşa etmiştir.

Mevcut çalışmalarımız sebebiyle ulaştığımız ve arşivleyerek paylaştığımız Alman mimarlar ve eserleri Payitahtın merkezi İstanbul’un çehresini kısmen değiştirtirmiştir. Böylesi verimli bir mimarlık ortamında Kemaleddin Bey (1870-1927) yirmi iki yaşında

iken hem Prof. Jasmund'a yardımcı olmak üzere asistanlığına atanırken hem de Hendese-i Mülkiye Fenn-i Mimari Muallimliği yapmak üzere devlet idaresi tarafından görevlendirilmiştir. Aynı yıl mimari görgüsünün artırılması için Viyana ve Budapeşte'ye devlet tarafından teknik geziye gönderilmiştir. 1895 yıllarında yine devlet tarafından, 1879 yılında Berlin'nin Charlottenburg semtinde kurulan Königlich Technischen Hochschule'de (Kraliyet Teknik Yüksek Okulu günümüzde Berlin Teknik Üniversitesi) okumak üzere dört yıllığına Berlin'e gönderilmiş ve bunun ilk iki yılını üniversitedeki eğitimini tamamlayarak, kalan iki buçuk yılını da devlet mimarlık ofislerinde çalışarak geçirmiştir. Yurda "1899'da geri dönen Kemaleddin Bey Hendese-i Mülkiyedeki görevine kaldığı yerden devam etmiştir".¹⁵

I. Milli Mimarının diğer önemli mimarı olan Mimar Vedat Tek (1873-1942) Paris'te Beaux-Arts'da mimarlık eğitimini tamamlayarak 1898 yılında yurda dönmüş ve "Sirkeci'de şahsi mimarlık ofisini açmıştır. 1899'da Sanayi-i Nefise Mektebinde Sanat Tarihi hocalığına ve aynı yıl Şehremaneti Heyet-i Fenniye mimarlığına atanmıştır."¹⁶

Kemaleddin Beyin mimarlığa başladığı ve o dönem tüm Avrupa'da yaygın olan Neoklasik mimari üslup hakkında; "19. asır başlangıcı, mimari bakımından son bir ihtişam devrine sahne olmaktadır. Klasisizm, Atina'nın şaşalı devrini daima hatırlatan mimari tarz ve şekillere müracaat ederek, mimarının tarz ve muhteviyatını bir kere daha yenilemektedir"¹⁷ ifadesiyle de mimar Albert Speer döneminin mimarisinin hangi temeller üzerine oturması gerektiğini izah etmektedir.

Başta Mimar Kemaleddin Bey ve Mimar Vedat Tek I. Milli Mimari'nin kurucuları kabul edilmektedir. Yukarıda Mimar Albert Speer'in Neoklasik üslubun inceliklerini açıklamasıyla İstanbul'da telif eser veren Mimar Jasmund'un uygulamaları birebir örtüşmektedir. Bu mimarlık ortamında Kemaleddin bey özelinde ise Mimar Jasmund'un asistanlığı döneminde başlayan Neoklasik üslupla ilişkisi o dönem memleketimizde tasarlanıp inşa edilen başta tren garlarıyla uygulama tecrübesini edinmesi, devlet tarafından mimari görgüsünün artması için Avrupa'ya teknik gezi için gönderilmesi, akabinde yine devlet bursuyla Berlin'de tekrar mimari eğitim alması ve mimarlık eğitimi sonrası Alman devlet mimarlık ofislerinde staj mahiyetinde çalışmasıyla hem dönemin yapı tekniğini hem yapı malzemeleri üzerine bilgisini hem de Neoklasik üslubun tüm

¹⁵ İlhan Tekeli-Selim İlkin, Mimar Kemalettin'in Yazdıkları, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, Ankara, 1997, s.233-34

¹⁶ Afife Batur, M. Vedat Tek Kimliğinin izinde bir Mimar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s.63

¹⁷ Albert Speer, A.g.e., s.6

inceliklerine vakıf olmuştur. Bu birikimiyle Kemaleddin Bey söz konusu üslubun memleketimizde birebir taklidini uygulamayıp bilakis mensup olduğu medeniyetin varlık tasavvuru ile ilişkilendirerek yeni bir mimari yorum geliştirmiştir.

Kemaleddin Bey için yukarıda tafsilatıyla yazdıklarımız I. Milli Mimarinin diğer önemli siması olan Mimar Vedat Tek için de geçerlidir. Ayrıca bu iki mimardan Kemaleddin Bey'in babası Bahriye Miralaylarından Ali Bey olması ve 1889 yılında Şehremaneti Meclis Reisi Halil Bey'in kızıyla evlenmesiyle Osmanlı entelijansiyasına mensubiyetinin bir göstergesi kabul edilebilir. Diğer mimar Vedat Tek'in de annesinin şair ve bestekar Leyla Saz ve babasının Vezir Giritli Sırrı Paşa olması Osmanlı Sarayı ile yakın ilişkisinin ve bağlılığının önemli bir simgesi olarak kabul edilebilir.

Bu iki mimar ile Cumhuriyet'in başlangıcında çalışılmasına karşın daha sonraları kendilerine resmi iş verilmeyerek tasfiye edilmişlerdir. Tasfiyenin sebebi olarak belki de bu mimarların sarayla olan yakın ilişkilerinin olması bir etken teşkil edebilir düşüncesi bizde hasıl oluşmuştur.

Bu mimarlarımızın, başlangıçta Ankara'nın inşa edilme sürecinde de önemli katkıları olmuş; Selçuklu ve Osmanlı öğeleriyle Avrupa'nın Yeni Klasizm üslubunu eserlerinde uyumlu hale getirmişlerdir. Mimari anlayışlarını ve mimariye yaklaşım tarzlarını Mimar Vedat Tek "Siz iyi bir proje yapmaya bakın iyi bir proje nereye olursa uyar"¹⁸ şeklinde ifade etmektedir.

Özetle giriş eksenine göre simetrik aksiyal plan düzenlenmesiyle dikkat çeken bu üslup, giriş cephesinin bitimine ve bazen de köşelere yerleştirilen kubbe ile ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Ama sıfır ayırt edici özelliği ise geleneksel mimari öğeler olan mermer sütun ve sütunîçe ile birlikte mukarnas sütun başlıklarından başlayıp sivri kemer yerleştirerek çözümlemenin yanında seramikle cepheyi süsleyerek onu öne çıkaran bu mimarlık yorumu yeni bir eklektik üslubu ortaya çıkarmıştır. Bu yeni mimarlık yorumuna ve eklektik üsluba '*I. Milli Mimari*' olarak adlandırılmaktadır.

5.2. Osmanlı Modernleşme Çabaları

Batı ile ilişkileri yenilgilerin belirlediği dönemden itibaren Osmanlı aydını kendini sorgulamak, yaşadığı dünyayı yeniden yorumlamak ihtiyacını hissetmiştir.

¹⁸ Metin Sözen, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1996, s.18

Osmanlı aydınının modernleşme, teknoloji gibi konularda yoğunlaşması ve hatta o dönem için algılanan İslam tasavvurunu sorgulayan bir tutum sergilemesinin en temel belirleyici sebebi maddi planda Batı karşısında yaşanan yenilgiler ve zamanla Batının üstünlüğü ile yüzleşilmesidir. Fakat bu tartışmaların temel niteliği son ana kadar İslam'ı referans alan bir çözüm arayışı çerçevesinde kalınarak devlet nasıl kurtulur sorusuna cevap aranarak bulunan çözümler uygulanmaya çalışılmıştır.

5.3. I. Milli Mimarinin Oluşmasındaki Etkenler

Osmanlı aydınının Batı ile rekabet edebilmek için ıslahatçı yaklaşımı önceleyen tavrı mimari alanda da kendini göstermiştir. Avrupa'da devam eden Yeni-Klasikçilik (Neoklasizim) üslubu, Osmanlının son zamanlarında memleketimizde de uygulanmış ve adına '*I. Milli Mimari*' denmiştir.

Bu üslubun esaslı mimari farkı ise her şeye rağmen Avrupa'nın Neoklasik ekolünü taklit etmeyip onun genel prensiplerini temel alarak Osmanlı kültürüne ve görgüsüne uygun, yani dönemin varlık tasavvurundan neşet eden tarihimizde örnekleri olan yapı elamanlarının genel çerçeveye uyumlu hale getirilerek kullanılmıştır. İşte bu temel fark bu üslubun belirleyici unsuru olmuştur.

6. ERKEN DÖNEM CUMHURİYET (YENİ) MİMARİSİ

6.1. Cumhuriyetin Modernleşme Serüveni

Osmanlıdan Cumhuriyet'e geçiş döneminde, Almanca konuşan ülkelerden birçok bilim adamı memleketimize davet edilerek Cumhuriyetimizin temellerinin akıl ve teknik üzerine oturtulmasında önemli katkı sağladığı malumumuzdur.

Cumhuriyet kadrolarına göre stratejik karar Batı uygarlığını kabul etmektir. Bu yöndeki çalışmalardan asla taviz verilmemiştir. Atatürk'ün bu konuda ki görüşü aşağıda verilmiştir;

Medeniyetin coşkun seli karşısında mukavemet beyhudedir ve o gafil ve itaatsizler hakkında çok biamandır. Dağları delen, semalarda pervaz eden, göze görünmeyen zeraatten yıldızlara kadar her şeyi gören, tenvir eden, tetkik eden medeniyetin muvacehe-i kudret ve ulviyetinde kurun-u vusta zihniyetlerle, iptidai hurafelerle yürümeye çalışan milletler mahvolmaya ve hiç olmazsa esir ve zelil olmaya mahkumdurlar. ¹⁹

Yani modernleşme, batıdan gelen tehlikelere karşı bir savunma amacıyla değil, bizzat çağdaşlaşma için kabul edilmiştir, yoksa Atatürk'ün dediği gibi ya yok olunacak veyahut esir olarak zelil olunacaktır. “Amaç, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda topyekûn bir değişimdi. Bu değişim dini olmayan siyasi normlar çerçevesinde gerçekleşmeye başladı ve devam etti.” ²⁰

“Cumhuriyet devriminin coşkusunu, atılımını, çağdaş yönünü ve belki de kendine has kültür ve ideolojisini ortaya koymak iddiasıyla faaliyet gösteren milli mimari dönemleri mimarları, kendilerini Osmanlı Mimari tarzının bir tür yeni yorumunu yapar halde bulmuşlardır. Ortaya konan duygusal ve şekilci yaklaşımlar sonucu özlenen, arzu edilen, rejimi yansıtan bir mimari tarz ve kültür ortaya konamaması”²¹ üzerine bu mimari üsluptan vazgeçilmiştir.

“İstanbul yeni Cumhuriyet modelinin gelişmesi için en uygun ortama ship değildir; ayrıca savunulması zordur.” ²², düşüncesi hâkim olmasıyla alınan kararla

¹⁹ Atatürk, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1959, s.212

²⁰ Mehmet Sarioğlu, Ankara Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945), T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.6

²¹ A.g.e., s.158

²² Betül Suda, Bonant, Holzmeister, Taut ve Egli'nin Mimarlık Çizgileri, Türk Mimarlığı Üzerindeki Etkileri, 1996, İTÜ, Yüksek Lisans Tezi, s. 85

Cumhuriyet'in ilanından 16 gün önce, yani 13 Ekim 1923'te başkent ilan edilen Ankara'nın ilk nazım planları eş zamanlı olarak 1925 yılında Heussler ve Carl Christoph Lörcher (1884-1966, Mimar) tarafından tasarlanmıştır. Fakat bu iki plan yeterli görülmediğinden daha esaslı ve bütüncül bir nazım planı için "1927 yılında yarışma düzenlendi. Düzenlenen yarışmayı Prof. Dr. Hermann Jansen (1869-1945, (Mimar/Şehir Plancı) kazandı." ²³

"Başkentin bu nazım planı 50 yıl için hazırlanmış olup bu süre zarfında nüfusun üç yüz bine ulaşılacağı varsayılmıştır"²⁴, ki o dönem Ankara'nın nüfusu otuz bin civarındadır. Oysa nazım planı 1932 yılında tamamlanarak, yürürlüğe girdiğinde Ankara'nın nüfusu yüz bini aşmıştı. 1935 yılında ise "Ankara nüfusu 122.720"²⁵ sayısına ulaşmıştır.

Her şeye rağmen, 1927 yılından başlayarak ve özellikle 1932'de Nazım planının bitirilip uygulamaya girmesi neticesinde imar işlerinde hummalı bir faaliyete girişilmiştir. İmar faaliyetlerinin esasını Cumhuriyetin Başkenti, Anadolu'ya örnek olmalı ve dahi İstanbul'u gölgede bırakmalı iddiası üzerine geliştirilmiştir. Dolayısıyla yeni Başkent'in resmi binaları olabildiğince görkemli ve modern olmalı görüşü devlet erkine hâkim olmuştur.

Türkiye'nin ilk nazım planına sahip planlanmış Ankara için yapı ölçeğinde de ilk modern binalara 1927 yılında Almanca konuşan memleketlerin mimarlarıyla kavuşulmuştur. Kavuşulan yapı ölçeğindeki bu yeni mimariyi Mimar Behçet Ünsal kısaca aşağıdaki gibi özetlemektedir;

Bugünkü mimarlıkta; süslemek ve süslenmek ile takma gösteriş değil, çıplak vücut güzelliği aranıyor. Bu; eserlerde monotonluk yapmaz. Malzeme değişikliği, renk, resim, çizgi birer değişme elemanıdır. Orneman (süsleme) eğrilen, kıvrılan, bozulan ve etek öpen insanlığın (ruhi halet) ifadesidir. Barokta bütün bir hayat (reverans, elbise, hareketler...) kıvrımlıdır. Yeni mimarlıkta doğruluk gerektir²⁶.

Behçet Ünsal yukarıda ifade ettiği şekliyle yeni mimariyi sadelikte bulur ve Milli Mimariye eleştirisi getirirken neden yabancı mimarların geldiğini de şöyle özetlemektedir;

²³ Fehmi Yavuz, Başkent Ankara ve Jansen, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi Cilt 7 Sayı 1, 1981, s.26

²⁴ Susanne Thoring, Stadtentwicklung Ankara, TU Berlin, Berlin, 1986, s.49

²⁵ Mehmet Sarioğlu, A.g.e., s.78

²⁶ Bülent Tanju, Ed., Tereddüd ve Tekerrür Mimarlık ve Kent Üzerine Metinler: 1873-1960, Akın Nalça Yayınevi, İstanbul, 2007, s.225

Mimar Kemal ve Vedat; Osmanlı Rönesans'ı dediğimiz yolu açmışlar. Son Türk mimarlığı bu iki artistin üzerine toplanmakta idi. Ankara'nın kuruluş ve yapılışında bu iki arustamız çalıştı... Kurun değişmiş görüş ve ihtiyaçlar, değiştiği halde; bu mimarlar yalnız bilindik biçimlere bağlı kalmışlardı. ... Batı eli, mimarlık bakımından, büyük değişimler geçirmekteydi bu sırada. Yeni Ankara içinde; yeni inancın şekilleri lazımdı. Yabancıardan mimarlar getirdik.²⁷

Özetle; başkent Ankara, Almanca konuşan mimarlar ve yeni bir mimarlık üslubuyla inşa edilmeye başlanılmıştır. Bu yeni mimarlık, görkemli ana cepheler yerine, rejimin ruhunu yansıtan, akılcı ve işlevsel planlardan çıkan sade cephelerden meydana getirilmiştir. Bu yapılaşma tüm Anadolu'ya da örnek teşkil ederek rejimin ruhu tüm yurt sathına yayılmasına vesile olmuştur.

Birkaç seneden beri dünyanın her tarafında yeni asrın yeni mimarisi inkişafa başlamıştır. Genç mimarlar artık eski zihniyet ve an'aneleri kırarak hakikate doğru yürümektedirler... Şayan-ı memnuniyettir ki Ankara'da yapılan bazı yeni inşaat bu mimarinin tezahüratındandır. Yeni Mimari bize de gelmiştir.²⁸

6.2. İdeolojik Ortam ve Devrimler

Cumhuriyetin temelleri akıl ve teknik üzerine oturtulması için gerekli adımlar zamanla atılmıştır. Bu temeller üzerinden; yeni bir devlet, yeni bir söylem ve yeni bir nesil yetiştirmek ve buradan hareketle muasır medeniyet seviyesine ulaşılması nihai hedef olmuştur.

Batıda aydınlanma ile başlayan ve var olan Tanrı-doğa-insan ilişkisi yerine yeni bir düşünce ekolü gelişmiş ve Tanrı denkleminden çıkartılarak insan-doğa ilişkisi üzerine kurulmuştur. Bu yeni tasavvurda Tanrı yerine insan konulmuştur ve insan akli piramidin tepesine oturtularak akıl-insan-ilerleme-doğa merkezli düşünce ekolleri gelişmiştir. Bu düşüncenin ürünü olarak pozitivizmin temelleri ortaya çıkmıştır. Bu durum Tanrının yerine insan akli koyularak kutsallaşmasını sağlamıştır. Bunun yanında, Batıda Akıl dini yaratılmış ve kutsal Tanrı yerine kutsal akıl ve akıldan neşet eden bilimi ortaya çıkarmıştır. Böylelikle akıl ve bilim dokunulmaz kılmıştır. Bunun sonucu olarak "bilimsel mitoloji ve materyalist metafizik ortaya çıkmaya ve Newtoncu fizik kavramları bazı

²⁷ A.g.e., s.231

²⁸ Anonim, Yeni Mimari: Mimarlık Aleminde Yeni Bir Esas, Hakimiye-i Milliye Gazetesi, 2 Kanunusani 1930

materyalist filozofların elinde metafizik bir forma bürünmeye başlar”²⁹, diyerek dönemin ruhunu yansıtan final cümle kurulmuş olunur.

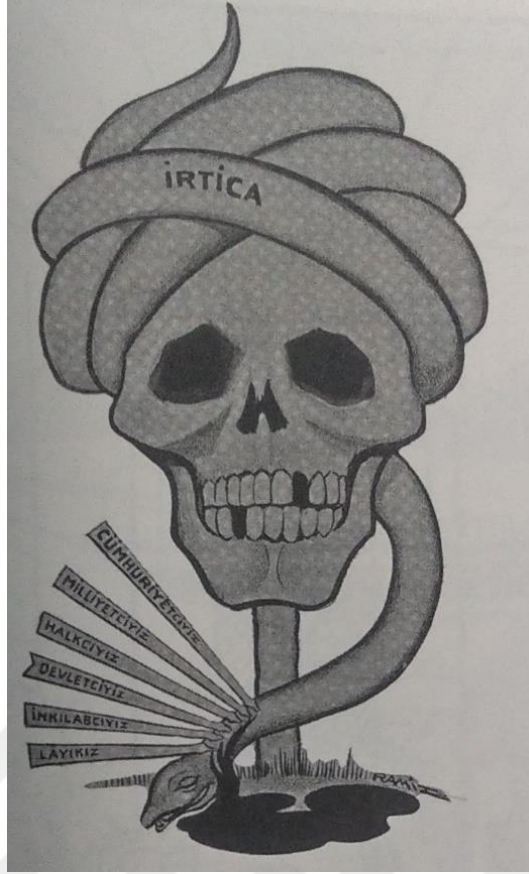
Şekil 6. 1: Cemal Nadir Güler, Akbaba Dergisi, 27.9.1935, s.1³⁰

Yukarıdaki Şekil 6.1.’de ki karikatürün altında; “-Şuna bak konuk amca, yeni Türk yazısının, yeni Türk dilinin ışığında gözleri kamaşmış!..”³¹ denilirken, konuk amcanın yani eski devir insanının artık sadece misafir konumunda olup üzerindeki hat levhasında; ‘Ah Mine’l Aşk’ yazılıyken o dönemin anlayışı yerine geçen yeni rejimin ‘Egemenlik Ulusundur’ levhası konulmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere eski anlayış tevekkülü esas alırken yeni anlayış akılcılığı merkeze koyması iki farklı yönetim erkinin temel farkını sarıh bir şekilde ifade etmektedir.

²⁹ Ian G. Barbour, Bilim ve Din, İnsan, İstanbul, 2004, s. 114

³⁰ Derleyen Turgut Çeviker, Karikatürkiye, Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2003, 1.cilt, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 142

³¹ A.g.e., s. 142

Şekil 6. 2: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 9.5.1935, Sayı 71, s.3³²

Cumhuriyetin kurulmasıyla hükümet-parti-devlet iç içe geçmesi veya birlikteliği sağlanmış ve yapılan devrimlerle CHP tüzüğünde yer alan altı ilke; ‘Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, İnkılapçılık ve Laiklik’ benimsenmişti. Şekil 6.2.’de ki karikatürde sarığa nispetle kafatasını saran yılanın CHP’nin altı ilkesinin bir ok gibi yılanı saplandığı gösterilirken karikatür altında; “Bu oklar varken yılan baş kaldırmaz!..”³³ metni yazılarak, eskiye dair tasavvurun artık günümüzün ihtiyaçlarına cevap vermediği ve akıl yoluyla elde edilen yeni rejimin altı ilkesi hem partinin hem de hükümetin şiarı olduğu betimlenmiştir.

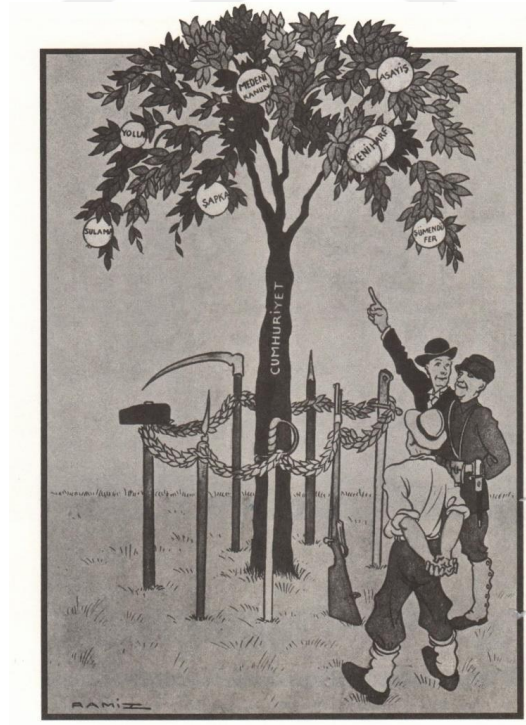
³² A.g.e., s. 141

³³ A.g.e., s. 108

6.2.1. Siyasi Reformlar

Hükmetme biçimi toplumun örfü ile yakın ilişkili olmakla birlikte zamanla geleneksel hale bürünmüştür. Bu geleneğe her vakit bürokrasi denilmiştir. Cumhuriyet ideolojisi gerek hükümet etmede gerekse geleneği değiştirerek yeni bir gelenek oluşturma gayesi ile aşağıdaki esaslı devrimleri gerçekleştirmiştir.

Saltanatın Kaldırılması	(İktidar)	01.11.1922
Ankara'nın Başkan Olması	(İktidar)	13.10.1923
Cumhuriyetin İlanı	(İktidar)	29.10.1923
Halifeliğin Kaldırılması	(İktidar)	03.03.1924
Şapka ve Kıyafet Kanunu	(Kültürel)	25.11.1925
Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması	(Kültürel)	30.11.1925
Anayasa 2. Mad. Devletin Dini İslam kaldırılması	(İktidar)	10.04.1928
Çok Partili Rejime Geçiş Denemesi	(İktidar)	12.08.1930
Türkçe İbadet (Ezan, Kuran)	(Kültürel)	18.07.1932
Laikliğin Anayasaya Girmesi	(Kültürel)	05.02.1937

Şekil 6. 3: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 28.10.1929, Sayı 716, s.1³⁴

³⁴ A.g.e. s. 141

Şekil 6. 3.’teki karikatürde cumhuriyetin kısa tarihi ele alınmış ve başlıkta *Cumhuriyet fidanının meyveleri her sene artıyor*, denirken karikatürün altında; “-Ne çabuk serpilip büyüdü, ne bereketli meyve verdi, değil mi?... – Elbet... parmaklığa baksana, onu ne iyi muhafaza ediyor ...”³⁵, denilirken, ağaç gövdesine Cumhuriyet ve meyveleri de Medeni Kanun, Yeni Harf, Asayiş, Şapka, Sulama, Yollar ve Şimendifer olduğu çizilmiştir. Ağacın etrafının, çitlerle çevrili olması ve çiftçilerin tırpanı, işçilerin balyozu, bilim için kalemin, asayiş için kılıcın ve asker için tüfeğin sembolize edilerek çevrelenmiş ağaç gövdesiyle meyvelerinin koruma altına alınmıştır.

Şekil 6. 4: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 20.10.1930, Sayı 795, s.1³⁶

Şekil 6. 4.’teki karikatürde 12 Ağustos’ta çok partili siyasete geçişin ilk adımı olan Fethi Okyar’ın Atatürk’ün talimatıyla kurduğu SCF (Serbest Cumhuriyet Fırkası) konu edinmiştir. Karikatürün altında; “-Fethi Bey- Şu bir buçuk aylık fidana bak Ağam, ne güzel meyve verdi... İnşallah biraz daha büyüsün, sayesinde oturup rahat ederiz!...”³⁷, denilirken, ağaç gövdesi SCF (Serbest Cumhuriyet Fırkası) temsil etmektedir. Ağacın meyveleri de komitacıların (ittihatçılar) tabancası, komünistlerin orak-çekici, sarıklı molla Osmanlı ulemasını ve Kelime-i Tevhit bayrağı da Osmanlının devlet ideolojisini

³⁵ A.g.e., s. 108

³⁶ A.g.e. s. 115

³⁷ A.g.e., s. 115

betimlemektedir. Meyvelerden hançer ise ihaneti sembolleştirilmesi yeni kurulan partinin, rejimi yıkmak isteyenleri karikatürde aşıkareylemektedir.

6.2.2. Hukuki Reformlar

Hukuk denilen olgu toplumun kendi belirlediği normların sosyal hayatta aktarılması olarak özetlenirse, o vakit yeni kurulan devlet kendi yaşam biçimini ve örfünü oluşturmak için Muasır medeniyet seviyesine çıkabilmek gayretiyle mevcut hukuki kaideleri Muasır medeniyet olarak hedefledikleri Avrupa yaşam biçimini kendi eskimiş yaşam biçimiyle değiştirmek amacıyla aşağıdaki adımları atar:

Şer'iyye Mahkemelerinin Kapatılması	(Hukuki)	08.04.1924
Yeni Anayasanın Kabulü	(Hukuki)	20.04.1924
Mecellenin Kaldırılması	(Hukuki)	17.02.1926
Türk Ceza Kanunu'nun Kabulü	(Hukuki)	17.02.1926
Medeni Kanun Kabulü (İsviçre)	(Hukuki)	04.10.1926

Bein hukuki devrimlerin ana gayesini aşağıda açıklamaktadır;

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki hükümet politikaları İslami kurumların rollerinin ve işlevlerinin sınırlandırılmasını, ulemanın sosyal ve siyasi sermayesinin değerinin düşürülmesini ve siyasi nüfuzunun yok edilmesini zorunlu kılıyordu. Tehlikede olan yalnızca devlet ve topluma dair vizyonları değildi, geçimleri de risk altındaydı. Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti Mart 1924'te kaldırıldı ve yerine rütbesi düşürülmüş bir Diyanet İşleri Reisliği ikame edildi. Bu yeni devlet birimi doğrudan Başbakan'ın idari yetkisine tabi kılındı ve rol ve işlevleri çok büyük oranda azaltıldı. Aynı dönemde, şer'iyye mahkemeleri de kaldırıldı ve medreseler kapatıldı. Kısa bir süre sonra İslam şeriatının yargı sistemi içindeki tatbiki tümünden sona erdi.³⁸

6.2.2.1. Genel Olarak Resepsiyon ve Yabancı Hukukun Benimsenmesi

Dar anlamda kanun koymayı ifade eden kanunlaştırma (codification), bir ülkede dağınık ve yazılı olmayan bir şekilde bulunan hukuk kurallarını birleştirerek, tüm ülkede geçerli bir hukuk sistemi meydana getirmektir.³⁹

³⁸ Amit Bein, *Osmanlı Uleması ve Türkiye Cumhuriyeti*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012, s.152

³⁹ J. G. Akipek, *Türk Medeni Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, C.I, s.25

Kanunlaştırma hareketleri; muhafazakâr veya devrimci amaçlarla yapılabilir olup bu durum ülkenin hukuk siyasetine bağlı olarak değişmektedir. Amaç, sadece ülkede dağınık biçimde mevcut olan ve uygulanan kuralları bir sistem içinde birleştirmekse, muhafazakâr amaçlı kanunlaştırmadır. Buna örnek olarak Osmanlı Devleti'ndeki Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye verilebilir. Devrimci kanunlaştırmada ise bir ülkede toplumun yapısı, ihtiyaçları göz önüne alınarak eskisinden tamamen farklı yeni hukuk kuralları oluşturulması veya kanunlaştırma hareketini gerçekleştirmek isteyen ülke, çeşitli nedenlerle yeni ihtiyaçları karşılayacak hukuk sistemini iç imkânlarla yaratacak durumda değilse, yabancı bir ülkenin hukuk sistemini tamamen veya kısmen kabul ederek yürürlüğe koyar; işte buna hukuk dilinde yabancı bir hukukun alınması, yani resepsiyon adı verilir.⁴⁰

Resepsiyon, çok farklı nedenleri içerebilecek potansiyele sahip olmasına karşın sebeplerini üç ana başlık altında özetlemek mümkündür: değişme ve modernleşme isteği, dış baskının etkisi ve bağımsızlaşma isteği, şeklinde özetlenir.

Batı devlet biçimlerini ve hukuk sistemlerini alarak geçmişten kopup çağın parçası olmaya uğraşan Türk Devleti, resepsiyon faaliyetlerini etkin biçimde uygulamıştır. Burada “modernleşme” kavramının adeta Batı değerleriyle bütünleştiğini görmek mümkündür. Bunun temelinde Batı'daki endüstri teknolojisi, bilim ve ekonomide varılan gelişme düzeyi yatmaktadır.⁴¹

Resepsiyon doğası gereği bir “yabancılık” unsuru içerir. Bu noktada resepsiyon sürecinde kanunların alınacağı ülkenin neye göre seçileceği siyasi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Resepsiyonda öncelikle en az iki farklı hukuki zemin mevzubahistir. Bu sebeple model alınan hukuk sisteminin düalizme yol açmamasına dikkat edilmelidir. “Resepsiyon edilen yasa ile ülkedeki mevcut yasalar arasında mutabakat sağlanmalıdır. Aksi halde benimseyen ülkede hukuk çokluğuna ve adalet sisteminin işleyişinde hukuk karmaşasına düşülür ki Osmanlı Devleti'nde Tanzimat sonrası hukuk sistemi bunun tipik örneğini teşkil eder”⁴², zira devlette hukuk birliğinin olmaması çözülmeyi kolaylaştırmıştır. O halde resepsiyonun başarılı olabilmesi demek aslında, model olan yabancı hukukun, model alan ülkedeki pratik ihtiyaçları

⁴⁰ Gülnihal Bozkurt, Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996, s.5

⁴¹ A.g.e, s.9

⁴² Coşkun Üçok-Ahmet Mumcu, Türk Hukuk Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara, 1991, s. 288 vd.

karşılayabilmiş olmasının yanında her manada benimsenerek “yabancılık” unsurunun kendi içinde eritilmiş olması demektir.

6.2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Resepsiyon Öncesi ‘Hukukta Reform’ Çalışmaları

Mondros Ateşkes Antlaşması’nın 30 Ekim 1918’de imzalanmasıyla ülkemiz işgal edilmeye başlanmıştır. Bu işgale karşı Anadolu’da canlanan Kuvayı Milliye hareketi kongrelerle örgütlü bir hal almış ve nihayet Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Derneği adı altında kurumsallaşmıştır. Misak-ı Milli Kararlarının kabulü ve sonrasında İstanbul’un işgali ile devam eden süreç 23.04.1920’de Büyük Millet Meclisi’nin açılmasına zemin hazırlamış ve ardından Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasıyla bizi Lozan Konferansı’na ulaştırmıştır. Yeni devletin tam bağımsızlığının ve bütünlüğünün korunabilmesinin ancak bir hukuk reformu ile mümkün olacağı fikri konferansta somutlaşmıştır. Nitekim Türk temsilcileri, ülkede yaşayan herkese, aralarında hiçbir ölçütle ayırım yapmayan yasaların, yani ‘laik’ bir hukuk sisteminin uygulanacağını belirtmiş ve kimseye bir ayrıcalık tanınmayacağı konusunda ayak diremişlerdir.⁴³ Lozan görüşmelerinde;

İngiliz temsilcisi Ryan (Hindistan örneğini vererek): “Ne evlenme ne boşanma hakkında, Hristiyan ve Müslümanlara tatbik edilecek hiçbir kaide bilmiyorum. ... Bu konuşmalara Münir Bey: “Hindistan İngiltere’nin bir sömürgesi olduğu için Türkiye’ye benzetilemez. Farklı dinlerde insanların yaşadığı Avrupa ülkelerinin medeni kanunlarda ayrı dinlere uygun olma kaygısı bulunmuyor.” yanıtını vermiştir.

İtalyan temsilcisi Mantagna’ya göre ise “Türk tebaasına ayırtmaz tatbik edilecek genel bir kanunun neşri mümkün değildir. Batı bu işte örnek olamaz. Batıda insanlar arasında milliyet, soy, dil ve din birliği vardır. Türkiye böyle değildir.”⁴⁴

Batılı diplomatların bu görüşleri; yalnızca kanunlaştırma bakımından Türkiye’ye duyulan itimatsızlığı değil, Osmanlı’da hukuk alanındaki çok başlılığın sürdürülmesiyle yaşanacak karışıklıktan yararlanarak iç işlerine karışabilme imkânı bulma arzusunu da ihtiva etmektedir. Bu niyetlere rağmen Türk heyetinin, azınlıklarla ilgili temel fikri; “Türkiye, azınlıkların haklarını diğer antlaşmalarla kabul edilen esaslar içinde ve komşu memleketlerdeki Müslümanlara aynı haklar sağlanmak şartıyla kabul edebilir.

⁴³ Coşkun Üçok-Ahmet Mumcu-Gülnihal Bozkurt, Türk Hukuk Tarihi, Turhan Kitabevi, Ankara,2017, s.372

⁴⁴ Gülnihal Bozkurt, A.g.e., s.180-181

Azınlıkların korunmasını, Türk ülkesinin bütünlüğüne ve bağımsızlığına hanel verecek bir bahane olarak kullandırmaz”⁴⁵, şeklinde müzakerede noktayı koymuştur.

İngiliz delegesi Sir Horace Rumbold’un “... Türkiye’de yabancıların durumunu yalnız devletler hukukunun düzenleyeceği bir duruma birden bire geçmenin, uyrukların çıkarları üzerinde yapacağı etkilerden duydukları kaygıları dağıtmak”⁴⁶ görevini Türk Temsilci Heyeti’ne yüklemesi sonucu kabul edilerek Lozan Barış Antlaşması’na eklenen “İdare-i Adliye Dair Beyanname” ile Türk Hükûmeti; yalnız kendi egemenliğine dayanarak adaleti yerine getirmeye ehil olduğunu vurgulamıştır. Nitekim İsmet Paşa mecliste “yabancı uzmanları bir ıslahat memuru olarak gördüklerini Lozan’da taraflara bildirdiklerini”⁴⁷ açıklamış ve o zaman Cemil Bilsel’in deyişiiyle “kapitülasyonlar dört hukuk müşavirinin Türk memuru olarak hizmetimize alınması ile devrilip gitmiştir”⁴⁸, diyerek durumu özetlemiştir.

Henüz Kurtuluş Savaşı sürerken, hukukta reform değil devrim düşüncesinin varlığını Mustafa Kemal’in şu sözlerinden anlamak mümkündür:

... Toplumumuzun, bütün dünya ile teması sıcak ve zarurîdir. Bunun için adalet seviyemizi medenî milletlerin adalet seviyesi derecesinde bulundurmak mecburiyetindeyiz. ... Asrın ilerlemesi, milletlerin medenî ihtiyaçlarını ve bunlarla uyumlu medenî hakların varlığını gerektirir. ... Medenî Kanunumuz Mecelle’nin ‘ezmânın tegayürü ile ahkâmın tegayürü inkâr olunamaz.’ fıkıh kaidesi adliye siyasetimizin esasıdır. Bu esas dâhilinde hareket eden Adliye vekâletimiz, Mecelle’nin ihtiva veya tatmin etmediği asrın ihtiyaçlarını düzenleme lüzûmunu takdir etmiştir. Bu hususla uğraşmak üzere, uzmanlardan kurulu bir heyet teşkili için bir kanun lâiyhası tanzim edilmek üzeredir.⁴⁹

Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları’nda “...modern milletler arasına geçebilmek için en esaslı şartın, milli hukukun tüm dallarını teokrasinin kalıntılarından büsbütün kurtarmak” gerektiğini söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1924’te meclisin ikinci dönem birinci toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada şöyle diyerek hukuk reformunda izlenecek yolu tarif etmiştir:

⁴⁵ A.g.e., s.180

⁴⁶ Seha Meray, Lozan Barış Konferansı, Tutanakları, Belgeler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1972, Takım II, c.1, Kitap 1, s.51

⁴⁷ T.B.M.M. Gizli Celseler, c. III. S. 1294 (Biz müşaviri usul; adliyemizde ıslahat için usuli adliyemizde mevcudiyetimiz itibariyle sırf ıslahat memuru kabul etmiştik.)

⁴⁸ Cemil Bilsel, Lozan c. II, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1933, s. 117

⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, I. İntihap Devresi, I.III.1338, c. I, s. 4-5

Adalet teşkilatı ve ıslahatına verdiğimiz önemi nasıl ifade etsek, azdır. ... Fakat bunda mühim olan nokta; adli telakkimizi, adli kanunlarımızı, adli teşkilatımızı bizi şimdiye kadar şuuri, gayrişuuri tesiri altında bulunduran, asrın icabatına gayri mutabık revabıttan bir an evvel kurtarmaktır. ... Hukuk-i medenîyyede ve hukuk-i ailede takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır. Hukukta idare-i maslahat ve hurafelere merbutiyet; milletleri uyanmaktan meneden en ağır kâbustur. Türk milleti üzerinde kâbus bulunduramaz.⁵⁰

Bu konuşmadan iki gün sonra 3 Mart 1924'te Halifelik kaldırılmış ve 8 Nisan 1924'te çıkarılan 469 Sayılı Mehakimi Şer'iyenin İlgasına ve Mehakim Teşkilatına Ait Ahkâmı Muaddil Kanun ile "Devletin daha asri esaslara uygun olarak yeniden tanzimi lazım geldiği bir sırada bu nam ve unvanı haiz mahkemelerin idamesinin yargı birliği esasına külliye mugayır olduğu" gerekçesiyle şer'i mahkemeler kaldırılmıştır. Halifeliğin kaldırılması laik devlet düzenine, şer'i mahkemelerin kaldırılması ise yargıda birliğe geçiş için atılan çok önemli adımlardı. Artık laik hukuk için gerekli siyasi ortam yaratılmıştı.⁵¹ Kurulan komisyonlar, arzulanan yenilikleri yapamayacağı anlaşılmış ve devrim isteği olan hükümetin zihninde *resepsiyon* fikri daha da kuvvetlenmiştir. Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) bahsolunan komisyonlar ile ilgili fikirlerini şöyle ifade etmektedir:

1924 yılında, bunların çalışma verimi gözden geçirildi. Başarabildikleri şunlardı: Borçlar Kanunundan, 200 madde; Medeni Kanun'dan, miras, veraset, evlenme ve boşanma; Ceza Kanunundan 70-80 madde; Kara Ticaret Kanunu bitmemiş! ... Milletlerin infirat halinde yaşadıklarını kabul etsek bile, Türkün milli ihtiyaçlarını, İslami esaslardan mülhem olan Maliki, Hanbeli, Şafii, Hanefi kurallarla nasıl ifade edebildik?"⁵²

Ve nihayet Mahmut Esat Bozkurt, komisyonların görevlerine son verildiğini şu kelimelerle açıklayacaktır:

Sayın arkadaşlar! Türk ihtilalinin kararı, Batı Medeniyetini kayıtsız şartsız kendine mâl etmek, benimsemektir. ... Keyif ve isteklerimize göre değil, milletimizin dileklerine göre iş başarmağa borçluyuz. Şimdiye kadar geçen hizmetlerinize teşekkür eder ve komisyonların vazifelerine son veririm.⁵³

⁵⁰ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi II, Cilt 7, İçtima 1, 1.3.1340, s. 5

⁵¹ Gülnihal Bozkurt, A.g.e., s.187

⁵² Mahmut Esat Bozkurt, Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı? Medeni Kanunumuzun XV. Yıldönümü için Armağan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1944, s. 7-20

⁵³ A.g.m., s. 11

Resepsiyon çalışmaları kapsamında İsviçre'den Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu ve İcra İflas Kanunu; İtalya'dan Ceza Kanunu; Almanya'dan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu alınmış, Ticaret Kanununun ana hatları Alman ve İtalyan Hukukuna dayandırılmıştır.

6.2.2.3. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu

Mecelle yerine kabul edilecek medeni kanunun İsviçre'den alınmasının nedenlerini ülkesel ve kanuni açıdan sınıflandırmak mümkündür.

Ülkesel Nedenler;

- İsviçre'nin savaşa katılmayan tarafsız bir ülke olup mevzuatının demokratik ve düzenli olması,
- Türkiye'nin idari teşkilatında da yer alan önemli sayıda Türk hukukçusunun eğitimini orada tamamlaması ve bu sebeple de İsviçre hukukundan etkilenmiş olmaları⁵⁴,

Kanuni Nedenler;

- İsviçre Medeni Kanununun sahip olduğu dilin basit ve anlaşılır oluşu,
- Hâkime geniş bir takdir yetkisi vermesinin sağladığı esnek karakteri sayesinde uygulanmasının daha kolay olacağı temennisi,
- En yeni, liberal kanun olup kadın-erkek eşitliğine dayanan bir aile düzeni içermesi,
- Muhafazakâr bir ruha sahip olmakla birlikte gerici olmaması ve yeni zamanın sosyal ihtiyaçlarını geniş ve iyi düzeyde karşılayacak olması⁵⁵,

İsviçre Medeni Kanununun önce bir komisyonca tercümesi gerçekleşmiş ve ardından hukukçulardan oluşan bir heyet tarafından kanun tasarısı hazırlanarak kanun gerekçesi Esbab-ı Mucibe Lâyihası'nda belirtilmiştir. Layihada şu noktalara temas edilmiştir:

Halen Türkiye Cumhuriyeti'nin tedvin edilmiş bir medeni kanunu yoktur. Yalnız akitlerin bir kısmına temas edebilen Mecelle vardır ki, bu kanunun ancak 300 maddesi bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek niteliktedir. ... Alman, Fransız, İsviçre medeni kanunlarında esas, din ile devletin mutlak suretle ayrılığıdır...

⁵⁴ K. Lipstein, The Reception of Western Law in Turkey, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s.13

⁵⁵ Andreas Bertalan Schwarz'a göre

Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girdiği gün milletimiz eski medeniyetin kapılarını kapayarak hayat ve ışık bahşeden çağdaş medeniyetin içine girmiş bulunacaktır. Adliye Vekâleti bu kanunları hazırlamakla, devrim ve tarih huzurunda milli görevini ifa ve Türk milletinin hakiki menfaatlerini ifade etmiş olduğuna şüphe etmemektedir.⁵⁶

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi yabancı medeni kanunun resepsiyon sebepleri yalnızca laik bir devlet modelini tamamlayıcı bir kanun oluşturma amacıyla sınırlı olmayıp dini hukuk nedeniyle Osmanlı'yı bağlayan bağlardan da kurtulma arzusunu içermektedir.

“Memleketin selâmetini müekkel olan Cumhuriyeti tahkim ve takviye etmek istiyorsanız, Cumhuriyete lâıyk kanunlar yapınız ve irtica besleyen kaideleri ilga ediniz”⁵⁷ diyen Şükrü Kaya Bey –ki kendisi encümen adına mazbatayı kaleme alan kişidir- kanunun kadına sağladığı haklar açısından şöyle bir değerlendirme yapar:

Asırlardan beri Türk kadınının yaptığı fedakârlık ve gösterdiği fazilet kendisine karşı lazım gelen hürmete hak kazandırmıştır. ... Encümen, Türk seciyesine ve Türk ihtiyacına en layık olan kanunun bu kanun olduğuna kanidir.⁵⁸

Şükrü Kaya Bey'in bu sözleri “...bu kanunun tatbikinin... ezelden hanım olan Türk annesini hakiki mevki ve saygınlığına getireceğini”⁵⁹ vurgulayan Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'i destekler niteliktedir. Kişi haklarının korunması, vesayet, vasiyet gibi kurumlar da modern bir anlayışla düzenlenmiştir.⁶⁰

Hukuki kökleri ve deneyimleri tamamen farklı kaynaklara dayandığından, Türk Hukuku'nda İsviçre Hukuk terimlerinin karşılığının bulunmaması tercümanın titiz bir çalışmayı zorunlu kılıyordu. İsviçre terimlerine Türkçe karşılık bulunmuş ve bu gelişmeden duyduğu sevinci Tunalı Hilmi Bey şöyle dile getirir:

... En zengin dil benim anadilimdir. Adliye encümeni yalnız Arapça ve Acemce terkipleri ezmekle en büyük düşmanlarını defetmekle kalmıyor, hatta kelimeleri bile Türkçeleştiriyor... Bilhassa Türkçe yazdıklarından dolayı bitmez tükenmez teşekkürler.⁶¹

Tüm bu uğraşlara rağmen kanunların tercüme hataları ve bozuk ifadelerin önüne geçilememiştir. İsviçre Medeni Kanununun bazı hükümleri, çalışmalar sırasında

⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi III. C. 25

⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi III, Cilt 22, İçtima 57, 17.2.1926, C.1, s. 231

⁵⁸ A.g.m., s. 231

⁵⁹ A.g.m., s. 230

⁶⁰ Gülnihal Bozkurt, A.g.e., s.198

⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi III, Cilt 24, İçtima 89, 22.04.1926, s. 173-174

toplumun da özellikleri dikkate alınarak değiştirilmiştir. Türk Medeni Kanunu, 17 Şubat 1926'da kabul edilmiş ve 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir. İsviçre Borçlar Kanunu'nun Fransızca metninden aynen tercüme edilen ve Medeni Kanun'un tamamlayıcısı olup Mecelle yerine geçmiştir. Türk Borçlar Kanunu ise 22 Nisan 1926'da kabul edilmiş ve Medeni Kanun ile aynı zamanda yürürlüğe girmiştir.

6.2.2.3.2. Ceza Kanunu

Osmanlı 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan iktibas ettiği ceza kanununu 1858'de yürürlüğe koymuştur. II. Meşrutiyet dönemi başta olmak üzere zaman zaman yapılan ekleme ve düzenlemelerle maddeler arasında uyumsuzluk baş göstermiştir. Bu sebeple yeni bir Ceza Kanunu hazırlanması sonucu 1 Temmuz 1926'da yürürlüğe giren Yeni Ceza Kanunu “en son ve en yeni ceza nazariyatından mülhem”⁶² olup, 30 Haziran 1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunu (Codice Zanardelli)'nden iktibas edilmiştir. Bu kanunla, ceza hukukunun temel prensibi olan ‘kanunsuz suç ve ceza olmaz’ ilkesi tam anlamıyla Türk Hukuku'nda yerini bulmuştur.

6.2.2.4. Anayasal Gelişmeler

Saltanatla yönetilen Osmanlı'da anayasal gelişmeler XIX. yüzyılda başlamıştır. Bu kapsamda saltanattan parlamenter demokrasiye geçiş sürecini anlamak için Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları, Kanun-i Esasi, 1921 ve 1924 Anayasalarına kısaca değinilecektir.

Sened-i İttifak *basit bir anayasal* taslak olarak nitelendirilse de ne içeriği ne de onu oluşturan organ açısından anayasadan öte iki taraflı bir sözleşme olarak görülmektedir. Nitekim II. Mahmut iç ve dış dinamiklerin de etkisiyle tebaa eşitliğinin kabulünü de içeren 3 Kasım 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nu ilan etmiştir. Hatta bu fermanla tanınan hakları yetersiz gören Batılı devletler baskılarını arttırarak 1856'da ana hedefi gayrimüslimlerle Müslümanlar arasında her yönden eşitlik sağlayan Islahat Fermanı'nı da ilan ettirmişlerdir. 1839 Tanzimat Fermanı, Türk Müslüman halka bir anayasa vermediği, onun siyasal yaşantısında büyük bir sıçramaya yol açmadığı halde

⁶² Türk Ceza Kanunu Lâyihası (1/783) ve Adliye Encümeni Mazbatası, s. 1

1856 Islahat Fermanı, Hristiyan milletlerin anayasal gelişmelerinin başlangıcı olup kendileri ilan etmemiş olsa dahi onların ulusal bağımsızlıklarının bir bildirisi sayılabilir.⁶³

Tanzimat Dönemi genel olarak anayasal gelişmeleri hızlandırıcı bir etkiye sahip olsa da “tarihten birdenbire kopmak mümkün olmadığı için Tanzimat’ın getirdiği bir ikicilik söz konusuydu. Amaç bütün Osmanlıların çok uluslu kardeşliği idi. Bu ise devlet ve tebaa anlayışının dinsellikten dünyasallığa (sekülerizm) çevrilmeye başlaması demekti. ... Amerikan ve Fransız devrim bildirelerinin işlevini üstlenmişti.”⁶⁴ Siyasal sistemin dünyevileşmesiyle zihniyet değişimi bireyi de doğurmuş ve siyasal sürece katmıştır. Meşrutiyetçi akım da Tanzimat’ın ekonomik ve sosyal başarısızlıklarına, sonu alınmayan iç karışıklık ve dış müdahalelere ve 1871’den sonra iyice koyulaşan baskıcı rejimine karşı bir aranın ifadesidir.⁶⁵

Tanzimat döneminde yetişen genç Osmanlılar, Sultan Abdülaziz’e karşı yürüttükleri mücadelenin ana sebebi sık sık büyük devletlerin müdahalesine yol açan *kanun önünde tüm Osmanlıların eşitliği* ilkesini gerçekleştirmek için *hürriyet* istiyorlardı. I. Meşrutiyet Devri’ni başlatan 1876 Anayasası, sadece Mithat Paşa ve çevresindeki aydınların baskısıyla değil, Tanzimat’tan itibaren gelişen tarihi, sosyal, düşünsel ve (İstanbul Konferansının tehdidiyle yoğunlaşan) siyasal şartlar sonucunda kabul edilmiştir.⁶⁶

Padişahça atanan bir komisyon tarafından hazırlanan, Meclis-i Vükela tarafından incelenip padişah tarafından kabul edilen yani hukuki açıdan padişahın tek taraflı işleminden doğan Kanun-i Esasi’nin⁶⁷ halkın dâhilinde olduğu bir süreçle hazırlanmamış olması, günümüz açısından bir anayasa olarak görülmemesine sebep olacak olsa⁶⁸ da, 19. yüzyılın ölçülerine göre değerlendirildiğinde farklı ülkelerde de örnekleri olan ve mutlakiyetten monarşiye ılımlı bir geçişi belgeleyen ferman anayasalarına girdiği kabul edilebilir.⁶⁹ Gerçekten de hukukta batılılaşma ve çağdaşlaşmanın zorunlu bir aşaması olan Kanuni Esasi’nin doğumunda Genç Osmanlılar ve bir kısım halkın etkisi olduğundan bir ihsan veya lütuf sayılamaz.⁷⁰ Ayrıca onu ‘hukuka bağlı devlet fikrinin ilk defa anayasa

⁶³ Bülent Tanör, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.120 (Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, s. 192)

⁶⁴ A.g.e., s.120

⁶⁵ A.g.e., s.121

⁶⁶ A.g.e., s.73

⁶⁷ Bülent Tanör, A.g.e., s.133

⁶⁸ A.g.e., s. 133-134

⁶⁹ A.g.e., s.134

⁷⁰ A.g.e., s.165 (Enver Ziya Karal, Bekir Sıtkı Baykal’a göre)

ile ifadesi' olarak gören Kubalı; Kanuni Esasi'nin görünüşte bile olsa üç alanda önemli gelişmelere kapı araladığını belirtir:

- Devlet hayatında teamül kuralları ve dini ve vicdani yaptırımlar yerine özünde laik, belirli ve objektif esasların konulması.
- Kişisel yönetimli Orta çağ devleti yerine yasama-yürütme-yargılama güçlerini görünüşte de olsa ayırmaya yatkın bir modern devlet sisteminin kurulmak istenmesi.
- Hükümdar karşısında bir yasama meclisinin kurulması ve kişi haklarının tanınmasıyla meşruti sisteme yönelinmesi.⁷¹

Meşrutiyetin ilanından bir süre sonra başlayan 1877-78 Rus Harbi'nde alınan başarısız sonuçları sebep gösteren Sultan II. Abdülhamit Kanuni Esasi'yi askıya almış ve meclisi tatil etmiştir. Ülkede muhalif hareketin artması Kanun-i Esasi'nin yeniden tatbiki ve bir milli meclisin toplanması için İttihat ve Terakki'nin *hürriyet* ilanı üzerine II. Abdülhamit, Kanuni Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymuştur. 31 Mart Ayaklanmasının bastırılmasıyla II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra toplanan meclis sıkı bir yasama faaliyetine girişmiş ve bu döneme *meşruti ıslahat dönemi* denmiştir. 1909 değişiklikleri ile yasama gücünü üstlenen parlamento milletin sıfatına layık bir statüye kavuşturulurken yürütme zayıflatılmış, iki temel organ arasındaki denge meclis lehine bozulmuş⁷²; merkezi gücü kırmak, çağdaş devletin temellerini atmak, hukuku laikleştirmek için birçok alanda düzenlemeye gidilmiştir. Yargı organlarını birleştirerek şer'i kurumların etkisinden koparmak için mahkemeler doğrudan doğruya Adliye Nezareti'ne bağlanmış böylece laiklik yanı sıra "yargı birliğine" de yönelinmiştir.⁷³ 1909'da anayasayı değiştirme yetkisi padişaha bırakılması "ne kadar demokrasi ve özgürlükler pratiği olumsuzlukları beraberinde getirmiş olsa da II. Meşrutiyet rejimi ulusal toplum, ulusal devlet ve ulusal egemenlik tezlerinin ilk mayalandığı ortam olmuştur."⁷⁴ Her şeyden önce II. Meşrutiyet, oluşum biçimi açısından geniş tabanlı bir hareket sonucu ortaya çıkmıştır. Anayasal ifade ile ferman anayasa modelinden misak anayasa modeline geçiş sağlanmıştır. Nitekim 1876 Anayasası Sultan Abdülhamit'in tek yanlı iradesiyle ilan edilmişken 1909'daki anayasa değişikliği meclis tarafından yapılmış, padişaha dayatılmış ve kabul ettirilmiştir.⁷⁵ I. Dünya Savaşı, sonrasında imzalanan

⁷¹ A.g.e., s.165 (Hüseyin Nail Kubalı)

⁷² Gülnihal Bozkurt, A.g.e., s.94

⁷³ Bülent Tanör, A.g.e., s.215

⁷⁴ A.g.e., s.220

⁷⁵ A.g.e., s.216

Mondros Mütarekesi, Misak-ı Millînin kabulü ve İstanbul'un işgali ile 18 Mart 1920'de son oturumunu yaparak çalışmalarına olağanüstü şartlar nedeniyle ara veren meclisin Padişah kararıyla feshi, hem II. Meşrutiyet 'in ve hem de Osmanlının sonunu getirmiştir.

İşgalden birkaç gün sonra Anadolu'da başlayan meclis çalışmalarıyla açılan Büyük Millet Meclisi; ulusal kurtuluş hareketinin genelgeler, kongreler ve nihayet meclis safhalarında, başından bu yana sahip olduğu meşruluk ve hukukilik⁷⁶ vasıfları üzerinden Kurtuluş mücadelesini yeni bir anayasa altında sürdürme kararı almıştır. Bu kapsamda Mustafa Kemal'in yayınladığı genelge doğrultusunda "selâhiyet-i fevkalâdeyi haiz bir meclis" toplanmış ve 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına müteakip ana kuruluş esasları düzenlenmiştir. 1921 Anayasası 20 Ocak 1921 tarihinde kurucu bir meclis olan I. Dönem TBMM'si tarafından ilan edilmiş, Türk Anayasa Hukuku'na ilk defa kuvvetler birliği ilkesine dayanan meclis hükûmeti sistemi getirilmiştir. Egemenliğin millete ait oluşu ilkesi ilk kez bir anayasada yer almış, egemenlik ve iktidarın kaynağında köklü bir değişim olmuş, anayasa iktidarı sınırlamak için değil ulusal birlik ve kurtuluşu sağlamak adına düzenlenmiştir.⁷⁷ Milli egemenliğin pekiştirilmesi için saltanatın yerine hükümet şeklinin cumhuriyet olması ve nihayetinde "hilafetin hükümet ve cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemiç olduğu"⁷⁸ gerekçesiyle de halifeliğin kaldırılmasına karar verilmiştir. 1921 Anayasası'nın Kanun-i Esasi'yi yürürlükten kaldırmaması ve fakat ondan çok farklı temellere dayanan bir devlet teşkilatının düzenlenmesi ile 1921 Anayasası'nın çerçeve hükümlere sahip olması II. TBMM tarafından 1924 Anayasası'nın oluşturulmasına zemin hazırlamıştır.

1924 Anayasası 20 Nisan 1924'te kabul edilmiş olup, Türkiye Devleti'nin cumhuriyet olduğu hükmünün de değiştirilemeyeceği ibaresi ilk defa Anayasaya girmiştir. Bu anayasada "anayasanın üstünlüğü ilkesine" yer verilmiş ve parlamenter sistemle meclis hükûmeti sistemi arasında bir karma sistem düzenlenmiştir. 1924 Anayasasının getirdiği en önemli yenilik laiklik ilkesidir. Anayasanın ilk halinde mevcut olan "– Devletin dini İslam'dır. – Dini emirleri TBMM yerine getirir. – Cumhurbaşkanı ve milletvekilleri 'vallahi' diyerek yemin eder." gibi hükümler, 1928 Anayasa değişiklikleri ile Anayasa'dan çıkarılmış ve böylece laikleşme yönünde adımlar atılmıştır. 1937 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri ile Cumhuriyet Halk Partisi programında yer

⁷⁶ A.g.e., s.247

⁷⁷ A.g.e., s.289

⁷⁸ 431 Sayılı Hilafetin İlgasına ve Hanedan-ı Osmani'nin Türkiye Cumhuriyeti Memalik-i Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun, Madde 1

alan ilkeler “Türkiye Devleti; laik, halkçı, milliyetçi, cumhuriyetçi, devletçi ve inkılapçıdır.” hükmüyle anayasada da yerini resmen almıştır.

1924 Anayasası Döneminde 5 Ocak 1934 Anayasa değişiklikleri ile kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkı anayasal açıdan tanınmıştır. Henüz o yıllarda çağdaş addedilen ülkelerde kadınların böylesine hakları olmadığını, dahası bu haklara sahip olma arzularının dahi olmadığını Egli bir anekdotunda şöyle anlatır:

28 Ağustos'ta İsviçreli Mimarlar Birliği genel kuruluna gittim. Trende Hans Hoffmann'ın ve Konrad Furer'in, yanılmıyorsam bir de Bill Dunkel'in eşlerine rastladım. Onlarla konuşurken, İsviçreli kadınların siyasi haklarının olmamasını anlayamadığımı söyledim. Kadınların bütün haklarını elde etmiş oldukları ve resmi hayatta milletvekili, hâkim, okul müdürü ve benzeri pozisyonlarda bulunarak bu haklarını kullandıkları, özel hayatta da örneğin avukat olabildikleri veya benzeri mesleklerde çalışabildikleri Türkiye'den geliyordum. Kadınların toplum içinde yer almaları hem anne, eş, dul, bekâr, vergi yükümlüsü olarak kendi açılarından hem de kadın unsurundan vazgeçemeyecek olan toplum açısından bana göre son derecede tabii bir durumdu. Fakat beklenmedik şekilde bu üç hanım benim fikrime şiddetle karşı çıktılar. Onlara göre benim düşüncelerim İsviçreli olmaya yakışmıyordu, kendilerini korumak için siyasi haklara ihtiyaçları yoktu. Tabii ki bu üç hanım eşleri tarafından korunuyor ve bakılıyorlardı, ihtiyaçları sağlanıyordu, varlıklı bir burjuva ailesinin kucağında oturan bu kişiler için siyasi haklardan vazgeçmek kolaydı...⁷⁹

6.2.3. Eğitim Reformları

Tevhid-i Tedrisat Kanunu	03.03.1924
Medreselerin Kapatılması	13.03.1924
Maarif Teşkilatı Hakkında Kanunun Kabulü	02.03.1926
Harf Devrimi	01.11.1928
Millet Mektepleri'nin Açılması	01.01.1929
Dil Devrimi	12.07.1932
Üniversite Reformu	31.5.1933

3 Mart 1924'te, “Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur” hükmüyle ülkedeki tüm bilim ve öğretim kurumlarını Maarif

⁷⁹ Ernst A. Egli, Atatürk'ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s.186

Vekâletine bağlayan 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesinden on gün sonra medreseler kapatılmıştır.

Şekil 6. 5: İhâp Hulusi Görey, Akbaba Dergisi, 4.10.1928, Sayı 607, s.1⁸⁰

Şekil 6. 5.’deki karikatürün; odun yerine adlı başlık altına yerleştirilen karikatür altında “-Demek kışın da köşkte kalacaksınız... İyi ama o karda kıyamette nasıl yaşayacaksınız, üşümez misiniz? -Ah, niçin üşüyelim? Babamın kütüphanesi Arap harfleriyle yazılmış koca koca kitaplarla dolu, onları yakar yakar ısınırız!”⁸¹. Bu karikatürün bize verdiği mesaj çok açık olup eski yazıyla tarif edilen Arap harflerin artık işlevini kaybettiği, elde kalan kitapların veya metinlerin sadece yakılarak ısınmak ihtiyacını karşılayacağı gibi pratik çözüm öneri sunulmaktadır.

⁸⁰ Derleyen Turgut Çeviker, Karikatürkiye, Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2003, 1.cilt, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 106

⁸¹ A.g.e., s. 106

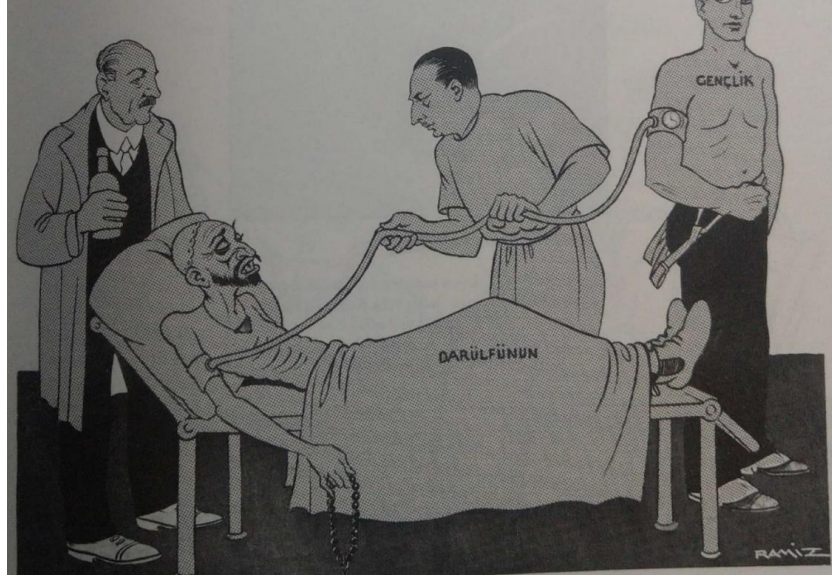
Devrimlerin gelenekle bağımızı koparması bağlamında modernleşen sosyo-kültürel yapımızın en önemli devrimi ise 1 Kasım 1928 de 1353 Sayılı Kanun’la yürürlüğe giren Harf Devrimidir.

Bir gün Milli Eğitim Bakanı beni makamına çağırdı ve Gazi Kemal Paşa’nın kendisini Çankaya’da görmek istediğini ve bir araba yolladığını bildirdi. Bakan görüşmenin muhtevası konusunda bilgisinin olmadığını ve arabanın gelmesine dek makam odasında birlikte bekleyebileceklerini iletti.

Çok beklemedim araba geldi ve Çankaya’ya gittik. Orada bekletilmeden Kemal Paşanın odasına götürüldüm. Gazi kalktı elimi sıkarak selamladı ve çalışma masasının önünde duran boş koltuğa buyur ederek biraz beklememi söyledi. Bu arada Gazi etrafında yarım daire formunda oturanlara baktım. Aralarında tanıdıklarım vardı, Ercüment Ekrem, Ankara’da Ulus gazetesinin başyazarı Falih Rıfkı, yazar Yakup Kadri, sanırım İstanbul’daki bir günlük gazetenin sahibi ve başyazarı Yunus Nadi. Tanımadığım başkaları da vardı. Atatürk yazı masasında oturuyor ve iki parmakla daktiloda yazı yazıyordu. Biraz sonra yazıyı bitirdi daktilodan çıkarttı ve bana uzatarak ‘Profesör bize bunu okuyun’, buyurdu. Kâğıda baktığımda Türkçe kelimeler Latince harflerle yazılıydı. Okudum, Atatürk memnun bir şekilde çevresindeki dostlarına bakarak ‘işte’, ‘Kısa bir süredir yanımızda olan bir Avrupalı bizim dilimizi Latin harflerinde zorlanmadan akıcı bir şekilde okuyor.’⁸²

Yukarıda alıntıladığımız ve Egli’nin anılarında geçen Harf Devrimi provasını aktardık. Egli secdece bir mimar olmayıp gerek devrimlerdeki şahitliği ve gerekse Üniversite reformu öncesi Mimarlık Bölümünün başına geçirilmesi ile de bazı reformlar öncesi görev alarak bilfiil devrimlerde katkısı olduğu düşünülebilir.

⁸² Ernst Egli, *Erinnerungen (Anılar) II Cilt*, Yayınlanmamış, Meilen/Zürich, 1969, s.47-48

Şekil 6. 6: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 19.7.1933, Sayı 27, s.1⁸³

‘Maarif vekilimiz, genç ve mütefekkir unsurlarla Darülfünun’umuzu canlandırıyor’ adlı başlık altına yerleştirilen Şekil 6.6.’daki karikatür altında “DOKTOR REŞİT GALİP BEY- Hazret, sana asrın en kuvvetli ilacını veriyorum... Eğer, bu gençlik kanı da seni harekete getirip çalıştırmazsa, derdini feth-i meyyitte [otopside] anlayacağız”⁸⁴, denilerek yeni Milli Eğitim Bakanı olan Dr. Reşit Galip’in ilk icraatlarından olan İstanbul Üniversite Reformuyla köhnemiş ve bilimden uzaklaşmış Darülfünun da köklü değişiklikler geçekleştirildiği ve hatta radikal denilebilecek olan öğretim kadrosunun değiştirilmesiyle çağın akıl temelli bilim yuvasına dönüştürülmesini konu almaktadır.

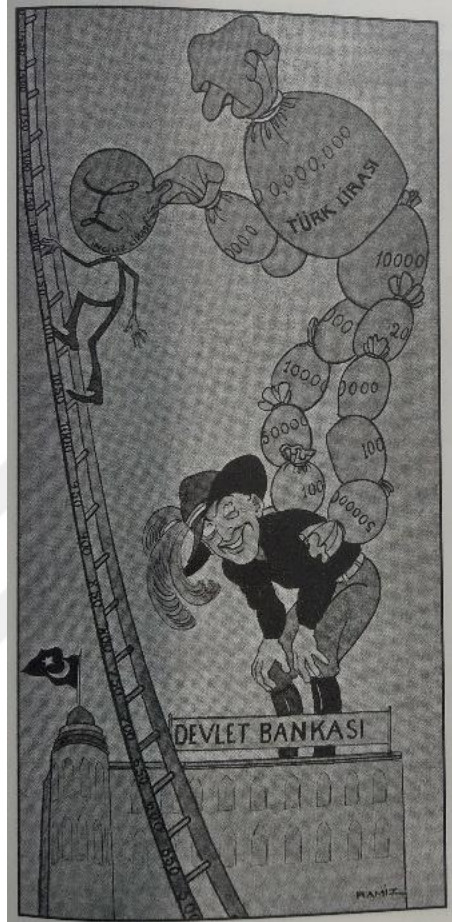
6.2.4. Ekonomik Reformlar

İzmir İktisat Kongresi	17.02.1923
Aşar (Öşür) Vergisinin Kaldırılması	17.02.1925
Örnek Çiftliklerin Kurulması	05.05.1925
Kabotaj Kanunu	01.07.1926
Sanayi Teşvik Kanunu	28.05.1927
Toprak Reformu	1929

⁸³ Derleyen Turgut Çeviker, Karikatürkiye, Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2003, 1.cilt, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 133

⁸⁴ A.g.e., s. 133

Merkez Bankasının Kurulması	11.06.1930
I. ve II. Kalkınma Plânları	1933
Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün Kurulması	1933
Ticaret ve Sanayi Odalarının Kurulması	1935

Şekil 6. 7: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 11.11.1929, Sayı 720, s.1⁸⁵

T.C. Merkez Bankasının kurulmasına nispetle çizilen Şekil 6. 7.'deki karikatürün altında “TÜRK Parası (İngiliz Lirasına)- Haydi bakayım, in aşağı!..”⁸⁶ diyerek Milli Ekonominin önemi ve İngiliz adı altında ekonomimiz üzerinden yabancı sermayeyi eleştirisel bakan bir bakış açısı verilerek ekonomik kalkınma özlemi aktarılmaktadır.

Osmanlı ekonomi yapısı Birinci Dünya Savaşının bitimiyle tamamen çökmüş, arz-talep dengesi bozulmuştur. Ekonomik dengeyi tekrar kurmak için ekonomiye dair ilk icraat 17 Şubat'ta toplanan ve 4 Mart'ta kadar devam eden meşhur İzmir İktisat Kongresi

⁸⁵ Derleyen Turgut Çeviker, Karikatürkiye, Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2003, 1.cilt, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 109

⁸⁶ A.g.e., s. 109

olmuştur. Bu kongrede ekonominin tüm bileşenleri, yani çiftçi, sanayici, tüccar ve işçi grupları bir araya gelerek görüşleri neticesinde on iki maddelik kararlar doğrultusunda Milli İktisat temelleri atılmıştır. 1927 yılında çıkartılan Sanayi Teşvik Kanunuyla da sermaye birikimi ve sanayi teşvikleri arttırılarak özel teşebbüs hareketleri özendirilmiştir.

6.3. I. Milli Mimariye Getirilen Eleştiriler ve Yansımaları

Avrupa’da devam eden Yeni-Klasikçilik üslubu, Osmanlının son zamanlarında uygulanmış ve I. Milli Mimari olarak da adlandırılmıştır. Bu dönemin iki usta mimarı Kemaleddin Bey ve Vedat Tek’tir. Söz konusu mimarlarımızın Ankara’nın başlangıçta inşa edilme sürecinde ciddi katkıları olmuş, Selçuklu-Osmanlı öğeleriyle Avrupa’nın Yeni-klasikçilik üslubunu memleketimize uyumlu hale getirmişlerdir. Bu konuda kendilerine özellikle 1927’lerden sonra ciddi eleştiriler getirilmiştir. 1928 yılında basılan Ahmet Haşim’in Gurabahâne-i Laklakan adlı eserinde ve daha önce Müstakil Gazete 20.02. 1924 tarihli Mürteci Mimari adlı makalesinde dönemim I. Milli Mimari üslubuna bağlı mimarlara ağır eleştiriler getirerek şöyle demektedir;

İttihat ve Terakki, ... mimariye de bir cübbe ve sarık giydirmişti: Bu siyasetin mimarisi türbe ve medreseyi taklit eder. İşte o tarihten beridir ki, İstanbul’un her tarafında bu biçim binalar inşa etmek ve bu mimariyi de ‘milli mimari rönesansı’ ismini vermek adet oldu. Hâlbuki nevizet dedikleri, hakikatte, salhurde bir ihtiyardı.

Eskiden imanların en kuvvetlisi din imanı olduğu içindir ki, mimarinin en büyük şaheserleri şimdiye kadar mabedler ve merkatlar olmuştur.

... camii biçiminde sinema, türbe tertibinde hal inşası fikri, ancak hüsnün hidayetinden mahrum kalmış adamların şaşkın halinde vücut bulur.

Bu tarzda maziye rücu, bir tereddi, bir irticadır.⁸⁷

Ahmet Haşim’in yine Müstakil Gazete de 3.03. 1924 tarihli Yeni Bina adlı makalesinde de;

Ecdada hürmet, onları taklit etmekle değil, fakat azim, zekâ ve kabiliyette, onlardan hiç de aşağı olmadığımızı ve bize bıraktıkları şeref mirasını omuzumuzda taşıyacak kuvvette olduğumuzu göstermekle mümkündür.

⁸⁷ Ahmet Haşim, Bütün Eserleri III Gurabahâne-i Laklakan Diğer Yazıları, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991, s. 59-60

... Bu ölüyü diriltmeğe kalkışmak, hayatı bir mezaristana ve yaşayanları da ölümlere döndürmek istemek gibi meşum ve vahim bir hevesten başka nedir?⁸⁸

Ankara’da yapılan eserlerin sarık sarılmış Medrese-Türbe mimarisine benzeterek yeni kurulan Cumhuriyet için bu üslubun uygun olmadığını eleştirisel bir dille kaleme alan Haşim ve benzerleri yeni bir mimari üslubun ortaya çıkacağını neredeyse habercileri olmuşlardır.

Yirminci asırdaki malzeme ile, yirmibirinci asırdaki içtimai yaşayış tarzıyla, gökte tayyareler, denizde tahtelbahirler baş döndürücü bir süratle giderken, Mısırlı fellahın Mabudunu düşünerek yaptığı Karnak’dan fikir ve san’at alamayacağımız gibi, taş ve tahtadan başka elinde inşaat malzemesi olmayan Yunanlının yine Allah’ına tapmak için yaptığı Akropolundan ve cihana azamet ve servetini göstermek isteyen Romalının Vesta mabedinden, Türk’ün camisinden, çeşmesinden motif alarak bu asırda san’at eseri yapılamaz.⁸⁹

Yukarıda Mimarlık Dergisinde yayınlanan Yeni Sanat adlı Mimar Aptullah Ziya’nın makalesinde ki eleştirisi gibi eleştiriler yaygınlaşınca da bahsi geçen mimarlar 1927’lerden sonra bu faaliyetlerden el etek çektiler. Bu konuda eleştiri getiren başka bir isim olan M. Baha Tanman, I. Milli Mimari üslubu hakkında mimar Ekrem Hakkı Ayverdi’den duyduklarını aşağıdaki şekilde kaleme almıştır:

E. Hakkı Ayverdi mesleki hayatımda, hocalarımın yanı sıra, yayınlarından başka, sohbetlerinden de çok şey öğrendiğim insanlar arasında yer alır. Mesela günümüzde “1. Ulusal Mimarlık” olarak anılan, E. Hakkı Bey kuşağının ise “Milli Mimari” olarak adlandırdığı akıma dair şunları söylediğini hatırlıyorum: “Kemâleddin Bey ile Vedad Bey şüphesiz istidatlı ve hüsnüniyet sahibi mimarlardı. Mimarimizi, 19. asırda içine düştüğü karışıklıktan çıkartıp asli hüviyetine döndürmeyi istediler. Fakat maalesef Osmanlı mimarisinin ruhuna nüfuz edemeyip şekle takıldılar, cephelere sivri kemer, mukarnaslı başlık ve firuze çini yerleştirmekle iktifa ettiler. Bu çıkmaz yolun da kısa zamanda sonu geldi.”⁹⁰

Ekrem Ayverdi’nin dediği gibi oldu ve I. Milli Mimari 1927 yılında yabancı mimarların gelmesiyle yerini modern mimari olarak kabul edilen Yeni Mimariye bırakmıştır.

⁸⁸ A.g.e., s. 60-61

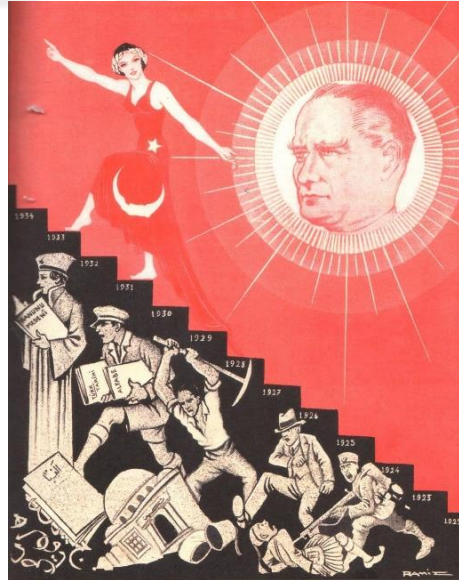
⁸⁹ Aptullah Ziya, Yeni Sanat, Mimar Dergisi, sayı 4, 1932, s. 97-98

⁹⁰ Anonim, Medeniyet Köprüsü Beş Şehirli (Tanıdığım Ekrem Hakkı Ayverdi), Ed: Haluk Dursun, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s.92-93

Yeni Mimariyi bugünden geçmişe bakarak değerlendiren Sözen ve Tapar eserlerinde eleştirisel olsa da olumlu bakmaktadırlar. Bu konuda ki görüşleri; “1927-1933 dönemindeki mimari eylemler, 1910-1927’deki gelişmelere oranla daha olumlu sonuçlar vermiştir. Ürünlerin yalın diyebileceğimiz cephe biçimlenişleri, yeni konstrüktif öğeler, yeni mekân anlayışı bunun tanığıdır. Bu bakımdan Batı rasyonalizminin biçimsel açıdan da olsa yurdumuzda sezilmesi sevindirici olmuştur.”⁹¹, şeklinde özetlemektedirler.

6.4. Batılılaşan Erken Cumhuriyet (Yeni) Mimarisi

Her yeni rejimin doğası gereği yeni kurulan Cumhuriyet kendini kısa sürede tanımlı ve doğru ifade edebilmek için inşa ve imar faaliyetine mimarlıktan başlamıştır. “Cumhuriyet kadrolarına göre bu stratejik karar Batı uygarlığını kabul etmekten”⁹² geçmektedir. Bu yöndeki çalışmalardan asla taviz verilmemiştir. “Modernleşme, batıdan gelen tehlikelere karşı bir savunma amacıyla değil, bizzat çağdaşlaşma için kabul edilmiştir. Amaç, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda topyekûn bir değişimdir. Bu değişim dini olmayan siyasi normlar çerçevesinde gerçekleşmeye başladı ve devam etti.”⁹³.

Şekil 6. 8: Ramiz Gökçe, Akbaba Dergisi, 30.08.1933, Sayı 39, s.1⁹⁴

⁹¹ Metin Sözen-Mete Tapar; 50 Yılın Türk Mimarisi; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; İstanbul; 1973; s.172

⁹² Mehmet Sarıoğlu, A.g.e., s. 6

⁹³ Mehmet Sarıoğlu, A.g.e., s. 6

⁹⁴ Derleyen Turgut Çeviker, Karikatürkiye, Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2003, 1.cilt, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 129

Şekil 6. 8.'deki karikatürde yeni rejimin neleri yıkarak aydınlık geleceğe çıkıldığını konu edinmekte olup karikatürün altında; “ZAFER- Bu güneş yolumuzu aydınlattıkça ilerleyeceğim!”⁹⁵, diyerek Kurtuluş Savaşından başlayıp Cumhuriyetin kuruluşuna ve 1934'dek atılan adımları güzel bir mizahla o dönemin anlayışını bizlere aktarmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanından 16 gün önce, 13 Ekim 1923'te Başkent ilan edilen Ankara'nın ilk nazım planları eş zamanlı olarak 1925 yılında Heussler ve Carl Christoph Lörcher (1884-1966, Mimar) tarafından tasarlanmıştır. Fakat bu iki plan yeterli görülmediğinden daha esaslı ve bütüncül bir nazım planı için 1928 yılında yarışma düzenlenir. Düzenlenen yarışmayı Prof. Dr. Hermann Jansen (1869-1945, Mimar/Şehir-Plancı) kazanmıştır.

Başkent'in, bu nazım planı da elli yıl için hazırlanmış olup bu sürede zarfında nüfusun üç yüz bine ulaşılacağı varsayılmıştır ki, o dönem Ankara'nın nüfusu otuz bin civarındadır. Oysa nazım planı 1932 yılında tamamlanarak, yürürlüğe girdiğinde Ankara'nın nüfusu yüz bini aşmıştır. Böylece bu plan daha ilk yıllarında, hızlı nüfus artışını öngöremeyen uzun vadeli plan iddiasıyla hazırlanmasına karşın nüfus projeksiyonunun tahmin edilememesiyle başarısızlığa uğramıştır. Planlama yapılırken Ankara'nın nüfusu, 1939 yılında yüz elli bine, 1950 yılında, planın varsaydığı üç yüz bine ulaşmış, planın elliinci yılında (1977) ise nüfus bir buçuk milyonu aşmıştır.

Her şeye rağmen, 1927 yılından başlayarak ve özellikle 1932'de Nazım Planının bitirilip uygulamaya girmesi neticesinde imar işlerinde hummalı bir faaliyete girilmiştir. İmar faaliyetlerinin esasını “Cumhuriyetin Başkenti, Anadolu'ya örnek olmalı ve dahi İstanbul'u gölgede bırakmalı” iddiası oluşturmaktadır. Dolayısıyla yeni Başkent'in resmi binaları olabildiğince görkemli ve modern olmalıdır iddiasına göre düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemenin başında modern binayı mevcut mimarların yapamayacağına olan güvensizlikle bu işi ancak yabancı mimarların yapabileceği düşüncesi hâkim olmuştur. Böylelikle devlet erkânı bu konunun gereğini yaparak memleketimize yabancı mimarları davet etmiş ve yeni Başkent'in çehresinin değişmesi için işe başlanmıştır.

Başkent Ankara için tekil yapı ölçeğinde özellikle Alman mimarlarla birlikte geleneksel yapı tekniği ve tasarlama yöntemleri artık rafa kaldırılmıştır. Modern mimarinin teknikleri ve işleve dönük tasarımlarıyla mimari üslubumuz rejimin isteği doğrultusunda değişime uğramıştır.

⁹⁵ A.g.e., s. 129

Bozdoğan bu geçişi şöyle özetlemektedir:

Modern mimari, ülkenin kendi Osmanlı ve İslami geçmişinden kopmuş, tam anlamıyla Batılılaşmış, modern ve laik yeni bir ulus yaratmaya yönelik bu radikal programın hem gözle görülür bir simgesi hem de etkili bir aracı olarak ithal edildi. Bu bakımdan, erken cumhuriyet dönemi Türkiye’indeki mimariye, yüksek modernist bakış açısının kelimenin tam anlamıyla *somut/betonarme* (concrete) bir tezahürü olarak bakılabilir.⁹⁶

Bozdoğan’ın yazdığı gibi, yeni rejimle birlikte yeni mimari artık başta Ankara olmak üzere tüm yurt sathına yayılarak Anadolu’nun çehresi bu etkiyle değişim geçirerek o dönemin yeni kent silüetini ortaya çıkarmaya başlamıştır.

6.5. Cumhuriyetle Türkiye’ye Hizmet Veren Almanca Konuşan Mimarlar

Aşağıda verilen listenin yukarıda izaha çalışılan tarihi süreçler sonucu ortaya çıktığı ve Almanca konuşan mimarlarla ilişkilerimizin cumhuriyet ile başlamadığını Osmanlı döneminde hizmet etmiş Alman mimarların listesinde de anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkiye’de Almanca konuşan mimarlar üzerine son zamanlarda ciddi çalışmalar olduğunu takip etmekteyiz, lakin genel anlamda çalışmalar ismi bilinen kişiler üzerinden ancak yapılmaktadır. Bu listenin verilmesindeki amaç ismi duyulmayan kişilerinde üzerinde çalışılabileceği ve belki de hiçbir zaman ortaya çıkmayacak detayları gün yüzüne çıkartabileceği düşüncesiyle tanzim edilmiştir. Liste alfabetik sıraya göre tanzim edilmiştir;⁹⁷

- 1) Alfred Cudan; Herman Jansen’in asistanlığını yapmıştır.
- 2) Arthur Waldapfel (?-1947 Ankara); Türkiye’ye 1928 yılında gelmiş olup ölümüne dek Holzmeister’in asistanlığını yapmıştır.
- 3) August Endell; İstanbul’da bir Kültür Merkezi yarışmasına katılmıştır.
- 4) Bernhard Pfau (1902-1989); Türkiye Şeker Fabrikalarını tasarlayan mimardır. Ankara Şeker Fabrikası (1938-40) arasında tasarlayıp inşaatında kontrolör olmuştur.
- 5) Bruno Taut (1880-1938 Ankara); Almanya’da Nazilerin yönetime gelmesiyle SSCB’ye iltica eden Taut burada rahat edemeyince bir davet üzerine Japonya’ya gitmiştir. 1936 yılında Kültür Bakanlığının resmi bir davetiyle Japonya’dan

⁹⁶ Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Bir Ulusun İnşası*, Metis, İstanbul, 2002, s.18

⁹⁷ Murat Erdal Dere Özel Arşivi

memleketimize gelmiştir. Egli'nin yerine Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölüm Başkanı olmuştur. Güzel Sanatlar Akademisinde görevliyken 1938'de Mimari Bilgisi adlı eseri yayınlamıştır. Atatürk'ten hemen sonra vefat etmiştir. Taut ömrünün son iki yılında ülkemizde eserler vermiştir. Mimari eserleri aşağıda verilmiştir;

- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Binası, 1937
- Trabzon Lisesi, 1937
- Ortaköy'de kendi oturduğu Evi, 1938
- Atatürk için katafalk, 1938

6) Carl Christoph Lörcher (1884-1966), Ankara'nın ilk Nazım Planını hazırlamıştır.

7) Clemens Holzmeister (1886-1983), 1938 yılında Almanya'nın Avusturya'yı ilhakı sonucu zaruretten memleketimize gelmek zorunda kalmıştır. 1953 yılına kadar Türkiye'de kalmış ve Ankara'da neredeyse tüm Bakanlıkların Binalarını tasarlamıştır. Bunun yanında İTÜ'de de dersler vermiştir. Eserlerin kısa listesi aşağıdaki şekliyledir;

- Bakanlık Binaları;
 - İçişleri Bakanlığı (1932-1934),
 - Bayındırlık Bakanlığı (1933-1934),
 - Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı (1934-1935)
 - Millî Savunma Bakanlığı (1927-30),
 - Millî Eğitim Bakanlığı (1929-34),
- Diğer Kamu Binaları;
 - Yargıtay Binası (1934-35),
 - Genel Kurmay Başkanlığı (1928-31),
 - Ankara Harp Okulu (1928-35),
 - Ankara Orduevi (12930-31),
 - TBMM Binaları (1937-63)
 - Çankaya Köşkü (1931-32)
 - Merkez Bankası (1933-34)
 - Emlak Kredi Bankası (1933-34)

8) Erich Zimmermann, Holzmeister, Egli ve Poelzig'in asistanlığını yapmıştır.

9) Ernst Egli (Tezin Konusu)

10) Feuersinger; Clemens Holzmeister'in asistanlığını yapmıştır.

- 11) Franz Hillinger (1895- 1973); Bruno Taut'un asistanlığını yapmıştır. Taut'la birlikte 1937 yılında Güzel Sanatlar Akademisinde dersler vermeye başlamış ve bu dersleri 1940'a kadar sürdürmüştür. 1951-52 yılları arasında TBMM inşaatında bilfiil bulunarak, Holzmeister'in bu inşaatında asistanlığını yapmıştır.
- 12) Fritz Reichel; Clemens Holzmeister'in asistanlığını yapmıştır.
- 13) German Bestelmeyer; İstanbul'da bir Kültür Merkezi yarışmasına katılmıştır.
- 14) Gudrun Baudisch (1907-1982); Holzmeister'in asistanıdır. Cumhurbaşkanlığı Çankaya Köşkü inşaatında çalışmıştır.
- 15) Gustav Oelsner (1879-1956); 1939 yılında Türkiye'ye gelmiştir. 1939-51 yılları arasında İTÜ'de dersler vermiştir. Avrupa'da olduğu gibi mimarlık bölümünden ayrılan Şehir Bölge Planlama ülkemizde de ayrılmış ve Oelsner bu bölümün İTÜ'de kurucusu olmuştur.
- 16) Hans Grimmi; Bruno Taut'un asistanlığını yapmıştır.
- 17) Hans Poelzig (1869-1936); 1916 yılında inşasına başlanan Türk-Alman Dostluk Yurdu Binasının müellifidir. Seyfi Arkan, Arif Hikmet Holtay ve Sedat Hakkı Eldem'in Berlin'den Hocalarıdır. 1935 yılında İstanbul Opera Binası için yapılan Uluslararası yarışmayı kazanmasına karşın II. Dünya Savaşı nedeniyle bozulan ekonomi sebebiyle bu proje hayata geçirilememiştir. Ayrıca Ankara Güzel Sanatlar Akademisinde Öğretim Üyeliği için edilen teklifi kabul etmiş, lakin ölümü sebebiyle Türkiye'ye gelememiştir.
- 18) Herbert Eicholzer (1903- 1944); Clemens Holzmeister'in asistanlığını yapmıştır.
- 19) Herman Jansen (1869-1945); 1932 yılında düzenlenen Ankara İmar Planı yarışmasını kazanarak Türkiye'ye gelmiş ve 1939 yılına dek memleketimizde kalmıştır. Kaldığı süre zarfında yaptığı İmar Planlarının listesi aşağıda verilmiştir:
 - Ankara İmar Planı,
 - Mersin İmar Planı,
 - Adana İmar Planı,
 - Gaziantep İmar Planı,
 - İzmit İmar Planı,
- 20) Herman Schmutzer; Bruno Taut'un asistanlığını yapmıştır.

- 21) Inez Mayer (1912- 1943); Clemens Holzmeister'in asistanlığını yapmıştır.
- 22) Konrad Rühl (1885-1964); 1938 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Güzel Sanatlar Akademisinde derler vermiştir.
- 23) Margarethe Schütte- Lihotzky (1897-2000); Bruno Taut'un daveti üzerine 1938 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı İnşaat Dairesinde mimar olarak çalışmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı İnşaat Dairesi bünyesinde birçok okul tip projeleri tasarlamıştır. Ayrıca Güzel Sanatlar Akademisinde dersler vermiştir.
- 24) Martin Elsaesser (1884-1957); Almanya'da rejim değişikliğiyle 1934 yılında Türkiye'ye kaçmak zorunda kalmış ve 1938'de de ayrılmıştır. Eserleri ise bir mimari yapı ve bir mezarlığın çevre düzenlemesidir. Eserlerin isimleri aşağıda verilmiştir;
 - Sümerbank Binası (1937-38)
 - Cebeci Asri Mezarlığıdır (1937-38)
- 25) Martin Wagner (1885-1957); 1935-37 arasında İstanbul İmar Müdürlüğünde danışman sıfatıyla çalışmıştır. Ayrıca Güzel Sanatlar Akademisinde de sadece altı ay, yani bir dönem ders vermiştir.
- 26) Mörch; Egli'nin asistanlığını yapmıştır.
- 27) Mund; Bruno Taut'un asistanlığını yapmıştır.
- 28) Paul Bonantz (1877-1956); 1942 yılında Anıtkabir mimari proje yarışmasının jüri üyesi sıfatıyla Türkiye'ye gelmiştir. Bir yıl sonra tekrar Alman Mimarlık Sergisini sunmak üzere gelmiş ve 1944-54 yılları arasında Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı İnşaat Dairesinde danışman olarak çalışmıştır. Ülkemizde kaldığı süre içinde İTÜ'de de dersler vermiştir. Bonantz'ın mimari eserleri aşağıda listelenmiştir;
 - Gazi Eğitim Erkek Teknik Öğretmen Okulu,
 - Saraçoğlu Memur Evleri 1945-46,
 - Sergi Evinin, Ankara Devlet Operası Binasına dönüştürme, 1947-48,
 - Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü Binası, 1946
 - Falih Rıfkı Altay Evi,
 - Ankara Havalimanı eski terminal Binası,
- 29) Peter Behrens (1868-1940); İstanbul'da bir Kültür Merkezi yarışmasına katılmıştır.

- 30) Robert Örley (1876-1945); 1927-32 yılları arasında Türkiye’de kalmış ve İmar Müdürlüğünde danışman sıfatıyla hizmet vermiştir. Kaldığı süre zarfında mimari eserlerin listesi aşağıdaki şekliyledir;
- Kızılay Genel Müdürlüğü Binası, 1928-30,
 - Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü, 1928-32,
 - Ankara Ulus Hali, 1930,
 - Ankara Numune Hastanesi, 1933
- 31) Robert Vorhölzer (1884-1954); 1939-41 arasında Güzel Sanatlar Akademisinde dersler vermiştir.
- 32) Rudolf Edwin Belling (1886-1972); 1937-51 arasında Güzel Sanatlar Akademisinde Heykeltıraş bölümünde ve 1951-66 arasında İTÜ’de mimarlık üzerine dersler vermiştir.
- 33) Stephan Simony (1903- 1971); Türkiye’ye 1938 yılında geldi. Clemens Holzmeister’in asistanlığının yanında 1938-44 yılları arasında İTÜ’de dersler vermiştir.
- 34) Theodor Fischer (1862-1938); İstanbul’da bir Kültür Merkezi yarışmasına katılmıştır.
- 35) Theodor Jost; tahminen 1926 yılında ülkemize Sağlık Bakanlığına danışman sıfatıyla davet edilen mimardır. Eserleri yine Sağlık Bakanlığı’na ait olup listesi aşağıdaki gibidir:
- Sağlık Bakanlığı Binasını 1926-27
 - Bakteriyoloji Enstitüsü Binası 1927-32
- 36) V. Hüttig; Hıfzıssıhha Okul Binasını tasarlayıp yapmıştır.
- 37) Walter Moest; Herman Jansen’in asistanlığını yapmıştır.
- 38) Wilhelm Lihotzky; Margarethe Schütte- Lihotzky’in eşi olup 1939-44 yılları arasında Güzel Sanatlar Akademisinde dersler vermiştir.
- 39) Werner Issel (1884-1974); 2006 yılında yıkılan Elektrik ve Havagazı Fabrikası Binasını tasarlayıp ve inşa etmiştir.

Yukarıda kendi arşivimizden tertip ettiğimiz mimarların gerek sayı gerekse eserlerine baktığımızda başta Başkent Ankara olmak üzere ciddi eserler verdiklerini görmekteyiz. Mimar eser vermek yanında eğitimde ki katkıları ile de yeni rejimin ruhu ile Avrupa’nın varlık tasavvuru arasında ilişki kurulmak istenmiş ve toplumumuzun Avrupalılaşması hedeflenmiştir. Böylelikle muasır medeniyet seviyesine çıkılacağına inanılmıştır.

7. TÜRK MODERN (YENİ) MİMARİSİNDE ERNST A. EGLİ

“Erken Cumhuriyet Mimarisini Ernst EGLİ Üzerinden Okumak” adlı çalışmamızın kapsamında, özellikle mimari üslubunun yanında, Egli’nin Türkiye’ye asıl davet ediliş sebebi olduğu düşünülen ve dönemin devrim ruhunu yansıtacak; mimari eğitim reformu ve bu reformun neticeleri araştırılmıştır.

Osmanlıdan Cumhuriyet’te geçiş döneminde, Almanca konuşan birçok bilim adamı Anadolu’ya davet edilmiştir. Daveti kabul edip gelenler yeni Cumhuriyetin bilimsel anlamda temelleri oluşturulmasında ciddi katkıları olduğu malumumuzdur. Bu temeller akıl ve teknik üzerinden olmasına özellikle özen gösterilmiştir. Bu temeller üzerinden; yepyeni bir devlet, yepyeni bir söylem, yepyeni bir nesil yetiştirmek ve muasır medeniyet seviyesine ulaşmak yegâne gayemiz olmuştur. Bu nihai hedefe ancak Avrupa içinden ve özellikle geç sanayileşen Almanya tecrübesinden istifade edebilmek için Almanca konuşan bilim adamlarının özellikle davet edilmesinin birçok sebepler vardır. Ama özellikle o dönemin çalkantılı kıta Avrupa’sında yeni rejimlerin kurulması gerek maddi gerek siyasi ve gerekse ırki sebeplerden dolayı Alman bilim adamlarının bir süreliğine Anadolu’yu seçmesi kendi menfaatlerine olduğu kadar o dönemde bu tecrübelerden yararlanmak için bizim de menfaatimize olmuştur. Çünkü kanaatimizce Almanya’nın geç sanayileşmesinin ötesinde kendine has Reformasyon hareketiyle milli bir dil, milli bir din ve bir ulus meydana çıkarma tecrübesinden yararlanmak istenmesi yeni rejimin önceliğini oluşturmuştur.

Türk modernleşmesi bu düstur üzerine, yani yeni bir dil, Türkçeleştirilmiş bir din üzerinden bir ulus inşa edilmesinin adımları atılmıştır. Bu adımların inşa edilmekte olan toplumun algılanması için başlangıçta mekâna yansımaları hedeflenmiş ve bunun için imar işlerine girilerek yeni rejimin ruhu bu yeni yapılara yansıtılması arzulanmıştır. Geçiş süreci için dışarıdan getirilen uzmanlardan yararlanılmış ama nihai hedef Türk modernleşmesini inşa edilmekte olan ulus üzerinden devamı sağlanmak istenmiştir. Bu bağlamda Ernst Egli gerek tasarladığı eğitim yapılarıyla gerek Bölge ve Şehir planlarıyla ve gerekse mimari eğitim müfredatını reforme etmesiyle genç Türk mimarların rejimin arzu ettiği şekliyle yetişmesinde mühim katkıları olmuştur.

Bu dönemleri kavrayabilmek için dönemin birçok alanı kapsayacak şekilde irdelenmesi yakın tarihimizi anlamak ve anlamlandırmak bağlamında önem arz etmektedir. Özellikle 1908-1950 tarihleri arasında mimari söylem, tarz ve uygulamalar mercek altına alınması birçok bilinmezi veya bilineni ortaya çıkaracaktır. Böylelikle

geçmişte elde edilen tecrübelerden hareketle yarınları belki de yeniden kurgularken daha az hataya düşülmesine vesile olunabilir.

7.1. Ernst A. Egli

Mimarinin doğası gereği, toplumun yaşam biçimini kurgulayan kurucu irade ve onun varlık tasavvurunun mekâna yansıtan mimar arasında ciddi bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla her toplumsal değişimin ve bu değişimi topluma göstermenin araçlarından biri mimarlık ola gelmiştir. Bu ilişkiyi bir mimar özelinde incelemek kurucu iradenin arzusunu bizlere aşikâr edebilir. Buradan hareketle mekânı kurgulayan mimarı sadece eserlerinden tahlil etmeyip yaşamını ve kimliğini de işin içine katarak araştırmak bir dönemi her anlamda anlamamızı mümkün kılabilir. Bu düsturdan hareketle Egli'nin monografisini araştırmak bize cumhuriyetin modernleşmesinin bilinmeyenlerini ortaya çıkaracaktır. Zira Egli modernleşmekte olan Başkent Ankara'da yaşamakla birlikte onun inşasında katkıda bulunmuş onun ötesinde kurucu iradenin başı Atatürk'le ilişkisi iyi olan bir mimardır.

7.1.1. Hayatı⁹⁸

Ernst Arnold Egli İsviçreli mühendis bir babadan ve Praglı Slovak asıllı bir anneden 17 Ocak 1893'te Viyana'da doğdu. Tüm gençliğini doğduğu Viyana'da geçirdi. Kendisi ve ailesi hakkında detaylı bilgiyi 1969 yılı yazında daktilo ettiği ve yayınlanmamış iki ciltlik anılarından edinmekteyiz. Babasının adı Johan Jakob Egli (1840-1918) olup İsviçre'nin Eigg kentinde doğmuş, on yaşındayken babasını kaybetmiş ve Zürich Mühendislik Yüksekokulundan (Polytechnische Hochschule Zürich)⁹⁹ 1864 yılında mezun olmuştur. Baba Egli'nin mezun olduğu Yüksek Okul, yani Zürich Mühendislik Okulu 1855 yılında kurulmuş olup projesini döneminin meşhur Alman Mimarı, Sanat eleştirmeni ve mimarlık teorisyeni olan Gottfried Semper'in tasarımı olan merkez binasına 1864 yılında taşınmıştır.

⁹⁸ Bu başlıktaki veriler “Murat Erdal Dere ve Murat Oral, Erken Cumhuriyet Döneminde Ernst Arnold Egli'nin Köy İlköğretim Planları ve Eğitimin Önemi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 61 (47), 2020, s.252-277” makalesinde kullanılmıştır.

⁹⁹ G. Semper, ETH Zürich Hauptgebäude, 1865 [online]

Şekil 7. 1: Alman Mimar Prof. Gottfried Semper'in (1803-1879) tasarladığı ETH Merkez Binası¹⁰⁰

Babasının mezun olduğu Teknik Üniversitenin özgün adı olan Polytechnische Hochschule Zürich 1911'de günümüzde bilinen adıyla ETH-Zürich (Eidgenössische Technische Hochschule Zürich) olarak değiştirilmiştir. İşte bu Teknik Üniversiteden 1864 yılında mezun olan baba Egli mezuniyetinden hemen sonra 1866'da annesini kaybetmiş ve akabinde tarihi kesin olmamakla birlikte (muhtemelen 1866'da) aynı yıllarda mühendislik görgüsünü artırmak için İngiltere'ye gitmiş ve İngiltere dönüşü makine endüstrisinde üretim yapan İsviçre menşeli Sulzer Kardeşler Şirketinde Mühendis olarak işe başlamıştır. Sulzer firmasının Çek ve Avusturya ülkelerindeki temsilcisi olarak 1869 yılında Viyana'ya yerleşmiştir. Baba Egli oğlunun tarifıyla;

Babam bedeni ve ruhuyla teknolojiye ram olmuş, teknolojinin ilerlemesine kalbinin en derinlerine dek hissetmiş ve tekniğin insanlığa huzur ve mutluluk getirmesiyle insanlığın barış içinde yaşayacağını teminatı olarak görmüştür. (Mein Vater war mit leib und seele Techniker, glaubte im tiefsten Herzen an den Fortschritt und daran, daß die Technik dazu berufen sei, di Menschen zufrieden und glücklich zu machen und so Frieden zu sichern)¹⁰¹

, dönemin mütefekkirinin düşüncelerini babası üzerinden tanımlamaktadır.

Egli'nin babası bir iş seyahati için gittiği Prag'ta kendisinden 30 yaş küçük olan annesi Anna Michalek ile tanışır ve iki yıl sonra 1890'da evlenir. Ata mesleği olan demirci Josef ve Marie çiftinin 16. çocuğu olarak doğan anne Egli 1869'da Bohemya'nın Pokorný köyünde (günümüzde Çek Cumhuriyeti sınırları içinde) doğmuştur. Anne Egli Katolik bir gelenekte büyümüştür, lakin evlilikle birlikte baba Egli'nin ısrarıyla anne mezhep değiştirmiş ve Protestanlığa geçerek vaftiz olmuştur. Bu evlilikten üç erkek

¹⁰⁰ ETHZ. Resmi İnternet Sayfası [online]

¹⁰¹ Ernst Egli, Erinnerungen, Yayınlanmamış iki ciltlik Daktilo edilmiş Anıları, I Cilt, 1969, Meilen-Zürich, s.19

çocuk dünyaya gelmiş ve bunlardan abi Protestan Rahip Johann Karl ¹⁰² 1891 yılında ve kendisinden 11 ay sonra doğan kardeşi Leopold Friedrich (15.11.1893-15.03.1894) dört aylıkken yaşama gözlerini yummuştur.

Egli ilkokula oturdukları mahalle mektebinde başlamış ve din dersi olan Katolik dersine katılmadığı için okul arkadaşları tarafından dışlanmış. Bundan dolayı Egli kendi tabiriyle; kendini “ne Alman İmparatorluğuna inanmış bir Alman ne Avusturyalı (Avusturya’nın özgün adı ve günümüzde Österreich [Doğu İmparatorluğu]) ne de Katolik olarak hissetmiştir, bilakis kendini İsviçreli Protestan evrensel bir insan”¹⁰³ olarak görmüştür. Hatta bu konuda 30.09.1935 yılında İstanbul’da daktilo ettiği, fakat yayınlanmamış eseri olan ‘*Grundsätze und Betrachtungen zu einer kosmischen Architektur* (Kozmik Mimarının İlkeleri ve Araştırılması)’ eserinin başlığı bile coğrafyalardan ziyade evrensel olmayı tercih eden biri olduğunu göstermektedir. 1904 yılında tıpkı abisi gibi Humanist adlı liseye başlar, bu lisenin diğer liselerden farkı ilave olarak Latince ve Grekçe öğretilen bir lise oluşudur. Lisedeyken ağabeyinin okulun en başarılı öğrencisi olması ve sürekli hocaları tarafından kendisinin onunla mukayese edilmesinden kurtulamaması onu hep rahatsız etmiştir. Bunun yanında lisedeyken etkilendiği birkaç hocasından bahsetmektedir, bunlardan biri coğrafya ve tarih dersine giren

“Prof. Dostal’dır. Prof. Dostal’ın bizzat dünyayı gezmiş olması, dersi yaşıyormuşçasına anlatması ve talebelerine bunu hissettirmesi Egli’yi çok etkilemiş ve ileride kendi hayatında da bunu tecrübe etme imkânını bulmuştur. Diğer Hocası ise resim öğretmeni Prof. Lippert’tir.”¹⁰⁴ Egli’nin resim kabiliyetini gören resim hocası onunla özel ilgilenmiş, odasının anahtarını kendine vermiş ve kendisini ressam yapmak istemişse de babasının makine çizimlerinden etkilenen Egli resim hocasının öğrettiklerinden de hareketle babasının kendi oturdukları evin teknik çizimlerini incelemiş bunula birlikte ev çizimleri yapmaya başlamış, bundan da haz duymuştur. O günden sonra ne mühendisliği ne de ressamlığı seçmiş ikisinin ortası mimarlığı kafasına koymuştur.

¹⁰² A.g.e., s.4

¹⁰³ A.g.e., s. 129

¹⁰⁴ A.g.e., s. 129

Şekil 7. 2: Mimar Karl Friedrich Schinkel'in Kırmızı Tuğlalı Mimarlık Akademisi Binası, II. Dünya Savaşında tahrip olmuş ve 1962 yılında da tamamen yıkılmıştır.¹⁰⁵

Egli Olgunluk Sınavından (Bakalorya Lise Bitirme Sınavı) sonra Mimar Otto Wagner'in yapıtlarını gezmiştir. Avusturya'nın ünlü Mimarı Otto Wagner ¹⁰⁶ 1857 yılında Viyana Mühendislik Okulunda eğitimine başlamış (Polytechnischen Institut in Wien) ve eğitimini yarıda bırakarak Almanya'ya Berlin Kraliyet Yapı Akademisine (Königlichen Bauakademie Berlin, günümüzde Berlin Teknik Üniversitesi) mimarlık eğitimi almak için gitmiştir. Wagner'in mimarlık eğitimi alacağı hocası ise Alman mimarisinin Sinan'ı olarak bilinen Prusyalı Karl Friedrich Schinkel'in talebesi Carl Ferdinand Busse'dir. Egli, Neoklasik mimarının temsilcisi Mimar Otto Wagner'in Mimarlık Okulunun ve Viyana Güzel Sanatlar Akademisinin müdavimi olmuş ve buralarda mimarlık talebesi olup (muhtemelen Asistan olma ihtimalleri de var) uygulama da yapan Olbrich, Hoppe ve Örley ile tanışmıştır. Önceden tanıştığı ve Türkiye'de karşılaşmış olduğu kendisi gibi Avusturya'dan Türkiye'ye davet edilen Mimar Robert Örley'in liseyi bitirdiğinde tanıştığı Örley olup olmadığı başka bir araştırmanın konusudur.

Egli, tanışma ve incelemeler neticesinde o dönem Viyana'da mimarlık tartışmalarına da tanık olmuş ve bundan büyük mutluluk duymuştur. 1897 yılında Künstler-Genossenschaft Sezession (Klasik Sanatlara öykülenen Viyana Sanatçı

¹⁰⁵E. Gaertner, Die Bauakademie, 1868 [online]

¹⁰⁶ O.Wagner, Otto Wagner (Architekt), 1841 [online]

Kooperatifi) derneği kurulmuş ve derneğin kurucularından olan Josef Hoffmann'ın (1870-1958) 1898 yılında kendi tasarladığı galeriye taşınmıştır. Burada sanat ve mimarlık üzerine uzun tartışmalar cereyan etmekte ve Egli bu etkinliklere katılarak fikir sahibi olmaktadır. Hoffmann bu dernekle birlikte 1905 yılında ayrıca Wiener Werkstätte derneğinin kuruluşunda aktif görev almış bu dernek 1912 yılında isim değiştirerek Österreichischer Werkbund (Avusturya Werkbund) adını almıştır. Egli bu çevrelerdeki mimarlık ve sanata dair tartışmalardan hareketle kazandığı fikriyatla tarafını da seçmiştir. Neoklasik üslubunun Avusturya'da önemli temsilcilerinden olan Otto Wagner'in talebesi Hoffmann, klasik sanat dilini, yani geleneği savunmaktayken Modern Mimarlığın teorisyenlerinden Adolf Loos (Ornament und verbrechen, 1908/Tezyinat ve Suç adlı kitabın müellifi) bu fikrin tam karşısında olup tezyinatsız bir formu, malzemenin yalınlığını ve fonksiyondan hareketle başka bir dil kurulması gerektiği fikrini savunmuş ve genç Egli, Adolf Loos'u kendince haklı görerek onun fikrinin taraftarı olmuştur ki kendi eserlerinde de bu üslubun ana fikirlerini gözlemlemek mümkündür.

Genç Egli liseden 1912 yılında mezun olur, yine 1912 yılında lisenin son dönemlerinde haz aldığı ve onu mutlu edecek olan Viyana Teknik Üniversitesi (Technische Hochschule Wien) Mimarlık Bölümüne başlamıştır. Egli; Karl Mayreder'den Antik Dönem Yapı Sanatını, Max Freiherr von Ferstel'den Orta Çağ Yapı Sanatını, Carl König'den ve daha sonra onun yerine gelen Baron Krauss'tan Mimarlığa Girişi, Rudolf Salinger'den Statik, Demir (günümüzde Çelik) ve Betonarme Bilgisini, Prof. Müller'den Tasarı Geometrisini, Prof. Veith'tan Serbest Çizim dersini, Prof. Dr. Heller'den -ki kendisi Tıp Doktoru ve ressamdır- Anatomi ve Resim dersini, Prof. Heykeltıraş Rudolf Ritter von Weyrs'ten Modellemeyi, Prof. Dr. Max Fabiani'den İç Dekorasyon ve Tezyinat derslerini, Prof. Dr. Holey'den Mimarlık Tarihi ve Restorasyon derslerini ve Prof. Leopold Simony'den Bina Bilgisi derslerini almıştır. Orta Çağ Yapı Sanatı Hocası Prof. Max Freiherr von Ferstel'in asistanı Clemens Holzmeister'den Egli anılarında sıkça bahsetmektedir.

28 Temmuz 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına karşın Egli İsviçre vatandaşı olması sebebiyle Avusturya'daki diğer yaşlıları gibi askerliğe çağrılmamıştır. Lakin daha sonraki zamanda İsviçre'de de seferberlik ilan edilmesiyle askerliğe çağırılma ihtimali doğunca liseden sınıf arkadaşı olan Fritz Schreiber'in kız kardeşi Ella ile, ebeveynlerinin evlilik tarihi olan 31 Ağustos 1914 yılında kilisede abi Egli'nin kıydığı nikahla evlenmiştir. Evlenen Egli, artık iş aramaya başlamış ve yine aynı yıl Akademiden hocası olan Leopold Simony'nin ofisinde 1917'ye dek yarı zamanlı çalışmaya

başlamıştır. Egli mimarlık eğitimini çok geleneksel bulmasına karşın öğrenim gördüğü Akademi'den 1918 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl tekniğe hayran olan ve teknikle birlikte yeni bir geleceğin inşa edileceğine inanan ama I. Dünya Savaşıyla inandığı geleceğin hayran olduğu teknikle yıkılmasına şahit olan babası 16 Haziran 1918'de hayata gözlerini yummuştur.

Egli, mezuniyetinden hemen sonra Theiß & Jaksch mimarlık ofisinde 1919 yılına dek tam zamanlı olarak çalışmaya başlamıştır. Çalıştığı ofisten mimar Karl Dirnhuber ile birlikte ortak atölye açmak üzere ayrılmıştır. Lakin Egli'nin aynı zamanda halk eğitim merkezi olarak işlev gören Urania Wien'de verdiği Mimarlığa (Yapı Sanatına) Giriş Seminerleri'nin başarılı bulunup ses getirmesi yeni ortağını huzursuz etmiş ve ortağının bu semineri vermemesini istemesi üzerine Egli birlikte kurdukları atölyeyi kısa sürede ortağına bırakarak ortaklığı bitirmiş ve akabinde kendi ofisini kurmuştur. Hatta bu arada Mimarlığa (Yapı Sanatına) Giriş Semineri vermesinden hemen sonra Prof. Max Freiherr von Ferstel'in asistanlığını yaptığı döneminden tanıdığı Holzmeister, Egli'ye Özel Mimarlık Okulu kurma teklifinde bulunmuştur. Çünkü Teknik Üniversite Neoklasizm geleneğine bağlı kaldığından kendini modern mimarlık teorilerine kapatmıştı. Kurmak istedikleri özel mimarlık okuluyla klasik yahut modern tüm mimari gelişim ve teorileri içine alacak bir metodolojiyi birlikte kurguladılar. Lakin Holzmeister'in Viyana Krematoryum yarışmasında birincilik ödülü almasıyla ünlenmesi ve akabinde Innsbruck şehrinde günümüzdeki bilinen adıyla HTBLVA Üniversitesi'ne (Höhere Technische Bundeslehr- und Versuchsanstalt Innsbruck) atanmasıyla özel mimarlık okulu kurma fikri bir süreliğine rafa kalkmıştır.

Adolf Loos'un desteği ile kurulan ve 1920'de başlayan toplu konut kooperatifi Neue Gesellschaft (Yeni Toplum) içinde muhtelif hizipler ve hizipçilerin olduğu sabahlara dek uzayan uzun tartışmalardan bahseden Egli, hizipleri de devlet otoritesi taraftarı komünistler, anarşist komünistler, sosyal demokratlar, teozoficiler (Theosophen), antroposofcular (Anthroposophen) daha nice farklı fraksiyonlar olarak tasnif etmektedir. Egli adı geçen bu kooperatifte teknik yönetici sıfatıyla yer almıştır¹⁰⁷. Bu konut kooperatifinin yaptırdığı bitişik sıralı evlerin projesini Egli tasarlamış ve uygulamayı da bizzat kendisi takip etmiştir. Bu mütevazı, sade yapıların, yapı malzemelerinin kolay ulaşılabilir olması prensibi ve yapı maliyetinin uygun bir bütçeye mal edilme arzusuyla

¹⁰⁷ Ernst Egli, *Erinnerungen*, Yayınlanmamış iki ciltlik Daktilo edilmiş Anıları, I Cilt, 1969, Meilen-Zürich s.35

yapılması fikri kooperatifteki hiziplerden olan teozoficiler tarafından tam olarak desteklenmiştir. Bunun için konutlar sıvasız, yığma, moloz taş, örgü duvarlar ile inşa edilmiştir. Hatta bir gün inşaat esnasında İngiliz Şehir-Plancı Raymond Unwin¹⁰⁸ (İşçi sınıfı konutların iyileştirmesi üzerinde çalışmasıyla bilinir) şantiye ziyaretine gelmiş lakin dil sebebiyle ne Egli onu ne de Unwin Egli’yi anlamışlardır. Bu durumdan dolayı içinde uhde kalan Egli lisedeyken özel İngilizce dersi almasına karşın dili öğrenememiş olsa da daha sonra kızı Monika’nın yardımıyla İngilizceyi öğrenmiştir.

Şekil 7. 3: Mimar Peter Behrens’in 1907’de AEG Firması için tasarladığı Türbin Fabrikası, Berlin Moabit semtinin Huttenstr köşe Berlichhingenstr.’de konumlanmıştır¹⁰⁹

1924 yılına gelindiğinde Holzmeister Innsbruck’taki akademik görevden ayrılarak Viyana Sanat Akademisi (Wiener Kunst Akademie) Mimarlık Bölümüne atanır. Peter Behrens’in¹¹⁰ tavsiyesiyle Holzmeister Egli’ye asistanlık teklifinde bulunur ve Egli bu teklifi kabul ederek Akademiye asistan olmuştur¹¹¹. Eş zamanlı olarak da İsviçre vatandaşlığından çıkmadan Avusturya vatandaşlığını almış ve çifte vatandaşlığa sahip olmuştur. Asistanlığı döneminde hem ders vermiş hem de hocası Holzmeister’le birlikte daha önce hayalini kurdukları Akademinin Mimarlık Bölümünün eğitim reformunu gerçekleştirmişlerdir.

Egli 1925 yılında “Kritik der protestantischen Baukunst bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts (19.YY. başlarına dek Protestan Yapı Sanatı Eleştirisi)” adlı çalışmayla da Doktorasını tamamlamıştır. Doktora tezinde Urania’da (Halk Eğitim Merkezi) Mimarlığa

¹⁰⁸ A.g.e., s.36

¹⁰⁹ P. Behrens, Peter Behrens Halle, 1912 [online]

¹¹⁰ Peter Behrens (1868-1940); güzelliğin sadelikle fonksiyonun takip edilmesiyle elde edileceğini savunan ‘Die Neue Sachlichkeit (yeni nesnellik)’ düşüncesinin kuramcılarındandır. 1907 yılında tasarladığı AEG (Allgemeine Elektrizität Gesellschaft) Türbin Fabrikası bu düşüncenin endüstri yapılarının en güzel örneklerindendir.

¹¹¹ Ernst Egli, Erinnerungen, Yayınlanmamış iki ciltlik Daktilo edilmiş Anıları, I Cilt, 1969, Meilen-Zürich s.37

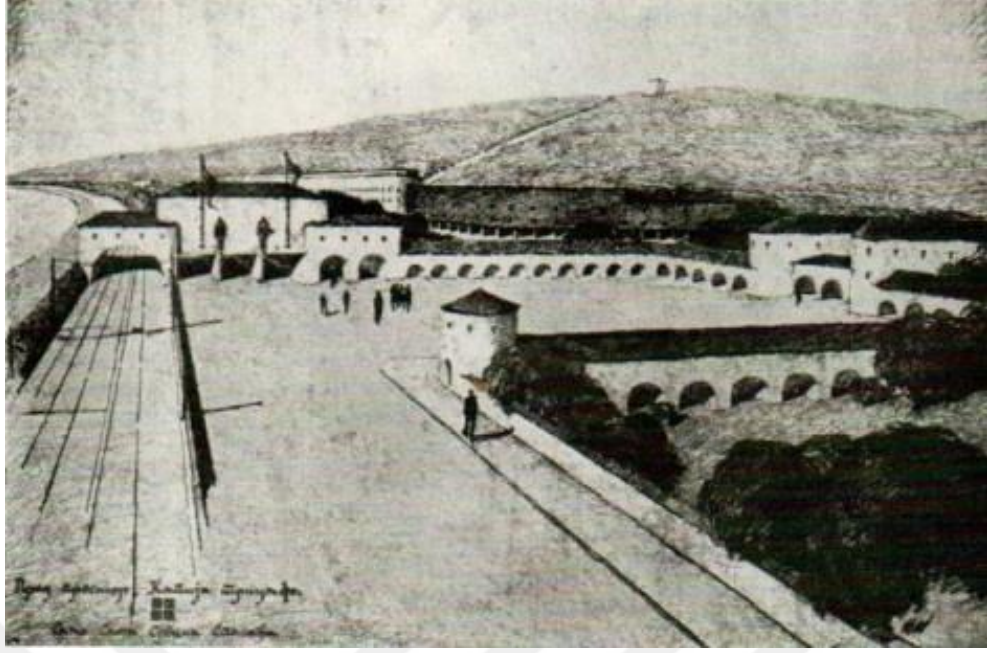
Giriş Semineri'nde dile getirdiği yapı sanatının ne olduğu üzerine araştırmasını biraz daha ilerletmiş, buradan hareketle tapınak mimarisini Mısır medeniyetine dayandırmıştır. Tasarımın toplumların var olan inanç unsurlarının fonksiyon ve sadelikten hareketle ifade biçiminin netlik kazanacağını vurguladıktan sonra Doktora tezinde şöyle demektedir;

İncelediğimiz tüm örneklerde, iradenin açıkça ifade edilemeyeceğini hissettiğimiz ve olduğundan da farklı olmak isteyen tasarımları görmekteyiz. Tarihsel çözümlerin hiçbiri, Mısır tapınağında veya Ortaçağ Katedralinde gördüğümüz ihtiyaç ve netlik derecesine ulaşmamıştır. Hint, Yunan, Çin tapınakları, tıpkı Mısır tapınağı gibi her bir parçanın kendisi ve diğeri için gerekli olan tasarım parçalarıdır. Sadece Protestan Kilisesi birçok aşamadan geçmesine karşın hedefi olan ve varlığının çıkış sebebi özün ifade biçimini bulamadı. Bu nedenle mekânsal bir tasnif geliştirmesine karşın, bu geliştirilen programın tasnifinin öneminde şüpheler mevcuttur.

(In allen Beispielen, welche wir kennen lernten, erkenne wir Gestaltungen, die andere sein wollen, als sie sind, Gestaltungen, bei welchem wir fühlen, dass sich hier ein Wille nicht deutlich aussprechenkonnte. Den von uns erwarteten Grad Notwendigkeit und Klarheit, den wir uns am ägyptischen Tempel oder an der mittelalterlichen Kathedrale erschaut hatten, diesen hat keine der historische Lösungen erreicht. Der indische, der griechische, der chinesische Tempel, sie alle sind ebenso wie der ägyptische, Gestaltungseinheiten, in welchen jeder Teil für sich allein und zum anderen notwendig geworden war. Einzig und allein die protestantische Kirche hat eine solche Einheit als Ausdrücke ihres Wesens nicht gefunden. Sie hat viele Wege beschritten und kein Ziel gefunden. Sie hat ein räumliche Programm entwickelt, dessen Wichtigkeit sie im Innersten bezweifelte.)¹¹²

Akademik meşguliyetinin yanında kendisinin mimarlık ofisinde de iş yapmaya devam etmiş ve uluslararası yarışmalara da katılarak ödüller almıştır. Aldığı ödüllerden biri 1925'te katıldığı Belgrat Kale Meydanı olarak bilinen Topčider (Topçu Deresi) Kışlası için açılan Uluslararası yarışmada ikincilik ödülüdür. Başka bir ödül de Uluslararası Esseg şehri genişlemesi yarışmasında aldığı ikincilik ödülüdür.

¹¹² Ernst Egli, Kritik der protestantischen Baukunst (bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts), Doktora Tezi, 1925, Viyana, s. 54

Şekil 7. 4: Belgrat- Kale Meydanı Topçular Deresi Kışlası, Uluslararası Yarışma 2.'lik Ödülü 1925¹¹³

Egli, 1925'te hocası Holzmeister'in Nürnberg şehrinde tasarladığı St. Martin Kilise projesinin -ki 1926 yılında inşa edilmiştir- uygulama projesinde asistanlık yaparak yardımcı olmuştur. Ayrıca yine aynı yıl birlikte hazırladıkları Cenevre'de yapılacak olan Devletler Cemiyeti (Völkerbundpalast) Binası için açılan uluslararası mimari yarışma projesine katılmışlardır.

Viyana Türk Büyükelçisi Mehmet Hamdi Arpağ¹¹⁴ (1880-1955), Büyükelçilik görevini 1925-1934 tarihleri arasında Berlin'e Büyükelçi atanana dek icra etmiştir. Büyükelçi Mehmet Hamdi Bey 1927 yılında Avusturya'nın ünlü mimarı ve akademisyeni Prof. Dr. Clemens Holzmeister'i Innsbruck şehrindeki HTBLVA Üniversitesi'nde ve Viyana Güzel Sanatlar Akademisinin Mimarlık bölümünde yaptığı eğitim reformlarını incelemiş ve genç Cumhuriyet'in yeni yetiştireceği nesiller için aynı reformları tatbik etmesi beklentisiyle Türkiye'ye Millî Eğitim Bakanlığına danışman sıfatıyla davet etmiştir. Fakat Holzmeister daveti kabul etmeyince, o vakit asistanınız buyursun ısrarını sürdürmüştür. Bu daveti duyan Egli hocasına teklifi kabul ettiğini söylemesine karşın uzun süre Elçilikten haber alamaz. Bunun üzerine Elçiliğe giderek durumu sormuş ve aldığı cevapla şaşırmıştır. Zira hocası Holzmeister, Egli'ye yapılan teklifin talebesi

¹¹³ Oya Atalay Franck; *Architektur und Politik: Ernst Egli und die türkische Moderne 1927-1940*, gta Verlag, Zürich, 2012, s. 88

¹¹⁴ Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1987, s. 35

tarafından kabul edilmediğini bildirmiştir. Egli bu yanlış anlaşılmayı düzelterek bilakis teklifi kabul ettiğini beyan eder ve Akademiden iki yıllığına ücretsiz izin alır. İzin sonrası artık Türkiye'deki hayatına başlayacaktır.

Egli Türkiye'ye gelişini şekilde özetlemiştir:

1927 yılının bir sonbahar günüydü istasyonda sevdiklerimle vedalaşıp, Belgrat üzeri Macaristan'dan geçecek, fakat bu defa daha uzağa, Niş ve Skolpye üzeri Sofya'ya ve daha öteye, Svilengrat üzeri Konstantiniye'ye, Macar Ovası, Balkan sıra dağları ve ıssız Trakya arasından ta Marmara denizinin mavi sularına kadar sürecek, değişim ve farklı yöresel özelliklerle dolu bir yolculuğa çıkmak üzere trene bindim. İstanbul'un Sirkeci istasyonunda beni uzun ve ince yapılı, gözleri çökük, siyah saçlı, güler yüzlü ve yardımsever İl Milli Eğitim Müdürü karşıladı. Kendisi beni o günün akşamı Ankara trenine binmek üzere Boğaziçi'nin diğer yakasındaki Haydarpaşa istasyonuna götürdü.¹¹⁵

Türkiye'ye davet edilen yabancı uzmanlardan istenen öncelikle Türkçe öğrenmeleri ve konularına bağlı Türkçe telif eser yazmaları olmuştur. Bu konuda Egli hatıratında Türkçeyi nasıl öğrendiğini şöyle özetlemektedir:

Mustafa Kemal Paşa, ikametimin daha ilk günlerinde, bana Türkçe öğretmekle en üst düzeyde görevlendirildiğini bildiren bir öğretmen göndermişti. Daha iyi bir öğretmen hakikaten bulamazdım. Çünkü Haydar Bey, adı bu idi, Türkiye'nin en yüksek eğitim kurulunun üyesi ve olağanüstü bir pedagog ve dil bilimci idi. Bana diğer bir öğretmenin devam edebileceği kadar Türk dilinin ruhunu ve esaslarını, yani ana hatlarını anlatmaya çalışacağını açıkladı. Ve Haydar Bey¹¹⁶ sadece Türk dilinin özünü kavramama yardımcı olmakla kalmayıp, en başından itibaren bana bu dili sevgi değer kıldı. Kısa bir süre zarfında bu dili hakikaten sevmeyi ve anadilim gibi görmeyi sadece ve sadece Haydar beye ve bu dilin kendisine borçluyum. Ne de olsa her şeyin zamana ihtiyacı vardır, bu benim (o zamanlar henüz Arap harfleri ile sunulan) Türkçe eğitimim için de geçerli idi.¹¹⁷

Egli anılarında Ankara'ya gelişiyile katıldığı Ankara Palas'taki resepsiyon sonrasında Atatürk'ün Gazi Eğitim Enstitüsü Binasını kastederek binanın modern olup olmaması sorusuna mecburen modern olmadığı cevabını vermek durumunda kalmıştır. Anılarına bahsi geçen bu konu (bkz. 7.2.1. Egli ile Yeni (Modern)

¹¹⁵ Ernst Egli, *Erinnerungen*, Yayınlanmamış iki ciltlik Daktilo edilmiş Anıları, I Cilt, 1969, Meilen-Zürich s.44

¹¹⁶ Milli Eğitim Şurası Heyet-i İlmiye üyesi, Darülmalumat Ali Kısımından Terbiye Muallimidir.

¹¹⁷ Ernst Egli, *Erinnerungen*, Yayınlanmamış iki ciltlik Daktilo edilmiş Anıları, I Cilt, 1969, Meilen-Zürich s.45

Mimarinin Doğuşu, s. 86) Egli'yi hayli müteessir etmiştir. Çünkü kendisini Ankara Garında babacan tavırla karşılayan Kemaleddin Bey'e yapılan bu hareketi unutamamıştır.

Şekil 7. 5: Gazi Eğitim Enstitüsü Binası, Ön cephe, 1927; Foto, 1995: Bernd Nicolai;¹¹⁸

Hem I. Milli Mimarinin esaslı mimarı Kemaleddin Bey'e yapılan hareketi unutmak hem de Anadolu'ya yapacağı teknik geziyle o dönem memleketimizin ahvalini yerinde tespit imkanına sahip olmak için yola çıkmıştır. Bu teknik geziyle ayrıca Anadolu'nun en ücra köylerinde yapılacak olan ilkokulların nasıl bir yöntemle ve hangi malzemelerle tasarlayacağını bizzat yerinde görme tecrübesini edinecektir.

Egli anılarında bahsettiği üzere Mimar Kemaleddin Bey'in tasarladığı günümüzde Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası olarak kullanılan o zamanların Gazi Eğitim Enstitüsü Binasının ana hatlarına dokunmadan ufak daraltmalarla tasarıma fazla müdahale etmeden Kemaleddin Bey'e saygısını göstermiştir. Bu yapı I. Milli Mimarinin resmi yapılarıdaki son eseri olarak da tarihe geçer ve bu zamandan sonra Yeni Mimari (Modern Mimari) Başkent Ankara'ya hâkim olur.

Egli'nin gelişiyile Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde İnşaat Dairesi Başkanlığı kurulur ve başına da Egli geçirilir. Orta Öğretim Genel Müdürü Cevdet Dursunoğlu tavsiyesiyle Egli teknik gezi mahiyetinde tüm Anadolu'yu gezer. Bu gezi sonrası birçok

¹¹⁸ Bernd Nicolai, *Moderne und Exil, Deutschsprachige Architekten in der Türkei 1925-1955*, Verlag für Bauwesen, Berlin, 1998, s. 21

orta öğretim yapısının tip projesini hazırlamasının yanında özellikle Ankara ve İstanbul'da Yüksekokul yapıları dahi tasarlama imkânına sahip olmuştur.

T. C.
MAARİF VEKÂLETİ
M. T. T. H.

Numune: 1

No: 60	Hülâsa: İnşaat Mithassası Eğinin
Tarih: 30-4-1929	mukavelesinin teodidi M:
Evelki kararın No:	
Tarihi:	

Mebut mukavelenamede münderiç gerait dairesinde inşaat dairesi
Mithassası Fr. Eğinin (2) sene müddetle mukavelesinin teodit ve -
teodidi kararlaştırıldı.

Azalar

Avni Ali Haydar Ahmet Tervik Reis M. Emin

İhsan Rıdvan Nafiz

Maarif Vekâletine

Fr. Eğinin mukavelesinin teodidi hakkında heyetimizce verilen
karar tasdikinize arz olunur efendim. M. T. T. H. Reisi

30-4-29
M. Emin

Bu işe dair yapılan tebliğin
No: Tarih: 18
Dosya numarası: 74

M. Emin

M. 20/4/1929

Şekil 7. 6: T.C. Maarif Vekaleti (Mili Eğitim Bakanlığı) tarafından Egli'nin sözleşme süresinin iki yıl uzatılması hususundaki resmi evrak ¹¹⁹

Darülfunun'un kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesinin kurulması hakkında 2252 sayılı kanun, 31.05.1933 tarihinde Meclisten çıkartılarak uygulanmıştır¹²⁰. Bu kanun Üniversite Reformu olarak da bilinir. Egli, 1930 yılında günümüzde Mimar Sinan Üniversitesi olarak bilinen Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) Mimarlık Bölüm Başkanı olarak atanmış, bu görevini 1936'ya kadar devam ettirmiştir. Fikrimizce bu atamanın Üniversite Reformundan üç yıl önceye tekabül etmesi yöneticisi olduğu akademide gerçekleştirdiği eğitim reformlarının başarıya ulaştığının gözlemlenmesi sonucu söz konusu üniversite reformlarının genele uygulanmasına ön ayak olmuştur.

¹¹⁹ Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi, 30.04.1929 tarih 60 no, Doya 18/14

¹²⁰ Horst Widmann, Atatürk ve Üniversite Reformu, çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil-Doç. Dr. Serpil Bozkurt, Kabalcı, İstanbul, 2000, s. 84

T. C. Maarif Vekâleti DAİRESİ Umumi Kusul Ankara: 1 / 1933 Hukuk: _____ Mukavelename Maarif Vekili namına imza vaz'ına selâhiyettar Müsteğar Salih Zeki Beyle Mimar Profesör Dr. Ernest Egli Bey arasında aşağıdaki hususlar takarrur etmiştir. 1 - Egli Bey Maarif Vekâleti emrinde Mühassıs Mimar ve Güzel San'atlar Akademisinde Muallim ve Mimarî gubesi müğaviri ve ders nazırı olarak İstanbulda çalışacaktır. 2 - Profesör Egli ihtisası dairesinde kendisine Maarif Vekâleti tarafından verilecek işleri yapacak ve bu işlere ait $\frac{1}{100}$ miktardaki plânları ihzar edecektir. 3 - Egli Beyin yukarıdaki iki maddede tasrih olunan vazifelerine hâlel gelmek şartile resmî veya hususî plânlar ve projeler yapmasında bir mahzur yoksa da herhangi bir müessesede bir vazife alması Vekâletin müsaadesine mütevakıftır. 4 - Egli Beye mukavelenamenin hitamına kadar her ay 300 Türk lirası tediye edilecektir. Bu paradan ücretli memurların tabî olduğu tevkifatın başka bir şey kesilmez. Vekâlet tarafından İstanbuldan başka bir yere vazife ile gönderildiği takdirde kendisine 100 lira aslî maaş üzerinden harcırah, seyahat ve ikamet yevmiesi verilir. 5 - Egli Beye mukavelesi müddeti hitam bulup da temdit veya temdit edilmediği takdirde memleketine avdeti için maktuan 500 lira harcırah verilecektir. Kendisi mukavelenamenin hitamından evvel vazifesini terkettiği takdirde avdet harcırahını alamaz. 6 - İşbu mukavelenin müddeti 1/1/1932 den itibaren 1933 senesinin Ağustos nihayetine kadardır. (Hangi daire evrakına cevap teşkil ettiğinin tasrihi rica olunur .	T. C. Maarif Vekâleti DAİRESİ Umumi Kusul Ankara: 1 / 1933 Hukuk: _____ 7 - Egli Beye Güzel San'atlar Akademisinin tatiline tesadüf etmek şartile senede iki ay mazuniyet verilecektir. 8 - İşbu mukavelenamenin tatbikinden mütevellit ihtilâf Ankara'da selâhiyettar mahkeme tarafından hal ve fasledilecektir. 9 - İşbu mukavele Ankara'da iki nüsha olarak imza ve teati edilmiştir. (Hangi daire evrakına cevap teşkil ettiğinin tasrihi rica olunur .
--	--

Şekil 7. 7: T.C. Maarif Vekaleti adına Salih Zeki Bey ile Egli arasında Güzel Sanatlar Akademisinde çalışması ile ilgili 1.1.1932-1933 yıllarını kapsayan 9 Maddelik Mukavele ve şartları ¹²¹

Mimar Vedat Tek Egli'nin Akademiye atanmasına ciddi muhalefet etmiş; Maarif Vekâlet'ine başvurusunda da diğer mektup ve yanıtlarında da bunu açıkça belirtmiştir. Asar-ı Atika Müzeleri Umum Müdürü'nün Azapkapı Çeşmesi onarımı için Prof. Egli ile ortak bir rapor hazırlaması önerisine "mühassıs ve profesör geçinen yabancılarla teşriki mesaide bulunmayı Türk sanatkârı şerefiyle mütenasip bulmadığı gerekçesiyle reddeder"¹²², akabinde de aynı sebeplerle Akademiden istifa eder. Böylelikle I. Milli Mimarinin ikinci önemli ismi olan Mimar Vedat Tek'in Akademiden ayrılmasıyla hem I. Milli Mimari öğretileri bitmiş hem de takipçileri kalmamıştır. Vedat Tek'in ayrılması Egli'nin Viyana'daki tecrübelerinden yararlanarak bölümün öğretiminde reformlar yapmasını kolaylaştırmıştır. Egli'nin asistanlığını da Sedat Hakkı Eldem ve Arif Hikmet Holtay üstlenmiştir. Malum Sedat Hakkı Eldem II. Milli Mimarinin de kurucusu ve öncüsü kabul edilmektedir. Egli Akademi'deki bu görevini 1936 yılına dek sürdürerek kendi isteği ile ayrılmıştır.

¹²¹ Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi, 01.01.1932

¹²² Afife Batur, A.g.e., s. 236

boyunca Çevre, Bölge ve Şehircilik dersleri vermiştir. Görev süresi bittikten sonra ETH Zürich'deki kürsüsüne geri dönmüş ve buradan emekli olmuştur. 20 Ekim 1974'te 81 yaşında iken Zürich'te yaşama veda etmiştir.

7.1.2. Eserleri

Egli'nin eserlerini üç ana başlıkta topladık. Birinci kısım yazmış olduğu yayınlanmamış ve yayınlanmış telif eser kitapları, ikinci bölüm gerek ülkemizde gerekse İsviçre'de yayınlanmış makaleleri ve üçüncü bölüm daktilo edilmiş ders notları ki bu notlardan 'Şehirlerin Tarihi' adlı üç ciltlik bir eser ortaya çıkmıştır. Ders notlarının önemi ders verdiği her dönem ayrı bir konuyu incelemesi dikkatimizden kaçmamıştır.

7.1.2.1. Kitapları

Egli Mimar Sinan üzerine yayınladığı "Osmanlı'nın Parlak Döneminin Yapı Ustası Sinan" adlı eseri ile tüm dünyada ses getirmiş ve Mimar Sinan'ın uluslararası haklı üne kavuşmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca Eski dünya, Orta çağ ve Yeni çağ toplam üç ciltte Şehir planlamanın tarihini yazarak kurmuş olduğu Şehir Bölge Planlama Bölümünün o günün şartlarında postulatlarını ortaya çıkarmıştır.

1. Kritik der protestantischen Baukunst bis zum Ausgang 19. Jahrhunderts (19 Yüzyılın başlarına dek Protestan Yapı Sanatı Kritiği), Viyana, 1925, Doktora Tezi, Technische Hochschule Wien (Viyana Teknik Yüksekokulu)

Egli'nin, özgün Protestan düşüncesinin mimariye yansıyamamasını eleştirel olarak ele aldığı doktora tezidir.

2. Grundsätze und Betrachtungen zu einer kosmischen Architektur (Evrensel bir Mimaride Temel İlke ve Gözlemler), Sanayi Nefise Mektebi, İstanbul, 1935

Egli'nin mimarlık üzerine İstanbul'da Mimarlık Bölümü Başkanı olduğu dönemde kaleme aldığı yayınlanmamış kitabıdır. Egli bu eserinde mimari teorisini ve gözlemlerinden çıkarımlarda bulunarak mimarlığa dair tezlerini dokuz ana temelde toplamıştır.

3. Die Neue Stadt in Landschaft und Klima (Bölgeye ve Klimaya göre Yeni Şehir), 1951, Zürich, Eugen Rentsch Verlag für Architektur
4. Die Neue Stadt, Eine Studie für das Furtall (Yeni Şehir, Furtall şehri için Araştırma), Zürich; 1955; Bauen+Wohnen Verlag

5. Anadolu'dan üç Tetkik Seyahati, 1958, Ankara, Türkiye Ortadoğu Enstitüsü
6. Geschichte des Städtebaues; [Şehirlerin İnşa Tarihi 3 Cilt]
 - a) Geschichte des Städtebaues, Erste Band: Die Alte Welt, 1959, Zürich, Eugen Rentsch Verlag für Architektur, [Eski Dünya, 1. Cilt]
 - b) Geschichte des Städtebaues, Zweite Band: Das Mittelalter, 1959, Zürich, Eugen Rentsch Verlag für Architektur, [Orta çağ, 2.Cilt]
 - c) Geschichte des Städtebaues, Dritte Band: Die neuere und neueste Zeit, 1967, Zürich, Eugen Rentsch Verlag für Architektur, [Yeniçağ, 3. Cilt]

Egli Türkiye'de tecrübe edindiği Şehir İmar Planları ile ETH Zürich'te kurduğu Şehir-Bölge Planlama kürsü ile geçmişten o döneme gelindiğinde şehirlerin tarihinden hareketle şehir planlamasına dair postulatlarını ortaya koymaktadır. İlk cilt bilinen eski dünyasını (Mısır, Sümer vb.), ikinci cilt Orta çağı ve üçüncü cilt modernleşmekte olan Yeni çağı konu edinmektedir.

7. Sinan, der Baumeister der osmanischen Glanzzeit, (Osmanlı Parlak Döneminin Mimarı Sinan) 1954, Zürich, Eugen Rentsch Verlag für Architektur ¹²⁴

Mimar Sinan'ın başta Avrupa ve daha sonra tüm dünyada tanınmasına vesile olan bir eserdir.

8. Şehirciliğin ve Memleket Planlamasının Esasları, 1957, Ankara, Türkiye Ortadoğu Enstitüsü
9. Studie über die Anwendung von Ausnutzungsziffern. In den Bauordnungen der Schweiz und deren verschiedene Aspekte (Faydalanılan Rakamların Kullanımı ve Üzerine Araştırma, İsviçre İmar Mevzuatları ve Onun Üzerine Farklı Yönlerinin Ele Alınması), 1965, Zürich, im der Auftrage der Schweizerischen Vereinigung für Landes Planung (İsviçre Birleşik Bölge Planlama Dairesi)

Egli İsviçre Planlama Dairesi için hazırladığı imar mevzuatına dair farklı yöntemleri ele alan ve kitaplaştırılan rapordur.

¹²⁴ Egli'nin Kitabı Türkçeye Çevrilmesi. Çev. Prof. Dr. İbrahim Ataç, Osmanlı Altın Çağının Mimarı Sinan, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2009

10. Siedlung und Landschaft im Kanton Zürich um das Jahr 2025, Eine Studie für ein Leitbild der Besiedlung (Zürich Kantonunun 2025 yılında Yerleşkesi ve Kırsal Bölgesinin Modellenmesi üzerine Bir Araştırma), 1969, Kanton Zürich Amt für Regionalplanung (Zürich Kantonunun Bölge Planlama Dairesi)

Egli Zürich Kantonu için hazırladığı ve geleceğin Zürich kentinin 2025 yılındaki projeksiyonunu konu alan eseridir.

11. Erinerungen (Anılarım); 2 cilt; 1969; Meilen

Egli anılarını yazdığı ve tezimizde kullanılan yayınlanmamış iki ciltlik eseridir.

12. Gedichte, aus der Sammlung Späte Ernte (Seçilmiş Geç Dönem Şiirleri), 1971, Meilen, Magica Verlag

Egli sadece mimar kimliği ile tanınmakla birlikte eserlerinde gördüğümüz dile hakimiyeti ve bu eseriyle de şairliğini ortaya koymaktadır.

13. Derwische-Tänze (Dervişlerin Seması), 1973, Meilen, Magica Verlag,

Bir Mevlevi ayinini kitaplaştırarak Avrupa'da Mevlana'ya karşı merak uyandırmıştır. Mevlevi ayinini bu derece önemseyerek kitaplaştırması muhtemelen kendisine dilimizi öğretmekle memur edilmiş dil bilimci ve pedagog olan Haydar Bey'in Mevlevi olmasından kaynaklanmaktadır.

7.1.2.2. Makaleleri

1. Mimarlıkta Maksatın Düşüncesi, Ağustos 1930, Türk Yurdu Dergisi
2. Mimari Muhit, Haziran 1930, Türk Yurdu Dergisi
3. Türkische Brunnen (Türk Çeşmeleri), 1938, La Turquie Kemaliste Dergisi

Türk Çeşmeleri adlı makalesi ile de tarihimizin özgün çeşme mimarisini tasnif etmiştir. Egli bu tasnifi; 'Çeşme, Şadırvan Sebil ve Selsebil' olmak üzere dört başlıkta toplamıştır. Çeşme mahalle içinde sokak dokusunu betimlemesinin yanında su ihtiyacını karşılarlar, Sebil Çeşmeye nispetle daha büyük bir yapı olmakla birlikte şehrin meydanında görevlinin insanlara su ikram ederek sosyal yardımlaşmanın bir sembolüdür. Şadırvan ise fonksiyonel olarak dini arınma fonksiyonunu icra ederken, Selsebil Çeşme mimarisinin sanatsal zirvesini temsil ederken su ihtiyacına yönelik yapılmamış bizatihi cennet bahçesinin süsü gibi çağlayandan esinlenerek vücuda getirilmiş su serinliği, sesi ile safi zevki bir sanat eseridir.

4. Türkische Wohnhaus (Türk Evi), 1940, La Turquie Kemaliste Dergisi
5. Türkische Wohnhaus (Türk Evi), 1941, Schweizer Bauzeitung Dergisi

6. Türk Evi, Mayıs 1941, Ülkü- Halkevleri ve Halkodaları Dergisi

Egli ilk 1940 yılında yayınladığı Türk Evi makalesi esasında Sanay-i Nefise Mektebinde kurmuş olduğu Milli Mimari Seminerlerinin verilerinden hareketle seminerin başına getirdiği asistanı Sedad Hakkı Eldem'in Türk Evi Kitabı ile Türk Konut Mimarisinin sistemli bir şekilde tasniflere ayrılarak temel prensipler araştırılmıştır. Özellikle II. Mili Mimarinin ana prensipleri olan yerel (vernaküler) öğelerle günün yapı tekniklerinin uyumu prensiplerinin temellerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Egli makalesinde seminerlerde elde ettiği verileri öz haline getirerek sistematik olarak tasnif etmiştir. Ayrıca makalesinde Roma, Yunan, Alman ve Türk evlerinin tarihi gelişimini ele alarak Türk evlerinin diğer örneklerden farklı bir gelişim gösterdiğini konu edinmiştir.

7. Zwei Gesandtschaftsgebäude in Ankara (Ankara'da ki İki Büyükelçilik Binası), 15.02.1941, Schweizer Bauzeitung

Egli Başkent Ankara'da tasarladığı İsviçre ve Irak Büyükelçilik yapılarını konu aldığı makalesidir.

8. Etruskische Studien (Etrukslular üzerine Araştırma); 1943

Egli'nin Güneş-Dil teorisine inanmış ve Etruksluların Türk olduğunu ispatlamak için yaklaşık 100 sayfalık araştırmasına Türk Dil Kurumu A. Dilaçar'a göndermiştir.

9. Von regionalen Städtebau. Der Einfluss von Klima und Landschaft auf die Wohn- und Stadtform (Bölgesel şehir planlamadan; iklim ve bölgenin yaşam ve kent formuna etkileri.), 03.1945, Werk

10. Von regionalen Städtebau. Über Haus und Stadt in aller Welt (Tüm Dünya Bölge Şehir Planlamasından Ev ve Şehire), 32.1945 Mart, Werk

11. Die Ursprache und Desendenz (Özgün Dil ve Onun Yok Oluşu); 1952

Dilin Kaynağı ve yok oluşu üzerine bir araştırma olup, Etruksluların dili çalışılmış ve Türk dili ile benzerliklerinden hareketle, Etruksluların Türk olduğunu ispatı üzerine bir çalışma.

12. Zur Ästhetik der neuen Stadt (Yeni Şehrin Estetiği), 01.06. 1956, NZZ

13. Strukturwandlungen der Städte (Şehirlerin strüktürel Değişimi), 1957, 21 ve 22 Sayılar, Schweizer Bauzeitung (İsviçre Yapı Gazetesi)

14. Die künftige Stadt (Geleceğin Şehri); 21.12.1957; NZZ

15. Sinan, the Architect (Mimar Sinan), 1958, Zeitschrift Landscape ¹²⁵

¹²⁵ Landscape Dergisi, Amerikada yayınlanmaktadır.

16. Stadt und Landschaft, einst und jetzt (Şehir ve Kırsal Alan, o zaman ve şimdi), 1960, Schatten der Technik, Bechtle Vlg. (Yayınları)
17. Urban Desing (Stadtplanung), Encyclopædia Britannica, 1971¹²⁶

7.1.2.3. Ders Notları

Egli ETH’da kurmuş olduğu Şehir Bölge Planlama Bölümünde 1942 yazından başlayan ve 1962/63 kış dönemine dek verdiği derslerin notlarını metrukatını bıraktığı ETH Zürich’te bulunan liste aşağıda verilmiştir. Egli yaptığı her işte detaylı araştırmalar yapmış ve her dönem vereceği dersi için hem bir kitap muhtevasına sahip bilgileri öğrencilerine paylaşıırken hem de notlarını yazılı hale getirerek günümüze ışık tutmuştur. Aşağıdaki Listede görüleceği gibi üretken olan Egli çalışmaktan kaçmamış ve her dönem özgün muhtevalarda dersler vererek aynı dersin tekrarını vermeyerek büyük bir gayret sergilemiştir. Bu eğitim faaliyetlerine 1947’de Lübnan hükümetinin daveti üzerine danışman sıfatıyla 1949-51 yılları arasında Lübnan’da bulunması sebebiyle iki yıl ara vermiştir. Onun haricinde emekliliğine dek tüm dönemlerde ETH Zürich’te ders vermeye devam etmiştir. Egli 1953-55 yılları arasında Birleşmiş Milletler adına Teknik Danışman sıfatıyla Ankara’da bulunmasına karşın ETH Zürich’teki derslere ara vermemiş muhtemelen Ankara’dan İsviçre’ye belirli zamanlarda giderek belki de blok dersi şeklinde dönemini tamamlamıştır. Çünkü ders notlarına baktığımızda sayfa adedinin daha önceki dönemlere nispetle az olması dikkatimizi çekmektedir.

ETH Zürich’te dönemlere göre verdiği dersler aşağıda listelenmiştir;

- 1) Türkische Baukunst in Geschichte und Gegenwart; Vorlesung an der ETH Zürich, SS 1942; S. 296; Typoskript [Geçmişten-Günümüze Türk Yapı Sanatı; ETH Zürich, Yaz Dönemi 1942; sayfa 1-296 transkript (daktilo yazısı)],
- 2) Städtebau in Asien; an der ETH Zürich; WS 1942-43; S. 318; Typoskript [Asya’daki Şehir Planları; ETH Zürich; Kış Dönemi 1942-43; sayfa 318 transkript (daktilo yazısı)],
- 3) Konstantinopel- Istanbul, die Entwicklung einer Stadt zwischen Europa und Asien; Vorlesung an der ETH Zürich; SS 1943; 100 Bl. Typoskript [Konstantinopel-İstanbul, Avrupa ile Asya arasında bir kentin gelişimi; ETH Zürich; Yaz Dönemi 1943; sayfa 100 transkript (daktilo yazısı)]

¹²⁶ Ana Britannica Ansiklopediye yazılan Şehir Planlama Maddesi

- 4) Meister Sinan, der Architekt des goldenen Zeitalters unter Suleiman dem Prächtigen; Vorlesung an der ETH Zürich; WS 1943/44; ca. 140 Bl. [Üstad Sinan, Muhteşem Süleyman'ın dönemindeki altın çağın mimarı; ETH Zürich Kış Dönemi 1943/44; 140 sayfa]
- 5) Nationale und regionale Grundlagen im Städtebau; Vorlesung an der ETH Zürich, SS 1944; ca. 300 S. [Şehir planlamasında ulusal ve bölgesel temeller; ETH Zürich, ders, Yaz Dönemi 1944; yaklaşık 300 sayfa]
- 6) Theorie des Städtebaues; Vorlesung an der ETH Zürich; SS 1946; ca.60 Bl. Manuskript [Şehir Planlamasının Teorisi; ETH Zürich ders; Yaz Dönemi 1946; sayfa 60 sayfa el yazısı]
- 7) Theorie des Städtebaues I.; Vorlesung an der ETH Zürich; WS 1946/47; 36+52 Bl. Manuskript; [Şehir Planlaması Teorisi I. ETH Zürich ders; Yaz Dönemi 1946/47; 36+50 toplam 86 sayfa el yazısı]
- 8) Theorie des Städtebaues II.; 3. Semester Vorlesung an der ETH Zürich; SS 1947; ca. 40 Bl. Manuskript [Şehir Planlaması Teorisi II. (3. Dönem) ETH Zürich; Yaz Dönemi 1947; yaklaşık 40 sayfa el yazısı]
- 9) Geschichte des Städtebaues II: Der Städtebau im Mittelalter; Renaissance, Barock. Vorlesung an der ETH Zürich SS 1952 ff; ca. 60 Bl. Handschrift [Şehir Planlaması Tarihi II: Ortaçağ, Rönesans ve Barok'ta Şehir Planlaması; ETH Zürich ders Yaz Dönemi 1952; yaklaşık 60 sayfa el yazısı]
- 10) Städtebau im Altertum; Vorlesung an der ETH Zürich SS 1953; ca.100 Bl. Handschrift; [Eski Çağda Şehir Planlaması; ETH Zürich ders Yaz Dönemi 1953; yaklaşık 100 sayfa el yazısı]
- 11) Theorie des Städtebaues (Flächen- und Raumerfordernisse, usw.); Vorlesung an der ETH Zürich SS 1953; ca. 100 Bl. Handschrift; [Şehir Planlama Teorisi (Alan ve Mekân Gereksinimleri, vb.); ETH Zürich ders Yaz Dönemi 1953; yaklaşık 100 sayfa el yazısı]
- 12) Städtebau in Theorie und Praxis; Vorlesung an der ETH Zürich WS 1953/54 (wegen Beurlaubung nicht gehalten), 16 Bl. Handschrift; [Teori ve Uygulamada Şehir Planlaması, ETH Zürich ders Kış Dönemi 1953/54; (izinli olması sebebiyle yapılamadı) yaklaşık 16 sayfa el yazısı]
- 13) Vom Städtebau zur Landesplanung; Vorlesung an der ETH Zürich (WS 1955/56) u. SS 1957; 27 Bl. Handschrift; [Şehirden Bölge Planlanmasına; ETH Zürich ders Kış Dönemi 1955/56 ve Yaz Dönemi 1957; 27 sayfa el yazısı]

- 14) Der mittelalterliche Städtebau (I. Geschichtliches Material II. Was lehrt uns der mittelalterliche Städtebau); Vorlesung an der ETH Zürich WS 1956/57; 50 Bl. Handschrift; [Ortaçağ'da Şehir Planlaması (I. Tarihsel araçlar, II. Ortaçağ Şehir Planlaması Bize Neyi Öğretiyor); ETH Zürich ders Kış Dönemi 1956/57; 50 sayfa el yazısı]
- 15) Städteentwicklungen der Gegenwart; Vorlesung an der ETH Zürich WS 1956/57; 34 Bl. Handschrift; [Günümüzde Şehir Planlamasının Gelişimi; ETH Zürich ders Kış Dönemi 1956/57; 34 sayfa el yazısı]
- 16) Vergleichende Studien historischer Stadtformen; Vorlesung an der ETH Zürich SS 1957; 6 Bl. Handschrift; [Tarihsel Şehir Formları ve Mukayyesinin Araştırılması; ETH Zürich ders YS 1957, 6 sayfa el yazısı]
- 17) Hellas und Rom: Ein städtebauliches Erbe; Vorlesung an der ETH Zürich WS 1957/58; 21 Bl. Handschrift; [Helen ve Roma: Şehir Planlamasının Mirası; ETH Zürich ders Kış Dönemi 1955/56; 21 sayfa el yazısı]
- 18) Die Kunst des Islam; Vorlesungen (an der Volkshochschule Zürich) WS 1957/58 - SS 1958, ca. 100 Bl. Handschrift [İslam Sanatı, Zürich Halk Yüksek Okulu; ders, Kış Dönemi 1957/58- Yaz Dönemi, 1957, 229 sayfa el yazısı]¹²⁷
- 19) Die wachsende Stadt. Entwicklung und Bedürfnisse; Vorlesung an der ETH Zürich WS 1957/58; 70 Bl. Handschrift; [Büyüyen Şehir. Gelişimi ve İhtiyaçları; ETH Zürich ders Kış Dönemi, 1957/58, 70 sayfa el yazısı]
- 20) Programm und Praxis im Städtebau; Vorlesung an der ETH Zürich SS 1958; 47 Bl. Handschrift; [Şehir Planlamasında Program ve Uygulama; ETH Zürich ders Yaz Dönemi, 1958; 47 sayfa el yazısı]
- 21) Stadt und Landschaft, einst und jetzt; Vorlesung an der ETH Zürich WS 1958/59; 64 Bl. Handschrift; [Şehir ve Bölge Planlaması, Geçmişte ve Şimdi; ETH Zürich ders Kış Dönemi, 1958/59; 64 sayfa el yazısı]
- 22) Die Besiedlung der Schweiz, Vergangene und gegenwärtige Entwicklungen; Vorlesung an der ETH Zürich SS 1959; 45 Bl. Handschrift; [İsviçre'nin İskânı, Geçmiş ve Şimdiki Gelişmeler; ETH Zürich ders, Yaz Dönemi 1959; 45 sayfa el yazısı]

¹²⁷ ETH Kütüphanesi, Zürich, El Yazmaları Kısmı Egli Bölümü Arşivinden bakıldı. Egli, İslam Sanatı dersini üç bölüme ayırmış, 1.Bölüm İslam Yaşam Alanı (74 sayfa), 2.Bölüm İslam Halkları (93 sayfa), 3. Bölüm İslam Sanatı (62 sayfa)

- 23) 150 Jahre Städtebau zwischen 1790 und 1940; Vorlesung an der ETH Zürich; SS 1960; 123 Bl. Handschrift [1790-1940 150 yıllık Şehir Planlaması; ETH Zürich ders; Yaz Dönemi 1960; 123 sayfa el yazısı]
- 24) Über mittelalterlichen Städtebau; Vorlesung an der ETH Zürich, SS 1960; 35 Bl. Handschrift; [Ortaçağ Şehir Planlaması Üzerine; ETH Zürich ders; Yaz Dönemi 1960; 135 sayfa el yazısı]
- 25) Entwicklungsskizzen von Schweizer Städten; Vorlesung an der ETH Zürich, SS 1961; ca. 50 Bl. Handschrift; [Eskizler üzerinden İsviçre Şehirlerinin Gelişimi; ETH Zürich ders, Yaz Dönemi 1961; 50 sayfa el yazısı]
- 26) Lehren außereuropäischen Städtebaues; Vorlesung an der ETH Zürich, SS 1961; 53 Bl. Handschrift; [Avrupa dışındaki Şehir Planlama Öğretisi; ETH Zürich ders, Yaz Dönemi 1961; 53 sayfa el yazısı]
- 27) Probleme der wachsenden Stadt; Vorlesung an der ETH Zürich, WS 1961/62; [Büyüyen Şehir Sorunları; ETH Zürich ders Kış Dönemi, 1961/62, 123 sayfa el yazısı]
- 28) Der Städtebau zwischen 1800 und 1960; Vorlesung an der ETH Zürich, WS 1961/62; 16 Bl. Handschrift; [1800 ile 1960 arasındaki Şehir Planlaması; ETH Zürich ders Kış dönemi 1961/62; 16 sayfa el yazısı]
- 29) Hochkulturen des Städtebaues in Asien und Altamerika; Vorlesung an der ETH Zürich SS 1962; 35 Bl. Handschrift; [Asya ve Tarihi Amerika'da Yüksek Kültürün Şehirler Planlaması, ETH Zürich ders Yaz Dönemi 1962; 35 sayfa el yazısı]
- 30) Die Strukturwandlung der Besiedlung; Vorlesung an der ETH Zürich SS 1962; 26 Bl. Handschrift; [Yerleşimin Yapısal Değişimi; ETH Zürich ders Yaz dönemi 1962; 26 sayfa el yazısı]
- 31) Geschichte der Stadt- und Landesplanung Raumplanungen der Gegenwart; Vorlesung an der ETH Zürich, WS 1962/63; ca. 70 Bl. Handschrift; [Kırsal Bölgelerin ve Kent Planlamasının Tarihi ve Şimdiki Çevre Planlanması; ETH Zürich ders, Kış Dönemi 1962/63; 70 sayfa el yazısı]
- 32) Geschichte der Stadt- und Landesplanung (Städtebau im Altertum); Vorlesung an der ETH Zürich, WS 1962/63; ca. 100 Bl. Handschrift; [Kırsal Bölgelerin ve Kent Planlamasının Tarihi (Eski Çağdaki Şehirleşme); ETH Zürich ders, Kış Dönemi 1962/63; 100 sayfa el yazısı]

7.2. Ernst A. Egli'nin Modern Türk Mimarisine Katkıları

7.2.1. Egli ile Yeni (Modern) Mimarinin Doğuşu

Ernst Egli Modern Mimarinin doğuşu hakkında şunları dile getirmiştir:

Ertesi sabah Ankara istasyonunda Eğitim Bakanlığı'nın bir temsilcisi ile Türk mimarları adına, çok sayılan ve saygıdeğer bir şahsiyet olan mimar Kemalettin bey tarafından bekleniyordum.

Bakanlığa, ardından bakan Necati beyin huzuruna götürüldüm. Kendisi bana baktı, (çenesini tutarak) Avrupalı bir profesörü daima sakallı olarak tasavvur ettiğini aktardı ve sakalımın nerede olduğunu sordu. Bu oldukça hoş karşılama vurgulu bir 'hoş geldiniz, safa geldiniz' ve her şey ve herkes hususunda kendisiyle muhatap olmam temennilerine vardı. Bunun haricinde imarı adı geçen Kemalettin beyin planlarına göre başlamış olan öğretmen okulunu en kısa zamanda ziyaret etmemi ve ertesi gün yapacaklarımı dikkatle incelememi rica etti.

O gün sayın bakan tarafından Ankara Palas otelinde gerçekleştirilecek resmi baloya davet edildim. Beni devlet başkanı Mustafa Kemal Paşa ile tanıştırmak istiyordu. Akşam için hazırlandım, alındım ve otele götürüldüm.

Salon bakanlar, milletvekilleri, yüksek kademeli memurlar, diplomatlar ve güzel hanımefendilerle doluydu. Salonda göz gezdirirken, sağ tarafımda, arkadaki bir salona geçişi sağlayan holün sağında ve solunda bulunan, salondan iki üç basamak üzeri ulaşılabilen, iki locanın olduğunu fark ettim. Localardan birinde, sağdakinde, Kemal Paşa kabulde bulunuyordu. Tam o sırada Milli Eğitim Bakanı beni fark etti ve işte tam o locaya götürüp Kemal Paşaya tanıttı. Kemal Paşa beni süzdü, selamladı ve "Profesör, size imarına yeni başlanan öğretmen okulu ve planları gösterildi. Gördüğünüz modern bir okul izlenimi uyandırıyor mu?" sorusu ile direk konuya girdi. Kısa bir durgunluk anından sonra soruyu "Ekselansları, Kemaleddin ile birlikte çalıştığım takdirde, modern bir okul olacaktır." diye yanıtladım. Bunun üzerine Kemal Paşa: "Onu sormadım. Size, gördüğünüzün modern bir okul izlenimi uyandırıp, uyandırmadığını sordum." Tarafımı belli etmeliydim ve bu girişimi modern bir okul olarak görmediğimi itiraf ettim. Kemal Bakan Necati'ye döndü ve "Planları rafa kaldırın. Okulu Profesör Egli'nin imar etmesini istiyorum."¹²⁸

¹²⁸ Egli, Ernst Egli, Erinnerungen (Anılar) II Cilt, Yayınlanmamış, Meilen/ Zürich, 1969, s.45

Bu kararlar nazikçe müsaadelerini almış ve fırtınalı düşüncelerimle baş başa bırakılmıştım. Salonu baştanbaşa arşınıyor ve yalnızca Kemalettin'i ve olanları düşünüyordum. Demek beni bir gün evvelinde istasyonda o kadar nazik, o kadar babacan karşılayan bu adamdan imarın yetkisi alınacaktı. Ankara'da ayağımın tozuyla nahoş bir olayın tam ortasında bulunuyordum. Ne yapmalıyım? Büfeye ulaşmıştım. Şarap doldurttum; bir kadeh, iki kadeh, üç kadeh. Ve bu halle büfede duruyorken arkamda bir hareket hissettim. Omuzuma dokunuluyordu. Arkamı döndüğümde Kemal Paşa önümde duruyordu. Bana, kendisine eşlik eden Samet Paşa'ya, Necati Beye ve o zamanlarda tanımadığım diğerlerine şampanya doldurttu. Kemal kadehini, Türkiye'deki ikametimin verimli olması dileğiyle kaldırdı ve içti.

Türkiye serüvenim işte böyle başlamıştı. Mutsuz bir şekilde dönmüştüm otelime. Ertesi sabah bana, olanları unutturmak için epeyce çaba sarf eden, ortaokullardan sorumlu Cevdet Bey (sanırım) eşlik ediyordu. Kendisi mevcut okulları incelemem için, bana yakın zamanda tüm Anadolu'yu kapsayan bir keşif gezisine çıkmamı tavsiye eden kişi idi. Bu arada o olay da düzeltilecekti. Önerisini kabul ettim, fakat buna rağmen okulun planlarını gözden geçirmek zorundaydım; fakat bunu yaparken projenin ana hatlarına ve cepheye dokunmadım. Esas itibarıyla sadece koridor ve sınıfların haddinden fazla olan genişliğini daraltarak imar maliyetini önemli ölçüde düşürdüm.¹²⁹

Egli'nin anılarında geçen Atatürk'le Ankara Palas görüşmesi sonrası fiili olarak I. Milli Mimari tarihte yerini alarak günümüzde Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası olarak kullanılan Eğitim Enstitüsü Binası I. Milli Mimarinin kamu yapılarında son eseri olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye'de Yeni (modern) Mimari olarak adlandırılan Erken Cumhuriyet Mimari eserleri üretilmeye başlanmıştır.

7.2.2. Akademik Katkıları

7.2.2.1. Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık Bölüm Başkanlığı, 1930-36

Egli'nin Üniversite reformu öncesi Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) Mimarlık Bölüm Başkanı olarak atanması ve buna I. Milli Mimarinin önemli temsilcilerinden Vedat Tek'in bu atamaya şiddetle karşı çıkmasıyla ilgili malumatlar,

¹²⁹Ernst Egli, Erinnerungen (Anılar) II Cilt, Yayınlanmamış, Meilen/ Zürich, 1969, s.472

7.1.1. Hayatı adlı başlıkta teferruatlıca aktarılmış olduğundan bu bilgileri burada tekrarlamadık.

Egli ilk önce mimarlık bölümüne alınacak öğrencilerin seçilebilmesi için yetenek sınavı koymuş ve bölüme yetenekli öğrencilerin alımını sağlamıştır. Bunun yanında mimarlık eğitiminin süresini dört yıldan beş yıla çıkartmıştır. Egli'nin talebelerinden ve Mimar Arif Hikmet Holtay'ın yeğeni olan Orhan Alsaç anılarında yetenek sınavı ile ilgili anısını aşağıda anlatmaktadır;

O zaman bir yazılı, bir de sözlü imtihan yaparlardı. Yazılı daha çok resim yaptırmak şeklinde olurdu.

İmtihan günü bir sınıfa girdik. Sınıfta 40-50 kişi vardı herhalde... Sınıfa bir hoca girdi. Bize bir kapı ve birde mandal resmi yapın, dedi... Öğleden sonra sözlü sınava girdik yaptığımız resimlerle ilgili sorular soruyorlardı. Benim kağıdım sayın hocam Sedad Hakkı Eldem'de imiş, gittim yanına. Bu ne? Diye bana mandalı gösterdi. Çamaşır mandalı, dedim. İyi ama biz mandal değil mangal resmi istedik, demez mi? Meğer ben mangal sözünü mandal anlamışım.¹³⁰

Egli mimarlık eğitim müfredatını da daha önce Hocası olan Holzmeister'le birlikte reform ettikleri Viyana Güzel Sanatlar Mimarlık Bölümü tecrübesi paralelinde pratik ve teknik bilgiler ağırlıklı bir program uygulanmaya koyarken ülkemizin şartlarını da ayrıca göz önünde bulundurmuştur. Egli bu eğitim reformu kapsamında ilk iki yılı teknik ağırlıklı hazırlık okulu olarak sonrasında da iki yıllık atölye eğitimini kapsayacak çerçevede bir müfredat oluşturarak yürürlüğe koymuştur.

Teknik bilgi ve görgünün arttırabilmesi için malzeme laboratuvarı oluşturmuştur. Eski eğitimden farklı olarak Bina Bilgisi, Malzeme Bilgisi, Mimarlık Teorisi, İç Mimarlık, Şehircilik, Betonarme ve Mukavemet dersleri yanında Milli Mimari Semineri ve Şehircilik kürsüsünü oluşturmuştur. Mimarlık talebeleri Şehircilik derslerinin yanında Şehir Planlama projeleri de yapmaktaydılar. Üçüncü sınıftan itibaren bitirme projesi dâhil her dönem bir proje olmak üzere beş proje atölyesi kurulmuş ve öğrenciler farklı hocalardan farklı atölyelere katılımı sağlanarak projelerde farklı metodolojileri ve yaklaşımları deneyimleme imkanına kavuşmuşlardır.

Egli Güzel Sanatlar Mimarlık Bölümüne Başkan atandıktan sonra yaptığı eğitim reformlarını aşağıdaki şekliyle aktarmaktadır:

¹³⁰ Üstün Alsaç, Bir Türk Mimarın Anıları Yaşamı Etkinlikleri: Orhan Alsaç, YEM Yayınları, İstanbul, 2003, s. 25

İlk yıl görevlendirdiğim Mimarlık Bölüm Başkanlığında yapacağım eğitim reformu için; ülkeye yetenekli, uygulanabilir, bir müfredat hazırlayarak başladım. Çağdaş mimarlar yetiştirmek için modern bir okul talep eden ve beni bu konuda çok teşvik eden Kemal Paşanın isteğini anladım.

Bu görevle, her şeyden önce, ilk iki yıl teknik ağırlıklı hazırlık okulu ve sonra iki yıllık stüdyo olmak üzere buna uygun bir eğitim programı hazırladım. Müfredatın onaylanması akabinde akademik personellerin durumuna baktım ve hemen üslupçulukla (Neoklasik Üslup) hapsolmuş iki hocanın akdini feshettim. Teknik ağırlıklı hazırlık okulunda Statik, Yüksek Bina Yapı Konstrüksiyonu, Bina Bilgisi, Malzeme Bilgisi, İç Mimarlık ve lüzumlu diğer bilgilere dair dersleri yürürlüğe koydum. Avrupa’da eğitim almış iki asistanımı iki stüdyomda görevlendirdim.¹³¹

Egli’nin anılarında bahsettiği iki asistanı ile yürüttüğü iki stüdyo hakkında Orhan Alsaç anılarında bahsetmektedir;

Ben 1936 yılında Akademinin son sınıfında iken 36 olimpiyatlarının yapıldığı yaz Almanya’ya gittim. Akademide hocamız, yani proje hocası Prof. Egli idi. Sedat (Eldem) Bey’le Arif Hikmet (Holtay) Bey de muavinleri idi. Bir projeyi Sedat B. + Egli, bir projeyi de Arif Hikmet B. + Egli’den yapardık. Haftada bir gün yardımcılar yalnız gelirlerdir. Bir gün de Prof. İle beraber.

Prof Egli herkesin projesinde uzun uzun durur ve uzun uzun bir şeyler anlatırdı. Yardımcıları da tercüme ederlerdi. Bizim sınıfta Almanca bilen var mıydı? hatırlamıyorum. Bilenler için mesele yoktu. Ama benim gibi yabancı dil bilmeyenler için dert olurdu bu durum. Çünkü profesörün söylediklerini yardımcılar kısacık bir iki cümle ile bize aktarırlardı. Özetle prof.’dan tam manası ile faydalanamıyorduk.¹³²

Egli’nin bölüm başkanı olduğu akademi hocalarından Mimari Tarihi ve Şehircilik dersleri veren Celal Esat Arseven Egli öncesi mimarlık eğitimi hakkında; “Sanayii Nefise Mektebinde açılan mimari kısmı kırk elli seneden beri hayli mimar yetiştirdiği halde netice son vakte kadar hala değişmemişti; çünkü tedrisat aynı zihniyetle devam ediyordu”¹³³, diyerek eski eğitim sistemini eleştirmektedir. Yeni mimarlık eğitim sistemini “Bunu idrak eden genç ve faal birtakım mimarlar mimaride yapılması lazım gelen inkılabı anladılar ve işe koyuldular. Evvela heman eski usulleri bir tarafa atmak

¹³¹ Egli, Ernst Egli, Erinnerungen (Anılar) II Cilt, Yayınlanmamış, Meilen/ Zürich, 1969, s.49

¹³² Üstün Alsaç, Bir Türk Mimarın Anıları Yaşamı Etkinlikleri: Orhan Alsaç, YEM Yayınları, İstanbul, 2003, s. 32

¹³³ Celal Esat, Yeni Mimari, Agah-Sabri Kitaphanesi, 1931, İstanbul, s. 11

fakat bunların içinden zamana kabili tatbik olanları almak ve bir kısmını da yeniden yaratmak lüzumunu gördüler”¹³⁴, diyerek akademideki mimarlık eğitim reformunu savunmaktadır.

Egli’nin öğrencilerinden Alsaç, Akademide aldığı dersleri ve hocalarını aşağıda aktarmaktadır;

O zaman Akademi Prof. Egli’nin yaptığı reform ile Avrupa’daki Akademiler, yahut Hochschule’ler gibi olmuştur. Özellikle mimarlık bölümü. İlk iki senede hazırlık yapılıyor, ondan sonraki senelerde proje ve yardımcı dersler veriliyordu. İlk iki yılda okuduğumuz dersler şunlardı: Yüksek matematik, tersimi hendese (tasarı geometri), inşaat (yapı bilgisi), bina bilgisi, betonarme, statik, tesisat, geodezi, ameli meslek bilgisi, perspektif, resim, milli mimari (rölöve), sanat tarihi, fizik, kimya, malzeme.

Yüksek matematiğe Şükrü Bey İstanbul Üniversitesinde... Tasarı geometri hocamız da Ferit Bey idi...

İnşaat hocamız da Mahmut Şükrü Bey idi. İnşaat dersini birinci sınıfta Semih Bey’den, ikinci sınıfta Sedat Hakkı Eldem Bey’den okuduk... Proje yaparken birini Sedat Bey’den, birini Arif Hikmet Bey’den alırdık. Egli her ikisine de bakardı.¹³⁵

Akademide Egli’nin asistanlığını da Sedat Hakkı Eldem ve Arif Hikmet Holtay üstlenmiştir. Egli’nin asistanları olan Sedat Hakkı Eldem Sanayi Nefise Mimarlık Bölümünden dereceyle mezun olmasının ardında üç seneyi kapsayan bursla Avrupa’ya mimarlık görgüsünü arttırmak için gönderilmiştir. Bu gezi esnasında muhtelif mimarlık atölyelerinde çalışmalarda bulunmuş ve Berlin’de kaldığı süre içinde dönemin önemli mimarı Hans Poelzig’in Atölyesinde çalışmıştır. Egli’nin diğer Asistanı ise Arif Hikmet Holtay Liseye Vefa Lisesinde başlamış daha sonra Stuttgart’ta tamamlamıştır. Mimarlık eğitimini HFT-Stuttgart’ta (Hochschule für Technik Stuttgart/Stuttgart Teknik Yüksek Okulu) tamamlamıştır. Holtay’da Eldem gibi Hans Poelzig’in atölyesinde çalışmaları dikkate değer bir durumdur.

Egli Bölüm Başkanlığı görevini 1936 yılına dek sürdürerek kendi isteği ile ayrılmıştır. Sedat Hakkı Eldem Mimarlık Seminerlerini ve Arif Hikmet Holtay’da Bina Bilgisi derslerini devam ettirmiştir. Alsaç anılarında Milli Mimari Semineri konusunda

¹³⁴ A.g.e., s. 15

¹³⁵ Üstün Alsaç, Bir Türk Mimarın Anıları Yaşamı Etkinlikleri: Orhan Alsaç, YEM Yayınları, İstanbul, 2003, s. 45

Eldem'in ne tür bir tarzda öğrencileri tarihi yapıların rölövelerinin alımı konusunda yöntem izlediğini ve oluşan arşivi anılarında aşağıda bahsetmektedir;

Sedad Bey bizim zamanımızda Prof. Egli'nin muavini olarak proje de yaptırırdı. 3-5. senelerde. Ayrıca Milli Mimari Semineri diye bir der ismi altında eski eserlerden rölöveler yaptırırdı. Her öğrencinin yaptığı bu rölövelerle çok zengin bir rölöve arşivi oluşturmakta idi. Rölöveleri kendi imkanlarımızla yapmak zorunda idik. Bunlar İstanbul'daki eserler olduğu gibi, özellikle Bursa, Mudanya gibi yakın illerde ki eserler de olabilirdi. Oralara gider, ölçüler alır, çizer ve Sedad Bey'e beğendirinceye kadar çalışırdık. Ben Bursa'dan ve Mudanya'dan evler rölöve etmiştim. Bu rölövelerin hemen hepsi, belki bir kısmı kurtulmuştur, Akademinin yanması sırasında yandı herhane. Yanmayanlar ve ondan sonra yapılanlar nerde ve nasıl değerlendiriliyor? Bilmiyorum. Bu dersi yaparken Sedad bey bize bir şey öğretmezdi. Zaten sözlü bir kısmı yoktu bu dersin. Sedad bey ödev verirdi. Yani adres verirdi, o kadar. Biz çizer gösterirdik. Tereddüt ettiği yerleri tekrar ölçerdik, çizimi onun istediği gibi değiştirirdik. Fotoğraflar çekerdik. Ama bu yaptıklarımızdan bir şeyler öğrenmezdik. Sadece desinatörlüğü yapardık. İsimlerimizi bile çerçeve çizgisinin dışına yazdırırdı, gerektiğinde kesip atmak için. Bizim zamanımızda okuldaki en büyük angarya isi bu iş, yani Milli Mimari semineri.¹³⁶

Alsaç anılarında Egli'nin diğer asistanı Holtay hakkında kanaatlerini aşağıda aktarmaktadır;

Bina bilgisi dersine Arif Hikmet Holtay Bey gelirdi. Almanya'da okumuş bir zattı. Türkçesi bizim zamanımızda çok zayıftı. Neden böyleydi? Bilmiyorum. Herhalde bütün çocukluğu Almanya'da geçmişti. Bina bilgisini bize Neufert'den okuturdu. Daha doğrusu böyle olduğunu ben sonradan anladım. Ayrıca, yalnız plan olarak, dersin uygulamasını da yaptırırdı. Arif Hikmet Bey, Egli'nin ikinci muavini idi. 3-5. Senelerde yapılacak 6 projenin yarısını Sedad Bey'den, yarısını da Arif Hikmet Bey'den almak zorunda idik. Arif Hikmet Bey tashih yaparken yalnız bırakılırsa bütün projeyi altüst eder, sonra da kızıra baştan yapmamızı ister giderdi. Ama projenin belirli bir noktasını gösterir ve oranın çözülmesi için yardım rica edilirse, onunla uğraşır, size bakacağı zaman dolunca herhangi bir çözümde bırakır, devam edin oluyor, der ve işler devam eder. Onun için biz o gelir gelmez, önce projeyi bir hatırlatır, sonra bir noktada tutmak için burayı çözemedik, derdik. Bu da genellikle girişler, merdiven ve WC grupları olurdu.¹³⁷

¹³⁶ Üstün Alsaç, a.g.e., s. 46

¹³⁷ Üstün Alsaç, a.g.e., s. 46

Alsaç Egli'nin iki asistanını eleştirmesinin ötesinde '*O zaman Akademi Prof. Egli'nin yaptığı reform ile Avrupa'daki Akademiler yahut Hochschule'ler gibi olmuştur*', cümlesi çok önemlidir. Çünkü Orhan Alsaç Akademide mimarlık eğitimi başlamış ve bitirmeden Technische Hochschule München'e (Münih Teknik Yüksekokulu) gitmiştir. Alsaç Almanya'da mimarlık eğitimini tamamlayarak ülkemize dönmüştür. Bu sebeple gerek Akademide aldığı ve gerekse Almanya'daki mimarlık eğitimini mukayese edebilecek bir konumdadır.

Sonuç olarak günümüzde varlığını sürdüren mimarlık eğitimindeki ana bilim dalı olarak Restorasyon Bölümünün temelleri Milli Mimari Seminerlerine dayanmaktadır.

7.2.2.2. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehircilik Dersleri, 1953

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin de dâhil olduğu 51 ülke tarafından 24 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler kurulmuştur. BM'nin kuruluşundan sekiz sene sonra Egli, Birleşmiş Milletler adına Türkiye Masası Teknik Danışman sıfatıyla (1953-55) tekrar Ankara'ya geri dönmüştür. Egli aynı yıl Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde iki yıl boyunca Çevre-Bölge ve Şehircilik dersleri vermiştir. 1942 yılında ETH Zürich'de kurduğu Şehir Bölge Planlama kürsüsü ve başyapıtlarından olan 'Geschichte des Städtebaues' Şehirler Tarihi adlı üç ciltlik eseri ile ve 1936'da Nafia Vekâleti tarafından Anadolu'nun bazı yerleşim yerlerinin planlamasında edindiği tecrübe altyapısını oluşturduğu modern şehir formasyonunu tekrar döndüğü Ankara'da öğrencilerine aktararak derslerini tamamlamıştır.

7.2.3. Bölge ve Şehir İmar Planları (1927-1940)

Egli'nin Şehre dair fikirlerine geçmeden evvel şehir gelişimin kısa tarihini özetlemekte fayda vardır.

7.2.3.1. Tarihi Süreçte Şehir

Şehirlerle ilgili olarak onlar hakkında değişmeyen tek şey canlı bir varlık gibi sürekli olarak gelişim ve değişim göstermeleridir. Bu değişiklikler tarım devrimi ve sanayi devrimi gibi önemli kırılmalarla farklı anlayışlara göre kent planlama modellerini ortaya çıkarmıştır.

kentlerdir. Romalılar işgal ettikleri yerlerde yolları, köprüleri, su kemerleri ve su yollarını da götürerek yaşanabilir kentler kurmuşlardır. Kentlerde sarnıçlar ve kanalizasyon sistemlerini çözmüşlerdir. Yunan kentlerinde bulunan Agora gelişerek burada *Forum* ismini almıştır. Bu alanda; sağlık, hamam, tuvaletler, Gimnasium (okul), çarşılar, kültür, eğlence ve güvenlik gibi fonksiyonlar yer almaktadır. Çevresinde ise stadyum, konut altı ticaret ve konutlar bulunmaktadır. Bu dönemde planlama, mimarlık ileri teknolojileri ve teknik ustaları kullanarak akslar, meydanlar, gösterişli ve anıtsal binalar inşa edilmiştir. Vergi alma ve ulaşım kolay olsun diye yapılan yollar Roma İmparatorluğunun çöküşüne zemin hazırlamıştır. Çünkü böylelikle Romanın gücünün zayıflamasıyla yağma ve istilaları kolaylaştırmış, yatay düzlemde kurulan şehirlerin korunması zorlaşmış hatta imkânsız hale gelmiştir.

Orta çağın başlangıcı olarak kabul gören 4.yy'dan sonra Roma İmparatorluğun çökmesiyle Avrupa'da kentsel yaşam sekteye uğramıştır. Roma'nın merkezi otoriteye dayalı kentlerin yerini yerel iktidar ve kale kentlerine bırakmıştır. Oluşan bu boşluk ile barbar kavimler düzlükte kurulan kentlere saldırarak kenti ve çevresinde onları besleyen kırsal alanları tahrip ederek orada yaşayan nüfusun daha güvenli bölgelere göç etmelerini sağlamış, ticari yolların güvensizliği ile birlikte ekonominin de çöküşü hızlanmıştır. Güvenli kentlere gelen göçler ile nüfus artmış daha sonra salgın hastalıklar baş göstererek nüfusun azalmasına sebep olmuştur. Geneli kale kenti şeklinde olsa da korunaklı tepede, düzlükte, su kenarında, yamaçta ve sırtta oluşan; doğal koşullara, topoğrafya ve insan ölçeğinde olan; organik ve dar sokak dokulu, gayri muntazam yapı adaları ve parsel biçimleri bulunan, sokak boyunca uzanan bitişik nizam konutlar; kısıtlı kaynak, politik güç ve teknolojiden kaynaklı olarak Roma ve Yunan kentlerinde olduğu gibi görkemli anıtsal yapılar oluşturulamamıştır. Antik çağdaki agora ve forumun yerini kilise ve katedralin merkezde olduğu *Pazar Meydanı* almış; kentin ticari merkezi, dini merkezi, idari merkezi ve kamusal merkezini oluşturmuştur. Konut işyeri ayrımı bulunmadığı için alt katlar dükkân ve atölye, üst katlar da konut olarak kullanılmıştır. Mahalleler genellikle sosyal-politik hiziplere ve meslek gruplarına göre ayrılmış yani günümüzdeki manada sınıfsal bir ayrım oluşmamıştır. Kalelerin çevresindeki tarım arazileri genişlemesi ve kurulan pazar yerleriyle oluşan hareketlilik sonrası tüccarların da buraya yerleşmesiyle ticaret ve doğal olarak ekonomi canlandırmıştır. Bu şekilde kentlerde uzmanlaşmış bir tüccar sınıfı oluşmuş ve özerklik elde etmek amacıyla belediye örgütlerini kurmuşlardır. Kırsal toprağın kentsel toprağa dönüşümü ile para ekonomisine geçiş süreci başlamıştır. Avrupa'nın deniz kıyısı kentlerinde ticaret ve zanaatın gelişmesi burjuva sınıfını meydana

getirmiş, kısa süre içerisinde de bu sınıf ruhban sınıfı ve soylularla yarışır hale gelmişlerdir. 12.yy'ın ortalarında ise belediyeler tüccar çocuklar için okullar yaptırmışlardır. Okumak-yazmak ticaret için vazgeçilmez olduğundan bu özellikler din adamları sınıfına özgü olmaktan çıkarılmıştır. Dış ticaretle uğraşan kent sayısı çok az olmakla birlikte tekstil sadece kuzey-batı Avrupa'da ve İtalya'da neredeyse sanayi boyutuna ulaşmıştır. Kentler aynı zamanda kültür merkezi konumundan dolayı açılan bazı okullar zamanla büyük ve köklü üniversitelere dönüşmüştür. Göçler, burjuva sınıfının büyümesi ve ticaretin artmasıyla gelişen kentlerde bir yandan endüstri devrimi yaşanırken bir yandan da komünlerin büyümesi Fransız ihtilaline ortam hazırlamış ve bunun sonucunda da kentler asıl gelişimini yaşamıştır.

Sanayi Devrimi sonrası kentlere kurulan fabrikalarla üretiminin artması ve çeşitlenmesiyle ticarete ciddi gelişmeler yaşanarak sermaye birikimi meydana gelmiştir. Artan iş imkânları sonucunda kırdan kente göç eden nüfusla işçi ve işveren konumları keskinleşerek ekonomik sınıfsal ayrımlar meydana çıkmıştır. Kırdan kentlere göç eden nüfus o kadar fazlaydı ki işçi ücretleri çok kısa bir zamanda yoksulluk sınırının altına düşmüş, kadın ve özellikle çocuk işçilerin ücretleri erkeklere oranla çok da düşük seviyelere inmiş, çalışma saatleri her geçen gün artmıştır. Özellikle işçilerin yaşadıkları mahallelerde kira bedellerinin artmasına karşın kentlerde inanılmaz yoğunluklara ulaşılmıştır. Aşırı yoğunluktan kaynaklı kentlerin planlaması eski çağa nispetle yapılamıyordu.

Ticaret şehirleri ideal çizgilerine ulaşmışlardı; düzleştirilen şehirlerde arazi kaybı söz konusu olmuyor, böylece hisseler en fazla kar getirecek şekilde değerlendirilebiliyordu. Orta çağın canlı ve kıvrımlı formlarına karşın burjuva toplumunun şehircilik ideali düzlüktü. Şehir planlarını çıkarmak için artık mimarlara gerek duyulmuyordu.¹³⁸

17.yy'a kadar büyük kentlerde dahi görülmeyen konut sorunu kırdan gelen büyük göç dalgaları ile oluşmaya başlamış ilerleyen yıllarda ise çok büyük sorunlar oluşturmuştur. Konut ihtiyacının giderilmesi için kalitesiz malzemeli binalar fabrikalara yakın yapılmış, çatı katından bodrum katına kadar işçi aileleriyle doldurulmuştur. Araziden tasarruf etmek istediklerinden bitişik nizam olarak dikilen evlerde her aile bir odada kalmak durumunda kalmışlardır. Bu durum da evlerin yarısında doğal ışık ve havalandırma sağlanamazken her bina için borumda fosseptik yer almıştır. Bazı evlerde

¹³⁸ Michel Ragon, Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2010, s.18

su yokken bazısında da temiz su bulunmuyor, çöpler sokağa atıldığı için çevre kirliliğiyle tifo ve kolera gibi bulaşıcı hastalıkların oluşmasına zemin hazırlıyordu. Yetersiz beslenme, yetersiz giyinme, güneş ışığından yoksunluk ve sağlıksız yaşam koşulları, deri hastalıklarını, suçiçeği, kızıl ve difteri salgınları, kronik tüberküloz ve mesleki hastalıkların ortaya çıkmasına ve yayılmasına zemin hazırlamıştır. Bundan dolayı işveren sınıfı kentin çeperlerinde bu salgın hastalıklardan ve kargaşadan uzak banliyölerde yaşamaya başlamış ve şehrin merkezine sadece işleri için gelmişlerdir. Bundan dolayı kent merkezi gitgide daha vahim bir hale bürünmüştür. Sanayi kentlerinin karakteristik özelliğini yoksullar, fabrikalar ve demiryolları oluşturmuştur. “XIX. Yüzyıl sonlarında Henry George ve ardından Ebenezer Howard ticari bir konu halini alan bu kent anlayışını sert bir biçimde eleştirdiler.”¹³⁹ Bu şekilde farklı bakış açılarıyla kent anlayışında iyileşmeye gidilebilmesi için yeni fikirler ortaya atılmaya başlanmıştır.

Şehircilikteki yeni kuramlar ve mimarideki yeni akımların ortak noktalarından hareketle modern kentler oluşmaya başlamıştır. Farklı şehircilik ve karşı şehircilik kuramları oluşturularak kentlerde uygulanmaya çalışılmıştır. “Pierre Laveden *hasta şehir* için üç çözüm yolu öneriyordu: yapı yıkıcı şehircilik (Hausmann sistemi), korumacı şehircilik (kentin tarihsel niteliğini, bazı kısımları kesip atarak muhafaza etmek), yapıcı şehircilik (başka yerlere yeni tip şehirler kurmak)”¹⁴⁰ şeklinde özetlenebilir. Kuramların bazıları hayalî olsa da genel itibarıyla varılan sonuçta şehirlerde ekonomik, sosyolojik, ekolojik ve demografik incelemelerin yapılarak bir karara varılmıştır. Karşı şehircilik fikrinde ise, sanayinin insanı şehir makinasına çevirmesine ve yoğun mekânlarına karşın bahçeli müstakil evlerde yaşanılabilirliğini ortaya atmışlardır. Bu düşünceye yakın olarak fiziksel bağlamda banliyölerdeki sayfiye evleri örnek teşkil edebilir. Geniş yapılar, oyun alanları, bahçeler ve doğa ile çevrili bu sayfiyeler bir süre ulaşımı zor olmasından kaynaklı olarak sadece zengin kesime hitap etmiştir. Lakin demiryollarının bu banliyölerin çevresinden geçmesi ve Hausmann’ın fikir babalığı yaptığı yapı yıkımlarından kaynaklı olarak yoksul kesim burada bulunan boş alanlara yerleşmeye başlamış, birbirinin aynısı tekdüze evler doğal alanlarda inşa edilmeye başlanmıştır. Bu şekilde zengin kesim kente dönerken fakir kesimse banliyölerin çevresinde yerleşerek ters göç başlamış ve çözülemez kent sorunlarına bir yenisini daha eklemişlerdir.

¹³⁹ A.g.e., s.19

¹⁴⁰ A.g.e., s.268

Tekdüze evlerin yapılaşmasına tepki olarak ilk bahçekentler oluşturulmuştur. Artan nüfus ile şehirlerin düzensiz ve sürekli büyümesine engel olabilmek için uydu kentler de uygulanmıştır. Burada ekonomi de dönmeli ve sadece uyuyan bölge olmamalı (yani yaşamalı), şehir ile birlikteyken de uydu konumunu yitirmemeliydi. Başka bir alternatif olarak işçi bahçeleri de kurulmuştur. Lakin bunlar kentin çeperinde bulunan bölünmüş tarım arazisi üzerinde yapılmış depo işlevi gören yapılar iken barınma ihtiyacına evrilmiş ve böylece kent nüfusunu azaltmak yerine günümüzde bile popülerliğini kaybetmeyen bir kesimin çiftçiliğe duyulan özlemi gidermek için kullanılmıştır. Ebenezer Howard'ın bahçekent kuramına gelindiğinde toprağın geri kazanımı için Henry George'den, iş birliği için de Bellamy'nin "Geriye Bakış (Looking Backward),1889" kitabından etkilenerek *sosyalist komün* olan ideal kent tasarımı oluşturmuştur. Bu terim kendisinden önce de kullanılmış olsa da kendi tarif ettiği gibi bahçe içinde bir şehir veya bahçeli şehrin sınıfsal ayrım olmadan kırsal bölge içerisinde şehir yaşantısını sunan bir kentsel organizma şeklinde düşünmüştür. Otuz bin kişilik nüfusu geçmeyecek ekili alanlardan oluşan yeşil kuşak ile kentin büyümesini engellenecek, kentin arazileri ortak mal olarak kabul gördüğünden toprak kent cemiyeti tarafından düzenlenecektir. Kentin gıda ihtiyacını çiftçiler karşılayacak burada yaşayan nüfusun sadece %6,6'sı çiftçi olabilecektir. 2400 hektarlık alanın sadece %16,6'sına inşaat yapılabilirken geri kalan alanlarında yeşil kuşak bulunmalıdır. Merkez çemberde ticari, sosyal ve idari merkez bulunurken çevresindeki çemberlerde bahçeli konut alanları yer almaktadır.

Her biri 36 m genişliğindeki 6 muhteşem bulvar merkezden başlayarak şehri boydan boya arşınıyor ve onu 6 eşit parçaya ya da mahalleye bölüyor. Merkezde, yaklaşık 2,2 hektarlık yuvarlak bir alanda güzelce işlenmiş hoş bir bahçe yer alıyor. Bu bahçenin çevresinde belediye binası, konser ve konferans salonu, tiyatrolar, kütüphane, müze, resim galerisi ve hastane gibi büyük kamu binaları bulunuyor. Merkez parkın çevresinde –yalnızca bulvarların kesiştiği noktada- girişi parka açılan, camekânlı geniş bir galeri olan 'kristal saray' uzanmaktadır. Yağmurlu zamanlarda bu bina insanların gözde buluşma yerlerinden biridir. Manifatura ürünleri burada satışa sunulur ve dükkânların çoğu burada yer almaktadır. Büyük bir bölümü son derece çekici özellikte, kesintisiz bir sergi oluşturan bütünlüğü ile kış bahçesi olarak kullanılabilir. Öte yandan buraya en uzak konut 550m ileride yer aldığından yuvarlak biçimi sayesinde şehrin tüm sakinlerine çok yakın mesafede bulunmaktadır. Evlerin çoğu ya farklı, ağaçlı yollara bakan, eş merkezli halkalar biçiminde ya da şehre doğru giden

yolların veya bulvarların kenarlarına inşa edilmiştir. Mimaride ve evlerin yapımında (büyük bir çeşitlilik) hâkimdir. Bazı evlerin mutfakları ve bahçeleri ortaktır. Sağlık tedbirleri titizlikle alınmıştır.¹⁴¹

Çevresinden geçen demiryolu ile şehre ve çevre kentlere ulaşım sağlanıyorken; su ve gaz boruları, elektrik kabloların yer altından döşenmiş, organik atıklar tarımda kullanılması öngörülmüştür. “Howard’ın kentinin yine devrimci taraflarından biri de konutları, iş ortamını, tarımsal üretimini, eğitimi ve eğlenceyi aynı organizma içine yerleştirerek, şehrin işlevleri ayrılması yöntemine karşı çıkmasıdır.”¹⁴² Howard’tan önce *bahçekent* olgusu olduğu gibi ondan sonrada ona mübadil kentler ortaya çıkarmak fikri vardır. Fakat Howard bu tezini açarak söz konusu bu yeni Bahçe Kentlere mevcut büyük ve keşmekeşli şehirlilerde ikamet edenlerin şehirlerini terk ederek bu kentlere yerleşmesiyle ancak eski kentlerin iyileştirme şansı elde edeceği savını savunmaktadır.

7.2.3.2. Egli’nin Şehre Dair Düşünceleri

Ernst Egli kentlerin planlanmasında yerel dinamikleri kullanarak ve kentin kendi özelliğini tahrip etmeden yeşil kuşağın önemini vurgulayarak planlama uygulamaları gerçekleştirmiş ve bu anlamda da en çok da Howard’ın “Bahçe Kenti”nden etkilenmiştir.

O dönemde mimar-şehir plancı ayırımı olmadığından mimarlar inşa hususunda her konuda eser vermişlerdir. Egli mimari projelerin yanında İmar Planları da hazırlamış olup danışmanlık yaptığı üç ülke olan; Türkiye, Lübnan ve İsviçre’de de imar planları hazırlamıştır.

Egli Planlama konusunda Türkiye’ye gelmeden, 1925 yılında iki kentsel tasarım yarışmasında ikincilik ödülü almıştır. Birincisi Osmanlılar döneminde Belgrad’ı savunmak için topların yerleştirdiği (Topçu Dere Kalesi) Topschider (1925) ve diğeri de 1926’da düzenlenen Macaristan Esseg kenti kentsel tasarımıdır. Türkiye’de yapı ölçeğinde çalışmalara ağırlık vermekle birlikte tekrar Atatürk Orman Çiftliği ile planlama işine başlamıştır.

1930 Belediye Kanunu ve 1933 yılında Yollar Kanununun yürürlüğe girmesiyle beş binin üzerinde olan yerleşim yerlerinde planlama zorunluluğu getirilmesiyle de tüm Türkiye’de şehir planları yapılmaya başlanmıştır. Akademide Şehir Planlama Semineri

¹⁴¹A.g.e., s.275

¹⁴² A.g.e., s.276

kurarak kendisi ders vermeye başlayan Egli Nafia Vekâletinin görevlendirmesiyle ve Gazi Orman Çiftliğiyle başladığı planlama işini kent ölçeği bağlamında Niğde Şehir İmar Planı yaparak devam ettirmiştir.

Egli her şeyden önce cevheri yani özü yakalamaya çalışıp o hususta teorisini kurmuş ve kurduğu teori üzerinden işe başlamasıyla tanınmıştır. Bu bağlamda ‘Geschichte des Städtebaues’ (Şehirlerin Tarihi) eserinde iktibas ettiğimiz, şehir ve şehir fikri üzerine düşüncelerini on iki başlıkta topladık. Bu maddeler de aşağıda şekliyle verilmektedir;

1. Zanaatkârlar ve tüccarlar şehri kurar, onun için şehir bir insan ürünüdür.
2. Şehir fikri bir düzendir, orada tesadüfe yer yoktur.
3. Şehir, içinde barındırdığı insanların evinin daha üst bir düzendeki evidir.
4. Şehrin çevre koşullarının varlığı, o şehrin kaderini belirler.
5. Şehir canlı bir organizmadır (bitki gibi) belirli bir yerde ve şekilde büyür.
6. Şehrin silüetinden tabiatı çıkarmamız ne hakkımızdır, nede görevimizdir.
7. Geleceğin yerleşkesi, ne etrafa saçılarak dağıtılmış bir şehir, nede küçük parçalara ayrılmış bir köy haline gelmemelidir.
8. Şehir plancılarının bilinci artması, doğa koşullarının da imkânıyla şehrin düzeni üst bir ifadeye bürünür. Böylelikle etkileyici bir silüet ortaya çıkar.
9. Bilim, incelmış zanaat, sanat ve yüksek yaşam formunun evi şehirdir. Onun için şehir her alanda kültür merkezinin odağıdır.
10. Bütün mesele, geleceğin şehir ve kırsalı, makul küçük elementlerle inşa edilmesine bağlıdır.
11. Şayet bir şehir hakkıyla içinde yaşam sürdürmeye ve insanı tatmin etmeye hizmet edemiyorsa- ister en iyi işleyen performansı gösterebilir, isterse de ideal şehir makinası olsun- insan için dayanılmaz ve dahi çekilemez olur. Dolayısıyla şehir plancısına her zaman çok iş düşeceği muhakkaktır.
12. Şehir içinde yaşayanların vakit geçirdikleri bir mekân olarak algılamak yerine, dünyaya ve insana hizmet eden, nesillerin beden ve ruhlarının kendini evinde hissettiren bir eser olduğunda ancak onu iyi ve hakiki bir şehir olarak niteleriz.

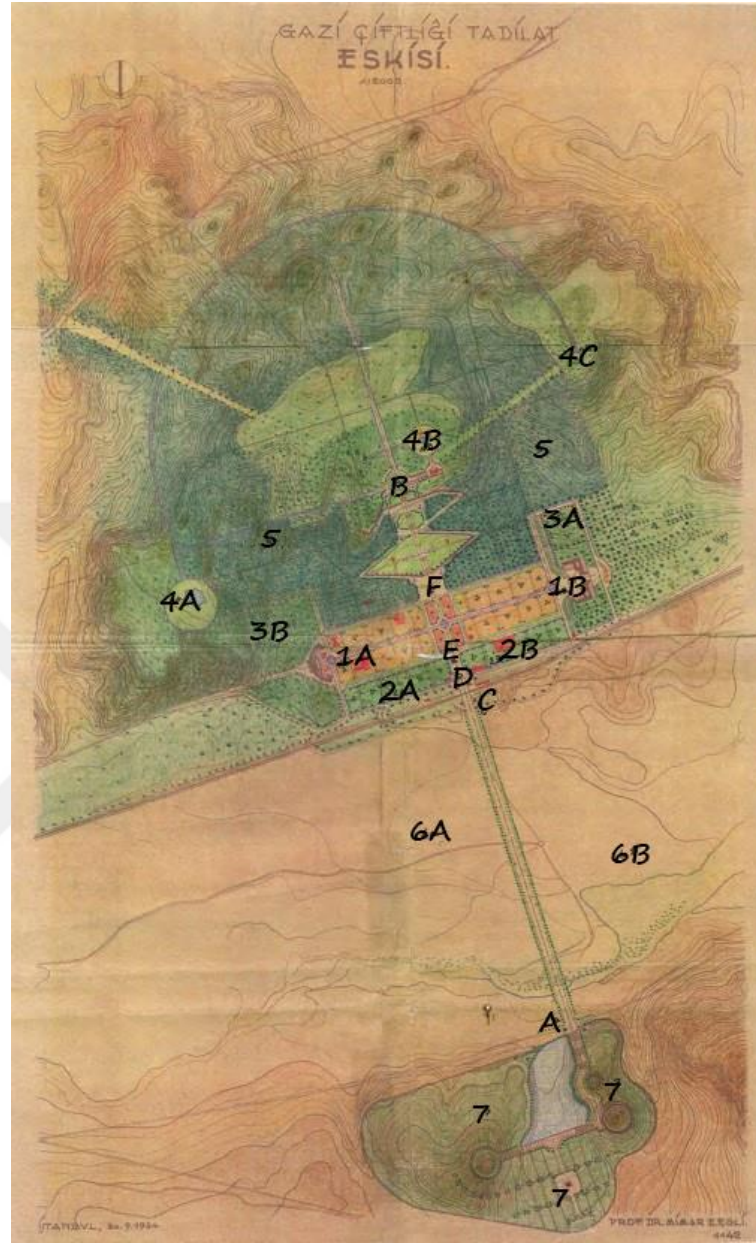
Yukarıda iktibas edilen Egli’nin şehre dair teorisini uygulama ve planlamada; coğrafi koşulları, topografyayı, peyzajı ve iklim şartlarını göz önünde bulundurduğunu ülkemizde yaptığı İmar Planlarında da gözlemlemekteyiz.

Avusturya’da yaşamış ve İsviçreli olan Egli, Alp Dağları’nın eteklerinde kurulan yerleşkelerden etkilenmiş olacak ki *Bahçe Şehir*, bahçeli konut prensiplerini imar planlarında öncelemiştir. Kent dokusu hususunda yenilenme, tekrar inşa etme veya şartlar

elvermemesi durumunda tarihi kent dokusunun çeperine yeni planlama yapma eğilimi Cumhuriyet ideolojisiyle, yani yeniden inşa fikriyle uyum sağlamaktadır. Buradan hareketle tekil yapıya geçmeden şehirlerin mevcut planının çıkarılması yani hali hazırının hazırlanmasıyla bunun üzerine yeni planlamanın yapılmasına başlanmıştır. Bu Planlama yapılırken yeni rejimin ruhunun şehre yansıtılması sağlanarak şehrin yenilenen bölümünde yeni rejim meydan fikri ve bu meydanın gerek Atatürk büstüyle merkeze alınıp çevreçevresinin hükümet yapıları ile donatılmasıyla Anadolu kentlerinin yeni silueti ortaya çıkmıştır.

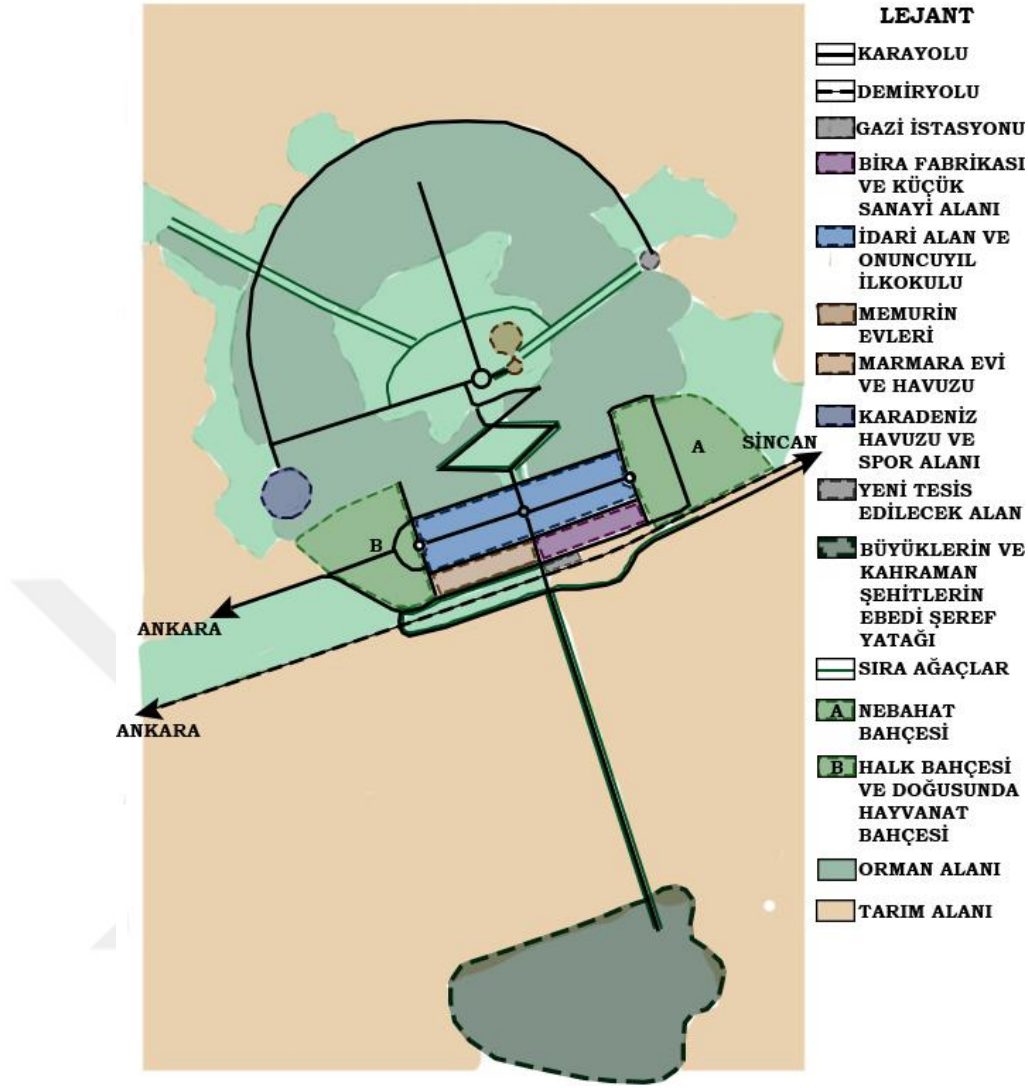
Egli'nin planlamaya dair çağdaşlarına nispetle en önemli ayırt edici farkı ise; o dönemde şehir planlayan modernist mimarlar daha yıkıcı ve şehrin kültürel ve tarihi dokusunu yok ederek bazen se hiçe sayarak kenti planlamışlardır, hatta bu konunun somut örneklerinden biri Paris'in tarihi dokusunu yıkıp tekrar yeni bir Paris inşa edilmesini savunan Le Corbusier gibi birçok modernist mimarı bulabiliriz. Buna karşın Egli, şehrin tarihi kültürüne değer veren, tarihi dokuyu elinden geldiğince koruyan, bu dokuyu hatta daha da öne çıkaran, yeni planlanacak alanlarla bütünleştiren daha yapıcı ve saygılı bir planlama anlayışına sahiptir. Bunun örneklerini de incelediğimiz İmar Planlarında görmekteyiz.

7.2.3.3. Atatürk Orman Çiftliği, 1936

Şekil 7. 9: 1/5000 ölçekli Gazi Çiftliği (Atatürk Orman Çiftliği) Bölge Planı, Alpagut¹⁴³

¹⁴³ Edi. Ali Cengizkan, Selda Bancı, N. Müge Cengizkan, Ernst A. Egli Türkiye'ye Katkıları, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 2017, s.255

Şekil 7. 10:1/5000 ölçekli Gazi Çiftliği Bölge Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE

Atatürk Orman Çiftliği'nin "Kentsel Tasarım Projesi (Gazi Çiftliği Tadilat Eskizi)" Egli'nin Türkiye'deki ilk kentsel çalışma olması açısından önemli yer tutmaktadır. Atatürk'ün isteği üzerine kentin batısında kalacak şekilde çorak ve verimsiz toprakların üzerine bir çiftlik kurma fikri Egli ile gerçekleşmiştir. Hem bu şekilde batıdan gelen insanların kent için çekiciliğini arttıracak hem de Anadolu insanına verimsiz ve çorak topraklarda verimli ve kârlı ürünlerin elde edilebileceğini, istenildiğinde ve emek verildiğinde güzel sonuçların oluşturulabileceğini bu örnekten hareketle göstermek istenmiştir. Böylelikle çiftlikte bu şekilde bilinçli ve modern çiftçilerin uygulamalı bir şekilde tarım ve hayvancılığı öğrenebilecekleri bir mekân oluşturmuş olundu.

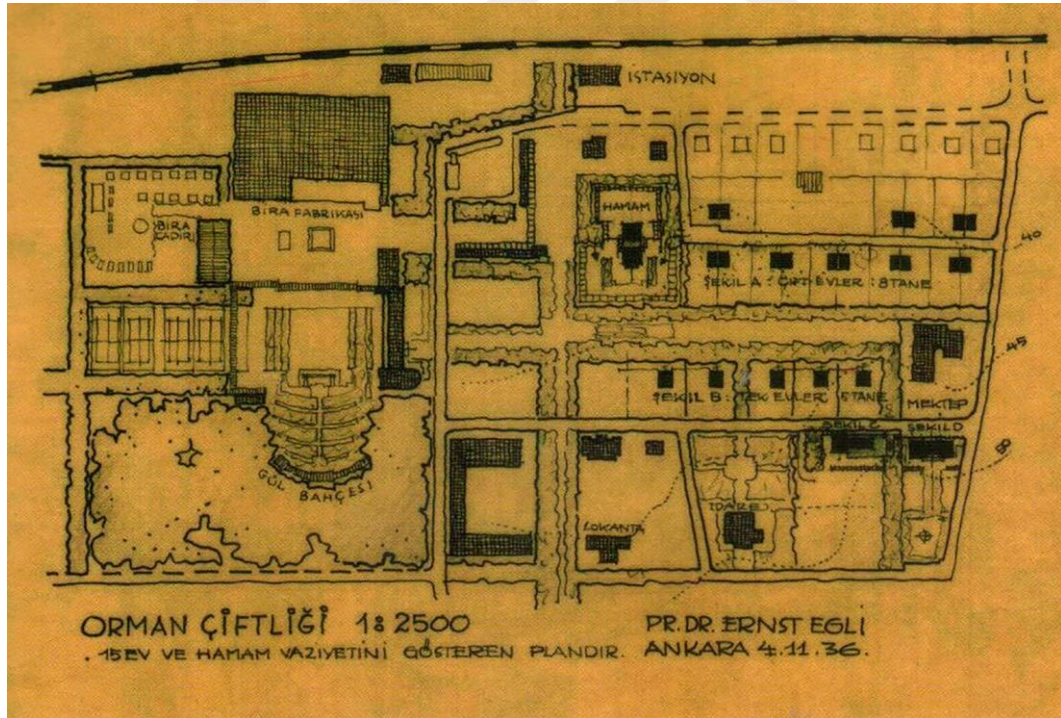
Çiftlik için ilk yapılma kararı 5 Mayıs 1925 yılında alınmıştır. Lakin 1930 yılına dek düzensiz bir gelişme söz konusu iken Egli ile birlikte bu tarihten sonra Gazi Orman

Çiftliği'nin ilk dönemi kapatılarak günümüze kadar gelen planlı ve düzenli hale getirilen ikinci döneme başlanmıştır. Egli ilk olarak 1928 yılında Marmara Köşkü ve havuzunun projesini çizmiş ve uygulamıştır. 1934 yılında planı bitirerek Cumhurbaşkanlığına sunmuş ve sunduğu proje onaylanmıştır. Egli 1936 yılında Alman Mimar ve Şehir Plancı Hermann Jansen ile birlikte çiftlik için bir dönem birlikte çalışmalar yürütmüşlerdir.

1/5000 ölçekte hazırlanmış olan planda Egli, çiftliği kamusal bir ark olarak değerlendireceğini çünkü sık ve düzensiz dikilen ağaçların özellikle yaz aylarında bina ve yolları kapatacağını belirtmiştir. Bu park yatay-dikey olmak üzere düzenli çizgiler ve geometrik formlar içermeli, anıtsal giriş-çıkış kapıları bulunmalı, doğayı yansıtmak için su kanalları, havuzlar ve platformalar yer almalı fikrini tatbik etmiştir. Çiftliğin alanı hakkında bulunan belgelerde yıllara göre farklı alansal büyüklükler belirtilmiş olduğundan o dönemdeki sınırlar tam olarak bilinmemektedir.

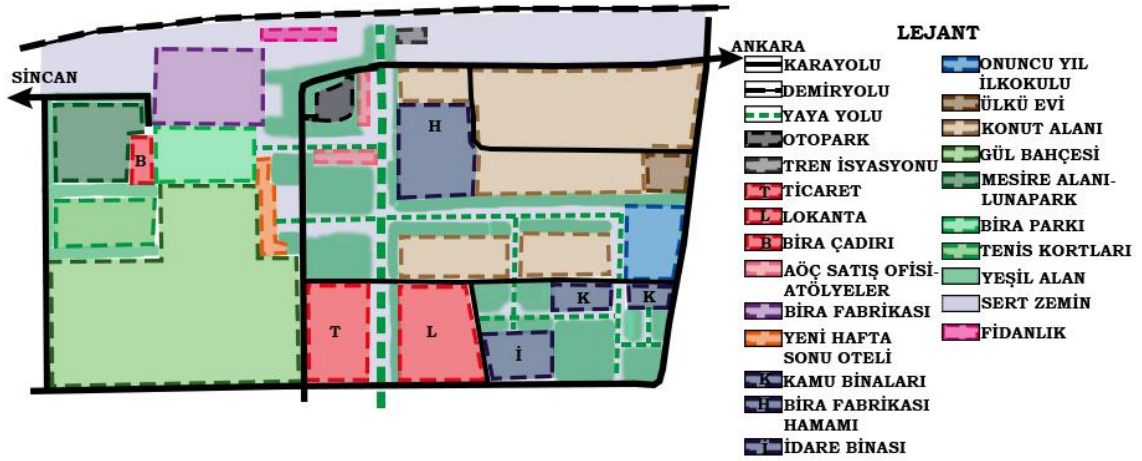
Egli kuzeyden güneye doğru doğrusal bir aks oluşturarak bir cadde elde etmiş ve bu caddeyi ana omurga olarak tasarlamıştır. Planda A noktası olarak belirtilen yer Tümüls (tepe) ile başlayarak B noktası ile belirtilen gösterişli anıt ile son bulmaktadır. A noktası ile C noktası arasında omurganın iki tarafı kavak türünden ağaçlar ve heykellerle vurgulanarak gösterişli bir cadde oluşturulmuştur. C noktası ile D noktası arasında yer alan geniş dairesel bir köprü Gazi Tren İstasyonunun üzerinden geçecektir. Tren istasyonu ile birlikte yerleşkeyle olan bağlantı güçlü bir şekilde kurulmuştur. Asıl park kısmına girişi simgeleyecek olan D ile E noktaları arasında bulunacak heykelli dökme demir kapı yer alacaktır. E ile F noktaları arasındaki mekân kamu bahçesi olarak nitelendirilerek ortasında heykelli bir havuz planlanmıştır. F noktası ile B noktası arasında güneye doğru yükselerek ilerleyen platformlar bulunmaktadır. Bu yolun kenarlarında sütunlar ve arkadlar yer almış, on iki sütun üzerinde yer alacak bir heykelle *insanın doğa üzerindeki egemenliğini* sembolize edecek olan bir işaret ögesi konumlandırılmıştır. Kuzeyde 7 olarak belirttiği alanı uluların ve şehitlerin ebedi şeref yatağı olarak planlamış, bu şekilde çiftliğin başlangıç noktasında şehitlerin ve ülkenin önemli büyüklerine verdiği değeri bir kez daha ortaya koymuştur. 6A-6B olarak belirttiği alanların ziraat ve sanayi alanı olarak belirlemiş, modern tarım-hayvancılık-sanayinin uygulanma sahası olarak planlanmıştır. 2A olarak belirtilen alan Memurin Evleri olarak geçmekte olup çiftlikte bulunan fabrika ve arazilerde çalışan işçilerin bahçeli konaklama mekânı olan Lojmanlar haline getirilmiştir. Omurganın batısında 2B olarak belirtilen alanda Bira fabrikası önerilmiş, küçük sanayi mıntıkası oluşturulmuştur. 1A idari alan ile mektep, 1B alanında Halk Bahçesinin çevrelediği lokanta ve otel yer almaktadır. 3A olarak belirtilen alanda

ise Nebatat Bahçesi, 3B alanında da halk bahçesi ve doğusuna hayvanat bahçesi olacak şekilde kamusal kullanımları saran çeşitli işlevi olan bahçeler oluşturulmuştur. Planın güneydoğusunda yer alan 4A alanı yüzmek ve mahalli spor alanı olarak belirlenerek ‘Karadeniz Havuzu’ buraya konumlandırılmış böylelikle Ankaralıların yüzmeye faaliyetlerini, turnuvalarını gerçekleştirebilecekleri bir mahal haline getirilmiştir. 4B alanında Marmara Köşkü ve havuzu yer alırken, 4C alanına kesin bir karar getirilmemiş ve daha sonradan planlanacak alan olarak ayrılmıştır. 5 olarak belirtilen alanda ise gezinti yolları ve ağaçlık bir arazi yer almaktadır. Bu alanlar arasında bağlantı yolları bulunmaktadır. Çiftliğin farklı noktalarına kullanımlarına uygun olarak ağıl, ahır, hangar, arı kovanları gibi hayvancılık için kullanılacak birimler sistematik biçimde yerleştirilmiş; arıcılık, besi hayvancılığı, kümes hayvancılığının üretimi için düşünülerek yer ayrılmıştır. Belirtilmiş kullanımlar arasında ağaçlı yaya yolları bulunduğu için kentlinin de ilgisini çekeceği, boş zamanlarını değerlendirebileceği, farklı aktiviteler yaparak kaliteli bir şekilde kentte yaşayabilecekleri bir çiftlik tasarım planı çizilmiştir.

Şekil 7. 11: Orman Çiftliği 15 Ev ve Hamam Vaziyet Planı, 1936, Alpogut¹⁴⁴

¹⁴⁴ Leyla Alpogut, Cumhuriyetin Mimari Ernst Arnold Egli, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.260

Şekil 7. 12: Orman Çiftliği 15 Ev ve Hamam Vaziyet Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE

Egli'nin 1/2500 ölçekli Orman Çiftliği planında Omurganın doğusunda ve konut alanlarının kuzeyinde Gazi Tren İstasyonu bulunmaktadır. Buradan kente ulaşım sağlanabildiği için doğru bir planlama anlayışı söz konusudur. Egli memur ve işçi konut alanlarında düşük katlı ve bahçeli yapılaşmayı çiftliğe uygun bulmuştur. Konut alanlarının güneyinde Onuncu Yıl İlkokulu bulunurken buranın kuzeyinde yani işçi konutlarının doğusunda Egli'nin, Atatürk'ün manevi kızı Ülkü için tasarladığı Ülkü Evi yerleştirilmiştir. Konutların batısında bira fabrikasının doğusunda yeşil alanlarla çevrili Egli'nin tasarladığı Bira Fabrikası ve Hamamı yer almaktadır. Hamamın batısında Gazi Çiftliği Ürün Satış Ofisi ve Tamir-Çalışma Atölyeleri yer almaktadır. Bu alanın güneyinde Çiftliğin İdari binası, postane, kamu binaları, lokanta ve ticaret alanı yer almaktadır. Omurganın batısına ise fidanlık konumlandırılmış ve böylelikle buradan çiftçilere tohum dağıtılarak istenildiği zaman herkesin fidan satın alabileceği bir mekân oluşturulmuştur. Güneyinde Bira Fabrikası bulunurken çiftlikte Ankara Birası ile birlikte madensuyu ve süt ürünlerinin de üretimi sağlanmıştır. Bira parkının batısında Bira çadırı ve mesire alanı planlanmıştır. Mesire alanının içerisinde mevcut pergolaların çevresine yenileri eklenerek güneyine lunapark yerleştirilmiştir. Bu alanın güneyinde spor alanı ve bu alanın içerisinde tenis kortları önerilmiş, güneyine de Yeni Hafta Sonu Oteline kadar olan alanda teraslama yapılan gül bahçesi önerilmiştir. Yeni Hafta Sonu Otelinden Onuncu Yıl İlkokuluna kadar yerleşkenin içerisinde doğu-batı aksında bir omurga niteliği kazandırılmıştır.

Sonuç olarak, Atatürk Orman Çiftliği bir diğer adıyla Gazi Çiftliği modern tarım ve hayvancılık teknolojilerinin, endüstriyel üretimin, piknik-mesire-yürüyüş yollarının planlanması, Karadeniz ve Marmara havuzlarının kullanımı, üretilen mahsullerin satışı

ile birlikte sosyal, ekonomik, fiziksel kullanımlar ile tam anlamıyla zevkle vakit geçirilebilecek, ihtiyaçlarını satın alabilecekleri kamusal bir mekân oluşturmuştur. “Prof. Dr. Ernst Egli’ye göre Gazi Orman Çiftliği Ankara kentinin Şeref Anıtıdır.”¹⁴⁵

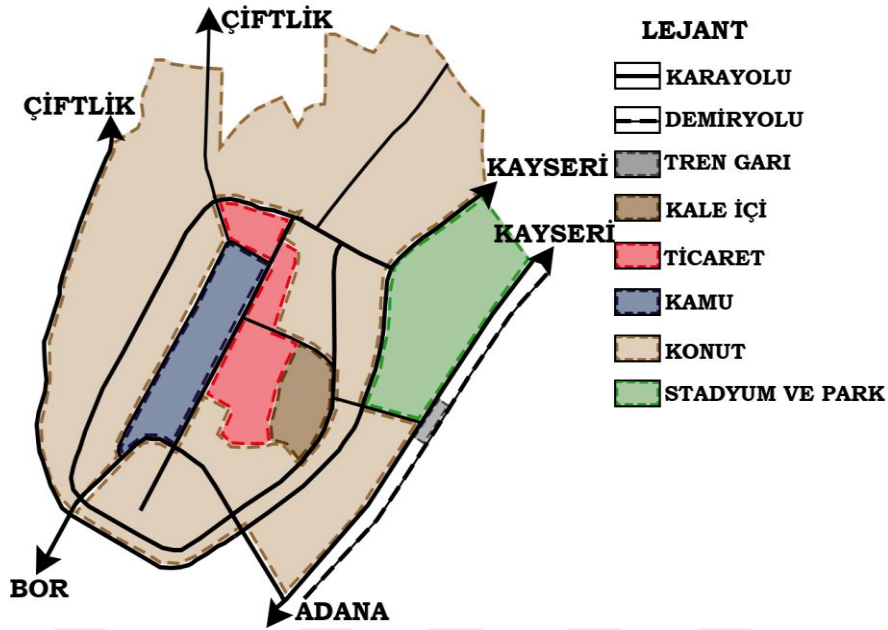
7.2.3.4. Niğde Şehir İmar Planı, 1936-40

Şekil 7. 13: Niğde İmar Planı, 1939-41¹⁴⁶

¹⁴⁵ Ayşe Duygu Kaçar, *Kültür/Mekân: Gazi Orman Çiftliği Ankara*, Koç Üniversitesi VEKAM, Ankara, 2015, s.72

¹⁴⁶ Edi. Ali Cengizkan, Selda Bancı, N. Müge Cengizkan, Ernst A. Egli Türkiye’ye Katkıları, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 2017, s. 65

Şekil 7. 14: Niğde İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE

İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde yer alan Niğde'nin o yıllarda kentin çekirdeğini oluşturan tepede yer alan kale ve çevresinin ne zaman iskân edildiği kesin olarak belli değildir. "Kent, Kale'nin bulunduğu tepenin çevresinde gelişmektedir."¹⁴⁷ Kale'nin bulunduğu "Şehiriçi" olarak da adlandırılan tepeye *Beden* denilmektedir. 20.yy'da Niğde kenti Şehiriçi, Tepeviran ve Kayabaşı olarak adlandırılan mevkilerden oluşmaktaydı. Bu üç mevkiinin ortasında "İmaret Tarlası" adıyla anılan ticaret, kamu ve eğitim alanların bulunduğu meydan yer almaktadır. Kale'nin bir diğer adıyla Şehiriçi'nin kuzeybatısında yer alan Tepeviran semtinin kuzeyi kayalık olması nedeniyle yamaçta bir yayılım göstermektedir. Kayabaşı semti ise Şehiriçi'nin batısında yer alan sırtı güneydoğuya doğru uzaman dağın doğu yamaçları üzerinde bulunmaktadır. Şehiriçi semti yoğun yapılaşmaya sahip olarak konutların çevresinde bahçeler yer almazken, Tepeviran ve Kayabaşı semtlerinde yer alan konut alanları bahçelerle iç içe geçmiştir.

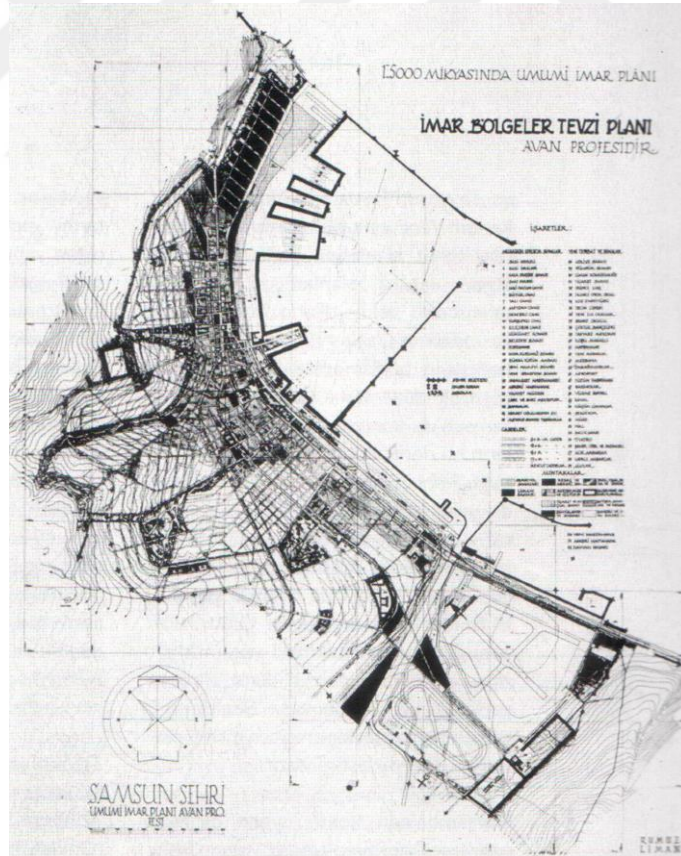
Egli bu üç semtin aralarında kalan boşlukları doldurmak suretiyle bütüncül bir plan tasarlamıştır. Kentin ana ulaşım şemasını oluşturarak kentin içinde yer alan boşluklara yerleşim önermiştir. Dönüşüm alanlarını kentin içerisinde belirleyerek gelecekte duyulabilecek yer ihtiyaçlarını karşılamıştır. Yol ağlarını grid sistemle kuzeydoğu-güneybatı aksında ve kuzeybatı-güneydoğu aksında oluşturarak, ana yollarda kamu yapıların bulunduğu, ara yollarda da diğer fonksiyonları yerleştirmiştir. Tren

¹⁴⁷ A.g.e., s.64

istasyonunu Şehiriçi semtinin doğusuna önererek merkezle güçlü yol bağlantıları kurmuştur. O dönemin anlayışına uygun olarak spor tesislerini kentin çeperine, yani istasyonun çevresine önermiştir. Kentin dokusuna ve anıt yapılarına saygı duyarak onları planında korumuş ve çevresini yeniden düzenlemiştir. Mevcutta yer alan kamu yapılarını koruyarak hastane, okul ve diğer kamu yapılarını da uygun yol düzenlemeleriyle yerleştirmiştir.

Egli yeni konut alanlarını *Bahçe-Şehir* modeline uygun olarak daha düşük yoğunluklu yapı adalarını oluşturmuş ve ona göre yol ağını çizmiştir. Kent merkezinde daha yoğun bir yapılaşma ön görürken çepere doğru yoğunluk azalmakta ve bununla birlikte yapı biçimi de değişiklik göstermektedir. Egli mevcutta bulunan eski yerleşim yeri ve kent merkezini koruyarak ona uygun bir plan geliştirmiş, bu da bu yörenin insanına ve tarihine duyduğu saygıyı göstermesi bağlamında önemli bir husustur.

7.2.3.5. Samsun Şehir İmar Planı, 1939-41

Şekil 7. 15: Samsun İmar Planı, 1939-41, Oya Atalay Franck¹⁴⁸

¹⁴⁸ Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 184

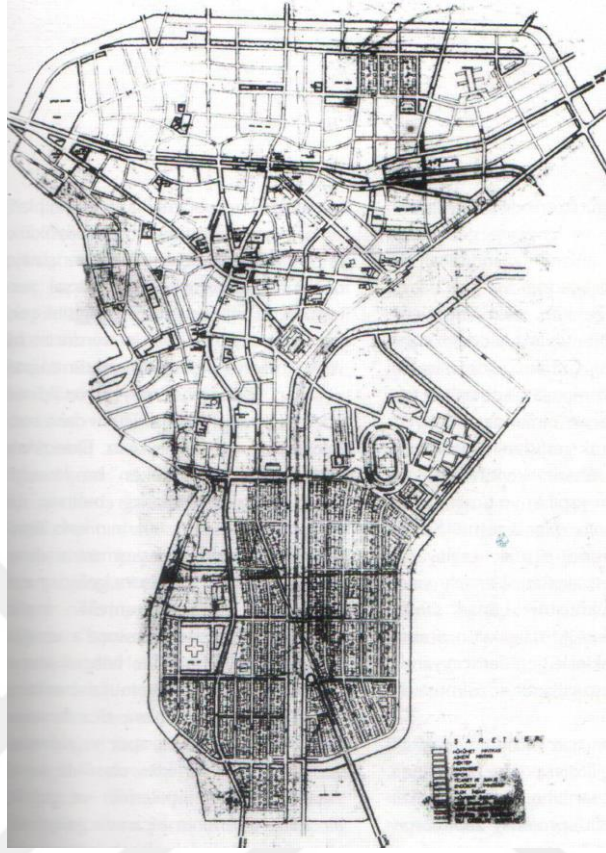
merkezi olarak belirlemiş, resmi yapıları Halkevi ve çevresine alarak bir kamusal odak oluşturmuş ve bu alana bir meydan karakteri kazandırmaya yönelik bir düzenleme yapmıştır.”¹⁴⁹ Tarihi yapıları ve çevresine meydanlar tasarlayarak hem bu yapıların çevre düzenlemesini sağlamış, hem de kentte nefes alınabilecek ortamlar oluşturmuştur. Bağdat Caddesi, Çiftlik Caddesi, İstiklal Caddesi ve Kasımpaşa Caddesini yani kentin ana yollarını mümkün olduğunca koruyarak şehri yıkıma uğratmadan caddeleri imkân dahilinde genişletmeyi başarmıştır. Gelişim alanında adaların biçimini ve büyüklüğünü, yolları da topoğrafyaya uygun bir biçimde planlamış, mahalle alanlarının büyüklüklerine göre yeşil alanlar oluşturmuş, vadi ve dağları kullanarak mahallelerde bu yeşil alanları ayırıcı olarak konumlandırmıştır. Ayrıca bu gelişim alanlarının içerisinde yüzme havuzu ve spor alanlarını kurgulamıştır. Kentin kuzeyine limanı taşıyarak limana alan kazandırmış böylelikle kazanılan alana ticari yapıları ve depolarını yerleştirerek ticareti de bu yöne doğru çekmiştir. Kentin güneyinde ve Mert Irmağının doğusuna da tayyare alanını konumlandırarak şehri bu alanla birlikte sınırlamıştır. Ayrıca bu alanın güneyine kentin ihtiyacını karşılamak için bir hipodrom ve çevresini de koşu alanı olarak eklemiştir.

Egli müsabaka için hazırlamış olduğu bu planın jüri raporunda “2 Nisan 1942 tarihine kadar gelmeyen Liman rumuzlu planın zabıtnamesinde tasdik edildiği üzere nazarı itibaren alınmaması”¹⁵⁰ kararının çıktığı görülmektedir. Yani bu plan uygulamaya geçmemiş ve sadece tasarım olarak kalmıştır.

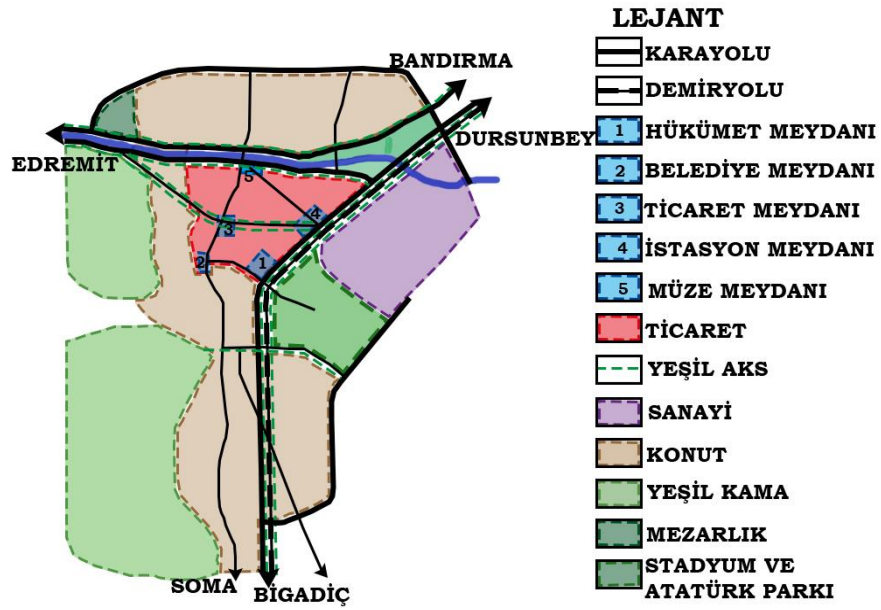
¹⁴⁹Anonim, Ernst A. Egli Türkiye’ye Katkıları, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 2017, s.72

¹⁵⁰ A.g.e., s.72

7.2.3.6. Balıkesir Şehir İmar Planı, 1940-41

Şekil 7. 17: Balıkesir İmar Planı, 1940-41, Oya Atalay Franck ¹⁵¹

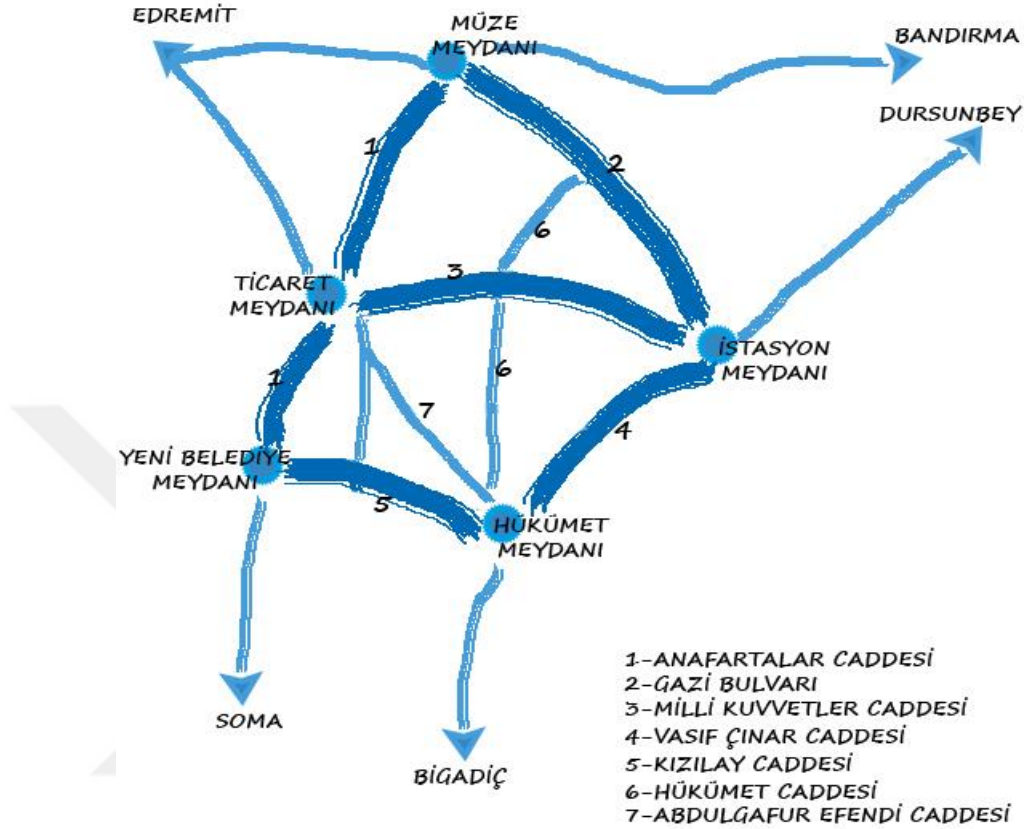

Şekil 7. 18: Balıkesir İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE

¹⁵¹ Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 184

Egli'nin hazırlamış olduğu Balıkesir İmar Planı 1941 yılında bitirilerek 06.07.1944 yılında belediyenin Fen İşleri tarafından yürürlüğe konulmuştur. 1955 yılında bu planın üzerinde yapılan tadilatların çokluğu ve planın artık yetersiz görülmesinden dolayı yürürlükten kaldırılmıştır. Lakin 1963 yılında alınan başka bir kararla tekrar Egli'nin temel planına dönülmesi kararı alınmış ve yürürlüğe giren bu plan üzerinden değişikliğe gidilerek revizyona uğramıştır. En son 1965 yılında planın yetersiz kalmasından kaynaklı olarak tekrar yürürlükten kaldırılmıştır. Planlama alanı 440 HA olup nüfus projeksiyonu da elli üç bin kişi olarak ön görülmüştür. Egli Balıkesir'de temelde beş ana meydan ve bu meydanlara bağlanan ana akslarla kentte farklı türde odak noktaları oluşturmuştur. Bunlar sırasıyla; Gar (İstasyon) Meydanı, Hükümet Meydanı, Yeni Belediye Meydanı, Ticaret Meydanı ve Müze Meydanından müteşekkildir. Bu şekilde Müze-Ticaret aksı, Ticaret-Yeni Belediye aksı, İstasyon-Müze aksı, İstasyon-Ticaret aksı ve Hükümet-İstasyon aksı gibi çeşitli akslar oluşturarak kentin merkezinde bir bütünlük ve işlevsellik sağlamıştır. (bkz: şekil 7. 11) Mevcut kentte çok fazla müdahalede bulunmamış, sadece dar ve düzgün olmayan sokakların düzeltilmesini, harabe şekilde olan konutların yıkılmasını ön görmüştür. Kentte bulunan tarihi dokuya ve yapılara dokunmamış, hatta öne çıkarmıştır. Bu şekilde kentin özgün değerlere önemini göstermiştir. Kent merkezi mevcut konumda korunmuş, kent büyüdükçe ve genişledikçe de yol sistemleri ve akslarının değişmeden büyüyecek bir durumda planlanmıştır. Gelişme alanı batıda Çamlık Mevkiinin kısıtlanmasından dolayı kentin kuzeyinde, güneyinde ve tren rayların doğusu olarak ön görülmüştür. Gelişim alanındaki yapı tipolojisi o dönemin anlayışına göre nitelikli, ayırık nizam ve bahçeli şeklinde tasarlanmıştır. Tren hattı kentin ortasında kaldığı için gelişmeye uygun olduğunu, Cumhuriyetin demiryollarıyla bağlantılı sanayi kentlerini kurma amacına bu bağlamda hizmet ettiği de söylenebilir. Halkın sağlığını korumak amacıyla kentin içinde kaldığı Atatürk Parkı ve Kocatepe arasında kalan tren yolu hattını ağaçlandırarak kent temasını olabildiğince sınırlandırmıştır. Kentin doğusunda tren istasyonunun güneyinde kalan çocuk bahçesi, stadyum, tenis kortu, yüzme havuzu, mesire alanı ve Atatürk Parkının bulunduğu alan ise şehrin nefes alabileceği, konumu itibarıyla kentte yaşayan herkesin ulaşımının kolay sağlandığı, rekreasyon alanı olarak tasarlanmıştır. Kentin batı ve güneyindeki dağ yamaçları ağaçlandırılarak kente giren yeşil kamaların koruluk olarak kullanılması, kent içinde de ana yolların ağaçlandırılarak yeşil askın devamlılığı sağlanmıştır. Egli sanayi alanını demiryolunun doğusunda ne kentten çok bağımsız ne de kentte yaşayan insanlara

zarar verecek ölçekte yakın olmadan, yeşil akslarla sınırlandırarak kentten izole etmeye çalışmıştır.

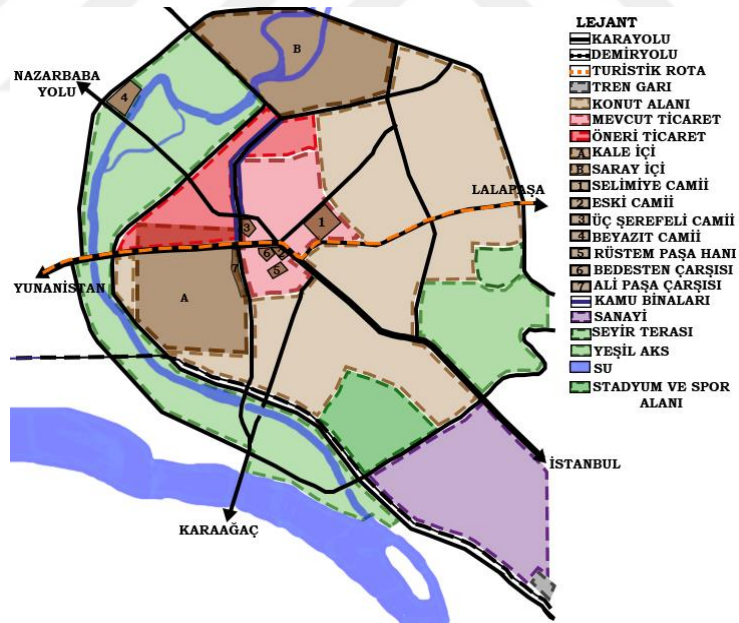
Şekil 7. 19: Balıkesir'deki 5 Meydanın İlişkisi, Haz. Murat Erdal DERE

Sonuç olarak Egli Balıkesir Planında beş ana meydan kurgulayarak mevcut merkezi bu şekilde güçlendirmiş, mevcut yerleşim yerlerine pek müdahale etmemiş, kentlinin ihtiyacı olan yeşil alanları gerek boş alanları gerek dağlık alanları gerekse yolları ağaçlandırarak çözmüş, sanayi alanını kentin doğusuna planlarken izole etmeyi başarmış ve gelişim alanlarını topoğrafyaya uygun bir şekilde planlamıştır.

7.2.3.7. Edirne Şehir İmar Planı, 1940

Şekil 7. 20: Edirne Kenti 1/2000 Ölçekli İmar Planı, 1940¹⁵²

Şekil 7. 21: Edirne Kenti 1/2000 Ölçekli İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE

Edirne İmar Planı Egli'nin Cumhuriyet döneminde uygulanmış ilk kent planı konumundadır. Egli kentin konumu itibariyle önemli bir merkez olduğunu belirtmiştir.

¹⁵² ETHZ arşivi

Ama araç yollarının bakımsızlıktan harap durumda olmasını, tren garının kentin 4,00 km uzağında bulunmasından -ki kent merkezine 600-800m mesafede yer alması gerektiğinden bunun- kentin önünde ekonomik gelişmesine olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Bundan dolayı tren garını Tunca Nehri kıyısına kent merkezine daha yakın bir konuma taşınmasını ön görmüştür. Kent 670 HA'lık alanı kaplarken bunun 200 HA'lık alanını Tunca Nehri kaplamakta, kalan alının ise kent gelişimine yeterli olacağını düşünmüştür. Edirne'nin çevresinde araziye uygun ve modern yollarla tasarladığı çevreyolunun içerisinde kalan alanlara gelişim alanı olarak öngörmüştür. Mevcut nüfusu dikkate alarak planda ön görülen projeksiyon nüfus elli bin bin olarak belirlenmiştir.

Egli, Edirne'de planlama açısından iki sorun bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki sürekli maruz kaldığı su baskınları, ikincisi ise burada bulunan ve kenti taçlandıran benzersiz tarihi anıtların gözetleme zorunluluğudur. Birinci sorunu çözmek üzere, sürekli olarak tıkanan Meriç Nehri'nin engelle karşılaşmadan denize akışını sağlamak suretiyle, gerekirse göllenme tesisleri kurmayı öngörmüş olsa da bunun uzun incelemeler ve hazırlıklarda bulunulması, devletlerarası görüşmeler ve anlaşmalar yapılması gerektiği için kentin sel suyuna karşı dağ eteklerinden başlayarak Tunca Nehrine doğru inen, ardından Tunca Nehrine paralel olarak Meriç nehrine kadar devam eden, daha sonra gene dağ eteklerine doğru yükselen bir set inşa ederek bütün kentin sele karşı korunmasını teklif eder.¹⁵³

Şehrin odak noktası Sarıbayır tepesinde Mimar Sinan tarafından yapılan Selimiye Camii'dir. Mevcut yollar ve Egli'nin önerdiği yollarla birlikte Selimiye Camisi'nin önemi daha da vurgulanmıştır. Bu camiinin de içinde bulunduğu ve altında konumlanmış Eski Camii, Bedesten, Rüstem Paşa Hanı ile birlikte bir meydan oluşturulmuştur. "Egli, Selimiye Camii, Eski Camii, Üç Şerefeli Camii ve Mimar Hayrettin tarafından inşa edilen, Tunca Nehri'nin kıyısındaki Beyazıt Camisini çok değerli mimari eserler olarak kabul etmiştir."¹⁵⁴ Kentte yer alan tarihi yapıların çevresinde bulunan konut dokularını tümüyle ortadan kaldırmıştır. Bunun yanında çevre düzenlemesi yapılırken belediyeye karşı gelerek Ali Paşa Çarşısını yıktırmamış ve bu eserin korunması yönünde bir tavır takınmıştır.

Egli kenti kullanım bölgelerine göre ayırmıştır. "Tarihi yapıların bulunduğu tarihi ticari merkez, konut alanları, yeşil alanlar, spor sahaları ve sanayi bölgesi planda başlıca

¹⁵³Anonim, Ernst A. Egli Türkiye'ye Katkıları, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 2017, s.69

¹⁵⁴A.g.e., s.69

bölgeleri oluşturmaktadır.”¹⁵⁵ Kaleiçi bölgesi grid sistem ile tarihi çekirdek dokusundan ayrılmaktadır. Egli, bu bölge için çok fazla müdahale de bulunmadan mevcut fonksiyonlu dokusunu korumuştur. Sarayiçi mevkiinden başlayarak Tunca Nehri boyunca Meriç Nehri ile birleştiği alana dek şehrin yeşil hattını planlamıştır. Şehiriçi ana yolunu Hükümet Caddesi olarak belirlemiş ve İstanbul yoluyla kesişimin Sarayiçi bölgesiyle bağlanmış ve bu alanı ticaret fonksiyonu olarak önermiştir. Bu caddede kamusal binalar ve önemli dükkânlar yer almaktadır. Egli’nin önerdiği çevreyolu sayesinde merkezi çekirdekte oluşacak olan transit araç trafiğinin önüne geçilmiştir. Kentin doğu-batı aksında Mimar Sinan’ın yaptığı Tarihi Taş Köprüden başlayan yolu turistik açıdan önemli bir aks olarak belirlemiştir. Merkezin güneydoğusunda planlanan alanı stadyum ve at gezinti alanı olarak önermiştir. Meydanın batısında bulunan eski kalenin güneyinde yer alan mevcut mezarlık yerine pazar alanına dönüştürülmesini önermiştir.

Karaağaçtan gelen yol iki ana kola ayrılarak kent merkezine ulaşmaktadır. Doğuda bulunan bu yolu Tunca Nehrinin altından geçirme önerisi o dönemde yapılabilecek en radikal kararların arasına girmektedir. Batıda yer alan yol ise aynı genişlikte köprü yardımıyla Tunca Nehrini aşarak devam etmektedir. Bu şekilde kentin merkezine uğramadan Karaağaçtan direk olarak Avrupa yoluna bağlanmaktadır. Kentin doğusunda yer alan Şahin Tepesi’nde Selimiye Camisini görecektir. Bu şekilde bir seyir terası tasarlanmıştır. Bu şekilde kenti yüksekten panoramik olarak görme şansı elde edilmiştir.

Sonuç olarak Egli, kentin su baskınlarına karşı önlem aldığını, tarihi kent dokusuna önem verdiğini, tarihi yapıların çevresini açarak düzenlemeye gittiğini, yolları tasarlarken topoğrafyaya göre biçimlendirdiğini, ana yollarını genişleterek bir kentsel kurgu tanımladığını, yolların kademelenmesini belirlediğini, kent dokusunda yer alan çıkmaz sokakları ortadan kaldırdığını ve çeşitli yapı adaları ile kentin çeperine gidildikçe farklı konut tipleri ile karşılaşarak ihtiyaç dâhilinde daha yoğun ve daha az yoğun yapılaşmayı önermiştir.

7.2.3.8. Denizli İlçeleri Şehir Planları, 1939

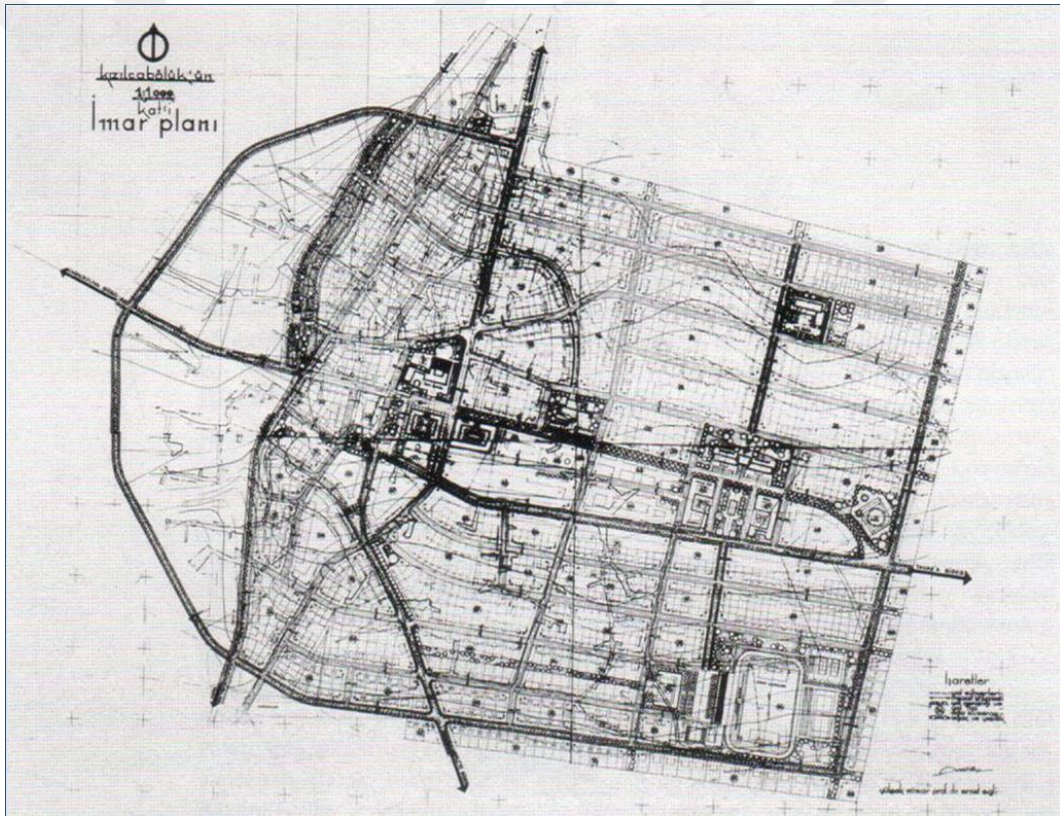
Egli’nin Anadolu’nun kırsal peyzajına ve yerleşimine ilgi gösterdiği bilinmektedir. Bundan dolayı Denizli kent merkezinden ziyade ilçelerini planladığı düşünülebilir.

¹⁵⁵A.g.e., s.69

Egli bu işi kendisinden Bayındırlık Bakanlığı'nın istemiş olduğunu belirtmekte ve çalışmalarının 22 Mart 1939 tarihinde Denizli'de yaptığı geziyle başladığına değinmektedir. İlçelerde daha önceden Alman ve Fransız örneklerinden alıntılarla oluşturulmuş yapı parsellerinin cinsi, komşu mesafeleri, caddelerin genişliği gibi her şeyin Batılı anlayışa göre belirlenmiş bir yasaya bağlı olduğunu görmüştür.¹⁵⁶

Egli Tavas, Kale Tavas, Kızılcabölük, Çal, Çivril ve Yeşil Yayla ilçelerinin İmar Planlarını yapmıştır. Lakin günümüze sadece Kızılcabölük ve Çal ilçelerin İmar Planlarına ulaşmıştır.

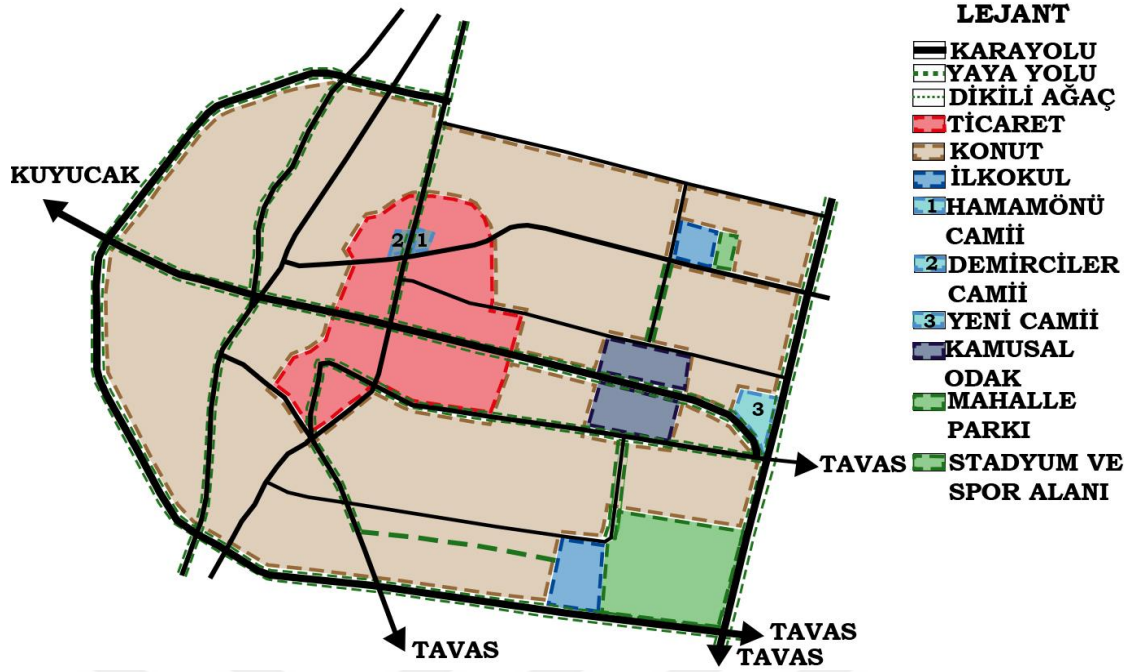
7.2.3.8.1. Kızılcabölük Şehir İmar Planı

Şekil 7. 22: Kızılcabölük İlçesi 1/1000 Ölçekli İmar Planı¹⁵⁷

¹⁵⁶ Ernst Egli, Atatürk'ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.107-112

¹⁵⁷ ETHZ arşivi

Şekil 7. 23: Kızılcabölük İlçesi 1/1000 Ölçekli İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE

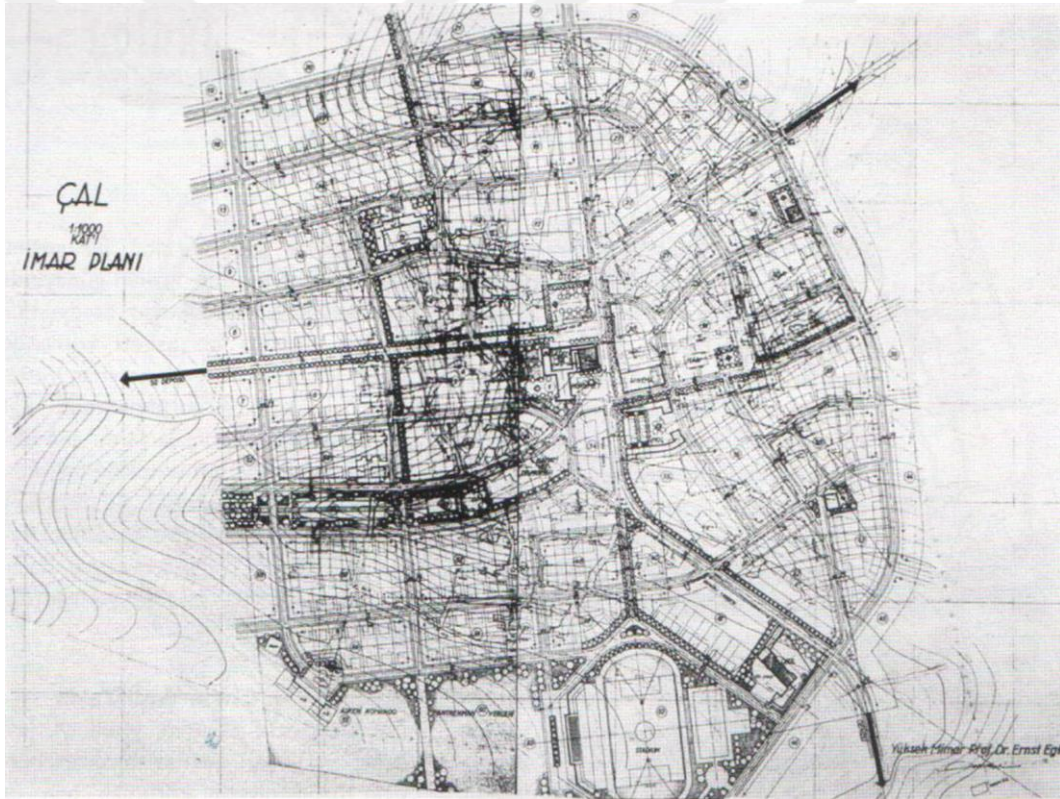
Kızılcabölük İlçesi Denizli İlinin merkezine 50 km mesafede ve güneyinde yer alan günümüzde Tavas İlçesine bağlı olan kuzeyi dağlık olan bir kasabadır. Karacasu-Tavas yolunun kentin içerisinden doğu-batı eksenıyla geçiyor olması Egli'nin de yol bağlantılarını doğu-batı ve kuzey-güney aksında çözmesini sağlamıştır. Kent merkezinde yer alan yolları koruyarak bölgedeki dokuya duyduğu saygıyı göstermektedir. Yol kademelenmesini okutmak için mevcutta bulunan veya önerilen yollarda ağaçlandırmaya gitmiştir. Karacasu-Tavas yolunun kuzeyinde yer alan kentin merkezi konumunda kullanılan okul, pazar yeri ve caminin de bulunduğu merkezi koruyarak güneyine ticari fonksiyonları önermiştir. Bu yolun girişinde yeni önerilen büyük caminin batısında, bir meydan çevresinde hükümet konağı, halkevi, sinema, otel ve gazino gibi kamusal kullanımlar önererek kentin omurgasını güçlendirerek kamusal bir odak oluşturmuştur.

Egli, kentin yol ağını çözerken oluşturmuş olduğu kamusal odağın kuzey ve güneyine iki ilkokul önererek, kentin doğusunda yer alan yeni gelişim alanı olarak planladığı mekânın konutlara hizmet etmesini amaçlamıştır. Güneyde planlamış olduğu ilkokulun doğusuna spor alanları önererek burayı mahallenin odağı haline getirmiş ve yol bağlantılarıyla güçlendirmiştir. Bu odağın, mahalle içerisinden ağaçlarla desteklediği bir yaya aksı oluşturmuştur. Egli bu şekildeki tasarımıyla mahalle odağında yaya olarak da rahat ve güvenilir bir ulaşım sağlamıştır. Yeni gelişim alanında kentin ihtiyacına ve kültürüne yönelik adalar planlamıştır. Bu adalarda Anadolu'nun konut tipine göre konut

modellerini çözmüş ve bahçe mesafelerini ayarlamıştır. Egli kentin merkezine önermiş olduğu kamusal fonksiyonlar dışında kültürel fonksiyonlarla birlikte gelişim alanlarını yörenin dokusuna ve kültürüne uymasıyla tam olarak *Bahçe-Şehir* modelini Kızılcabölük'te uygulamıştır.

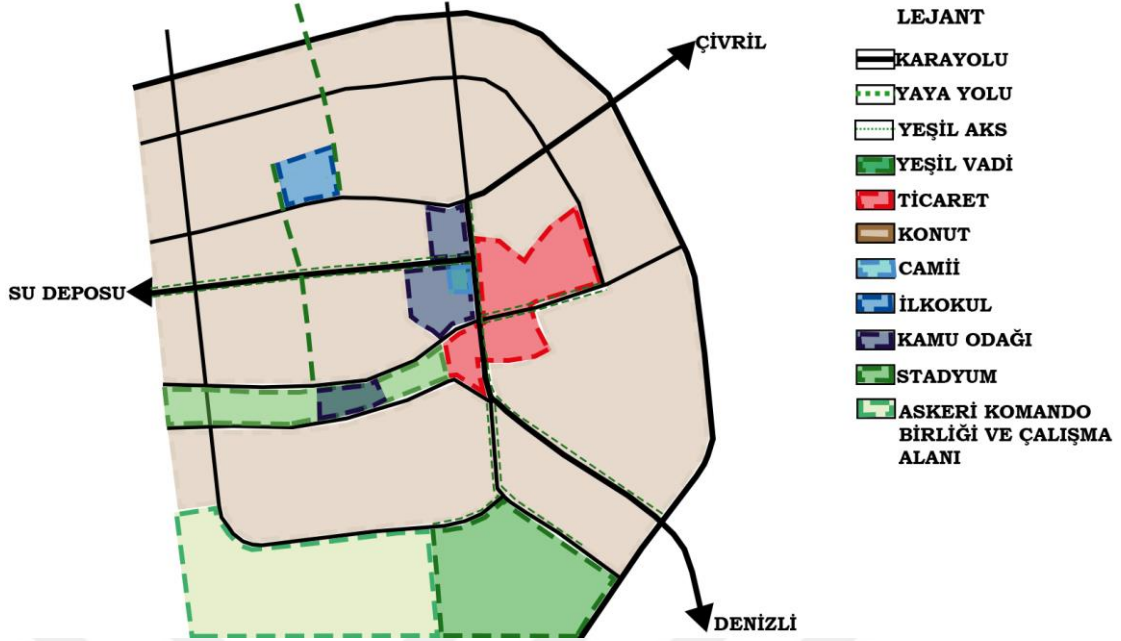
Sonuç olarak Egli Kızılcabölük için çizmiş olduğu planda kentin tarihi dokusunu ve merkezini de koruyarak modern yaşama ayak uydurması için araçlara uygun yol genişliğini ve yol sistemini, kentin ihtiyaç duyduğu spor ve yeşil alanını, modern kentlerde yer alan fonksiyonları ve kentlinin yaşam biçimini değiştirmeden daha planlı bir bölgede yaşamlarını amaç edinerek bunu tasarımıyla desteklemiştir.

7.2.3.8.2. Çal Şehir İmar Planı

Şekil 7. 24: Çal İlçesi 1/1000 Ölçekli İmar Planı¹⁵⁸

¹⁵⁸ ETHZ arşivi

Şekil 7. 25: Çal İlçesi 1/1000 Ölçekli İmar Planı Renklendirilmiş, Haz. Murat Erdal DERE

Çal İlçesi Denizli İlinin merkezine 63 km mesafede ve kuzeydoğusunda yer almaktadır. “Egli anılarında bahsederken Çal ilçesinde çizdiği planın başarılı olarak uygulandığını belirtmektedir.”¹⁵⁹ Denizli yolu güneydoğudan gelerek kentin içerisinden kuzeydoğuda bulunan Çivril İlçesine gitmektedir.

Egli’ de buna bağlı olarak kentin yollarını genellikle kuzey-güney ve doğu-batı aksı üzerine oturtmuştur. Bu yolların kademelendirmelerini betimlemek için yol kenarlarını ağaçlandırmıştır. Bu şekliyle tali yolları ve yaya yollarını bu ana yollara göre şekillendirmiştir.

Gelişim alanlarını kentin doğusuna doğru sınırlandırarak kentin batısına yeni gelişim alanları önermiştir. Gelişme alanında omurga olarak çizdiği yolun sonu su deposuna çıkmış olmasına rağmen başında merkezle buluştuğu noktada kamusal bir odak oluşturulmuş ve Denizli yolu ile çakıştırmıştır. Bu alanda yer alan cami çevresinde belediye, hükümet binası, oteller, sinema ve han bulunmaktadır. Bu durum sonucunda kentin mevcut ticaret merkezi ile kamusal odak şehrin kalbini yani sosyal merkezini oluşturmaktadır.

Egli’nin tasarlamış olduğu Çal İmar Planında kentin organik sokak dokuları da görülmektedir. Bu şekilde kentin kimliğine ve yaşam biçimini dikkate alarak planlama yaptığı görülmektedir. Organik dokuyu koruduğu gibi mevcutta yer alan han ve

¹⁵⁹Anonim, Ernst A. Egli Türkiye’ye Katkıları, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 2017, s.67

hamamları korumak için yol akslarını onların konumuna göre oluşturmuştur. Gelişme alanı olan kentin batısında çizilmiş olan yapı adalarında hem kentlinin yaşama standartlarına uygun bahçeli farklı konut tipleri, hem de bakışına göre konutların güneş alma sürelerini uzatarak daha konforlu hale getirmeyi hedeflemiştir.

Omurgada yer alan ağaçlarla yeşil koridor teşekkül ettirilerek, mahalle merkezi olarak belirlenen gelişme alanının içerisinde bulunan ilkokul ve çevresinden omurgaya doğru yaya yolları tasarlamıştır. Kentin kamusal odağı olarak kullanılacak olan Hükümet meydanının güneybatısına açılan Hükümet Caddesinde bir dispanser ve hamam yapısının çevresi, topoğrafyadan kaynaklı vadi konumunda ağaçlıklı olduğu için, kente yeşil kama gibi girmekte ve yeşil koridorlarla kentin içerisinde birleşerek yeşil sistem oluşturulmaktadır. O dönemin anlayışına uygun olarak stadyum, askeri komando birliği ve askeri alanının şehrin dışında güneye konumlandırılarak kent merkezine yol ağlarıyla bağlanmıştır.

Bu şekilde Egli'nin Çal İlçesi için tasarlamış olduğu planda kentin organik dokusunu ve han-hamamları koruyarak modern çizgilerle çok fazla kentsel dönüşüm alanı oluşturmadan, kentlinin yaşama kültürü ve ihtiyaçlarını göz önüne bulundurarak kente yeşil alan ile birlikte giren yeşil akslar oluşturmuştur. Böylelikle ilçenin yeşil bir kent sistemine uygun hale gelmesini öngörerek planlamıştır. Bu şekilde yayaların da ihtiyaç duydukları gölgeleme ve yeşil alan ihtiyacını karşılayan kültürel bir kent planı şeklinde tasarlamıştır.

7.2.4. Mimari Eserleri

Egli'nin imzası bulunan mimari eserlerine geçmeden önce mimarlık anlayışını ve mimarlığa dair düşüncelerini özetlemeye çalışılacaktır. Egli mimarlığa: *'Yapı sanatı mekândan mekân çıkaran bir sanattır'* diyerek üst bir tanımlama getirmektedir. Akabindeyse: *'Mimarlık evrensel bir sanattır, yeryüzünün üst katmanında, doğal olanın düzensizliğinin yerini sanat eserinin getireceği düzenin alması gerekmektedir'* diyerek mimarlık anlayışını kısaca özetlemektedir.

1935'te Bölüm Başkanlığı döneminde İstanbul'da kaleme aldığı "Grundsätze und Betrachtungen zu einer kosmischen Architektur (Evrensel bir Mimaride Temel İlke ve Gözlemler)" adlı eserinde mimarlığa dair düşüncelerinin teorisini kurmaktadır. Önsözde amacının gelecekte yapı sanatını icra edeceklere bir rehber bağlamında yapı sanatına giriş mahiyetinde olduğunu ve ayrı bir mimarlık teorisi kurmadığını söylemektedir. Lakin

eserin Egli'nin deyiimiyle bir mimarlık teorisi kitabı olmadığını belirmiş olmasına karşın kanaatimizce bu eserde bilakis kendisinin mimarlık teorisi ve anlayışını bizzat kaleme aldığını belki iddialı olmadığı için önsözde böyle yazılması icap ettiği düşüncesi tarafımızca hasıl olmuştur. Çünkü aşağıdaki maddelerde de görüleceği gibi mimarlığı teorik bağlamda belirli başlıklarda toplamıştır. Egli adı geçen eserinde mimarlığı dokuz ana başlıkta aşağıdaki şekliyle iktibas etmektedir ve bu başlıklar sırasıyla aşağıda verilmiştir;

1. Tabiat mimarının anasıdır. İçinde tüm mekânsal fikirleri hem barındırır hem de onu olgunlaştırır.
2. İnsan tabiatın bir parçası olmakla birlikte yeryüzünün doğal düzenini beşerî halin oluşturduğu düzene uyarlar. Uyarlanan düzende ise insanın dinginliği ve devinimi mimarlığın başlangıcını oluşturur.
3. Mimarlık, zihni sınırlamalar ve fiziksel bariyerlerle oluşan hali, mekânsal düzene dönüştürür.
4. Talep edilenle ve mimarın muhayyilesinde oluşan sınırlamalar mekânsal tasarımın temelini oluşturur.
5. Mimarlık, tabiatta bulunan veya geliştirilen temel düzenden oluşur. Bu düzenden mekânın seçimiyle oluşan mahallerin birbiri arasında kurulan bağ kullanılarak bütüncül bir mekânsal form ortaya çıkar.
6. Yapı malzemeleri, usta ve yapı tekniği mekânsal sınırlamayı mücessem hale getirir. Bir eserin sanat eseri olabilmesi için ise, arzulanan mimarlık dilinin mantığıyla oluşan zihinsel formun malzemenin kabiliyetiyle vücuda gelen maddi formun birebir yansması, yani zihni ve maddi formun örtüşmesidir. Mimari dilse mekân-zaman-insan denkleminde oluşan sınırların tasarımla mekâna projeksiyonudur.
7. Mimari tasarım öyle olmalı ki, zihinde titizlikle seçilip arzuyla şiirleşerek resmedilen formun, malzemeyle vücuda gelmesiyle tek başına hüküm sürerek kanun haline gelirken, o mimari dilin kendine has bir karakteri ve üslubu olur. Böylelikle değişmez mekân üzerindeki değişen zaman durur.
8. Avrupalıların tarihi boyunca mimari üslupları birçok kez değişmesiyle binlerce yıllık mimari dili mevcuttur. Ancak bu dili ne konuşuyor ve de ne başka bir dil geliştiriyor. Buna karşın modern mimari ise gelecek bir sanatın teknik hazırlığıdır ancak.

9. Evrensel Mimari yeryüzünün her ülkesinde hem evrensel hem de yerel dillerden müteşekkil, makul, anlaşılır, aynı dili konuşmasının zamanı gelmiştir. Bu dil ve dillerle oluşacak her peyzaj insanın ister tasasını isterse neşesine uygunluğuyla mekâna yansıtılarak kristalleşmiş bir mekânsal anlaşılır düzene ulaştırır.

Egli hem ilkelerden hem de gözlemlerden hareketle dokuz başlıkta topladığı mimarlık anlayışını tasarladığı mimari eserlerine de yansıtmıştır. Egli ilkelerden özetle anlaşılan doğayla insan arasındaki evrensel ilişkiyi ele alan ve onu biçimlendirerek geliştiren sanatın mimarlık olduğunu iddia eder. Mimarlıksa doğadan esinlenerek oluşturulan nispet, mekân ve hacim arasındaki ilişkilerin kurgulanmasıdır, der. Mekân tasarımında ise işlev; düzen, estetik, nispet, zamanın tekniği, malzeme, sade ve basit ve yerelin zamandan bağımsız özüyle örtüşmelidir diyerek mimarlık anlayışının yorumunu yapmıştır. Bundan dolayı Egli'ye göre yerelden kopuk modern mimarlığın yaşaması mümkün değildir.

Egli'nin mimari anlayışının pratiğinin temelini 'fonksiyonun öncelenmesinin gerekliliği' ve 'malzemenin coğrafyasında bulunabilirliği' üzerine kurgulamıştır. Egli'ye göre mimarinin bir maksadı¹⁶⁰ vardır. Bu ise bir maddi bir manevi maksadın uyumundan ibarettir ¹⁶¹. Bunun gerçekleşmesi için ise; "ihtiyacı en muvafık ve en iktisadi bir surette" ¹⁶² yapılması gereğini ve böylelikle "sanat olarak mimarinin sırrı bir maksat şekillerinden bir sanat şekli ibda edebilecek şahsiyette mündemiçtir" ¹⁶³ , diyerek yapı fonksiyonun işlevselliği ile bunu uygun maliyete mal etmenin önemine vurgulamaktadır. Ayrıca mimari muhitin ^{164 165} önemine binaen aşağıdaki satırları paylaşmaktadır;

'Bugünkü mimari, bütün memleketlerde serbest olmak ve inşa edenin zevkini izhar etmek arzusunda olup hiçbir şema veya eskimiş yahut suveri saire ile maziye karışmış hiçbir kanun kabul etmemektedir. O, araziye, maksatlara uymak, onların istifadesini temin etmek; onların ifadelerini temsil etmek ve zamanımızın evet zamanı hazıran vesaikini teşkil etmek azmindedir. Bu mimari kanunu her zaman baki kalacaktır'. Ayrıca muhit kelimesinden ne kastettiğini ise; 'bir

¹⁶⁰ Ernst Egli, Mimarlıkta Maksadın Düşüncesi, Türk Yurdu, Ağustos 1930, Sayı 32-226, s.23

¹⁶¹ Egli, a.g.e., s.24

¹⁶² Egli, a.g.e., s.24

¹⁶³ Egli, a.g.e., s.24

¹⁶⁴ Egli, a.g.e., s.24

¹⁶⁵ Ernst Egli, Mimari Muhit, Türk Yurdu, Ağustos 1930, Sayı 30-224, s.33-36

binanın yakınında veyahut uzağında bulunan şeyleri kastediyorum. Bu muhit bina ile beraber bir vahdet teşkil ederler. Ziya, hava, güneş, rüzgâr, arazinin sathının şeklidir ¹⁶⁶

Yukarıda alıntıladığımız Egli'nin makalesinden klimanın önemi ve buradan hareketle coğrafyasının şartlarından kopuk bir tasarımın uygulanamayacağı kanaatini taşıdığını görmekteyiz. Evrensel bir mimari dil geliştirmek arzusunda olan Egli başlangıçta öğrendiği mimari dilli kullanmakla birlikte zaman içerisinde yerelden kopuk modern mimarinin oluşamayacağı görüşündedir, zira bu görüşünü; "...Tereddi etmiş olan Avrupa villalar, Anadolu tipleri olmamalıdır" ¹⁶⁷, diyerek Avrupa'da uygulanan mimari üslubun ülkemizde birebir uygulanmasının yanlışlığını dile getirmektedir. Bu konuda vernaküler (yerli, bölgesel) mimarlık öğelerinin kullanılarak modern dile aktarımını vurgulayarak eski Türk evinden hareketle mevcut ışık-gölge, doluluk-boşluk, hariçten de bilinmesi mümkün olan işlevler gibi unsurların modern dile yansıtılarak kullanılması gerektiği kanaatini taşımaktadır.

Mimariyi öğrendiği Viyana kübik geleneğinden kopmamıştır. Tasarımda karmaşık olmayan tanımlı ve basit dörtgen formlar ve buradan çıkan mekânlar, akılcılık ve işlevsellik düsturuyula ön planda tutmuştur. Genelde dörtgen formlar farklı iki düzleme yerleştirilerek bir bütüncül form oluşturmuştur, bu formların biçimi yani 'L', 'T' ve 'I' gibi formlarla birlikte Kız Meslek Lisesinde olduğu gibi 'I' formunun köşelerini sabit tutarak içeriye doğru yaya benzer bir form haline getirmesi Egli'nin mimarlık anlayışının mekâna tezahürlerinin biçime yansımalarının örneklerini teşkil etmektedir. Tasarım ile tasarımın mekânda uygulamasında kullanılan malzemeyi hem iyi tanımış hem de yapı maliyetini arttıracak formlardan ve pahalı malzemelerden kaçınmıştır. Dörtgen mekânların ve bu mekânların dışavurumları da haliyle düz bir cepheye dönüşmektedir. Bu cephe düzenlemesi Lise dönemindeyken taraf olduğu Adolf Loos'un üslubunun bir yansımasıdır. İşlevden biçime dönüşen bu sade cepheyi sıkıcı olmaktan kurtaracak mimari oyunlar oynayarak kurtarmıştır. Yani İşlevden gelen biçimin sadeliğini ise dörtgen formların farklı birleşimlerini deneyerek aşmaya çalışmış ve bazı tasarımlarında da kolonatlari ister dörtgen formların birleşimlerinde isterse dörtgen formun birinde katın birini geriye veya ileriye taşarak katlar arasında hareketlilik sağlayarak bunu cepheye yansıtmıştır. Bazı projelerinde ise cephe hareketliliğini cumba tarzı kapalı çıkımlar

¹⁶⁶ Egli, a.g.e., s.33

¹⁶⁷ Egli, a.g.e., s.35

yaparak ışık-gölge oyunu tarzında bir cephe düzenlemesine gitmiştir. Cephedeki sadeliğe nispetle de düz çatı (teras) kullanmayı tercih etmiştir. Teras Çatı yapamadığı zamanda da çatı parapetini fark edilmeyecek şekilde yükselterek gömme çatı sistemini uyarlamıştır. Düz, uzun ve sade cephe yoğunluğunu azaltmak için;

- Cepheye hareket katması ve ışık gölge oyunu için kapalı veya açık çıkmalar,
- Kolonadlarla cephe yoğunluğunu hafifletmek,
- Dörtgen pencere, denizlik ve söve yaparak, sade ve düz cephede doluluk-boşluk oluşturarak yoğunluğu azaltmak, şeklinde Egli'nin cephe düzenleme düsturunu özetleyebiliriz.

7.2.4.1. Millî Eğitim Bakanlığı Bünyesinde, 1927-36

Egli Türkiye'ye resmi davetle gelmiş olup, görevlendirildiği kurum ise Millî Eğitim Bakanlığıdır. Bakanlık bünyesinde Egli'nin gelişiyile İnşaat Bürosu oluşturularak büronun başına da 1927-36 yılları arasında görevi sürdüren Egli getirilmiştir.

Egli İlkokul tip projelerine başlamadan evvel ve Türkiye'ye gelmesinin akabinde Orta Öğretim Genel Müdürü Cevat (Dursunoğlu) Beyin tavsiyesi üzerine Anadolu'yu tanımasına yardımcı olacak tetkik bir seyahate çıkmıştır.

Egli seyahat sonrası, Anadolu'yu tanımış, şartları görmüş ve Anadolu'nun en ücra köşesine bile yapılabilecek köy okul tip projeler geliştirmiştir. Zorunlu eğitim beş yıl olmasına karşın günün şartları gereği üç yılda da ilkokuldan mezun olunabiliyordu. Bu bağlamda üç ana tip projesi geliştirildi, bunlar bir derslikli birleştirilmiş sınıflar, üç derslikli sınıflar ve beş derslikli sınıflardır. Tek derslikli sınıflar nüfusu az olan köyler dikkate alınarak tasarlanmışken, üç derslikli sınıflar ise üç öğretmenli okullar olup nüfusu kalabalık olan köyler için tasarlanmıştır. Kasaba ve şehirler için ise beş derslikli sınıflar geliştirilmiştir.

Yapı malzemeleri seçimi ise yörede rahat tedarik edilecek doğal malzeme olmasına önem atfedilmiş, uygulaması kolay ve ekonomik olmasına özen gösterildiğini, okulların yanında öğretmen lojmanlarının da düşünüldüğünü Egli'nin anılarında da rastlamaktayız.

7.2.4.1.1. Ernst Arnold Egli'nin Köy İlköğretim Planları¹⁶⁸

Egli Millî Eğitim Bakanlığına danışman sıfatıyla Türkiye'ye gelmiş, gelişyle Bakanlık bünyesinde günümüzde de devam eden İnşaat ve Emlak Dairesi Başkanlığı kurulmuş ve başına da Egli geçirilmiştir. Egli Türkiye'ye gelişinden hemen sonra teknik gezi için tüm Anadolu'yu gezmiş ve tasarımın uygulanacağı ilkokulların muhitinde bulunabilme imkânı çok olan ve uygulama maliyetlerini asgariye indirecek inşaat malzemelerinden hareketle üç ana yapı malzemesi (taş, ahşap, kerpiç) seçmiştir. Bu durumla ilgili, Bakanlığın neşrettiği ve neşrin maksadı kısmında; “Planlar; memlekette mevcut inşa malzemesi üzerine ve asgari masraf düşünülerek yapılmış uzun bir tetkik mahsulüdür”¹⁶⁹ ifadesi ile Egli'nin Viyana'daki Neue Gesellschaft (Yeni Toplum) Konut Kooperatifinde gerek planlama gerekse yapı malzemesinin kolay ulaşılabilirliği ve maliyeti dikkate alan yaklaşımının örtüştüğünü görmekteyiz.

Planların uygulanırılığı taş, ahşap ve kerpiç olmak üzere üç farklı malzemeye ele alınmıştır. Ayrıca iki tip proje geliştirilmiştir, bunlar; üç farklı malzemeye nispetle bir derslikli köy okulları ve yine üç farklı malzemeye nispetle üç derslikli köy okullarıdır. Bunlara ilave olarak okul tip projelerine ayrıca tuvalet projesi ve öğretmenler için lojmanlar dâhil edilmiştir.

Zorunlu eğitim beş yıl olmasına karşın günün şartları gereği üç yılda da ilkokuldan mezun olunabiliyordu. Bu bağlamda 3 ana tip projesi geliştirildi, bunlar bir derslikli birleştirilmiş sınıflar, üç derslikli sınıflar ve beş derslikli sınıflardır. Tek derslikli sınıflar nüfusu az olan köyler dikkate alınarak tasarlanmışken, üç derslikli sınıflar ise üç öğretmenli okullar olup nüfusu kalabalık olan köyler için tasarlanmıştır. Kasaba ve şehirler için ise beş derslikli sınıflar geliştirilmiştir.

Tip projeler ve uygulama esnasında kullanılacak malzeme seçimi için ‘*daha sıhhi ve terbiyevî kaideler getirmek amacıyla taş, ahşap ve kerpiçten oluşan üç malzemeye*’ inşa edilecek okullar için hazırlanmış belirli plânları içermektedir.

... Aynı zamanda okullara bitişik veya müstakil olarak tasarlanan muallim ikametgâhlarının da köy konutları için örnek olabileceği hedeflenmiştir. Taştan mektep helası, 60 öğrencilik kerpiçten tek sınıflı, tek sınıflı ve muallim evli

¹⁶⁸ Bu başlıktaki veriler “Murat Erdal Dere ve Murat Oral, Erken Cumhuriyet Döneminde Ernst Arnold Egli'nin Köy İlköğretim Planları ve Eğitimin Önemi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 61 (47), 2020, s.252-277” makalesinde kullanılmıştır.

¹⁶⁹ Anonim, İlköğretim Planları Albümü, Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Dairesi, Ankara, 1933, s.1

(muallim evleri 2-3 odayla birlikte keçi/koyun ağılı ve kümesi de içerir), 180 talebelik üç sınıflı muallim evli (okul iki katlı, muallim evi biri evli ikisi bekâr üç öğretmen için plânlanmış), 60 talebelik tek sınıflı plânın üç malzeme için düzenlenmiş tasarımlarını içerir. Benzer tasarım üç sınıflı köy mektebi plânında ve üç sınıflı bir dershaneli mekteplerin tasarımında da tekrarlanmıştır. Tüm malzemeler için (taş, ahşap, kerpiç) beş sınıflı üç derslikli köy mektebi için de tek bir planlama yapılmıştır. Ayrıca taş, kerpiç ve ahşap malzemeyle müstakil öğretmen evi plânları da dâhil olmak üzere albüm 27 planı içermektedir.¹⁷⁰

Bozdoğan inşa edilecek köy mekteplerinin konumu hakkında şöyle bir bilgi paylaşmaktadır:

Nafia Vekâletinin tip projelerde ısrarlı olmasına rağmen Maarif Vekâletinin okulların inşa edileceği yöreye özgü, yerel mimariden esintiler barındıran özgün tasarımları tercih ettiği ancak, tip projelerin arazilerin şehre göre daha ucuz olduğu ve rahatça kullanılabildiği köylerde uygulanabileceğini kabul ettiği ve tip projeye de olsa köy okullarının Cumhuriyet ideolojisinin simgesi olarak köyün her yerinden görülebilecek, havadar mevkilere inşa edilmesini arzuladığı belirtilir.¹⁷¹

Bozdoğan, Anadolu'nun en ücra köşesinde bile yapılacak okulun görünebilir bir mevkie inşa edilmesi ile ideolojinin görünür kılınmasını kısaca yukarıda özetlemiştir.

7.2.4.1.1.1. Bir Sınıflı Köy Mektebi Projesi

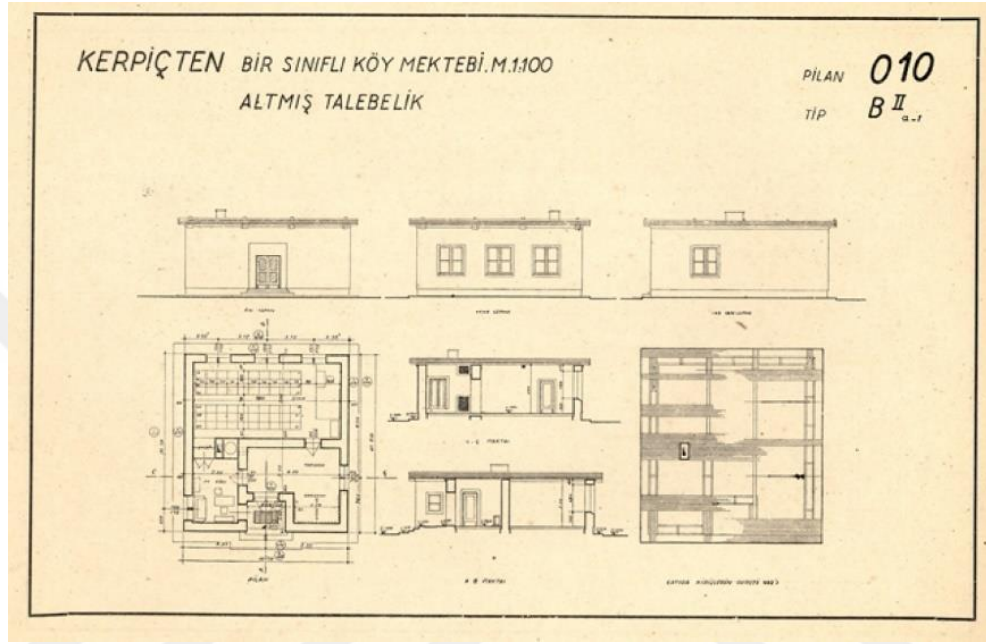
Üç farklı malzemedan yapılan bir derslikli ve altmış öğrencili okul ebatlarının tümü iç mahal temiz ölçü bağlamında aynı olup sadece yapı malzemesinin mukavemetine nispetle dış ölçülerinde farklılık gösterecek şekilde tasarlanmıştır. Okulun etrafı yaklaşık 60cm genişliğinde ve 10cm yüksekliğinde tretuvarla çevrelenmiştir.

Tek derslikli okula yörenin ve topografyanın durumuna göre en az üç basamaklı merdivenle ve 2,00m uzunluğunda ve 2,40m genişliğinde bina içine gömülmüş giriş sahanlığından okula girilir. Okul içinde 3,00m x 6,00m ebatlarında hem derslikle hem de muallim odasıyla ilişkili koridor ve koridora bitişik giriş sahanlığının sağında 3,00mx2,00m ebatlarında gardıroplar için bir niş mevcuttur. Muallim odası yaklaşık 3,00m x 4,00m ebadında olup koridordan girilir ve hemen köşesinde simetrik karşılıklı biri dışarıya (sol

¹⁷⁰ Yıldırım Özbek, Kayseri/Pınarbaşı'nda Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-45) Köy Okulları, *Mediterranean Journal of Humanities* Cilt: IX-I, 2019, s.269

¹⁷¹ Sibel Bozdoğan, A.g.e., s.106

yan cephe) diğeri giriş sahanlığına bakan pencere konumlandırılmıştır. Okulun arkaya boylu boyunca yaslanmış (kerpiçte 9,60mx5,00m, taşta 9,50mx5,00m ve ahşapta 9,50mx5,00m) ebatlarında dikdörtgen formlu bir derslik mevcuttur. Arka cephede yani dersliğin bulunduğu mahalde simetrik üç adet 1,50m x 1,75m ebatlarında pencereler tasarlanmıştır.

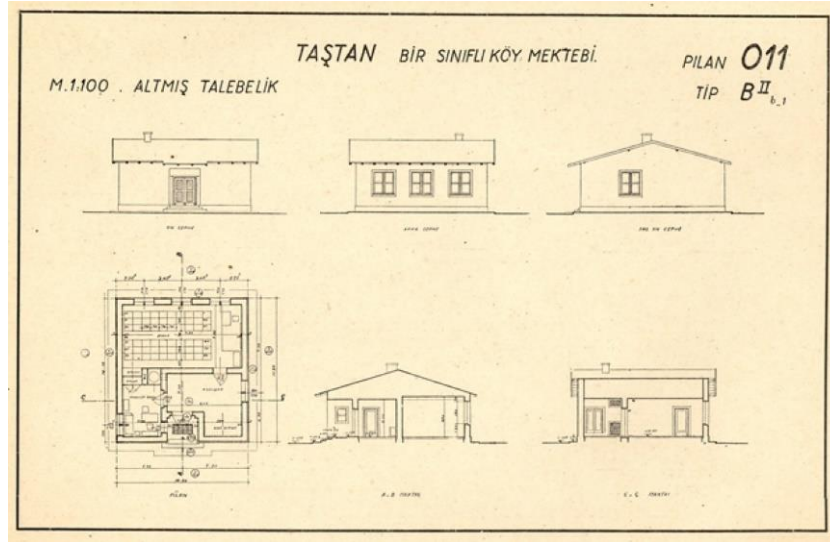

Şekil 7. 26: Bir Derslikli Kerpiçten İlkokul¹⁷²

Kerpiçten yapılacak tek derslikli köy mektebinin dış ebatları 11,80m x 11,70m olup yaklaşık kareye benzer dörtgen formdadır. Gerek iç duvarlar ve gerekse yapının kabuğunu oluşturan dış duvarlar 60 cm kalınlığındadır.

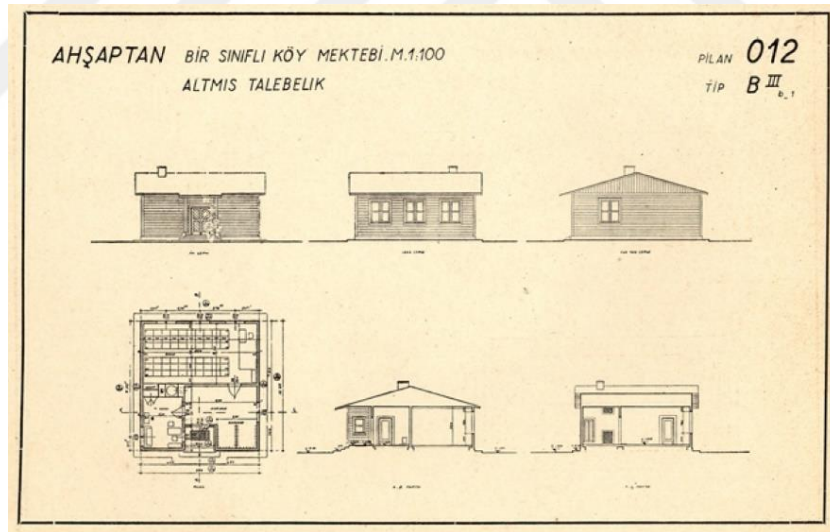
Taştan yapılacak tek derslikli köy mektebinin dış ebatları 10,50m x 11,50m olup dikdörtgen formdadır. Gerek iç duvarlar ve gerekse yapının kabuğunu oluşturan dış duvarlar 50 cm kalınlığındadır.

¹⁷²Anonim, İlkmekektep Planları Albümü, Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Dairesi, Ankara, 1933, s. 7

Şekil 7. 27: Bir Derslikli Taştan İlkokul¹⁷³

Taştan yapılacak tek derslikli köy mektebinin dış ebatları 9,90mx10,80m olup dikdörtgen formdadır. Gerek iç duvarlar ve gerekse yapının kabuğunu oluşturan dış duvarlar 20 cm kalınlığındadır.

Şekil 7. 28: Bir Derslikli Ahşaptan İlkokul¹⁷⁴

Kerpiç harici yapılacak İlkokul tip projelerin çatı eğimi %20 ve %30 meyil arasında yapılması tavsiye edilmektedir. Çatı iskeleti tamamlandıktan sonra üzerine kiremit, sac veya benzer malzeme ile kaplanması tavsiye edilmektedir. Kerpiçten inşa

¹⁷³A.g.e., s.8

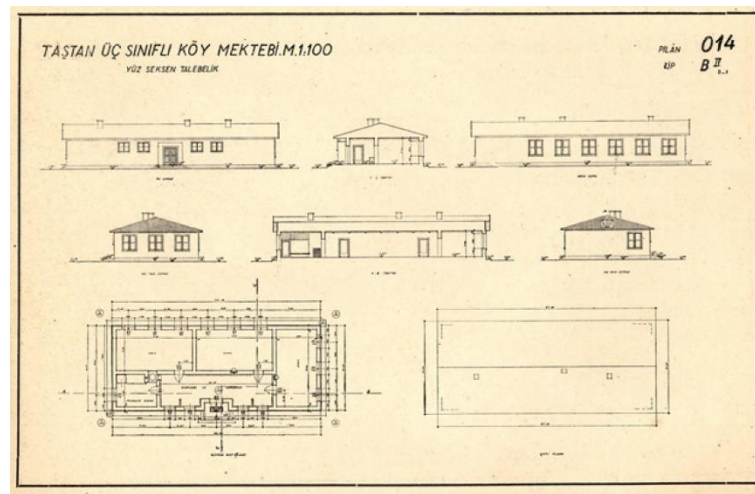
¹⁷⁴A.g.e., s.9

edilecek olan ilkokulların teras çatısı için ise temiz kerestelerin yan yana bitleştirilerek bir yüzey elde edilmesi ve üzerine toprak geçirgenliğini engelleyen dal ve saz konulması ve bunların üzerinin su geçirimsiz özelliği olan killi toprakla tamamlanması tavsiye edilmektedir. İlkokul geniş bir hol, derslik ve müdür odasından oluşmakta olup kareye yakın dikdörtgen formundadır.

7.2.4.1.1.2. Üç Sınıflı Köy Mektebi Projesi

Üç derslikli ilkokullar 180 öğrenci için düşünülmüş olup sadece taş ve ahşap malzemeden tip projeler tasarlanmıştır. Bu iki farklı malzeme için yapılan tasarım ve ebatlandırılması aynı olup ikisi de dikdörtgen formludur.

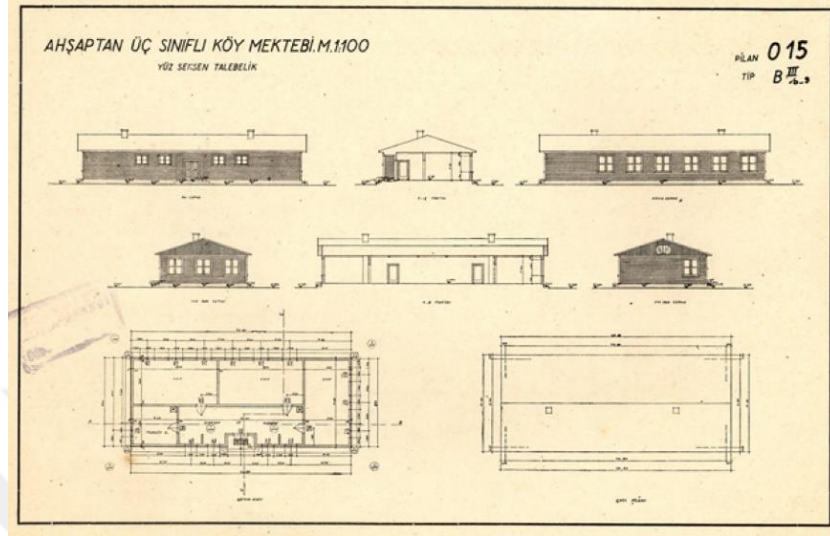
Okula merkeze konumlanmış en az üç basamaklı merdivenden yaklaşık 1,00m koridora doğru gömülmüş (çekilmiş) 3,00m genişliğinde olan giriş sahanlığından girilir. Koridor giriş sahanlığına nispetle tam ortaya konumlanmış olup 14,00m genişliğinde ve 3,00m derinliğindedir. Giriş sahanlığının her iki yanında 5,00m eninde ve 1,00m derinliğinde gardırop düşünülmüş ve iki adet pencere tasarlanmıştır. Arka cepheye yaslanmış simetrik üçer adet penceresi olan iki adet sınıf konumlandırılmıştır. Bu sınıflar 9,50m x 5,00m ebatlarındadır. Girişe nispetle sağ tarafa yerleştirilmiş olan diğer sınıfta simetrik üç adet penceresi olup diğer sınıftakiler gibi aynı ebatlara haizdir. Girişin sol kanadında muallim odası olup 4,00m x 5,00m ebatlarında ve yan cepheye açılan bir adet 1,50m x 1,70m boyutlarında pencere mevcuttur.

Şekil 7. 29: Üç Derslikli Taştan İlkokul¹⁷⁵

¹⁷⁵A.g.e., s.10

Taştan yapılacak üç derslikli köy mektebinin dış ebatları tretuvar hariç 10,50m derinliğinde ve 26,00m genişliğinde olup dikdörtgen formdadır. Gerek iç duvarlar ve gerekse yapının kabuğunu oluşturan dış duvarlar 50 cm kalınlığındadır.

Şekil 7. 30: Üç Derslikli Ahşaptan İlkokul¹⁷⁶

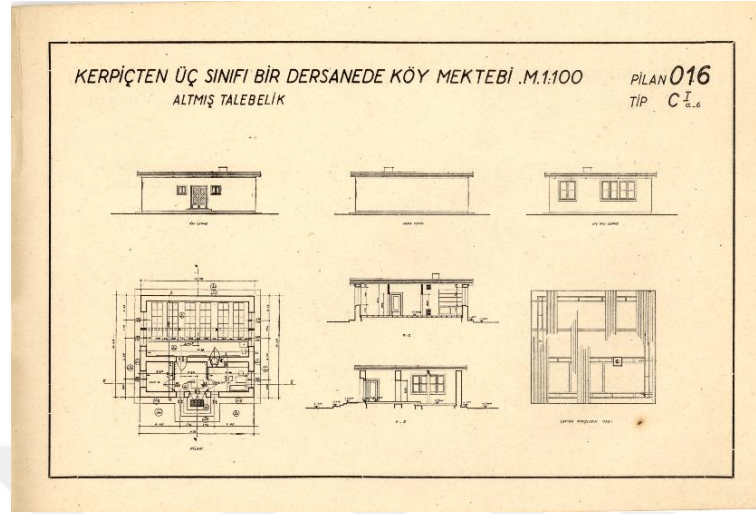
Ahşaptan yapılacak üç derslikli köy mektebinin dış ebatları tretuvar hariç 9,90m derinliğinde ve 26,00m genişliğinde olup dikdörtgen formdadır. Gerek iç duvarlar ve gerekse yapının kabuğunu oluşturan dış duvarlar 20 cm kalınlığındadır.

7.2.4.1.1.3. Bir Derslikli Üç Sınıflı Köy Mektebi Projesi

Üç sınıflı bir derslikte toplayan ve altmış öğrenci için düşünülen köy ilkokulları da üç farklı malzemeye nispetle tip projeler tasarlanmıştır. Tek derslikli okula en az üç basamaklı merdivenle çıkılır ve diğer tip projelerinden farklı olarak giriş sahanlığı yapıya gömülmüş olmayıp yapıya bitleştirilerek ön cephede düz bir fasat oluşturulmuş sadece yüksekliği nispetle bir hareketlilik oluşturulmuştur. Merdivenle ulaşılan giriş sahanlığı 2,00m genişliğinde ve 1,20m derinliğinde olup ön cephenin merkezine konumlanmıştır. Yapı içinde merkezi 3,30m genişliğinde ve 3,00m derinliğinde bir sofa yerleştirilmiştir. Sofanın sağında 4,00m genişliğinde ve 3,00m derinliğinde muallim odası olup ön cepheye ve yan cepheye açılan birer pencereleri vardır. Muallim odasının tam karşısında, yani giriş cephesinin solunda 2,60m genişliğinde ve 3,00m derinliğinde alet odası

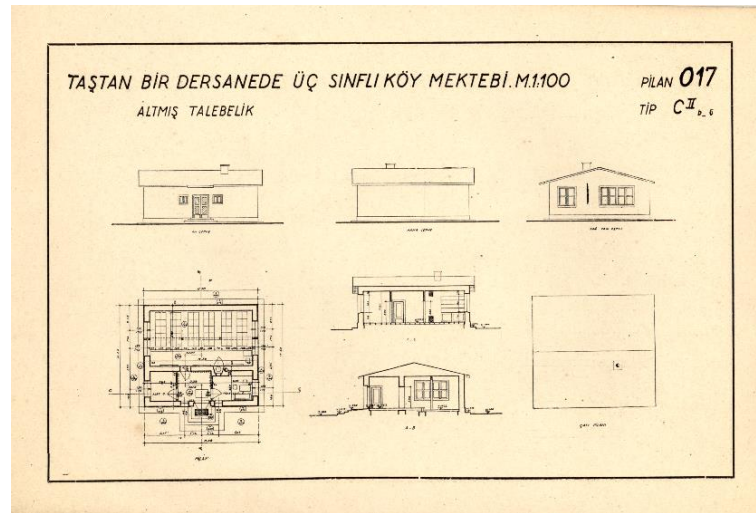
¹⁷⁶A.g.e., s.11

konumlandırılmıştır. 10,30m x 5,60m ebatlarında dikdörtgen formda arkaya yaslanmış ve yan cephelerde ikişer adet pencere yerleştirilmiş bir derslik tasarlanmıştır.

Şekil 7. 31: Bir Derslik Üç Sınıflı Kerpiçten İlkokul¹⁷⁷

Kerpiçten yapılacak tek derslikli üç sınıflı köy mektebinin dış ebatları tretuvar hariç 11,58m x 10,40m olup dikdörtgen formdadır. Gerek iç duvarlar ve gerekse yapının kabuğunu oluşturan dış duvarlar 60 cm kalınlığındadır.

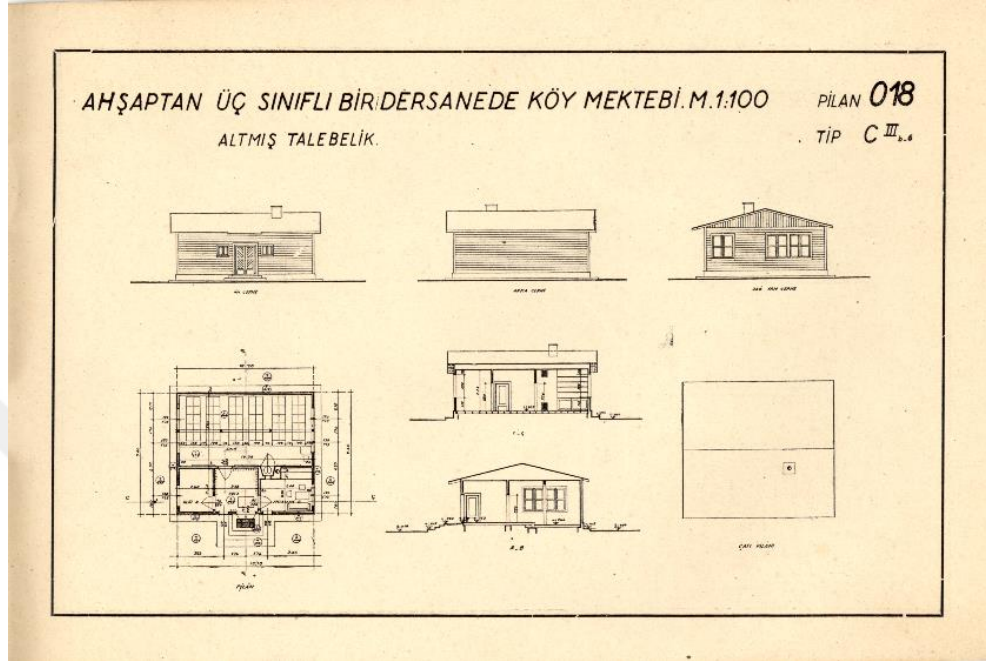

Şekil 7. 32: Bir Derslik Üç Sınıflı Taştan İlkokul¹⁷⁸

¹⁷⁷A.g.e., s.16

¹⁷⁸A.g.e., s.17

Taştan yapılacak tek derslikli üç sınıflı köy mektebinin dış ebatları tretuvar hariç 11,58mx10,40m olup dikdörtgen formdadır. Gerek iç duvarlar ve gerekse yapının kabuğunu oluşturan dış duvarlar 50 cm kalınlığındadır.

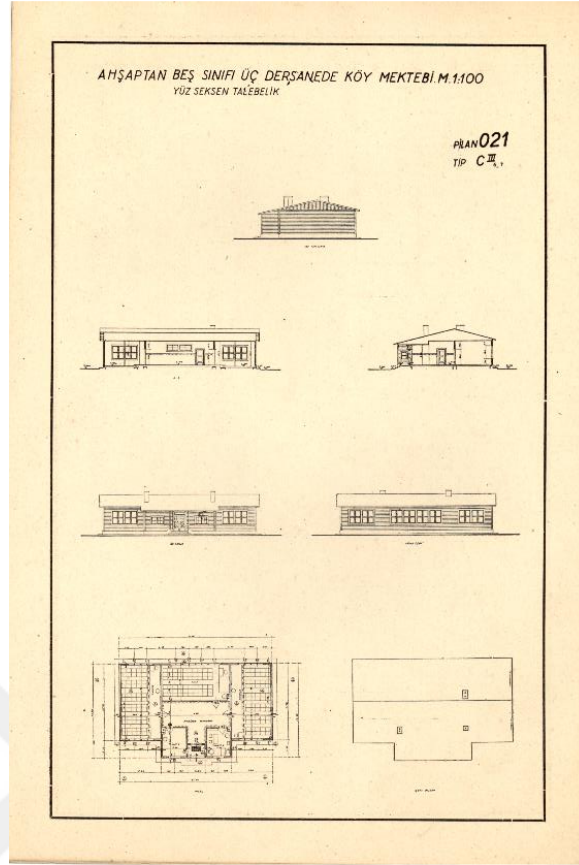
Şekil 7. 33: Bir Derslik Üç Sınıflı Ahşaptan İlkokul¹⁷⁹

Ahşaptan yapılacak tek derslikli üç sınıflı köy mektebinin dış ebatları tretuvar hariç 9,60m x 10,78m olup dikdörtgen formdadır. Gerek iç duvarlar ve gerekse yapının kabuğunu oluşturan dış duvarlar 20 cm kalınlığındadır.

7.2.4.1.1.4. Üç Derslikli Beş Sınıflı Köy Mektebi Projesi

Beş sınıflı üç derslikte toplayan ve 180 öğrenci için düşünülen köy ilkokulları için elimizde sadece ahşap malzemeden hazırlanan tip proje mevcut olup diğer malzemeler için var olup olmadığı meçhulümüzdür.

¹⁷⁹A.g.e., s.18

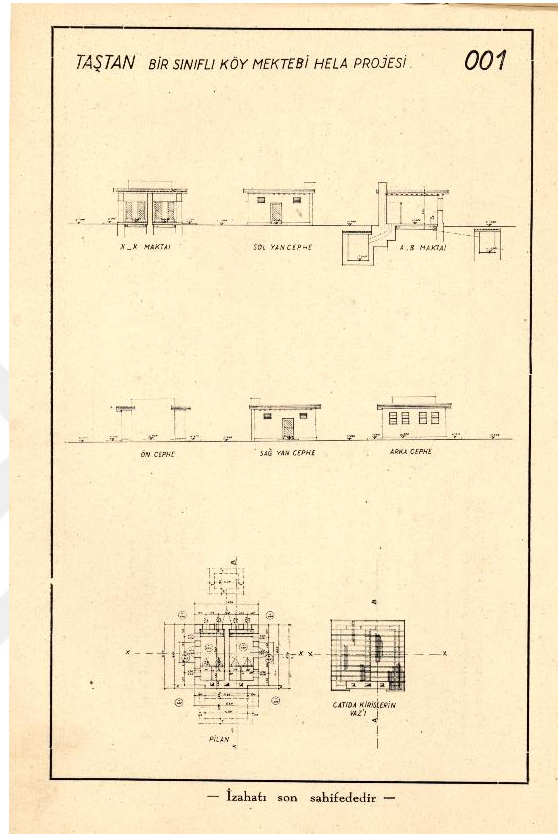
Şekil 7. 34: Üç Derslik Beş Sınıflı Ahşaptan İlkokul¹⁸⁰

Yapı yanlara konumlanmış arka cephesi sabit 10,70m uzunluğunda ve 5,00m genişliğindeki iki dikdörtgenden öne doğru 2,50m çıkan 9,90m genişliğinde başka bir dörtgen bitişmesiyle 'T' formunu almıştır. Okula merkeze konumlanmış en az üç basamaklı merdivenden yaklaşık 1,50m koridora doğru gömülmüş (çekilmiş) 2,50m genişliğinde olan giriş sahanlığından girilir. Koridor giriş sahanlığına nispetle tam ortaya konumlanmış olup iki dikdörtgenin bir yatay bir dikey olmak üzere bitleştirilmesiyle 'T' formunu almıştır. Giriş sahanlığı tarafındaki dik olan dikdörtgen koridorun (T formunun alt tarafı; dikdörtgen) genişliği 2,50m ve derinliği 2,30m olup, buranın karşılıklı her iki yakasında muallim odası ile alet odası yerleştirilmiştir. Bu koridorun her iki yakasında aynı olan 3,30m genişliğinde ve 4,00m derinliğinde olan sağında muallim odası ve solunda alet odası mevcuttur. Merkezi koridorun içte kalan kısmın en geniş uzunluğu 9,50m iken derinliği 3,50m'dir ve tüm mahallere buradan ulaşım sağlanmaktadır. Merkez koridora bitişik ve arka cepheye yerleştirilmiş olan derslik koridor genişliğinde yani 9,50m olup ve 5,00m genişliğindedir. Bu dersliğin arka cephesine yerleştirilmiş 1,50m

¹⁸⁰A.g.e., s.21

eninde ve 1,75m yüksekliğinde dört adet penceresi mevcuttur. Diğer iki sınıf yan cephelere sabitlenmiş olup 5,50m genişliğinde ve 10,30m uzunluğunda olup ön ve arka cephelerinde ikişer adet toplam her sınıf için dört adet pencere mevcuttur.

7.2.4.1.1.5. Bir Sınıflı Köy Mektebi Hela Projesi

Şekil 7. 35: Tuvalet Projesi¹⁸¹

Şekil 7.27’de tip tuvalet projesini görmekteyiz. Tuvalet için dikkat edilmesi gereken hususlar şu şekilde özetlenmektedir: “Mektebe yakın bir yerde ve köyün çeşme ve kuyu gibi memba sularından asgari 150m uzaklıkta yapılmalıdır (Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Dairesi, 1933: 22)” Projede de görüleceği üzere ayrı iki adet fosseptik çukuru gösterilmekte ve tuvalet kızlar ve erkekler olmak üzere iki ayrı mahalden oluşmaktadır.

Yapı 6,30m x 6,20m ebatlarında karemsi dörtgen bir forma sahip olup iki eşit mahalden oluşmaktadır. Mahallere giriş yan cephelerden sağlanmakla birlikte bir taraf erkekler ve diğer taraf kızların tuvaletidir. Her iki mahalde de iki adet tuvalet ve lavabo

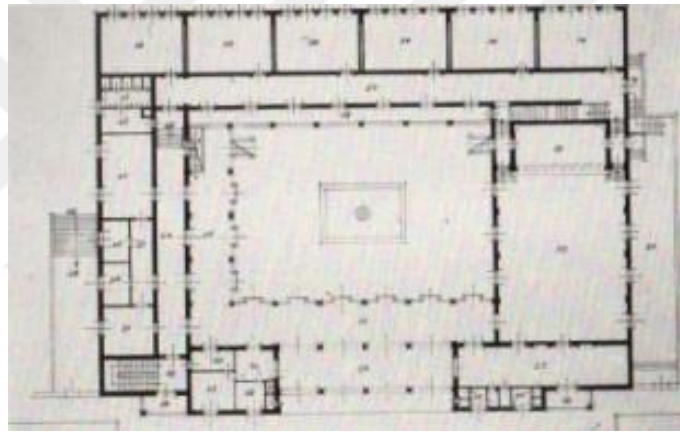
¹⁸¹A.g.e., s.6

mevcuttur. Tuvaletler giriş kapısı mahallin ortasına konumlanmış olup sağında ve solunda bir tarafın tuvalet ve karşısına lavabo konumlandırılmıştır.

7.2.4.2. Eğitim Yapıları

7.2.4.2.1. Musik-i Muallim Mektebi, Ankara, 1927-29

Kare formunda olan yapı zemin ve birinci kattan müteşekkildir. Yapıya orta kısmından zemin katta yerleştirilen kolonadlardan girilir. Ön cephesi zemin ve birinci kattan oluşmaktayken, zemin eğiminden kaynaklı arka cephesi zemin artı iki katlıdır. Arka cephe köşelerinden kule formunda iki yükseltisi ile arka cepheye dikey bir hareketlilik getirmiştir.

Şekil 7. 36: Musiki Muallim Mektebi, Zemin Kat Planı, 1927¹⁸²

“Avlu üç yönde revaklarla çevrilidir. Plan düzeni, su ögeli avlunun çevresine yerleştirilen mekânlarla Osmanlı medrese düzenini anımsatır”¹⁸³. Egli’nin Osmanlı ve Selçuklu dönemi yapılarını incelediği biliniyor ve klasik mimari unsurları olan dışa kapalı içeriye açılan ortak alan olan avluya açılma prensibini bu yapıda da görmekteyiz. Avlu merkezine havuz yerleştirilmesi Türk mimarisinin önemli peyzaj unsuru olması ve bu yapıda kullanılması Egli’nin yerel ile moderni birleştirme gayretini göstermesi bağlamında önemli bir mimari örneği temsil etmektedir. Ön cephe iki katlıyken topografyadan kaynaklı arka cephe açığa çıkmış bodrum katla üç katlı hale gelmiştir.

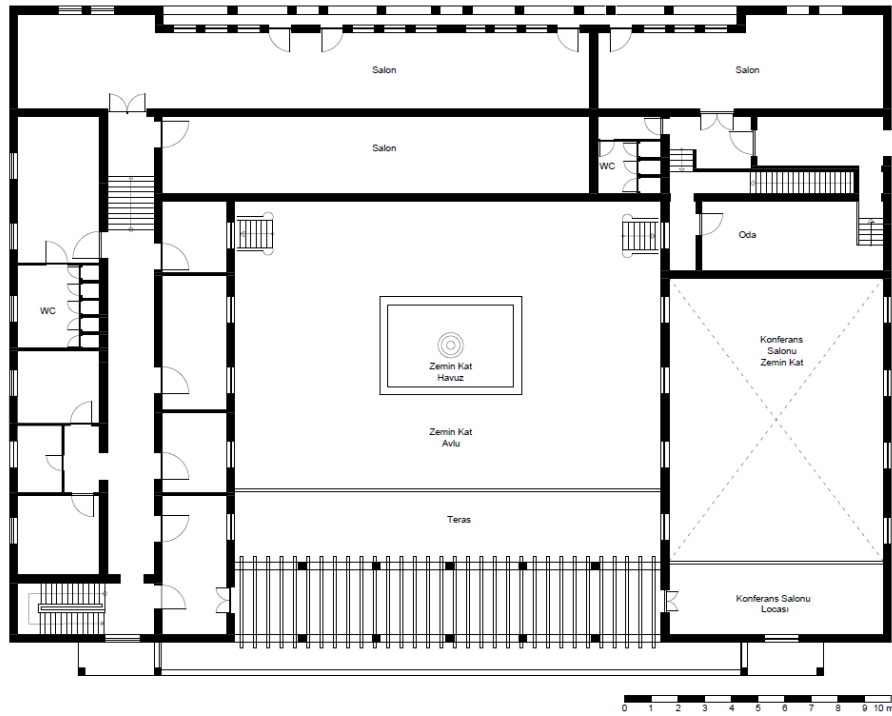
¹⁸² Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 55

¹⁸³ İnci Aslanoğlu, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001, s. 165

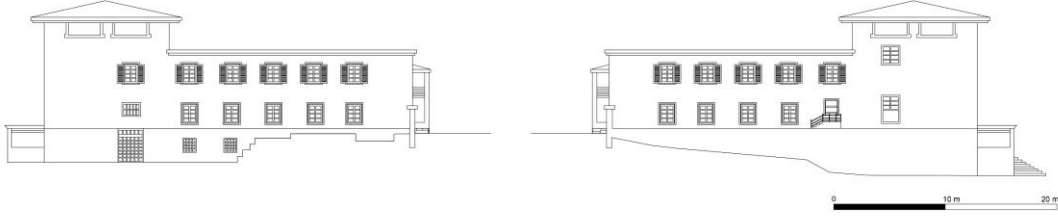
Arka cephe köşeleri burçvari kuleleriyle bir kat daha yükseltilerek cephede köşeler betimlenmekle birlikte sarka cephenin son katı geriye çekilerek teras oluşturulmuş ve Anadolu'nun medrese plan şeması geleneği ile orta Avrupa'nın cephesel olarak şato geleneğinin bir sentezi uyguladığını gözlemlemek mümkündür.

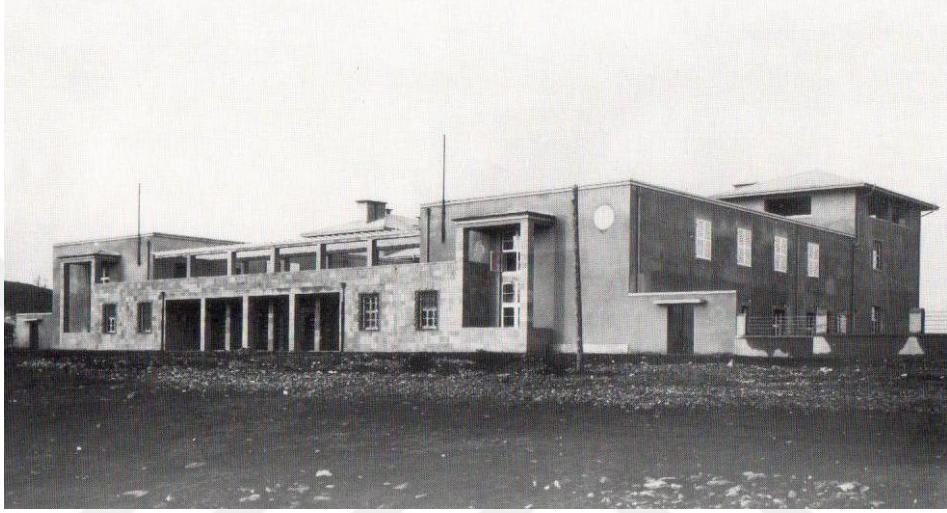
Şekil 7. 37: Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 38: Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 39: Yan Cepheler, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 40: Musiki Muallim Mektebi; 1927, Fotoğraf, 1930 yıllarından, Bernd Nicolai¹⁸⁴

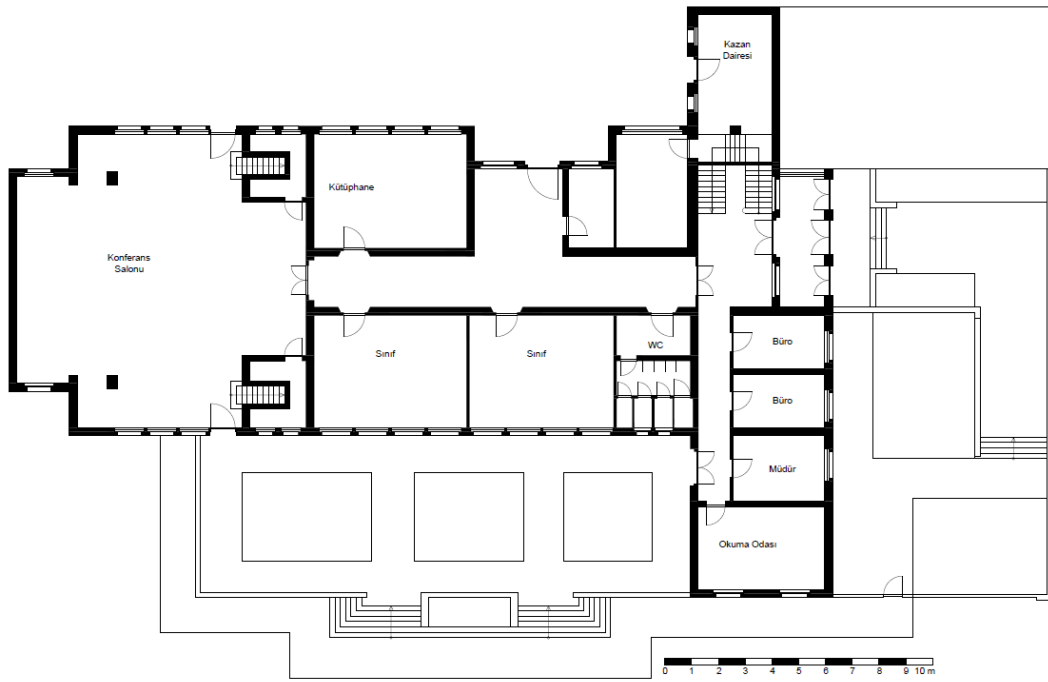
Şekil 7. 41: Musiki Muallim Mektebi, Arka Cephe, 1927¹⁸⁵

¹⁸⁴ Bernd Nicolai, A.g.e., s. 23

¹⁸⁵ Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 53

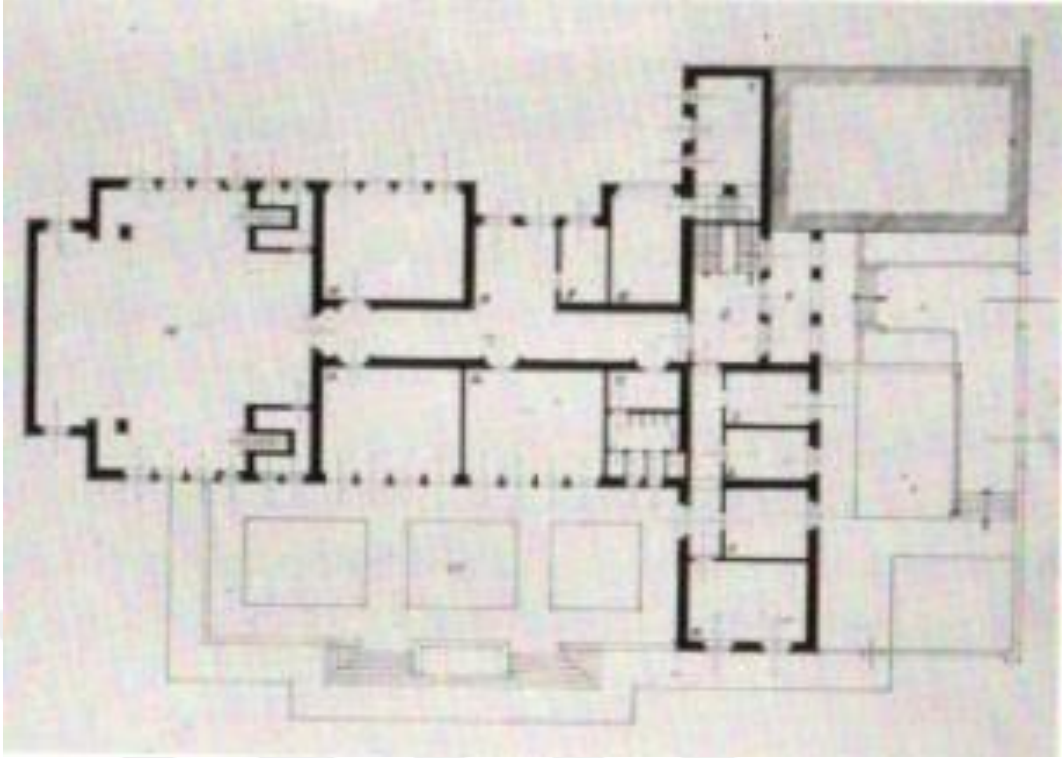
7.2.4.2.2. Ticaret Lisesi, Ankara, 1928-30

“Dik eğimli kiremitli çatısı ile dikkat çeken iki katlı yapıda ana kütle giriş aksı yönünde uzamaktadır”¹⁸⁶. Yapıda dikkat çeken kısım Saat Kulesidir, dönemin modernliğini temsil etmektedir. Okul iki farklı yönden birleşen iki dörtgen formdan müteşekkildir. Yatay ve dikey dörtgen kütlelerin kesiştiği noktada yükselen Saat Kulesi yapıya dikey bir hareketlilik kazandırmış ve bayrak direğine yapı içinde bu kulede yer alarak dikey kule formu bayrak direğiyle ayrıca betimlenmiştir. Saat kuleleri Bauhaus ekolünün önemli bir ögesi olup fabrika bacasından öykülenerek modern dille aktarılmasıyla ortaya çıktığı malumumuzdur. Yatay dörtgen formda idari işlevler konumlandırılmışken dikey dörtgen formda sınıflar gibi eğitime dair işlevleri içinde barındırmaktadır.

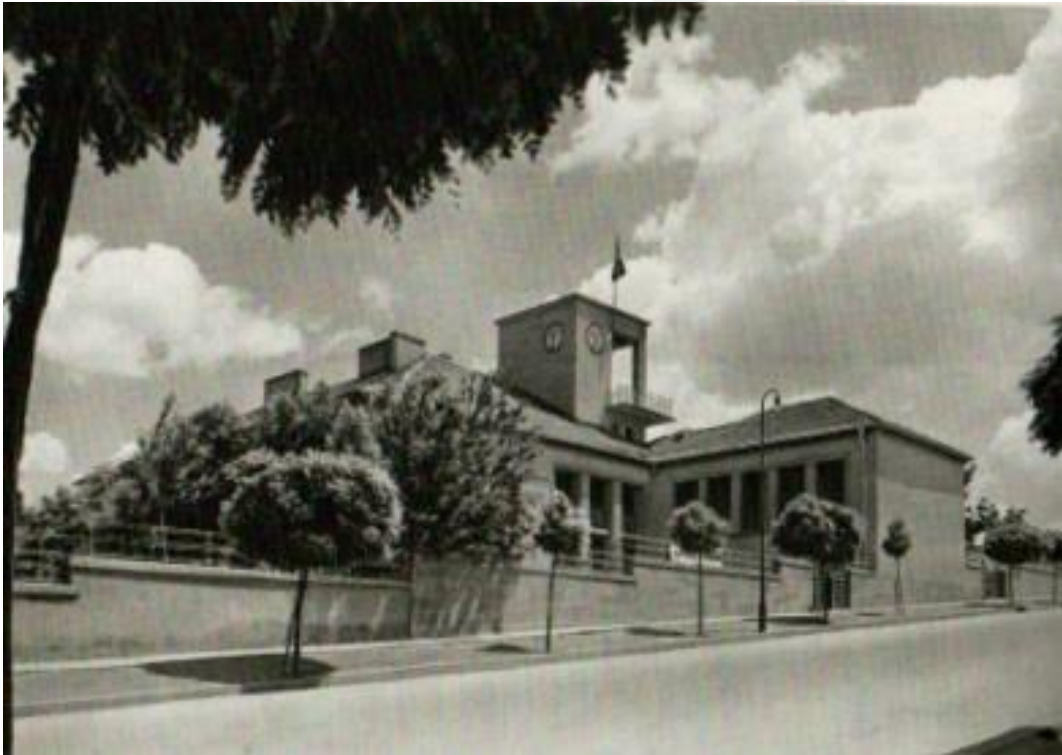

Şekil 7. 42: Ankara Ticaret Lisesi, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

¹⁸⁶ İnci Aslanoğlu, A.g.e., s. 168

Şekil 7. 43: Ankara Ticaret Lisesi, Zemin Kat Planı, 1928¹⁸⁷

Şekil 7. 44: Ankara, Ticaret Lisesi, Sokak Cephesi, 1928¹⁸⁸

¹⁸⁷ Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 61

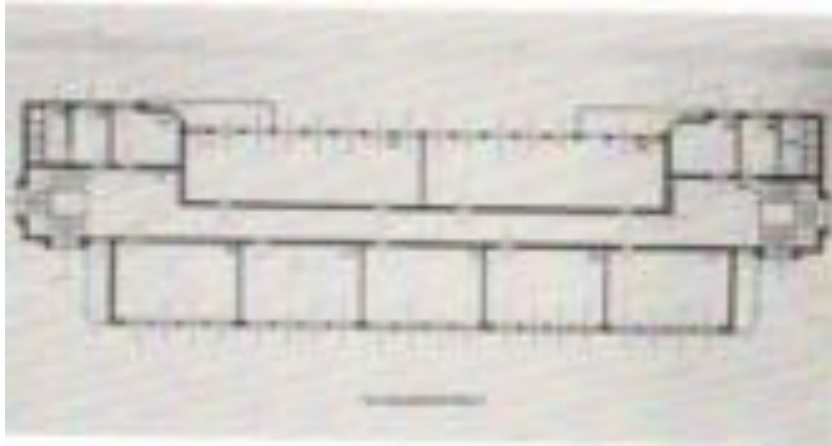
¹⁸⁸ A.g.e., s. 60

Şekil 7. 45: Ankara Ticaret Lisesi, Yan Cephe, 1928¹⁸⁹

7.2.4.2.3. İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ankara, 1930-34

Egli'nin eğitim yapılarında tasarladığı bir enstitü olup, devrin ruhunu yapıya yansıttığı önemli eserlerden bir tanesidir.

Şekil 7. 46: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Zemin Kat Planı, 1928¹⁹⁰

Öne taşan dörtgen formla iki köşede arkaya sarkan yine dörtgen formlu merdiven kuleleriyle işlevden biçime giden üç dörtgen formun kaynaşmasını gözlemlemekteyiz.

¹⁸⁹ A.g.e., s. 124

¹⁹⁰ Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 104

Öne taşan kütle simetrik düzendeki iki köşenin yataydaki hareketliliğine dikeyde de devam ederek merdiven kulelerinin yapı üzerine taşmasıyla hem yatayda hem de dikeyde sade olmasına karşın hareketli bir cephe oluşturulmuştur. Öne taşan kütle ile merdiven kulelerinin birleşimini sağlayan balkonlar tıpkı Erich Mendelsohn'un köşeleri yuvarlayarak sağladığı cephe hareketliliğini bu yapıda da müşahade etmekteyiz. Buda çok tesadüfi olmayıp kendisinin Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü Başkanı ve Milli Eğitim Bakanlığı İnşaat Dairesi Başkanı sıfatıyla 1930 yılında Avrupa'ya Yüksek Okullardan sorumlu Rüştü Bey ile birlikte Yüksek Okulların eğitimlerini üzerine araştırma yapmak üzere gitmişlerdir. Bu teknik geziyi Egli aşağı da özetlemektedir;

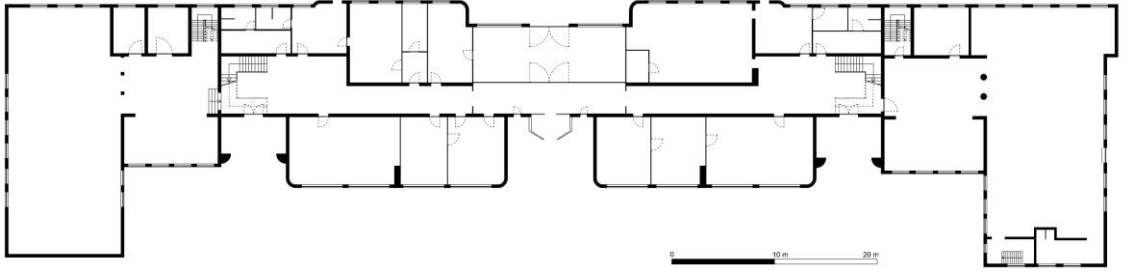
Bu teknik gezi Viyana üzerinden Prag, Berlin, Dresden, Hannover, Darmstadt, Karlsruhe, Münih, Paris, Zürih'le tamamlandı. Teknik gezinin amacı Ankara'da inşa edilecek bir Teknik Üniversitenin her anlamda alt yapısını hazırlanmış şekilde Ankara'ya götürmekti. Bu bağlamda sürekli danışman olan üniversite Charlettenburg Teknik Yüksek Okuluydu (günümüzde Berlin Teknik Üniversitesi) ve hep yanımdaydı. Rüştü Bey Sorbonne'den mezun olmuş bir Fizikçiydi ve her fakültenin şemasını çıkartarak eğitim müfredatının muhtevasıyla yardımcı disiplinlerinden müteşekkil bütüncül bir organizasyon oluşturdu. Teknik heyetteki danışmanlarımız bu organizasyonu eksikliklerini gidererek tamamlamalar yaptılar. Böylelikle bende her işlev için istenilen mekanları ölçülendirerek mekân bütünlüğünü sağladım. Bunları yaparken daha önce kısmen Viyana'dan beri tanışım Berlin'de bana yardımcı olan önemli mimarlık ofislerinden mimarlarla birlikte çalıştım. Bunların arasında ise meslektaşım Erich Mendelsohn vardı ki kendisiyle sabahın yedisinden gecenin bir-ikisine dek çalışarak eskizler yaptık. Böylelikle olması gereken atölyeler, amfiler, laboratuvar ve lazım olan işlevleri tasarladık.¹⁹¹

Yukarıda ki alıntıdan da anlaşılacağı üzeri Egli Mendelsohn ile birlikte çalışmasının semeresi olarak yuvarlatılmış köşeler fikrini benimsemiş ve bu projesinde tatbik etmiştir. Ayrıca yuvarlanmış balkon parapeti pencerelerin altından devam ederek düz cephe pencerelerin arkaya kısmen geri çekilmesiyle ilaveten bir derinlik oluşturulmuştur.

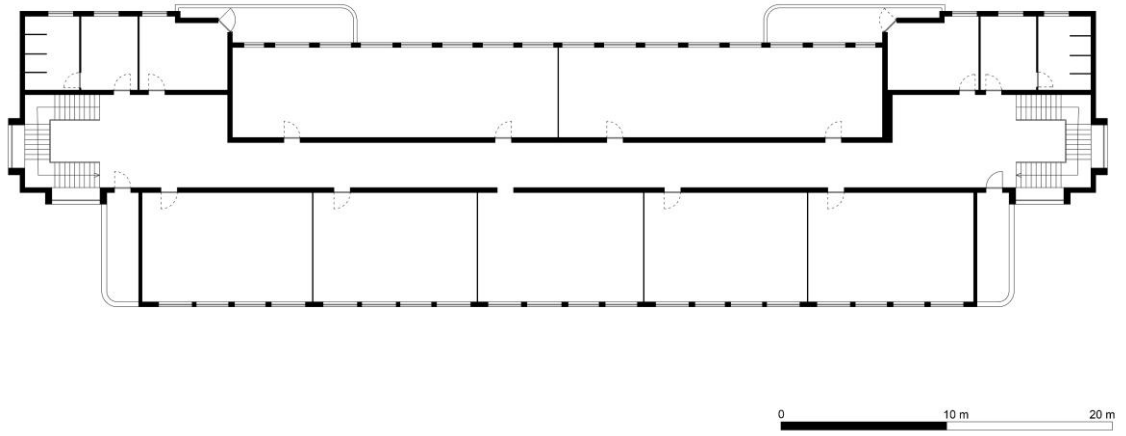
“Düz çatılı kübik kütlelerin simetri aksına göre düzenlendiği yalın görünüşlü yapı, ortada yatay çizgilerin egemen olduğu dört katlı ana kütle, yanlarda bunu dengeleyen

¹⁹¹ Ernst Egli, Erinnerungen, Yayınlanmamış iki ciltlik Daktilo edilmiş Anıları, I Cilt, 1969, Meilen-Zürih s. 50-51

merdivenlerin de bulunduğu dikey bloklar ve simetriyi güçlendiren ve köşe mekânlardan oluşmuştur.¹⁹²

Şekil 7. 47: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

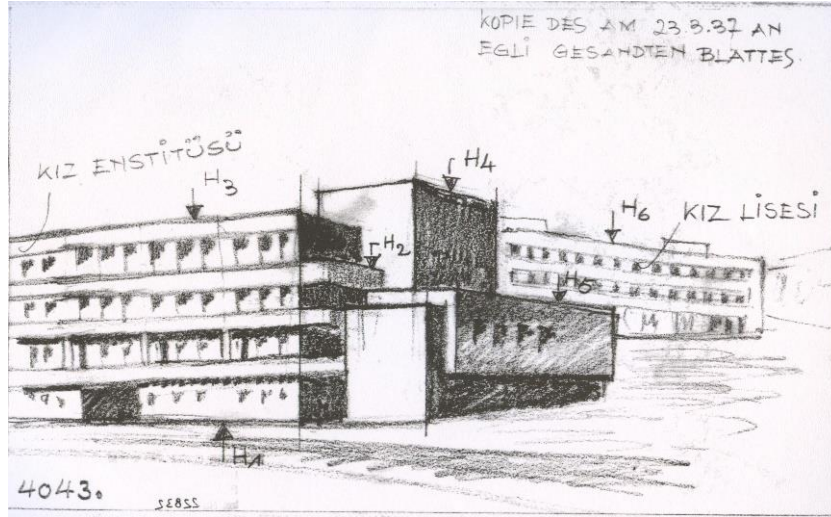

Şekil 7. 48: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

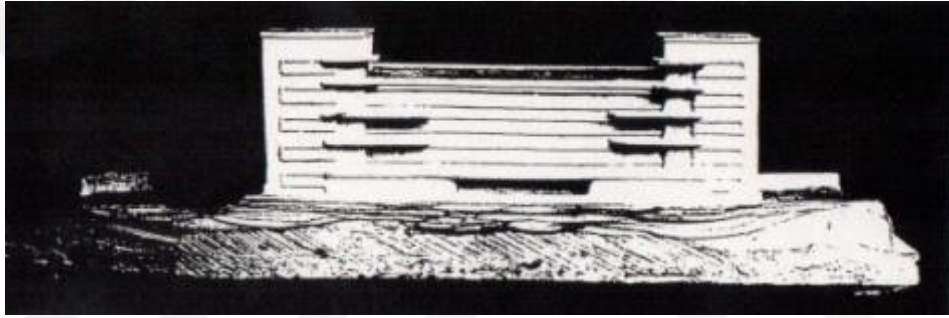

Şekil 7. 49: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Çatı Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

¹⁹² İnci Aslanoğlu, A.g.e., s. 172

Şekil 7. 50: Egli'nin Herman Jansen'e hediye ettiği eskiz, 1937¹⁹³

Şekil 7. 51: İsmet Paşa Kız Enstitü, 1930 Maket, Fotoğraf, yaklaşık, Bernd Nicolai 1930¹⁹⁴

Şekil 7. 52: İsmet Paşa Kız Enstitü, 1930 Arka Cephe, Fotoğrafı, Bernd Nicolai 1934¹⁹⁵

¹⁹³ Berlin Teknik Üniversitesi Arşivi

¹⁹⁴ Bernd Nicolai, A.g.e., s. 24

¹⁹⁵ A.g.e., s. 24

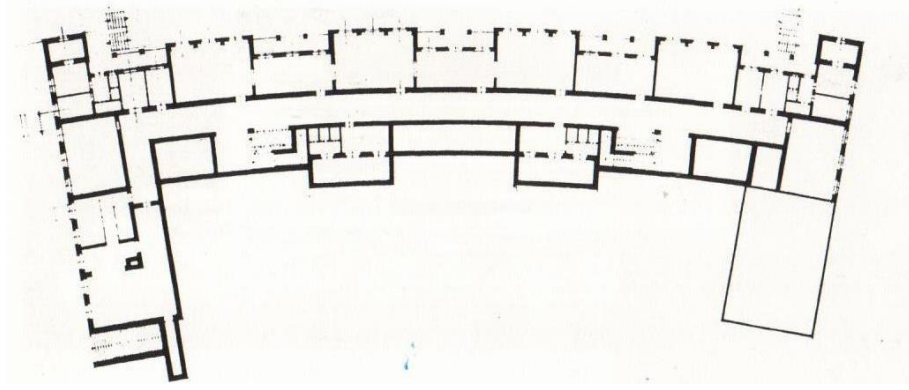

Şekil 7. 53: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, 1930 Ön Cephe Fotoğrafı, Bernd Nicolai 1934¹⁹⁶

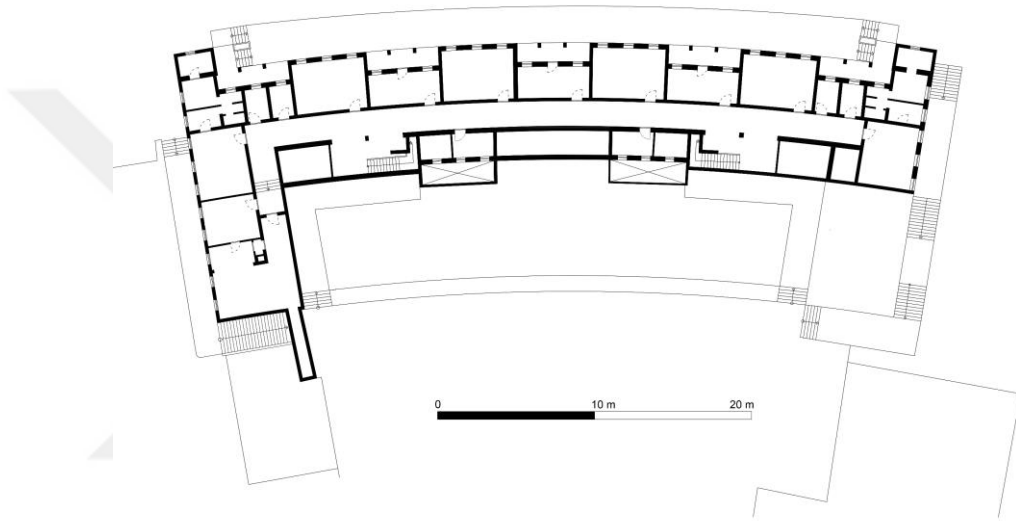
7.2.4.2.4. Kız Meslek Lisesi, Ankara, 1930-31

Yay formunda olan yapı Kız Enstitüsünün hemen üstüne inşa edilmiştir. Bodrum, zemin ve zemin üstü iki katlı olan yapının cepheleri sadedir. Köşeler öne taşırılarak yapının iki yanına konumlandırılmış merdivenlerle tanımlı hale getirilmiştir. Yatayda köşelerde dışarıya ve içeriye taşarak devam eden iki dürtgene birleştirilmiş orta kısımdaki ‘I’ formu yine sanki köşeleri sabitlenip gerilerek bir yay formu elde edilmiştir. Yay formunun zemin katta bir dolu, bir boş tarzında dört kütle öne taşırılarak kütle hareketi sağlanmıştır. Taşmayan yani geri çekilen kısımların önü teras olup taşan kütleyle bütünlük sağlamıştır. Söz konusu bu teraslar taşan kısımların hizasında iki adet kolon yerleştirilerek cephe bütünlüğü sağlanarak mimari bir cephe dili geliştirilmiştir. Üst katlar çok sade olup dikdörtgen pencereler ve yapının yay biçimli kavisini sayesinde yoğun cephe algısı kırılmıştır.

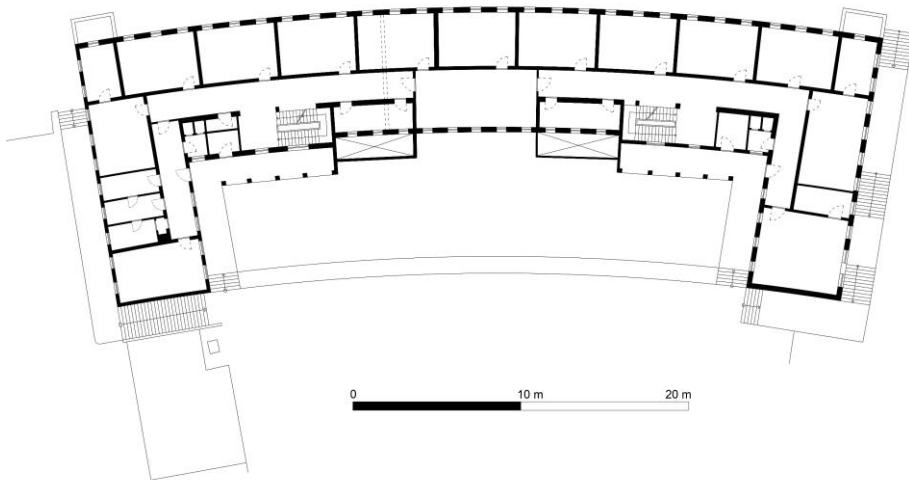
¹⁹⁶ A.g.e., s. 24

Şekil 7. 54: Kız Meslek Lisesi,1930, Zemin Kat Planı, Fotoğraf, Bernd Nicolai ¹⁹⁷

Şekil 7. 55: Kız Meslek Lisesi,1930, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 56: Kız Meslek Lisesi Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

¹⁹⁷ A.g.e., s. 24

Şekil 7. 57: Kız Meslek Lisesi, 1930 Ön Cephe, Fotoğraf, yaklaşık 1934, Bernd Nicolai¹⁹⁸

7.2.4.2.5. Ziraat Fakültesi, 1928-33

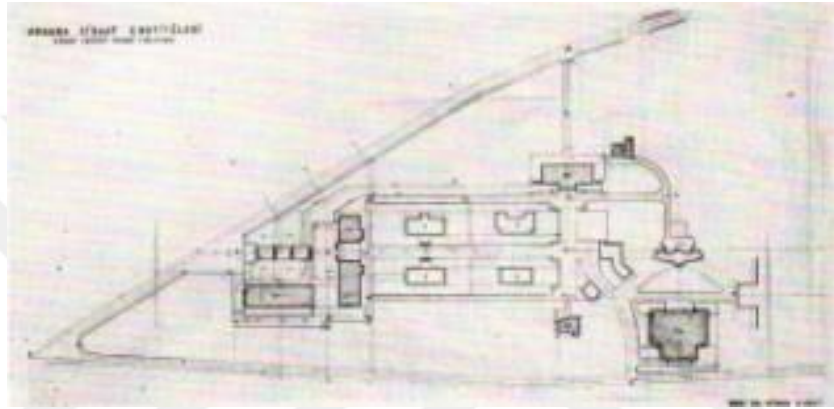
Egli'nin Türkiye'de tasarladığı ve uygulanan büyük bir alanı kapsayan ilk komplekstir. Diğeri de memleketimizden ayrılmadan evvel bizzat Atatürk tarafından istenilen yaptığı Atatürk Orman Çiftliğidir. Kampüse 'L' formundaki tasarlandığı dönem için Rektörlük Binasının (günümüzde Dekanlık) iki kütlenin kolonadlarla birleştiği köşesinden girilir. Rektörlük binasının arkasında orta aksla bölünen ve karşılıklı ikişer yapıda da enstitüler bulunmaktadır. Aksın bitim noktasında üç katlı saat kulesi ile kampüsün binaları nihayete erdirilir.

Türk modernleşmesinde saat kulelerinin önemli bir yeri vardır. Tıpkı II. Abulhamid döneminde saltanatının yirmi beşinci yılı olan 1901'de valilere saat kulesi yapılması ile ilgili olarak gönderdiği irade üzerine saat kuleleri tüm Osmanlı coğrafyasına yayılmıştır. Aynı şekilde Cumhuriyetin ilk yıllarında da saat kuleleri kullanılarak modernleşme sürecinin devam ettiği simgelenmiş ve saat kulesi modernleşmenin sembolü olmuştur. Bu sembolleri Avrupa'da da görmekteyiz, özellikle sanayileşmenin sembolü bacalardan esinlenerek yapılan saat kuleleri Bauhaus ekolünün önemli simgesel

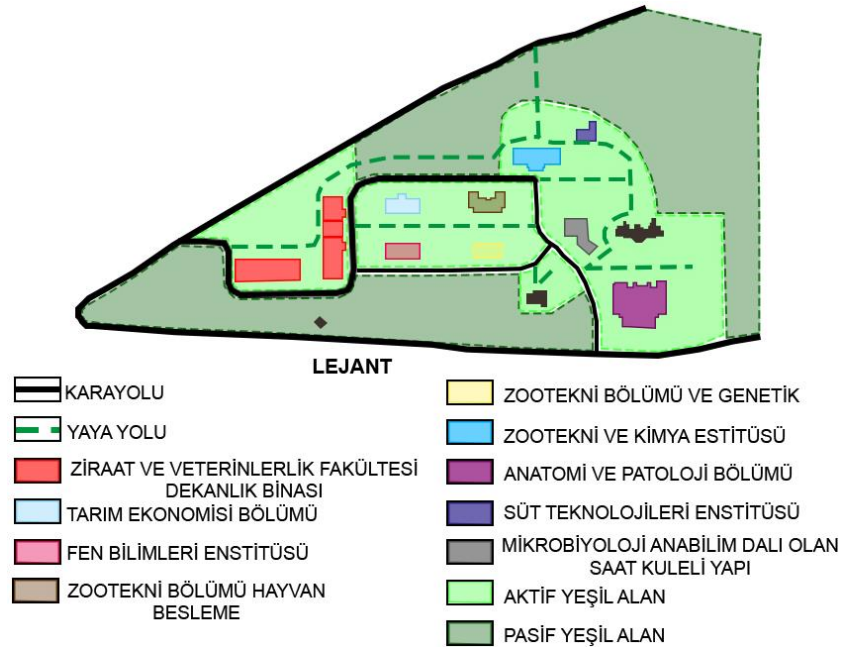
¹⁹⁸ A.g.e., s. 24

bir değeridir. Ankara Ziraat Fakültesi yerleşkesinde bulunan yapıların listesi aşağıdaki şekliyledir;

- Ziraat Fakültesi Rektörlük Binası,
- Ziraat Fakültesi, Yatakhane,
- Ziraat Fakültesi, Anatomi Enstitüsü Binası,
- Ziraat Fakültesi, Zooteknik Binası,
- Ziraat Fakültesi, Süt Enstitüsü Binası,
- Ziraat Fakültesi, Şarap Enstitüsü Binası,

Şekil 7. 58: Ziraat Fakültesi, Vaziyet Planı, 1930¹⁹⁹

Şekil 7. 59: Günümüzdeki işlevleriyle Ziraat Fakültesi Yerleşkesi, Haz. Murat Erdal DERE

¹⁹⁹ Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 158

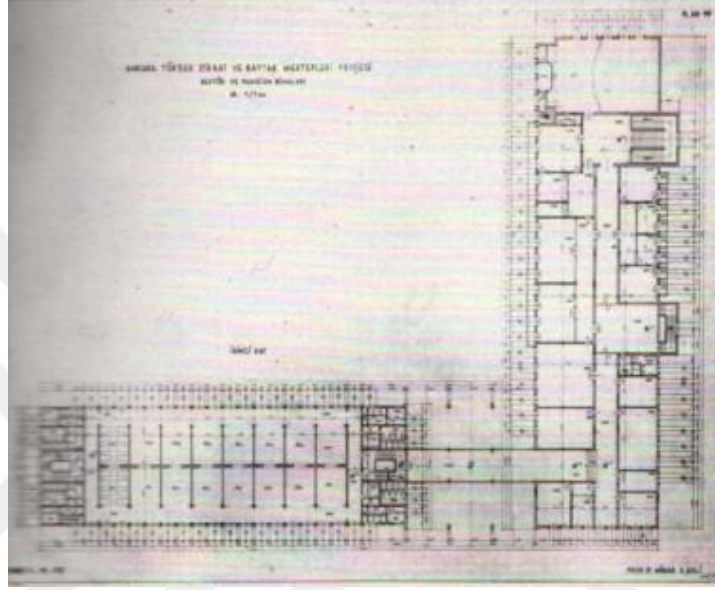
Şekil 7. 60: Ziraat Fakültesi, Uçaktan çekim, 1928²⁰⁰

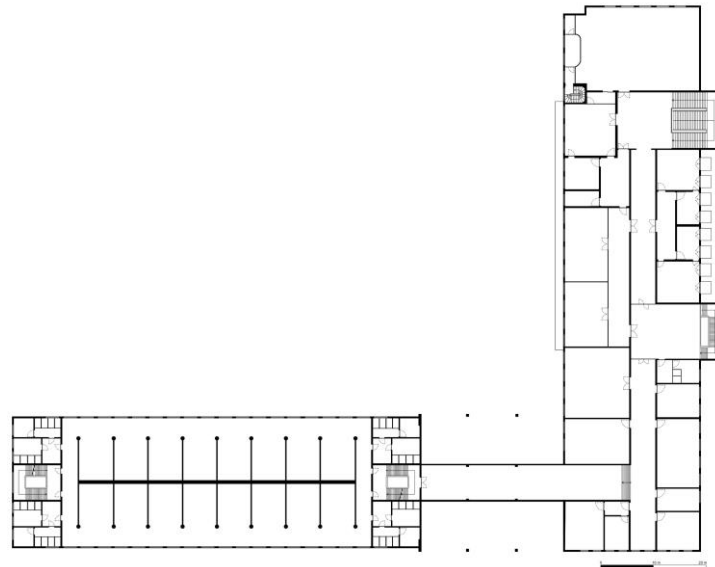
Şekil 7. 61: Ziraat Fakültesi, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

²⁰⁰ A.g.e., s. 162

Yatay ve dikey dikdörtgen formların arası zemin katta kolonadlarla giriş açıklığı sağlanmış ve kolonadların üstüne son katta daha ince dikdörtgenle birleştirilerek yapı L formuna büründürülmüştür. Yapı, zemin üstü iki katlıdır. Kolonadların bol kullanıldığı yapının cephelerini hareketlendirmek için dikdörtgen formunda pencerelerle doluluk-boşluk cephe oyunları ile cephe hafifletilerek sade ve tanımla hale getirildiği gözlemlenmiştir.

Şekil 7. 62: Ziraat Fakültesi, 2. Kat Planı, 1928²⁰¹

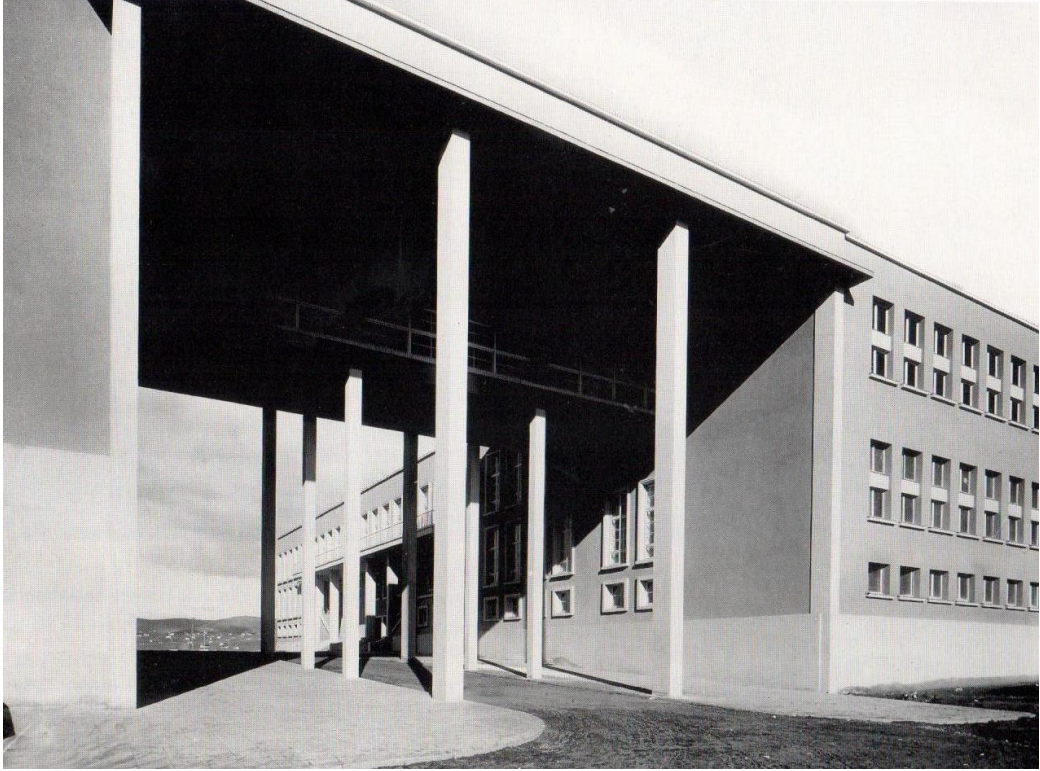

Şekil 7. 63: Ziraat Fakültesi, 2. Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

²⁰¹ A.g.e., s. 159

Şekil 7. 64. Ziraat Fakültesi Ön Cephe; Fotoğraf, Otto Kerngross Arşivi²⁰²

Şekil 7. 65: Ziraat Fakültesi; Fotoğraf, Otto Kerngross Arşivi²⁰³

²⁰² Faruk Şen, Dirk Halm, Exil unter Halbmond und Sterne, Klartext Verlag, Essen, 2007, s. 94

²⁰³ A.g.e., s. 96

Şekil 7. 66: Ziraat Fakültesi Ön Cepheden arkadaki Bölümlere bakış; Fotoğraf, Otto Kerngross Arşivi²⁰⁴

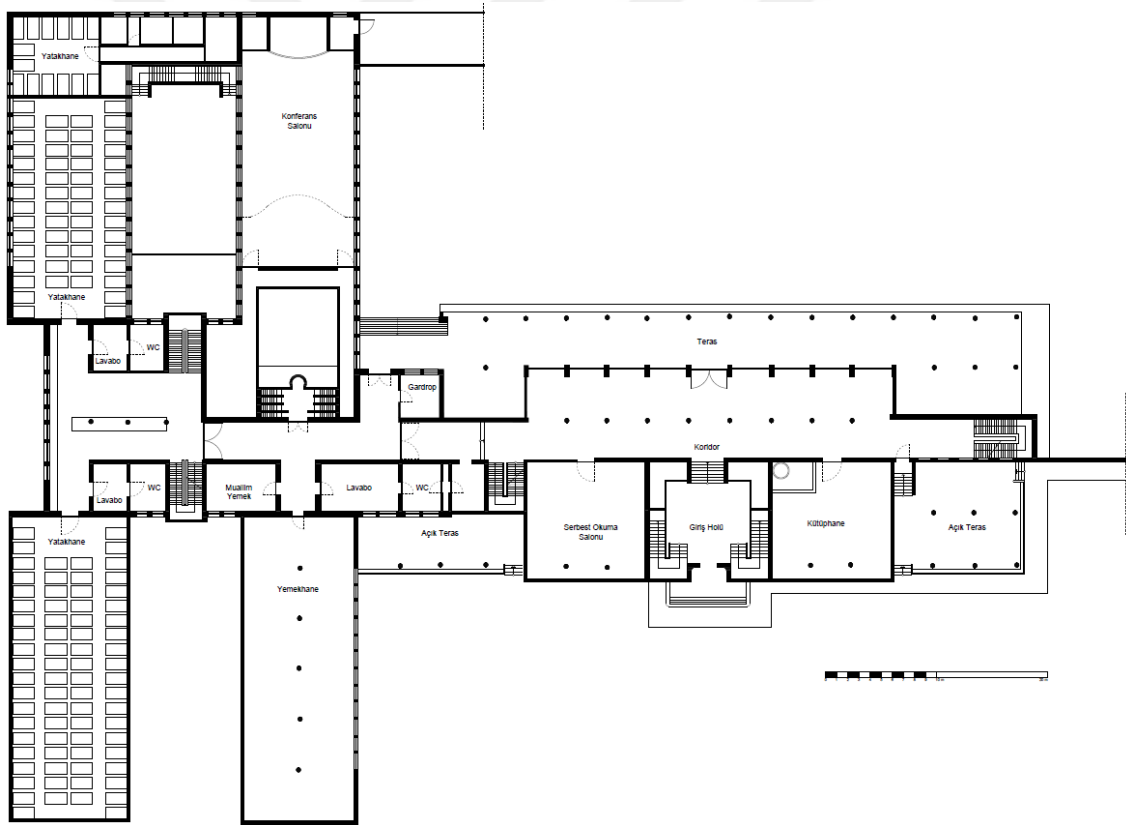
Şekil 7. 67: Ziraat Fakültesi Arkadan Ön Cephenin arka cephesine ve Bölümlere bakış; Fotoğraf, Otto Kerngross Arşivi²⁰⁵

²⁰⁴ A.g.e., s. 94

²⁰⁵ A.g.e., s. 97

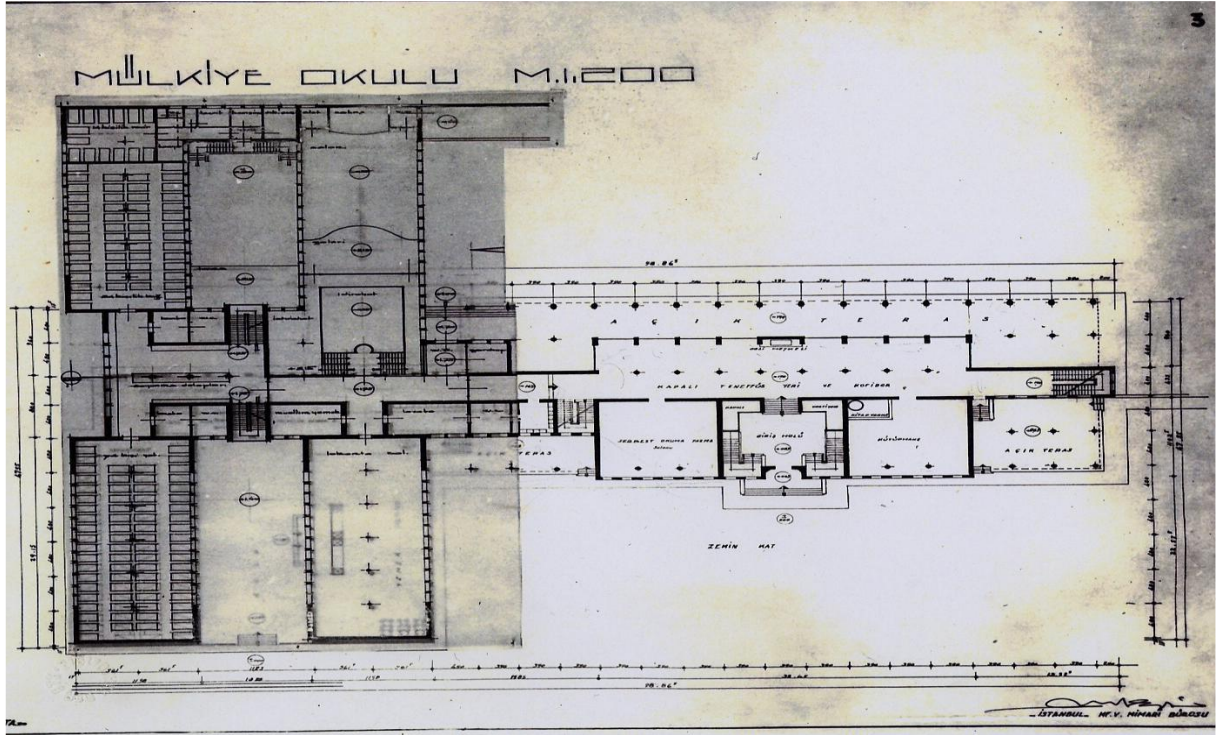
7.2.4.2.6. Mülkiye Mektebi-Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cebeci- Ankara, 1935-36

“Jansen’in belirttiği alanda konumlanan okullardan birisi de Cumhuriyet’in çağdaş siyaset adamlarını yetiştiren, bu dönemdeki adı ile “Siyasal Bilgiler Okulu” binasıdır.”²⁰⁶ Yana yatmış ‘T’ formundaki yapı, zemin üstü iki katlıdır. Kolonadların bol kullanıldığı yapının cephelerini hareketlendirmek için dikdörtgen formunda pencere ve pencere çerçevesi olan söveler dışa doğru taşırılarak cephe yoğunluğu hafifletilmiştir. Yapıya giriş, yatay dörtgen kütlelerin ortasından sağlanmış olup, kütleleri dikine kesen T formun uçlarına amfi, yatakhane ve yemekhane yerleştirilmiştir. Her iki tarafta T’nin kollarında bulunan dikdörtgen formundaki büyük mekânların ışık alması için araları açılarak, dikey kütlelerden de ayrıştırılmış ve yoğunluğu azaltılarak cephede ayrıca bir derinlik ve hareketlilik sağlanmıştır.

Şekil 7. 68: Zemin Kat planı, Haz. Murat Erdal DERE

²⁰⁶ Leyla Alpagut, Modernleşme Projesinin Temsilinde Önemli Bir Yapı: İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu, Alternatif Politika, Cilt 2, Sayı 2, 126-150, 2010, s. 136

Şekil 7. 69: Mülkiye Mektebi, 1935, Zemin Kat Planı, Fotoğraf, Bernd Nicolai²⁰⁷

Şekil 7. 70: Mülkiye Binası, 1936 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai²⁰⁸

²⁰⁷ A.g.e., s. 30

²⁰⁸ A.g.e., s. 30

7.2.4.2.7. Planına Ulaşlamayan Eğitim Yapıları

Egli'nin tasarladığı ve değerlendirmemizde önceki örneklerle benzerlik teşkil eden ayrıca katkı sağlamayacağını düşündüğümüz yapılarla birlikte bazı planlarına ulaşlamayan eğitim yapıların listesi aşağıda verilmiştir;

- Erkek Lisesi, Ankara, 1929
- Jimnastik Okulu, Ankara, 1930
- Yapı Usta Okulu, Ankara, 1930
- Etimesgut Yatılı Okul, Ankara, 1930
- Eğitim Enstitüsü; Erzurum, 1930-33
- Necatibey Muallim Mektebi (Eğitim Enstitüsü), Balıkesir, 1931
- İstanbul Üniversitesi Anatomi ve Patoloji, İstanbul, 1933
- Onuncu Yıl İlkokulu, Atatürk Orman Çiftliği, Ankara, 1933
- Cerrahpaşa Klinik; İstanbul, 1933
- İstanbul Üniversitesi Biyoloji Enstitüsü; İstanbul, 1935
- Gazi Lisesi, Altındağ-Ankara, 1936
- İstanbul Üniversitesi Botanik Enstitüsü; İstanbul, 1936, (Süleymaniye külliyesinin silüetini gölgelediği için 1955 yılında son katı yıktırılmıştır.)

7.2.4.3. Farklı İşlevleri Olan Kamu Binaları

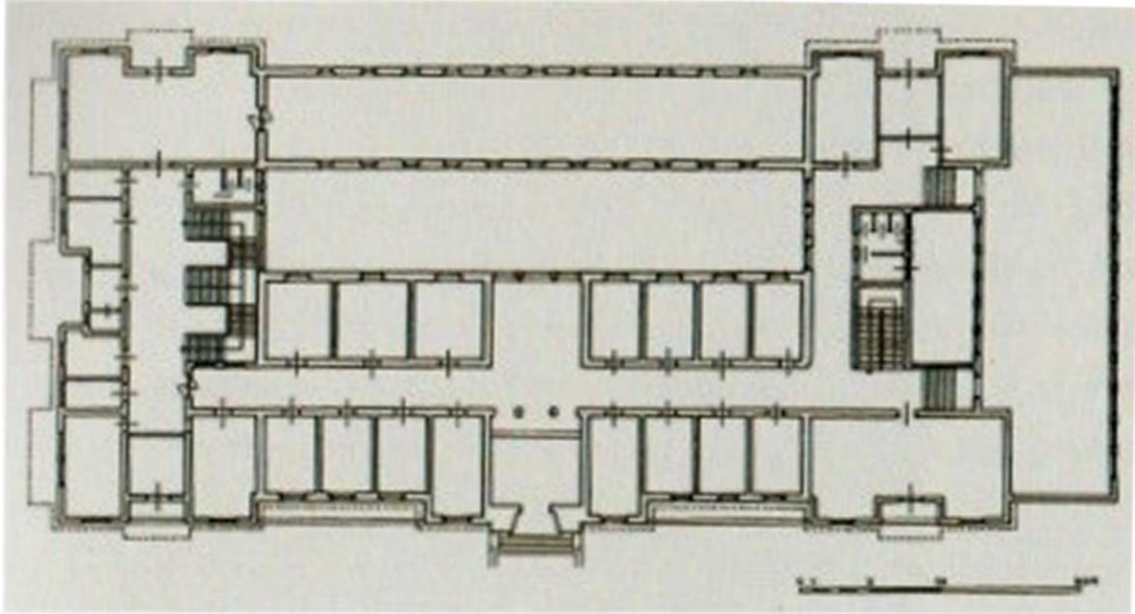
7.2.4.3.1. Divan-ı Muhasebat (Sayıştay), Ankara, 1928-30

Egli'nin Viyana Okulu etkisini sürdürdüğü kübik mimarinin özgün bir eser olup üst kısmında bulunan Meclis Binası dikkate alınarak onunla uyumlu bir cephe bütünlüğü sağlanmış olmasına karşın o derece de farklı iki mimari üslubun yan yana gelerek ilginç bir manzara oluşturmaktadırlar. Cumhuriyetin kuruluşunu simgeleyen I. Meclis Binası ve çaprazındaki Ankara Palas yapıları I. Milli Mimarinin özgün eserleriyken, Sayıştay binası modern Cumhuriyetin modern mimari dilini temsil etmektedir. Bu konuda Bozdoğan eserinde konuyu aşağıda özetlemektedir;

Ankara Palas'ın karşısında, İsviçreli: mimar Ernst Egli'nin yaptığı Divan-ı Muhasebat/Sayıştay binasının (1928-30) belirgin biçimde modern formları görülür. Egli'nin binasının inşaatına Ankara Palas'ın tamamlanmasından sadece bir sene sonra başlanmıştır. Bu iki üslubu eşzamanlılığı ve fiziksel yakınlığı,

cumhuriyetin ilk on yılı boyunca kültürel ve ideolojik sahnenin ne kadar karmaşık olduğunu gösterir. O dönemden bir kartpostal, Milli Mimari Rönesansı ile Yeni Mimari arasındaki polemiksel hesaplaşmanın yoğunlaşmasına kadar, cumhuriyet Ankarası'nın Osmanlı canlandırmacı ve Avrupa modernist binalarından eşit ölçüde gurur duyduğuna tanıklık eder.²⁰⁹

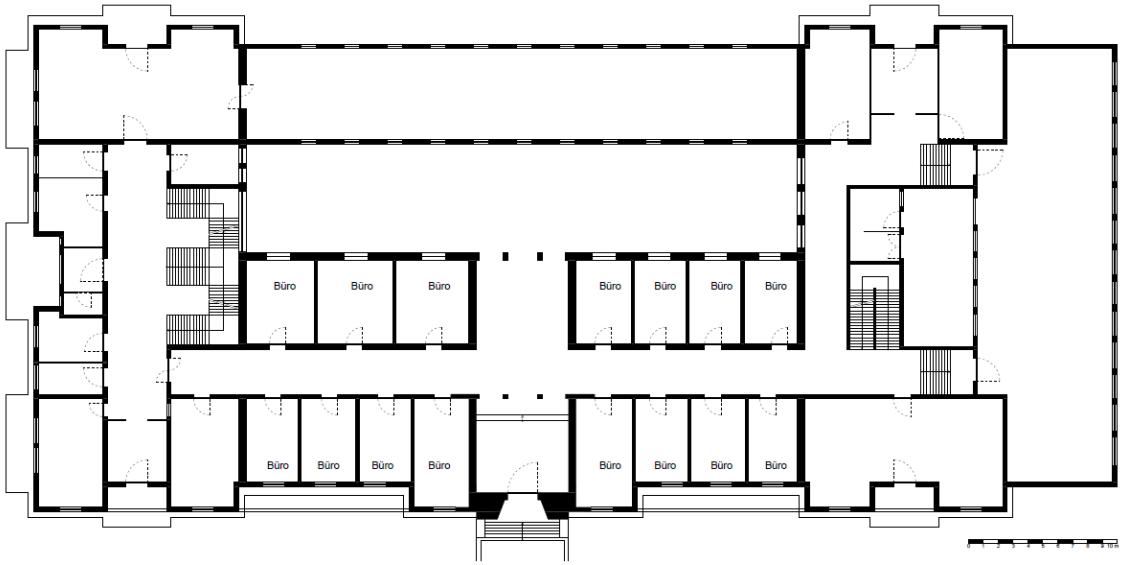
Yapı, bodrum, zemin ve birinci kattan müteşekkildir. Dışa ve içe doğru yapılan açık ve kapalı çıkmalarla, ışık-gölge oyununun güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Işık-gölge oyununu sağlayan içeriye girme ve kapalı çıkmayı tarihimizde de var olan cumbaya bir atıf olarak da değerlendirebiliriz. Buda Egli'nin bahsettiğimiz modern mimariyle yerel mimarlık öğelerinin buluştuğu başka bir örneği temsil etmektedir. Yapı bütününe baktığımızda yatay satıhta yine bir dörtgen formu görmekteyiz. Yapıyı ayırttığımızda köşelerde dikine iki dörtgen ve sokağa bakıveren cephede bir dörtgen olmak üzere üç dörtgenin birleşimiyle bir bütünlük oluşturulmuştur. Yapı simetrik olup yapıya sokağabakıveren yatay konumdaki dörtgenin ortasından girilmektedir.

Şekil 7. 71: Sayıştay, Zemin Kat Planı, 1928²¹⁰

²⁰⁹ Sibel Bozdoğan, A.g.e., s.62

²¹⁰ Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 65

Şekil 7. 72: Sayıştay, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 73: Sayıştay Binası, Ön Cephe, 1928²¹¹

²¹¹ A.g.e., s. 35

Şekil 7. 74: Sayıştay Binası, Arka Cephe, 1928²¹²

7.2.4.3.2. Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Yapılar, 1936

Atatürk Orman Çiftliği halka açık bir dinlenme, piknik ve eğlence yeri olarak düşünülmüştü. Yaban doğayı ehlileştirme, doğaya hükmetme ve son olarak toprağa milli mülk olarak sahip çıkma gibi idealize edilen edinimleri temsil ediyordu.²¹³ Atatürk Orman Çiftliği bozkır olan Ankara'ya yeşilin yeşermesiyle nefes olmuş ve hala daha Ankaralıların nefes almaya yöneldikleri cazibe merkezi olma özelliğini kaybetmemiştir.

Atatürk Orman Çiftliği fabrikadan amele evlerine, Atatürk'ün Marmara Köşkü adlı özel villasıyla birlikte modern tarımın ve hayvancılığın üretiminden ürün haline getirilmesine dek tüm Türkiye'ye örnek teşkil edecek bir tesis olmuştur.

7.2.4.3.2.1. Marmara Köşkü, Atatürk Orman Çiftliği, Ankara, 1936-38

Atatürk evlat edindiği beş çocuktan en küçüğü olan Ülkü için çiftlikte bir ev tasarlaması için Egli'yi görevlendirmiştir. Evin tasarım hikâyesi ise yine Egli'nin anılarında geçmektedir. Atatürk, manevi kızı Ülkü için inşa edilecek yapı için Egli'yle

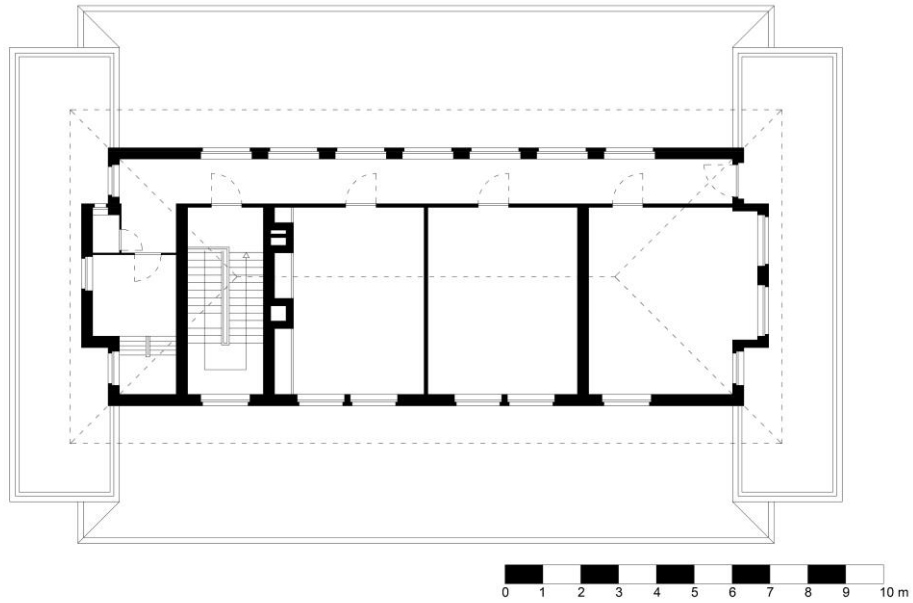
²¹² A.g.e., s. 64

²¹³ Sibel Bozdoğan, A.g.e., s. 93

Çiftlikte buluşur ve arazi üzerinde gözlerini kapatarak elini de Egli’ye vererek “beni evin içinde gezdiriniz” der. Egli de tecrübesi ve zihninde o an hayal ettikleriyle Atatürk’e evi gezdirir. O gün gezdirdiğı ev Egli’nin kübik mimari ile Alp Dağı eteklerindeki bölgelerde inşa edilen çiftlik evlerinin modern dile yansıması olarak değerdendirebiliriz.

Şekil 7. 75: Atatürk Orman Çiftliği Marmara Köşkü,1930 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1934: Bernd Nicolai²¹⁴

Şekil 7. 76: Atatürk Orman Çiftliği Marmara Köşkü, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

²¹⁴ Bernd Nicolai, A.g.e., s. 40

7.2.4.3.2.2. Bira Fabrikası, Atatürk Orman Çiftliği, Ankara, 1936

Egli Bira Fabrikasını tasarlamadan önce fabrikanın fonksiyonları için Viyana Yüksekokulu Fermantasyon bölümünden Dr. Kluger ve Bira fabrikalarında uzman Münihli bir yapı ustasıyla mahal listesi oluşturulur ve fabrika içinde kullanılacak malzemelerin büyüklükleri, hacimleriyle ilgili malumatları toplar. Daha sonra Çekoslovakya Skoda firmasından fabrika için makine ebatlarıyla ilgili belgeleri alarak yapıyı tasarlar. “İki katlı, daha küçük bir yapı olan varolan fabrikanın yine Egli tarafından tadilatının yapılarak kullanıldığı, sonradan yapılan Bira Fabrikası’na ait birbiri ile bağlantılı üç ayrı bloğun, mevcut yapı ile birlikte dikdörtgen orta avlunun etrafını kuşatmıştır.”²¹⁵ Modern mimarinin işlev biçimi belirler düsturunu Egli söz konusu fabrikada bilfiil uygulaması bağlamında önemli bir örneği teşkil etmektedir. Yapı betonarme olup müteahhitliğini Bedri Bey üstlenmiştir.

Şekil 7. 77: Atatürk Orman Çiftliği Bira Fabrikası, 1933 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1995: Bernd Nicolai²¹⁶

7.2.4.3.2.3. Lojmanlar, Atatürk Orman Çiftliği, Ankara, 1936-37

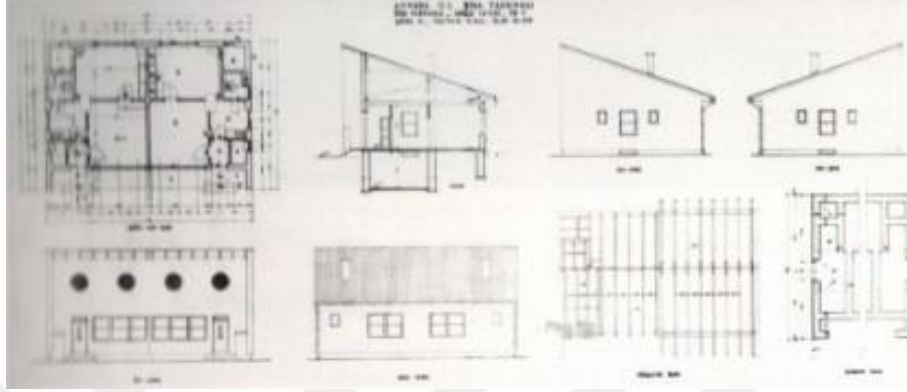
Çiftlikte çalışanlar için tasarlanan lojmanlar yolun iki yakasına yerleştirilmiş bahçesi olan simetrik bitişik ikiz villalardan oluşmaktadır. “Oldukça mütevazî tasarımı olan evlerin sundurma çatıları, Çiftliğe ayır edici bir kimlik kazandırmaktadır.”²¹⁷ Giriş tarafı yola bakarken, çatı tek eğimli olup yüksek tarafı yola bakıveren cephededir. Yola

²¹⁵ Leyla Alpagut, Atatürk Orman Çiftliği’nde Ernst Egli’nin İzleri, Ankara, METU JFA, Ankara, 2010, s.248

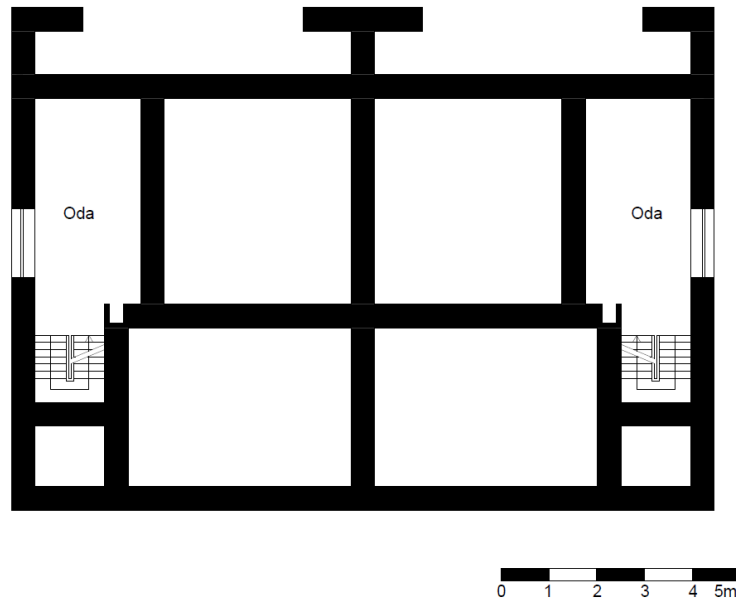
²¹⁶ Bernd Nicolai, A.g.e., s. 40

²¹⁷ Ayşe Duygu Kaçar, Kültür/Mekân: Gazi Orman Çiftliği Ankara, KOÇ Üniversitesi VEKAM, Ankara, 2015, s. 80

bakıveren cephenin zemin katında konutlara giriş kapısı yanlarda olup orta kısım bant pencere ile tanımlanmışken birinci katta konut başına iki toplamda dört yuvarlak pencere yerleştirilmiştir, ki bu pencereler gemi kamarasından öykülenen ve tekniğin ilerlemeci fikrinin yapıya yansımaları göstermesi bağlamında ilginç bir örnektir.

Şekil 7. 78: Atatürk Orman Çiftliği Lojman Planları, 1937 Ön Cephe; Foto, yaklaşık 1937: Bernd Nicolai²¹⁸

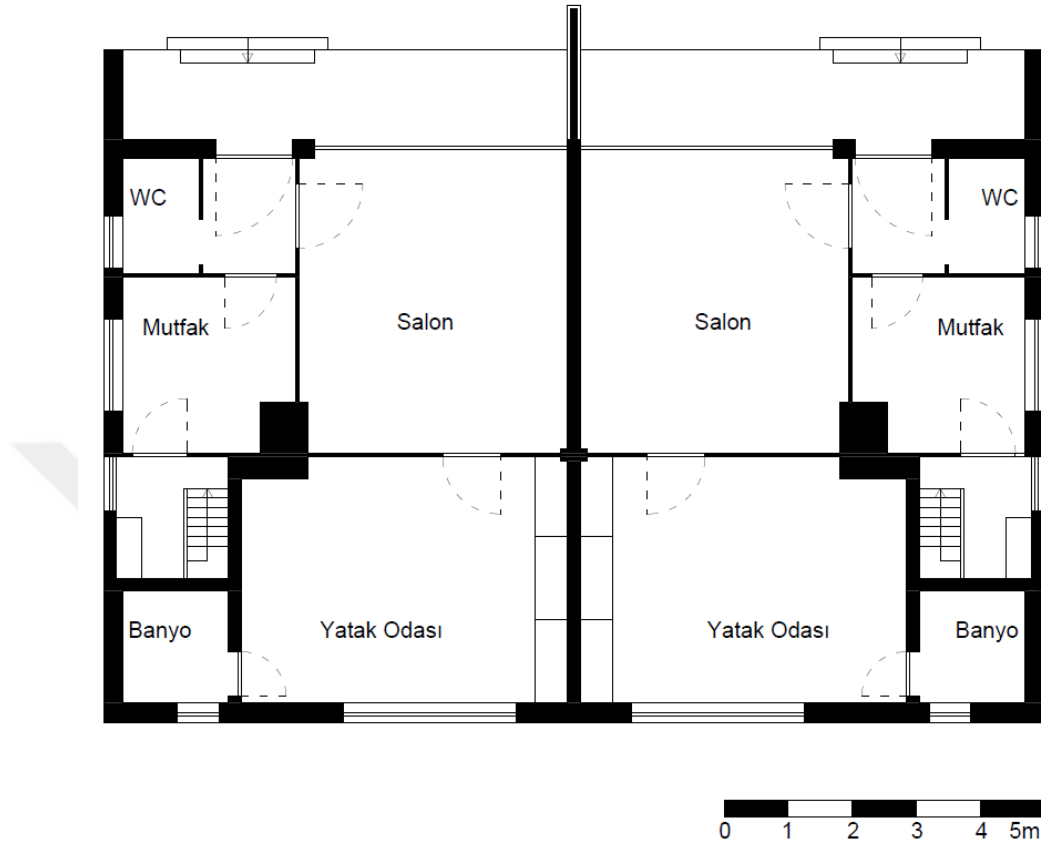

Şekil 7. 79: Atatürk Orman Çiftliği Lojman Bodrum Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

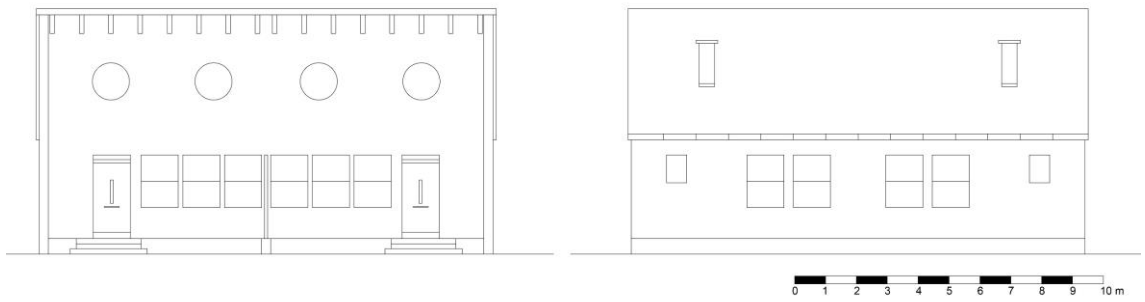
Üst katın aydınlatılmasından ziyade, zeminde dörtgen formlar üstte yuvarlak pencereler konumlanması zeminin giriş kapısının dörtgen olmasından kaynaklı, kapı yüksekliğine nispetle yine dörtgen pencere formu kullanılmıştır. Üst katta kısıtlama olmamasından dolayı modern mimarinin minimalist sembolü olan gemi kameralarından

²¹⁸ Bernd Nicolai, A.g.e., s. 41

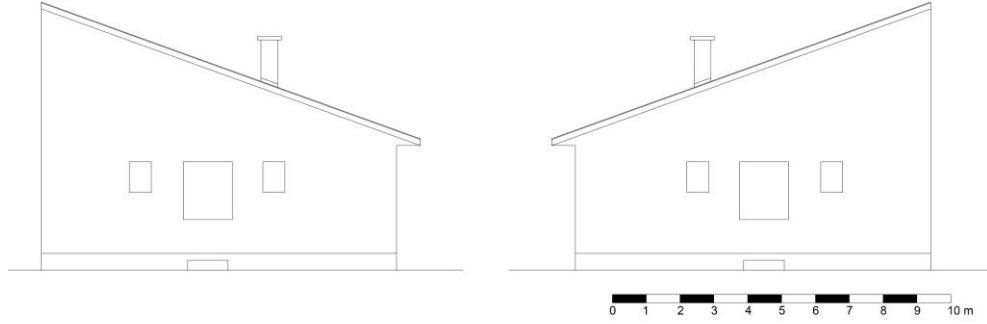
esinlenen dairesel pencereler kullanılması modern, minimalist ve fonksiyonel paradigmalara gönderme yapmaktadır.

Şekil 7. 80: Atatürk Orman Çiftliği Lojman Zemin Kat Planları, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 81: Atatürk Orman Çiftliği Lojmanı Ön cephe (sol) Arka Cephe (sağ), Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 82: Atatürk Orman Çiftliği Lojmanı Yan Cepheler, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 83: Atatürk Orman Çiftliği Lojmanları, 1936; Fotoğraf, yaklaşık 1938: Bernd Nicolai²¹⁹

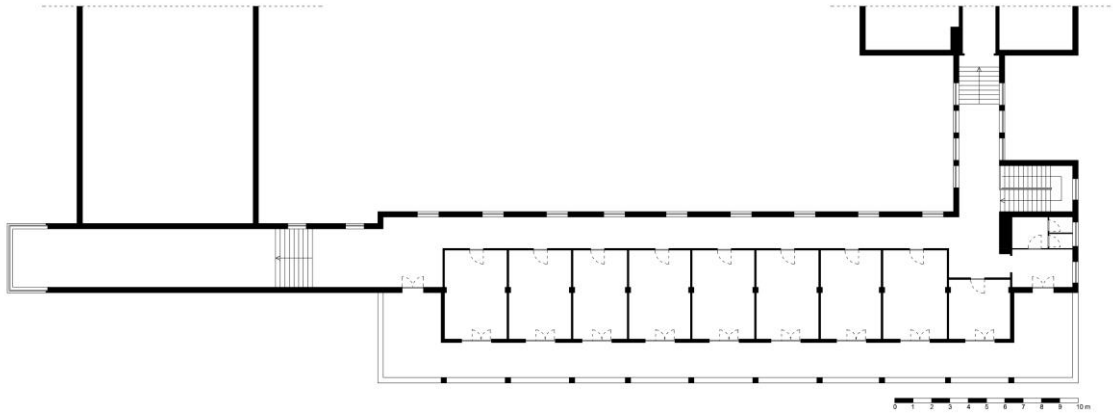
7.2.4.3.3. Türk Hava Kurumu

7.2.4.3.3.1. Türk Hava Kurumu Binası, Ankara, 1933-34

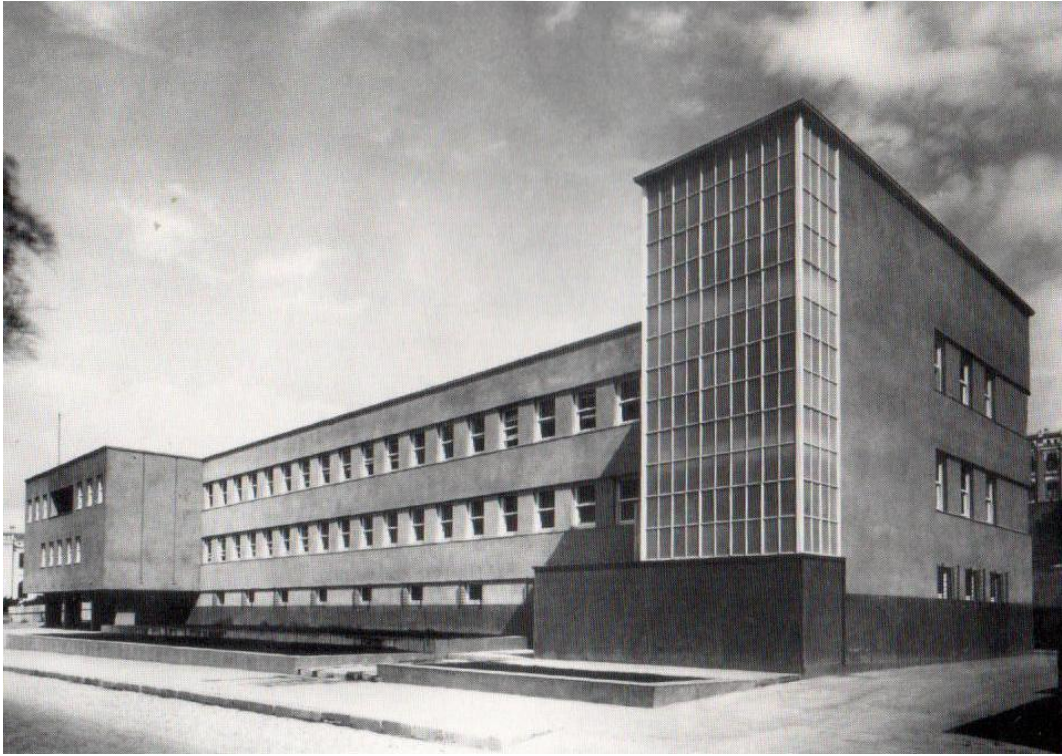
Türk Hava Kurumu idare binası ve uçuş okulu birlikte tasarlanmış, bulundukları araziye ‘U’ formunda konumlandırılmışlardır. İdari bina üç katlı olup yine yapı kendi içinde ‘U’ formunu almıştır. İdari Bina Egli’nin birçok projesinde gördüğümüz gibi köşelerinden geriye çekilen bir dörtgenle tamamlanmıştır. Öne taşan iki köşe dörtgen formlarına haiz olmasına karşın kalınlıkları nedeniyle asimetrik bir halde getirilerek simetrik formdan çıkarılmıştır. Köşedeki dörtgen uçlarından kalın olan tarafı dörtgen formlu olup, girişin sağlandığı mahaldir. Daha kalın dörtgen olması girişin tanımlı ve

²¹⁹ A.g.e., s. 41

anıtsallığına bir gönderme olduğunu bize hissettirmektedir. Giriş kütlesi boşaltılmış olup zeminde dörtgen formlu dört sütunludur ve üzerine üst katlar oturtulmuştur. Bu kalın dörtgen formun son katının orta aksında girişe nispetle doluluk-boşluk oranlarıyla tanımlanan alanın balkon haline dönüştürülmesi yoğun cephede bir hafifletme öğesi olarak kullanılmıştır. Asimetrik formun ince tarafı daha şeffaf cam giydirme bir cepheye sahiptir. Böylelikle ağır anıtsal form uca doğru camla hafifletilmesi sağlanmıştır.

Şekil 7. 84: Türk Hava Kurumu İdari Binası, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 85: Türk Hava Kurumu İdari Binası, 1934 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai²²⁰

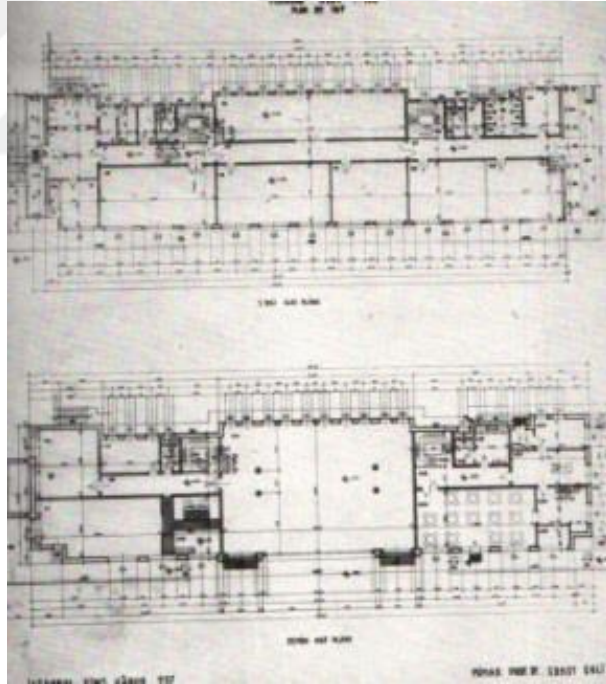
²²⁰ A.g.e., s. 32

7.2.4.3.3.2. Türk Hava Kurumu Hava Okulu-Yatakhane, Ankara, 1936-38

Yapı dörtgen formda olup zemin üstü iki katlıdır. Zemin ve birinci kat simetrik pencerelerden müteşekkil iken son kat geriye çekilerek balkonlar elde edilmiş ve alt katlarla pencere boşluğuna uyumlu hale getirilen kolonlarla tamamlanmıştır. Yine bu katta alt katlardan gelen pencere kenarlarının doluluğu son katta kolonlarla devam ettirilerek cephesel bağlamda dil birliği sağlanmıştır.

“Düz bir çatısı ve ön cephede yarım daire şeklinde çıkma yapan bir çatı terası ile çatı düzeyinde dairesel pencereleri olan betonarme bina, havacılık temasını modernist bir estetikle etkili bir biçimde birleştiriyor, her ikisinin de ilerlemeci iddiasını yansıtıyordu”.²²¹

Yapıya giriş ‘I’ formun simetrik olan iki dar yan cephelerinden merdivenlerle sağlanmaktadır. Merdiven sonrası giriş sahanlığında mevcut dört adet yuvarlak kolon üzerine teras katından uzatılarak giriş saçağı yapılmıştır.

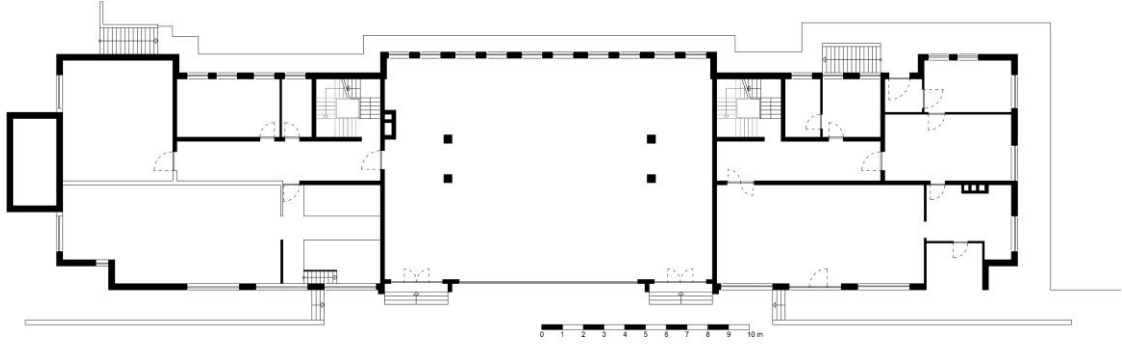
Şekil 7. 86: Türk Hava Kurumu Okulu, Zemin ve 1. Kat Planı, 1936²²²

Yapının orta kısmında ikinci kattan itibaren öne çıkarılarak taşırılan dairesel form, ikinci katta altı açılarak merkez balkon halini almakla birlikte sanki bir uçağı temsil

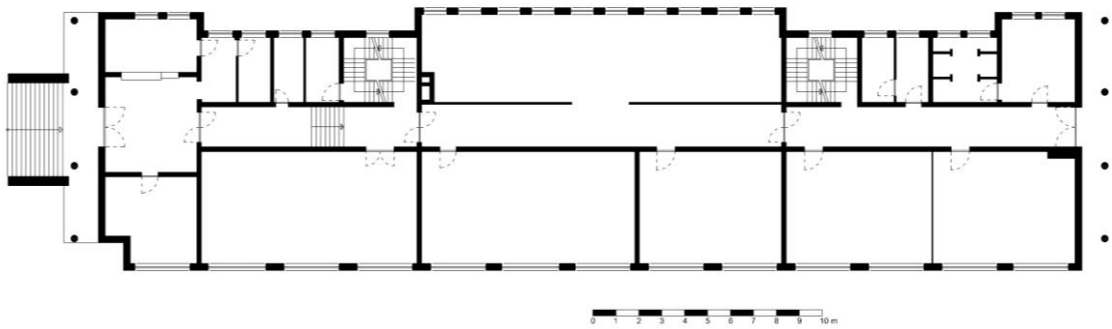
²²¹ Sibel Bozdoğan, A.g.e., s. 143

²²² Oya Atalay Franck, A.g.e.e, s. 123

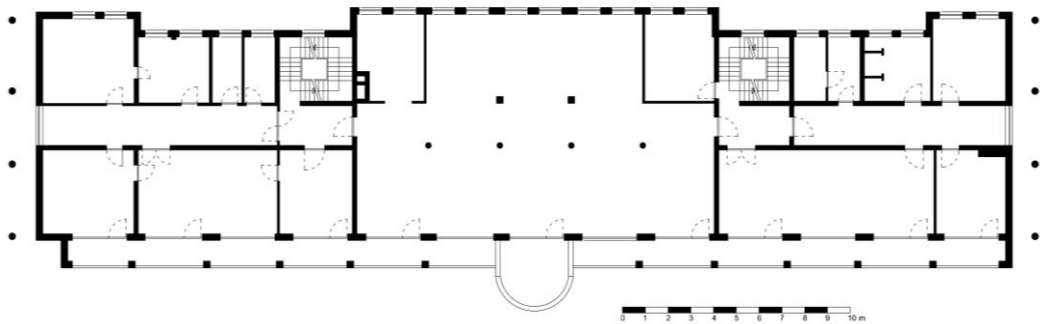
etmekteyken bu formun her iki yanında düz ama bitim yerleri yuvarlatılmış çatı tavanı da uçağın kanatlarına benzetilmiştir. Bu betimlemeler Türk Hava Kurumuna ait yapı olması bağlamında havacı olacak genç nesillere de esin kaynağı olması bağlamında hem devrin ruhunu okulda eğitimi ile hem de yapının formu ile aktarılması düşünüldüğü kanaati oluşmaktadır.

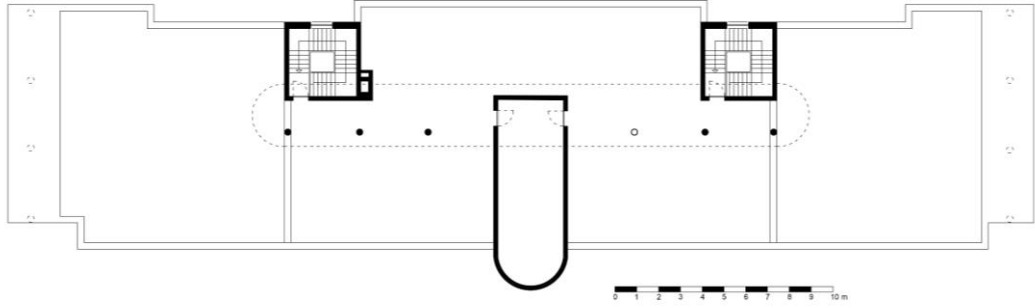
Şekil 7. 87: Türk Hava Kurumu Okulu, Zemin Planı, Haz. Murat Erdal DERE

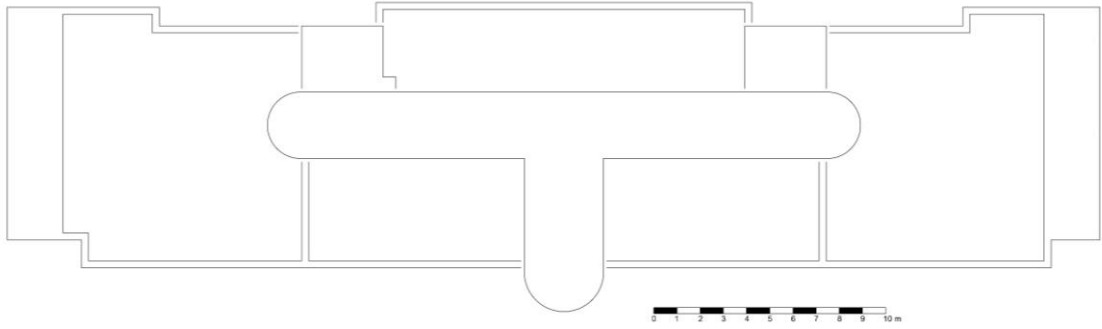
Şekil 7. 88: Türk Hava Kurumu Okulu, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 89: Türk Hava Kurumu Okulu, İkinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 90: Türk Hava Kurumu Okulu, Teras Katı Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 91: Türk Hava Kurumu Okulu, Çatı Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 92: Türk Hava Kurumu Yatakhane, 1936 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai²²³

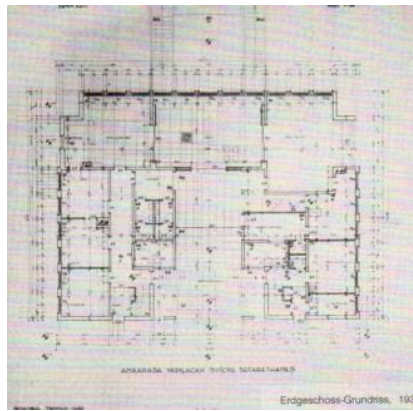
²²³ Bernd Nicolai, A.g.e., s. 42

7.2.4.4. Büyükelçilik Binaları

Başkentlerde inşa edilen büyükelçilik binaları sadece diplomatik ilişkileri bu binanın içerisinde yürütmekle kalmaz bunun yanında kendi ülkelerinin kültürünü yapıya simgesel olarak yansıtmaya arzusu da bulunmaktadır. Ankara'nın Başkent olmasıyla dış misyon temsilcilikleri Ankara'ya taşınmışlardır. Egli Başkent Ankara'da iki Büyükelçilik binası tasarlayarak uygulamıştır. İki Büyükelçilik tasarımı temel fark İsviçre Büyükelçilik Binası daha açık ve davetkâr iken Irak Büyükelçilik Binası daha kapalıdır. Esasta temel tasarım ve plan düzleminde bir fark olmayıp, Irak Büyükelçilik Binasının çatısı bütün ve yapıya kolonaltlardan girilirken İsviçre Büyükelçilik Binasının çatısı yekpare olmayıp yan kanatlardan devam ederek davetkâr tavrı sergilenmesine sebebiyet vermektedir.

7.2.4.4.1. İsviçre Büyükelçiliği Binası, Ankara, 1936-38

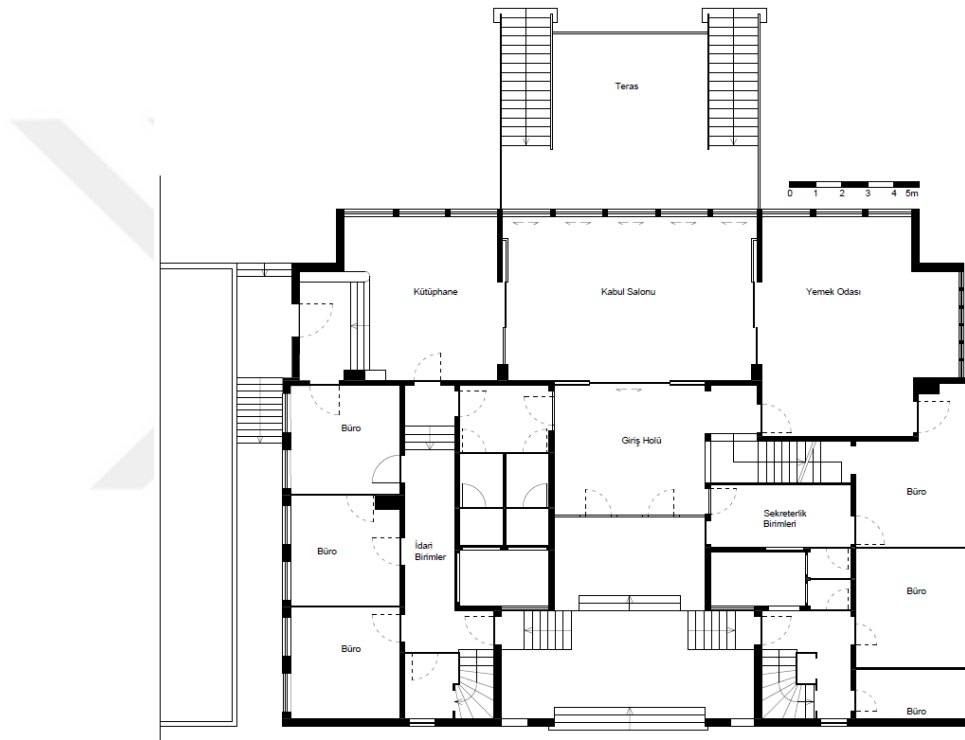
Elçilik yapısında topoğrafya iyi kullanılmış, ön cepheden bakıldığında iki, arka cephe olan bahçe cephesinden bakıldığında ise üç katlıdır. Bodrum, zemin ve birinci kattan müteşekkil olan İsviçre Elçilik binası üç adet dörtgen kütlelerin bir bütünü teşkil etmesiyle 'U' formuna dönüşmüş halde tasarlanmıştır. Arka cephede bodrum kattan zemin kat seviyesine kadar kolonadlar yerleştirilerek arka cephede bir bütünlük sağlanırken birinci katta kütlelerin orta kısmı geriye çekilerek balkon oluşturulmuştur. Zemin katın kabul salonu önünde bahçeye bakan geniş dörtgen formda bir teras ve bu terasın iki yanına yerleştirilmiş merdivenlerle bahçe (bodrum) katına iniş sağlanmıştır.

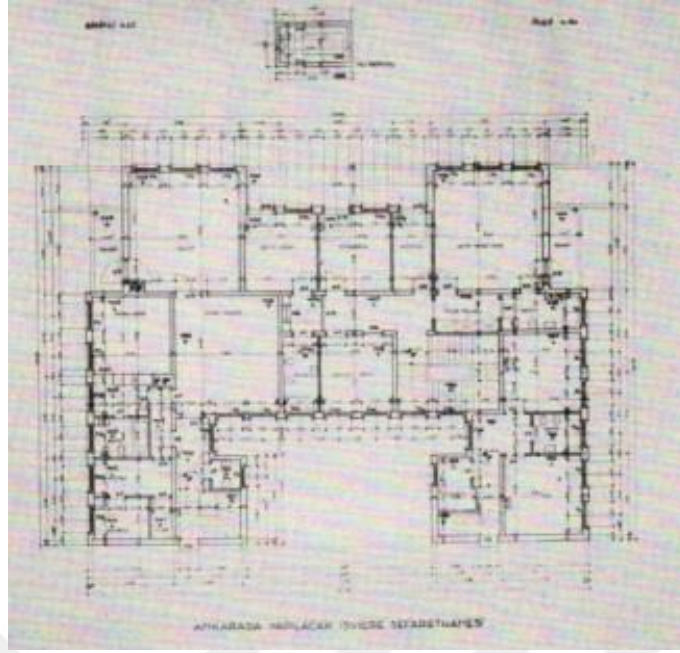
Şekil 7. 93: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Zemin Kat Planı, 1936²²⁴

²²⁴ Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 208

Musiki Muallim Mektebine benzer formda ana giriş kısmına avlu yerleştirilerek davetkâr bir giriş sağlanmıştır. Bu, İsviçre halkının her şeye açık olması ve hoşgörüsüyle benzerlik teşkil etmesinin simgesi olarak kabul edilebilir. İki yana yerleştirilmiş sütunçe üzeri giriş saçağı ile karşılanılan yapıya dört basamaklı merdivenle çıkılarak ana giriş önündeki avluya ulaşılır. Bu davetkar dil çatıda da devam ettirilmiş ve çatının bütüncül olmayıp kütlenin formunu taşıyan çatı saçaklarıyla takip etmiştir. Bu tavır sanki kolları iki yana açılarak kucaklama edası hissi uyandırması davetkar ve şeffaflık hissini başka bir manada betimlenmesidir.

Şekil 7. 94: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

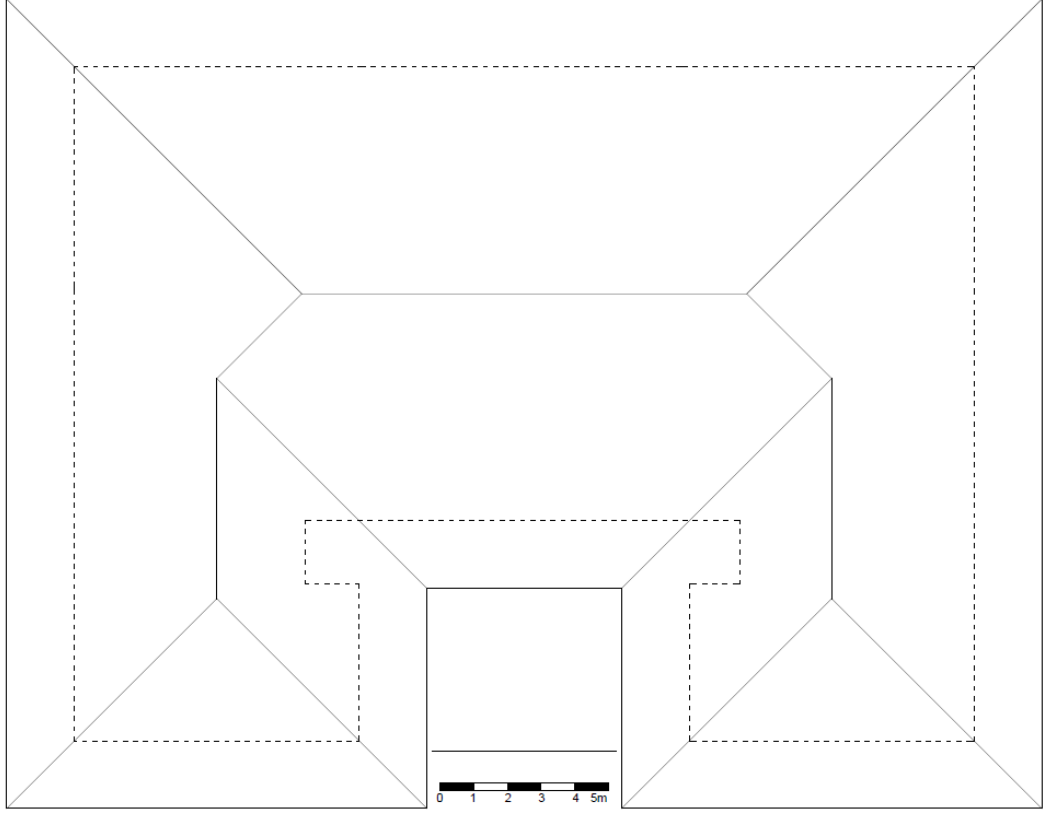

Şekil 7. 95: İsviçre Büyükelçiliği Binası, 1. Kat Planı, 1936²²⁵

Şekil 7. 96: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Birinci Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

²²⁵ A.g.e., s. 208

Şekil 7. 97: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Çatı Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Şekil 7. 98: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Ön Cephe, 1936-38²²⁶

²²⁶ A.g.e., s. 207

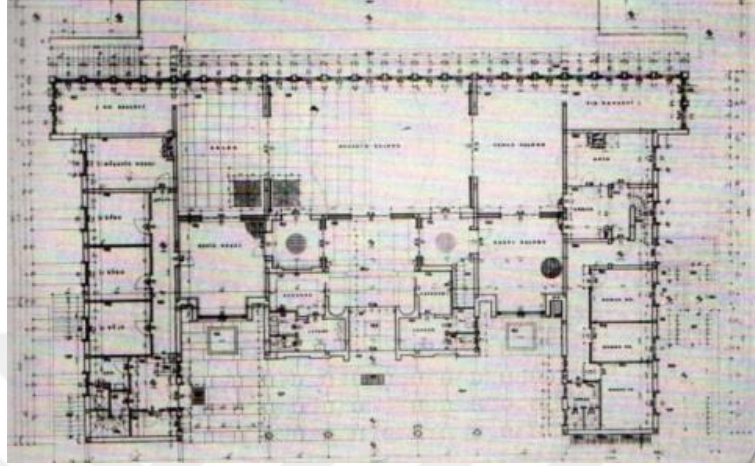
Şekil 7. 99: İsviçre Büyükelçiliği Binası, Bahçeden bakış 1936; Fotoğraf, yaklaşık 1938, Bernd Nicolai²²⁷

7.2.4.4.2. Irak Büyükelçiliği, Ankara, 1936-38

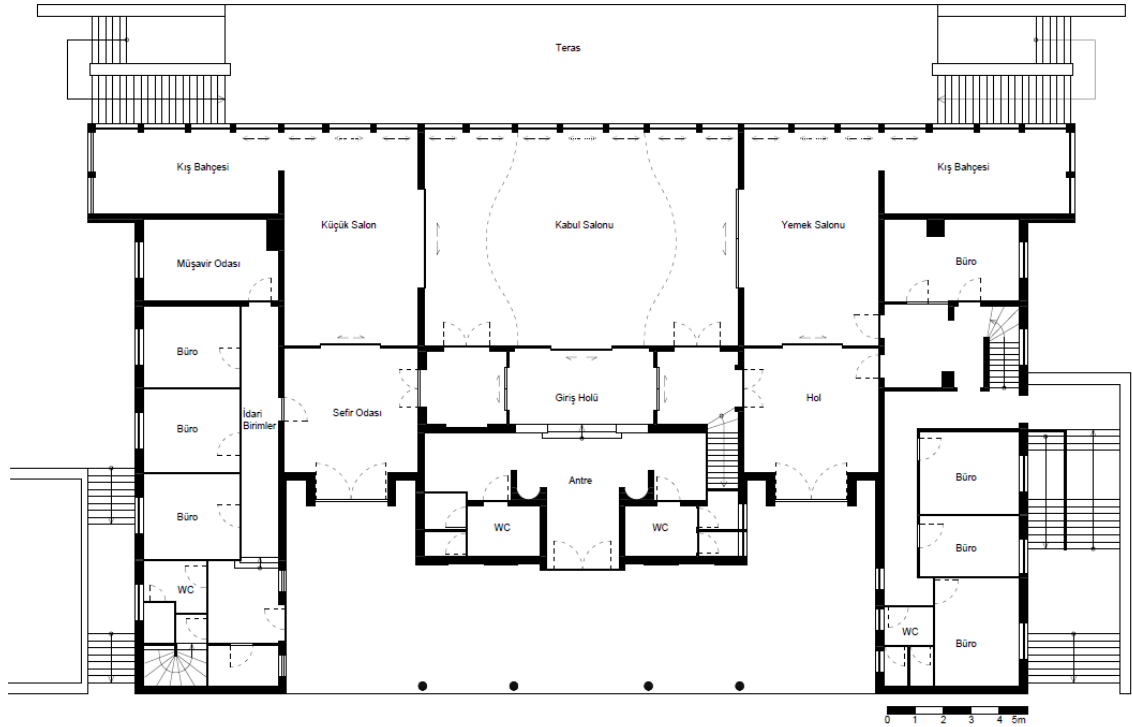
Bodrum zemin ve birinci kattan müteşekkil olan Irak Elçilik binası, İsviçre Elçilik binası ile temel tasarımda benzerlikler taşımaktadır. Aradaki fark bu yapı cephelerinin daha yoğun olmasıyla anıtsal ve dışa kapalı olmasıdır. Yapı ‘U’ formunu teşkil eden dikine iki arkaya yaslanmış yatayında bir dörtgen kütlelerden oluşmaktadır. Giriş kısmına yerleştirilen dört adet kolonadlardan giriş sağlanmıştır. Böylece diğer elçilik binasına nispetle daha kompakt ve daha otoriter bir atmosfer sergilemektedir. Yapının arka cephe merkezinde kabul salonu ve bu salonun karnı yarılmışçasına orta kısmı birinci kat seviyesi yüksekliğinde olup yanlarında asma kat galerileriyle bütünleştirilerek iki kat yüksekliğinde havadar bir mekân elde edilmiştir. Kabul salonunun sağ cenahında yemek odası simetriğinde küçük salon ve bu iki mekânın bitiminde de birer kış bahçesi konumlandırılmıştır. Arka cephe boyunca bahçeye bakan bir teras ve bu teraslara köşelere yerleştirilmiş iki kol anıtsal merdivenlerle bahçe ile bütünlüğü sağlanmıştır. Köşelerdeki kış bahçeleri ana kütlede yanlara sadece birinci kat seviyesinde taşarak dikdörtgen prizma oluşturulmuş ve bu taşan arka cephedeki kapalı çıkma (cumba) ile birlikte yatayda cephe hareketliliği sağlanmıştır.

²²⁷ Bernd Nicolai, A.g.e., s. 39

İsviçre Büyükelçilik Binasının birinci katında kütle geri çekilerek merkezi bir balkon elde edilmişken, Irak Büyükelçiliğinde kütle iki yandan geri çekilerek tek balkon yerine iki balkon kazanılmış ve merkezi kütle devam ettirildiğinden cephe hareketi dolu-boş,-dolu-boş-dolu olarak da anıtsal bir dil geliştirilmiştir.

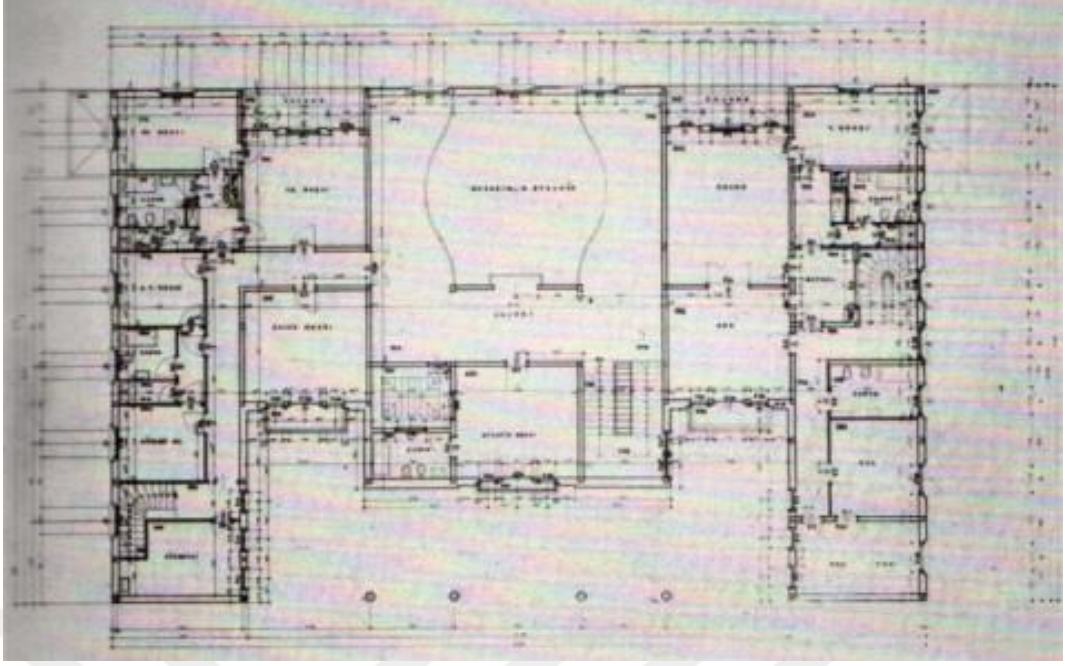

Şekil 7. 100 Irak Büyükelçiliği, Zemin Kat Planı, 1936²²⁸

Şekil 7. 101: Irak Büyükelçiliği, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

²²⁸ Oya Atalay Franck, A.g.e., s. 205

Şekil 7. 102: Irak Büyükelçiliği Binası, 1. Kat Planı, 1936²²⁹

Şekil 7. 103: Irak Büyükelçiliği Binası, 1. Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

²²⁹A.g.e., s. 205

Şekil 7. 104: Irak Büyükelçiliği Binası, Ön Cephe, 1936²³⁰

Şekil 7. 105: Irak Büyükelçiliği Binası, Arka Cephe, 1936²³¹

²³⁰ A.g.e., s. 204

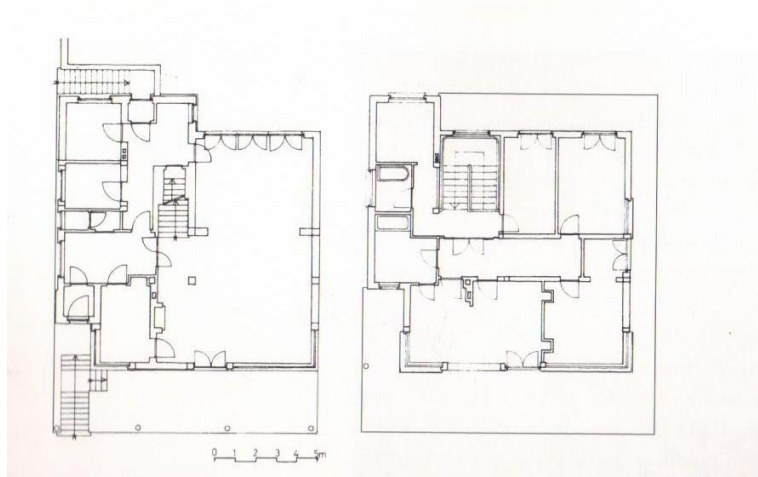
²³¹ A.g.e., s. 204

7.2.4.5. Sivil Mimari Örnekler

7.2.4.5.1. Ragıp Devres Villası, Bebek/İstanbul, 1932

Egli'nin Türkiye'de tasarladığı ve uyguladığı modern toplum yaşantısının yeni mekân tasarımının ve modern villa veya çağdaş villanın ilklerinden birisi Mühendis Ragıp Devres için tasarlayıp uyguladığı yapıdır. Bu modern konut mimarisinin ilk örneklerinden olan Bebek'teki villa zemin ve birinci kattan oluşmakta ve iki kat üzerine tasarlanmıştır.

Yapı bitişik iki dörtgen formun birbirinden ileriye ve geriye kaydırılarak plan düzleminde hareketlilik sağlanmıştır. Ön cephe teraslı olup yaşam odası ile bütünleşmiştir. Aynı şekilde arkada da teras mevcut olup bahçe ile birlikteliği sağlanmıştır. Arkaya kaydırılmış dörtgen form hizasından merdivenle girilen yapının bu dörtgen formunda binanın müştemilat için kullanılan mahalleri bulunmakta olup yine bu formun arka kısmında arka bahçeye ulaşım merdivenlerle sağlanmıştır. İki katlı yapının zemin katı yaşam alanı olarak işlevlendirilmişken, üst katı dinlenme, çalışma ve yatak odaları olarak tanzim edilmiştir. Birinci kat seviyesinde ön cephenin teras üstü balkon şeklinde düzenlenmiş ve aynı şekilde arka cephede arkaya yaslanmış üç mahalinde bahçeye bakan bir balkonu olmuştur. Bu iki balkon arası yana taşırılan döşemeyle açık çıkma elde edilmiş ve böylelikle hem ön balkon hem de arka balkon birleşik hale getirilmiştir.

Şekil 7. 106: Ragıp Devres Villası, 1930 Zemin (sol) ve 1. Kat (sağ) Planları, Bernd Nicolai²³²

²³² Bernd Nicolai, A.g.e., s. 35

Şekil 7. 107: Zemin Kat Planı (sol), Birinci Kat Planı (sağ), Haz. Murat Erdal DERE

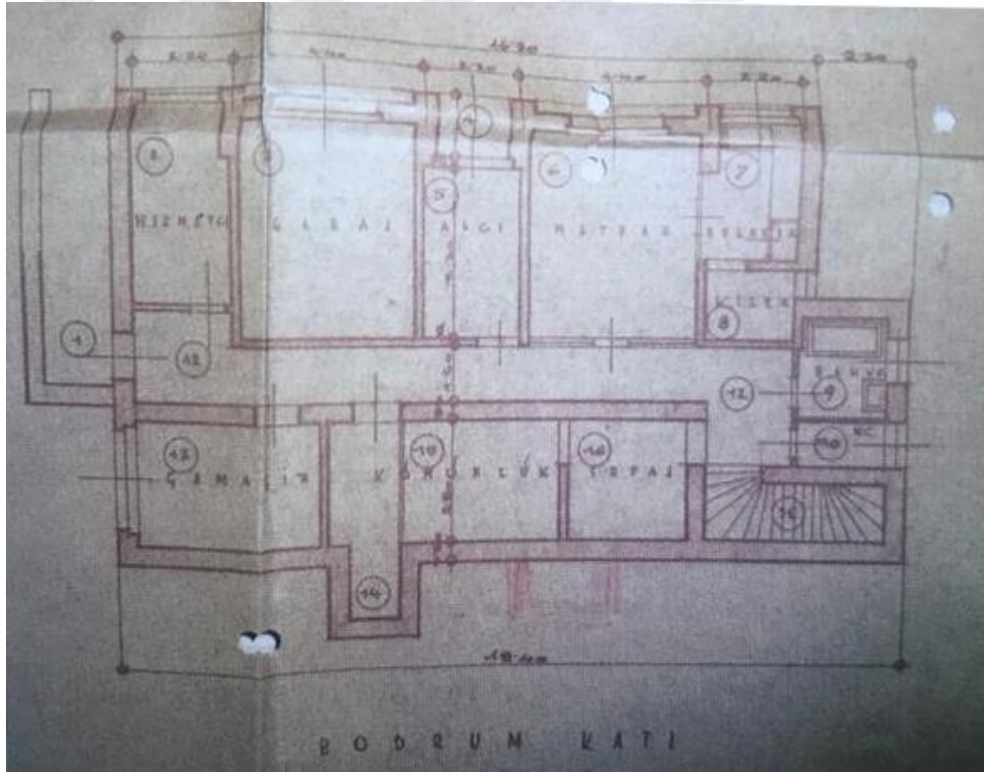
Şekil 7. 108: Ragıp Devres Villası, 1930 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1934: Bernd Nicolai²³³

²³³ A.g.e., s. 34

7.2.4.5.2. Fuat Bulca Evi, Ankara, 1935-36

Fuat Bulca Evi, Egli'nin İstanbul'da tasarladığı Ragıp Deveres Villasına nispetle kendisinin özgün mimari çizgisine daha yakın, fonksiyonel ve kendi içinde tutarlı olmasına karşın yıkılmış ve maalesef günümüze ulaşamamıştır. Atatürk yakın arkadaşı olan Fuat Beye ev yapılması için Egli'ye direktif verir ki "Türk Hava Kurumu Başkanlığını yapan Fuat Bulca ki Atatürk'ün Selanik'ten yakın arkadaşı ve sınıf arkadaşıdır. Atatürk Fuat Bulca için ev inşa edilmesini ister"²³⁴ ve Egli bu isteği yerine getirir.

Eğimli bir arazi üzerine inşa edilen yapı yol cephesinden bakıldığında iki kat iken bahçe cephesinden bakıldığında üç katlıdır. Yatay ve dikey iki dörtgen formun kesiştiği yapı yaklaşık 19,00 m ene ve 8,00 m derinliğe sahiptir.

Şekil 7. 109: Fuat Bulca Evi, Bodrum Kat Planı, 1935²³⁵

Bodrum katın yola bakan ön cephesinin gömülü kısmında çamaşırhane ve kömürlük bulunur. Arka cepheye bakan kısımda ise çamaşır odasının tam karşısı

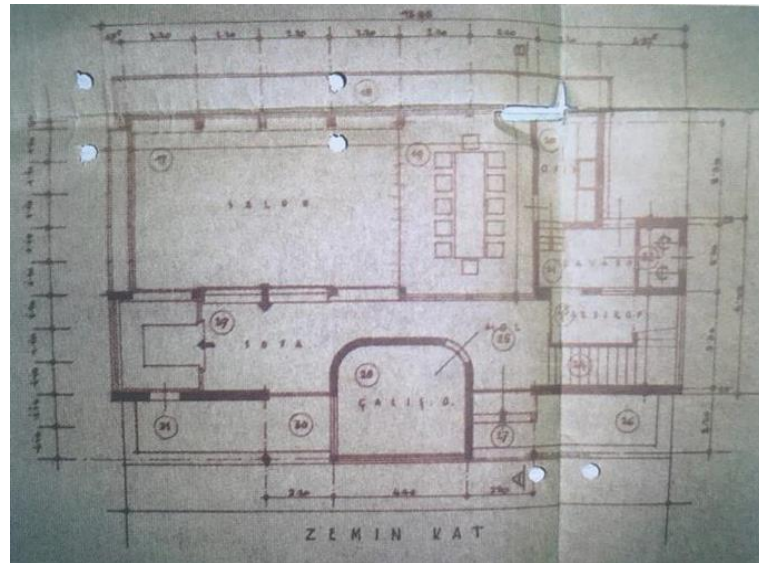
²³⁴ Ernst Egli, *Erinnerungen (Anılar) II Cilt*, Yayınlanmamış, Meilen/ Zürich, 1969, s.57

²³⁵ Anonim, Ernst A. Egli Türkiye'ye Katkıları, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 2017, s.225

köşesinde hizmetli odası, onun yanında garaj, garajın sonrasında aşçı odası, aşçı odasının bitişiğinde ise mutfak ve mutfak içinde bulaşık odası ile kiler konumlandırılmıştır. Ön cephe ve arka cephelerinde bulunan mekanlar ve ıslak hacimlerin arasındaki dikdörtgen formlu koridora bağlanmışlardır. Merdivenkovanası ile mutfak arasında kalan mahalde banyo ve WC yer almaktadır. Burası aynı zamanda giriş katının ıslak hacimlerinin bulunduğu mahallin altına tekabül etmektedir. Arka cephenin bodrum kat seviyesi taş duvarla örülüdür.

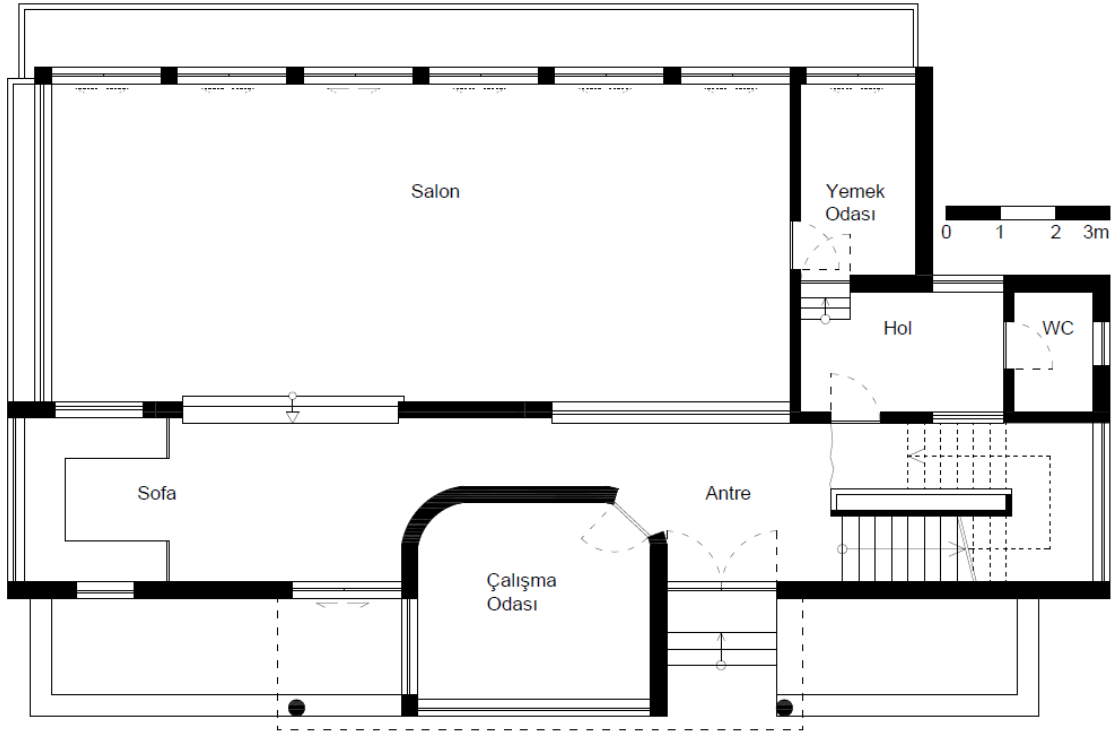

Şekil 7. 110: Fuat Bulca Evi, Bodrum Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

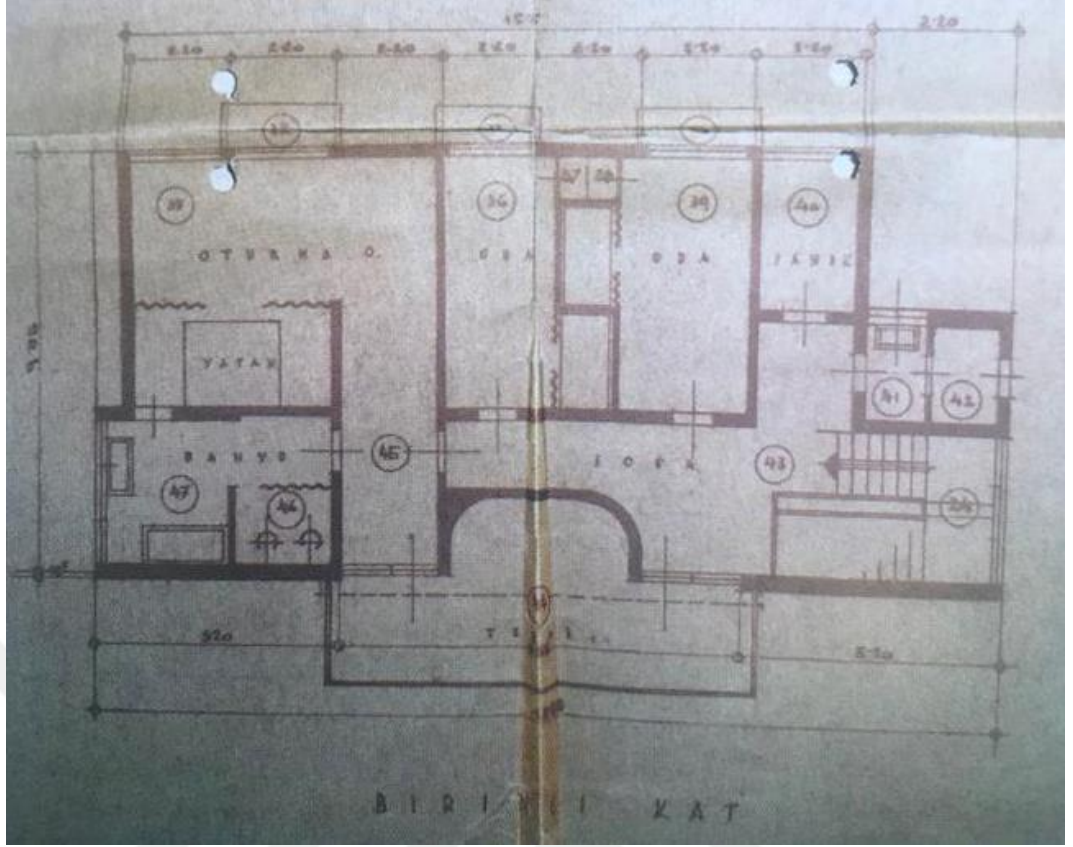
Şekil 7. 111: Fuat Bulca Evi, Zemin Kat Planı, 1935²³⁶

²³⁶ A.g.e., s.225

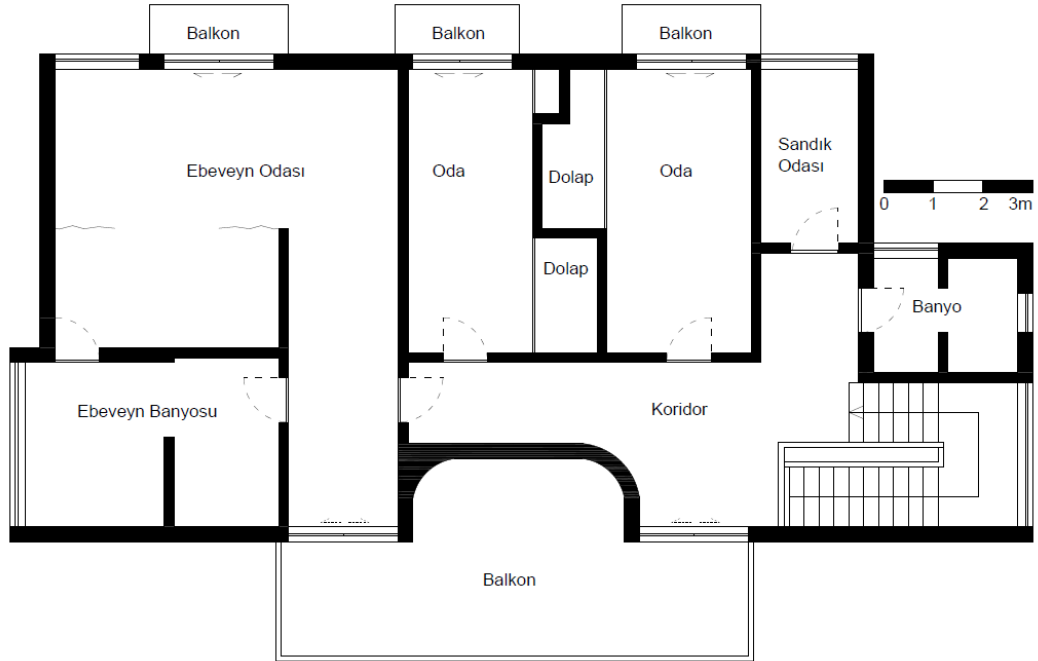

Şekil 7. 112: Fuat Bulca Evi, Zemin Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

Zemin katın merkezinde ve öne fırlayan çalışma odasına nispetle sağda ana giriş kapısı, solda sofa, arka cephede onu neredeyse boyunu boyunca kapatan ve üç basamakla inilen salon bulunur. Yapıya ana giriş çalışma odasının sağındandır. Salonun sağında, ana girişin (sağ giriş) arkasında yemek odası yer alır. Ana girişin hemen sağına merdivenkovası konumlandırılmış, merdivenkovası ve yemek odası arasına ıslak hacimler yerleştirilmiştir. Zemin katın ortasına konumlandırılmış olan çalışma odası, yola doğru taşmış, sade ve keskin hatlarla tanımlanarak ön cepheye bir hareketlilik kazandırılmıştır. Sol kanadın sol tarafına sofa konumlandırılmıştır. Sofadan yola bakan cephede mükemmeliyetin temsili olan, modern ve minimalist mimarinin sembollerini andıran, gemi kamarasından öykülenen dairesel bir pencere varken, sol yan cephesinde üç kanatlı bir pencere bulunur. Sofa, salon ve ofisin yatay dörtgen formu, merdivenkovası ve ıslak hacimlerin oluşturduğu dikey dörtgen formu birleşerek yapı 'L' formunu almıştır. Salon ve yemek odası boyunca bütün arka cephede toplam yedi tane çift kanatlı cam kapı ile gün ışığının alınabilmesi için açık hale getirilmiştir. Sol yan cephenin zemin kat seviyesinde salon kısmı dışarıya çıkıntılı ve camekânlıdır. Böylece Salon her iki cepheden cam açıklıklarıyla şeffaf hale getirilmiştir.

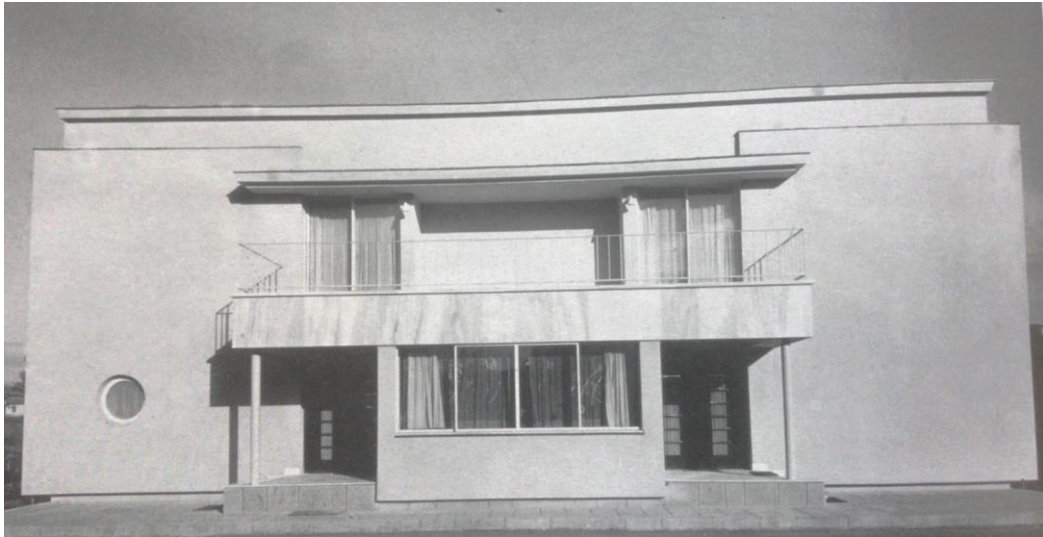
Şekil 7. 113: Fuat Bulca Evi, 1. Kat Planı, 1935²³⁷

Şekil 7. 114: Fuat Bulca Evi, 1. Kat Planı, Haz. Murat Erdal DERE

²³⁷ A.g.e., s.225

Birinci katta merdiven kovanıyla ulaşılan mahal sofadır. Sofanın yola bakan (ön) cephe tarafında teras (zemin katta çalışma odasının üstü) ve terasın soluna banyo konumlandırılmıştır. Bu üç mahal yol (ön) cepheye, banyonun arkasında bulunan ebeveyn odası arka cepheye bakmaktadır. Arka cephede aynı şekilde yan yana iki oda, odaların sağında, zemin kattaki yemek odasının üstünde sandık odası bulunmaktadır. Merdivenkovanın hemen üstünde sandık odasına ulaşmadan alt sağda ıslak hacimler konumlandırılmıştır. Arka cephede yer alan tüm odaların kendilerine has balkonları varken sandık odasında yalnızca çift kanatlı bir pencere bulunmaktadır. Cephede simetriyi sağlamak için ebeveyn odasına da çift kanatlı bir pencere yerleştirilmiştir. Birinci katın sol yan cephesinde zemin kattaki gibi üç kanatlı pencere bulunmaktadır. Merdivenkovanın bulunduğu sağ yan cephe, ızgara formundaki pencerelerle şeffaf hale getirilmiştir. Aynı cephede ıslak hacimlerin bulundukları mahallerin pencereleri ise sofadaki pencere gibi dairesel forma sahiptir. Giriş katında binanın sol yan cephesinde yer alan sofaya ait üç parçalı pencere aynı cephenin bu sefer birinci katında -banyoda- üç parçalı bant pencere halini almıştır. Zemin kattaki çalışma odasının üzerini kaplayan ve birinci katta ana cephenin tam ortasına yerleştirilen alanda teras bulunmaktadır. Çalışma odası pencerelerle şeffaflaştırılmasına rağmen üzerindeki terasta kör duvar olarak devam etmiş böylece doluluk-boşluk dengesi sağlanmıştır. Zemin katta bulunan giriş kapılarına nispetle balkona çıkış için iki kanatlı camlı kapılar yerleştirilmiştir.

Şekil 7. 115: Fuat Bulca Evi, 1935 Ön Cephe²³⁸

²³⁸ A.g.e., s.224

Şekil 7. 116: Fuat Bulca Evi, 1935 Ön Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai²³⁹

Şekil 7. 117: Fuat Bulca evi, 1935 Arka Cephe; Fotoğraf, yaklaşık 1936: Bernd Nicolai²⁴⁰

²³⁹ Bernd Nicolai, A.g.e., s. 37

²⁴⁰ A.g.e., s. 37

7.2.4.5.3. Türk Hava Kurumu Tayyare Sineması, İzmir, 1933-34

İzmir'in Birinci Kordonunda yıllarca hizmet vermiş olan sinema 1960'lı yıllarda yıkılıp yerine apartman dikilmiştir. Günümüzde Atatürk Caddesi üzerinde bulunan Konak İlçesi, Kültür Mahallesi 7500 ada ve 6 parselde konumlandırıldığı sözlü kaynaklardan öğrenilmiştir. Bina zemin ve zemin üzeri iki kat olmak üzere toplam üç katlıdır. Kübik bir forma sahip olup, köşelerde bulunan pencereler simetrik şekilde yatay dikdörtgen formundadır. Bu form üst ve alt yatay söve çizgilerinin köşeyi dönerek devam etmesiyle betimlenmiş, bir derinlik hissi oluşmasını sağlamıştır. Sinemaya Kordon'dan girilir (ana cadde). Ana girişin üzeri beton saçaklıdır ve daha tanımlı hale getirebilmek için betonarme giriş saçağı üzeri demir ferforje ile kaplanmıştır. Ana girişin iki yanında simetrik üst üste yedi adet dizilmiş dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencerelerin hem altı hem üstü yatay sövelerle cepheye hareket getirerek hafifletmektedir. Girişin birinci kat seviyesinde ve giriş saçağı üzerinde beş adet karemsi pencere yer almaktadır. Bu pencerelerin üzeri hem orta aksın tanımını tamamlayan dışa doğru hafif çıkıntılı bir yüzey oluşturmuş ve bu yüzeyi ortalayacak şekilde iki adet yüzeye saplanmış bayrak direği yer almıştır. Muhtemelen Avrupa sinema yapılarında olduğu gibi filmin afişi veya benzeri bir reklamın asılması için giriş saçağının üzerinde öne taşan düz bir satıh bırakılmıştır.

Şekil 7. 118: Türk Hava Kurumu Tayyare Sineması, İzmir, 1934 Ön Cephe; Fotoğraf, Bernd Nicolai²⁴¹

²⁴¹ A.g.e., s. 42

Şekil 7. 119: Türk Hava Kurumu Tayyare Sineması, İzmir, 1934 Ön Cephe, Şenay Savur²⁴²

7.2.4.5.4. Sivil Mimari Örneklerinde Diğer Yapılar

Egli'nin tasarladığı lakin planlarına ulaşamayan sivil mimari yapıların listesi aşağıda verilmiştir;

- Etimesgut Köyü Han-Hamam-Çarşı, Ankara, 1930
- Siemens Ticarethanesi, Ankara, 1933-34
- Tahsin Öz Evi; Ankara, 1933
- Vehbi Koç Hanı; Ankara, 1933
- Bay Cemal Apartmanı, Akara, 1935

7.3. Cumhuriyet Mimarisine Katkılarının Değerlendirilmesi

Egli ülkemizde var olmuş iki milli mimarlık üslubunun kesişim noktasıdır. Egli'nin Türkiye'ye gelmesiyle I. Milli Mimari bitmiş, Cumhuriyetin modern olarak kabul ettiği Yeni Mimari başlamıştır. Egli'nin tek yapı ölçeğinden, ilkokullar için

²⁴² Şenay Savur, Altmış Yıllarda İzmir'de Sinemalar [online], *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi*, 2017

hazırlattığı tip projelere dek ülkemizde özgün mimari eserler vermiştir. Güzel Sanatlar Akademisi (Sanay-i Nefise Mektebine) Bölüm Başkanı olarak atanmasıyla da eğitimde reformlar yaparak ülkenin hakikatini dikkate alan modern mimarlık eğitimini ülkemize kazandırmıştır. Mimarlık eğitiminde modern yapı, tekniği, yapı konstrüksiyonundan şehir planlama seminerlerini de dâhil ederek, modern şehir kurgusu üzerine yeni ufuklar açmıştır.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Mimarlık Bölüm Başkanı olmasıyla I. Milli Mimarın ikinci önemli ismi olan Vedat Tek bölümden istifa etmiş, böylelikle I. Milli Mimari üslubunun öğrencilere öğretilmesinin yolu kesilmiş ve bu mimari üslup fiili olarak tarihe karışmıştır. Bunun yanında bölüm başkanı olmasıyla da kurmuş olduğu Milli Mimari Seminerini yönetmesi için asistanı Sedat Hakkı Eldem'i görevlendirmiştir. Bu seminerde gerek Osmanlı ve gerekse Selçuklunun özgün yapı detaylarının rölöveleri alınarak arşivlenmiş önemli tarihi mimari öğeler gün yüzüne çıkarılmıştır. Özellikle Eldem'in II. Milli Mimarın kurucusu olduğu bilinmekle beraber seminerlerin bu üslubun gelişmesinde önemli katkıları olduğu kanaatini taşımaktayız.

Türk Mimarların, başta Almanca konuşan yabancı mimarların gelmesi ve kamu binalarının modern mimari uygulamalarını üstlenmesiyle iş imkânları kısıtlanmıştır. Bu şartlarda bazen ufak devlet projelerini alan bazen de müteahhitliğe soyunan mimarlarımız Başkent bürokrasisinde yeterli ilgiyi görememişlerdir. Yabancı mimarlara nispetle hem hak ettikleri parayı alamıyor hem de alacaklarını zamanında tahsil edemiyorlardı. Mimarlarımız böylesi sorunların giderilebilmesinde bireysel çabaların ve girişimlerin yeterli olmayacağından hareketle, birbirlerinden habersiz 18 Şubat 1927'de Ankara'da 'Türk Mimarlar Cemiyeti'ni ve 9 Mart 1927'de İstanbul'da 'Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi'ni kurmuşlardır. Bu iki meslek derneği 1939 yılında birleşerek 'Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne dönüşmüş ve böylelikle Ankara merkez, İstanbul da şube haline gelmiştir. TYMB (Türk Yüksek Mimarlar Birliği) 1954 yılında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, kısa adıyla TMMOB'ye dönüşmüştür. Kurulmasında Gaziantep Milletvekili Y. Mimar Süleyman Kuranel'in (1911-1987) siyasi ve Güzel Sanatlar Akademisinden sınıf arkadaşı Prof. Mimar Orhan Alsaç'ın (1914-1991) -o dönem Bayındırlık Bakanlığında müsteşar- ise mevzuat ve Odanın tüzüğü konusunda katkılarını birleştirerek netice almışlardır.²⁴³ Ayrıca Kuranel ve Alsaç Egli'nin Akademiden

²⁴³ Üstün Alsaç, Bir Türk Mimarın Anıları Yaşamı Etkinlikleri: Orhan Alsaç, YEM Yayınları, İstanbul, 2003, s. 134

talebeleriydi. Buradan hareketle Türkiye Mimarlarının bir arada olduğu ve Anayasal koruma altına alındığı kurumun kurulması, Egli'nin talebelerine nispetle bize tali bir etken olarak da değerlendirme fırsatı vermektedir.

Egli hem mimari uygulama hem mimari eğitimi hem mimarının kurumsallaşması hem de Şehir Bölge Planlaması kürsüsünü kurarak İmar planları yapmış, hem de planlamanın esaslarını ve Türkiye'de teorisini kurarak modern Türk kentleri kurulmasında öncülük etmiştir.

Egli, modern mimari ile yerel mimari öğeleri bir kompozisyon şeklinde harmanlayarak ülkemizde yeni bir mimari doğmasına katkı vermiştir. İnci Aslanoğlu Egli'nin modern mimari anlayışını “Modern mimarlığın uluslararası ilim ve tekniğe dayandığını, yapıyı çevresiyle birlikte düşünmek gerektiğini ilk öğütleyen mimardır”²⁴⁴, şeklinde özetlemektedir. Egli Türkiye'nin inşasında bilfiil çalışmış ve Türkiye'den ayrılmış olsa bile Mimar Sinan'ın tanıtılması gibi Türkiye'nin fahri kültür elçisi olmuştur. Egli memleketimize katkılarının yanında Türkiye'deki faaliyetleri de kendisine çok şey katmıştır. ETH Zürich'te Şehir Bölge Planlama Bölümünü kurmuş, Lübnan ve İsviçre'de imar planı uygulamaları yapmıştır.

²⁴⁴ İnci Aslanoğlu, 1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Doktora Tezi, İTÜ, İstanbul, 1979, s.36

8. SONUÇ

Tarih sadece, geçmişe dair duyduğumuz merakı gidermek için okunmaz, bilakis bu maksatla geçmiş merakımızı tatmin etmek için okunsaydı, tarih diye bir disiplin ortaya çıkmaz, bu kadar ciddiye alınmazdı. Tarih, geçmişini anlamaktan çok geleceğimizi görmeye ve inşa etmeye yarayan bir bilim dalıdır. Ortak bir tarihe sahip olmakla ortak bir geçmişe sahip olmak çok farklı mefhumlardır. Ortak tarihe sahip olmak ise bir ortak bilinç göstergesi olup buradan tarih bilinci ve millet olma şuuru ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı geçmişimizin tarih olmaktan çıkışını kabaca XIX. Yüzyıl başlarına, resmen de Tanzimat'la başlatma imkânına sahibiz. Tarihi, tarih olmaktan çıkaran önemli kırılmanın cumhuriyet tarihçiliğinin ideolojik zorlamasıyla olduğu aşikârdır. Cumhuriyet elitinin gözünde iki tür tarih mevcuttur: bunlardan ilki İslam öncesi Türk tarihi -ki asıl tarih o olmalı kanaati hâkim- diğeri de İslam sonrası tarih -o da tarih olmaktan çok sadece bir geçmiş ve değinilmemesi gereken belki de unutulması gereken bir geçmişini temsil etmekte- olarak bir ayırım yapmak çokta yanlış bir ayırım olmadığını düşünmekteyiz.

Osmanlı'ya geri kalmışlığın tüm günahını yüklemek ve Osmanlı üzerinden bütün bir İslam tarihi ile hesaplaşmak, Cumhuriyet elitinin gayesi olmuştur. Yeni rejimle medeniyet tasavvuru değiştiriliyor, bir zamanlar ait olduğumuz medeniyetin yükseldiği temeller mahkûm edilerek yeni bir yaşam biçimi topluma dikte ettiriliyordu ve bunu muasır medeniyet seviyesine ancak böylelikle çıkılacağı inancı yayılıyordu. Bizim nesillerin tarihi okuma gayreti, bir yanda öne çıkarılan Türk tarihi diğeri yanda karanlık Osmanlı geçmişi vurgusu ekseninde ortaya çıkmış bir gayrettir.

Tarih yorumunun resmi görüş çerçevesinde ideolojikleştirilmesi, tarihle birlikte tüm değerlerin aşağılanması beraberinde getirmiştir. Değerleriyle birlikte geçmişini de savunan toplum için tarih, tarih olmaktan daha fazla anlama sahiptir. Tarih bizi millet haline getiren bir değer olmaktan çıkarılarak; parçalayan ve ayrıştıran bir geçmiş haline zamanla getirilmiştir.

Bu bağlamda günümüze gelindiğinde; hızla değişen ve dönüşen dünyada her hareketin kendi içinde rasyonalize edilerek meşrulaştırıcı argümanlar üretmesi mümkündür. Ancak milletleri millet yapan ortak değerlerin hızla kendi bünyesinden neşet etmeyen başka değerlerle yer değiştirmesi belki de günümüzde yaşanan mimari sorunların asıl kaynağını teşkil etmektedir.

Bu bağlamda şu soruyu sormak ve cevaplamak hakkımız olmalıdır: Niçin Osmanlı Devleti'ni ıslah etmek yerine yeni bir devlet, rejim ve sistem kuran irade;

Osmanlı'nın I. Cihan Savaşına girmesine karşı çıkan ve savaşın kaybedilmesinde Alman askeri yetkililerini suçlayanlar, Cumhuriyetin kurulmasıyla modernleşme adı altında Alman ve Almanca konuşan konularının uzmanları üzerinden Cumhuriyeti inşa ettiler? Bu sorunun cevabı esasında yine Alman tarihinde yatmaktadır. Almanya reformist hareketinin kurucusu Martin Luther, iddiaları ile Katolik Kiliseye karşı çıkmakla işe başlamıştır. Bu hareket Protestanlık akımını doğurmasıyla milli bir din, milli bir dil ve milli bir ulus birlikteliğini ortaya çıkartmıştır. Benzer biçimde Cumhuriyetin kurucu iradesinin yapmış olduğu devrimleri ve bu devrimlerin seküler temellerini, Alman veya Almanca konuşan uzmanlarla gerçekleştirmesine, yine dil-güneş teorisinin yanında yeni bir tarih şuuru ve herkesi kuşatacak yeni bir din oluşturma gayretlerine girişilmesine bir de bu açıdan bakmakta fayda olduğunu mülahaza etmekteyiz. Böylelikle bu temeller üzerinden yeni inşa edilecek mekânlarda seküler düşüncenin temelini oluşturan ve devrimleri Anadolu'ya ulaştırmanın en kısa yolunun mimariden geçtiğini görmekteyiz.

Ernst Egli bize has mimarlık tarihimizin kesişim noktasıdır. Çünkü gelişyle I. Milli Mimari bitmiş ve çekingen modern mimari veya kübik modern mimari diye de adlandırılan Erken Cumhuriyet Mimarisi veya Yeni (modern) Mimari başlamıştır. Egli'nin Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık şubesine atanmasıyla verdirdiği Milli Mimari Seminerleri'nin başına asistanı Sedad Hakkı Eldem geçirmesi ve Türkiye'den gitmesiyle de II. Milli Mimari üslubunun Eldem'le başlamış olması tesadüf olmasa gerektir.

Konuyu daha açık şekilde açıklamak için kısaca Türk Mimarlık üsluplarını;

1. I. Milli Mimari (1908-30)
2. Modern (Yeni) Mimari (1927-40)
3. II. Milli Mimari (1940-50), olarak kabaca tasnif edebiliriz.

Bu üsluplar için Almanca konuşan mimarların katkısını veya etkisini yadsıyamayız. Egli memleketimizde icra edilmiş bu üç mimari üslupla ilişkili olup, birincisinin gelişyle bitmesine vesile olmuş, ikincisinde ise bilfiil içinde yer almış ve üçüncüsünde ise temellerinin atılması ve bu düşüncenin başlamasına bizzat ama mimari üslubun gün yüzüne çıkması bağlamında dolaylı katkısı olduğunu düşünmekteyiz.

I. Milli Mimarinin kurucusu Kemaleddin Bey ve önemli temsilcilerinden biri Mimar Vedat Tek'tir. Kemaleddin Bey devlet tarafından 1888 yılında tren garları yapmak üzere İstanbul'a gelen Mimar August Carl Friedrich Jasmund'a asistanlık yapmakla görevlendirildi. Jasmund, İstanbul'da kaldığı süre boyunca asistanlığını yapan Kemaleddin Bey'i tahsilini ilerletmesi için Berlin Teknik Üniversitesinin Mimarlık bölümünde okumak üzere Berlin'e götürmüştür. Kemaleddin Bey memlekete döndükten

sonra etkilendiği ve eğitimi aldığı Almanya’da ve Avrupa’da o dönem geçerli olan Neoklasizm ekolünü yorumlayarak uyguladığını yukarıda tafsilatıyla açıklamış bulunmaktayız. Egli’nin Türkiye’ye gelişiyle de I. Milli Mimari yerine Yeni Mimari (Modern Mimari) uygulanmaya başlanmıştır.

Kemaleddin Bey’in I. Milli Mimaride yerel mimarlık öğeleriyle Avrupa’da uygulanan Neoklasik üslupla olan uyum gayretlerinden etkilenen Egli de aynı düşünce tarzını benimsemiş bir mimardır, lakin farkı modern mimari öğretisine ters düşmeyen cepheden ziyade plan düzleminde yerel öğeleri kullanmasıdır. Çünkü Egli yerelden kopuk modern mimarinin bulunduğu coğrafyada kalıcı olamayacağı kanaatine sahiptir ve bu uyumu yakalaması için asistanı Sedat Hakkı Eldem’e Milli Mimari Seminerlerinin sorumluluğunu vermiştir. Bu seminerde elde edilen arşivle beslenen Eldem ise Egli’nin Türkiye’den ayrılmasından sonra II. Milli Mimari’nin kurucusu olmuştur.

Sonuç olarak mimarlık üsluplarımızda Alman etkisinin varlığı aşikâr olup, bu mimarinin temsilcilerinden Egli’nin katkıları da yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Anadolu’nun en ücra köylerinde bile yapılabilecek ‘Köy İlk Mektep’ tip projeleriyle dönemin ideolojisinin uyumu ve bu mekteplerin yerlerinin kesin belirtilmemesine karşın köyün mümkün olan en yükseğine inşa edilmesi telkini, böylelikle yeni rejimin köye hem modern eğitimin verileceği bir mekân hem de anıtsal bir yapı ile temsili sağlanmıştır. Egli’nin Gazi Eğitim Enstitüsü binasını Kemaleddin Bey’in elinden Mustafa Kemal’in marifetiyle alıp tamamladığını yukarıda ki bölümlerde izah ettik. Bu eğitim yapısından mezun olan genç öğretmenler ve bunların arasından sıyrılıp geleceğin öğretmenleri eğitecek olan eğitimcilerin çoğalmasıyla kurulan Köy Enstitülerinin alt yapısını oluşturduğu malumumuzdur. Özetle Egli hem tip proje bağlamında köy okullarından hem de bu köy okullarında görev yapacak öğretmenlerin yetiştiği mekânları tasarlayan bir mimardır. Onun haricinde eğitim yapılarıyla muhtelif liseler ve fakülte binalarıyla da katkı sağlamıştır. Ama asıl etkisi ülkede hizmet verecek genç mimarları eğitmek ve daha önceki tecrübelerinden yararlanarak ülkemizin şartlarını göz önünde bulunduran mimarlık eğitim programı hazırlamak ve uygulamak olmuştur. Bu programda teknik konular haricinde Milli Mimari Seminerleri Mektebin kurucusu Osman Hamdi Beyin yeğeni olan ve asistanı Sedat Hakkı Eldem’e emanet ederek, yerelden kopuk mimarinin ayakta kalamayacağını bizlere göstermiştir. Bu seminerlerle ve yılların birikimiyle de oluşan mimari bilgi birikimi II. Milli Mimarinin kurulmasının teorik alt yapısını oluşturmuştur. Ayrıca ülkemizde var olan mimarlık fakültelerindeki restorasyon bölümlerinin mevcudiyeti o günlere dayanmaktadır.

Mimari ölçekte tasarladığı ve inşa ettiği tek yapı ölçeği haricinde şehir planlamasında da Avrupa'daki çağdaşlarına nispetle planlamaya da farklı yaklaşmıştır, zira çağdaşları modern mimarinin ruhu akla dayanan işlevsellik düsturuyla yıkarak yeniden inşa etmeyi şehirler içinde tasavvur etmişlerdir. Lakin Egli yıkarak inşa etmek isteyen diğer modernist mimarlara rağmen, şehirlerin tarihi dokularının korunarak geliştirilmesine inanmıştır. Gerek teorisinde ve gerekse başta ülkemizde tasarladığı Şehir İmar Planlarında görüleceği üzere yaptığı uygulamalarda şehrin kültürel ve tarihi dokusuna sahip çıkmakla birlikte değer vererek korumuş hatta öne çıkararak yeni planladığı dokuyla uyumlu hale getirmiş daha yapıcı bir planlama anlayışı geliştirmiştir.

Egli'nin 1936 yılında tüm resmi görevlerinden istifa ederek Atatürk'e gelip ülkemizden ayrılmak için affını istemesi karşılığında Atatürk tarafından Gazi Orman Çiftliğinde görevlendirmesi tarihçilerin araştırması gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunun ötesinde fikri bağlamda Mimar Sinan'ın yazdığı eserle tüm dünyaya tanıtmış ve Türk Evi kavramıyla da onun teorik analizini yapmıştır. Daha sonradan asistanı Eldem ise Türk Evi kitabını yayınlamıştır. Ülkemize ikinci gelişinde Mülkiyelilere verdiği şehir planlama dersleri ile de modern şehirlerin ve alt yapıların mimarlık bağlamında nasıl değerlendirilmesi gerektiğini geleceğin vali, kaymakam ve Mülkiyelilerine öğretmek malumat sahibi olmalarına vesile olması bağlamında katkı sağlamıştır.

Son olarak cumhuriyetin kurucu iradesi modernleşmeden mutlak Batılaşmak veya Avrupa'yı taklit etmeyi anlamaktayken, buna karşın Egli eserlerinde öncelikle çevre, iklim, tarih ve yereli dikkate alıp günün tekniği ile harmanlayarak yorumlamıştır. Bu anlayışını; Akademide (Milli Mimari Semineri) olarak görmekteyken, Şehir Planlamasında tarihi yapıları merkez haline getirmesi ve mimari eserlerinde yerel öğelere yer vermesiyle kendi modern yorumunu katmıştır. Egli'nin bu tavrı 1950'lerde Modern mimariye tepki olarak ortaya çıkan Postmodern üslupla benzerlik göstermektedir. Biz Egli'nin 1927'deki yorumunu ve anlayışını ancak günümüzde görmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Aptullah Ziya, 1932, Yeni Sanat, Mimar Dergisi, sayı 4, s. 97-98
- Akipek, J. G., 1966, Türk Medeni Hukuku, *Sevinç Matbaası*, Ankara, s.25
- Alpagut, L., 2012, Cumhuriyetin Mimarı Ernst Arnold Egli, *Boyut Yayıncılık*, İstanbul, s. 246
- Alpagut, L., 2010, Atatürk Orman Çiftliği'nde Ernst Egli'nin İzleri, *METU JFA*, s.248, 239-264 doi:10.4305/METU. JFA. 2010.2.13
- Alpagut, L., 2010, Modernleşme Projesinin Temsilinde Önemli Bir Yapı: İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu, *Alternatif Politika*, Cilt 2. Sayı 2, 126-150, s. 136
- Alsaç, Ü., 2003, Bir Türk Mimarın Anıları, Yaşamı, Etkinlikleri: Orhan Alsaç, *YEM Yayınları*, İstanbul, s. 25-134
- Anonim., 1933, İlkmekeç Planları Albümü, *Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Dairesi*, Ankara, s. 6-21
- Anonim., 2017, Ernst A. Egli Türkiye'ye Katkıları, *TMMOB Mimarlar Odası*, Ankara, s. 66-225
- Anonim, 1981, Karl Friedrich Schinkel 1781-1841, Aus seinem Berliner Schaffen, *Berlin-Information*, Berlin, s. 7-11
- Anonim., 2015, Medeniyet Köprüsü Beş Şehirli (Ekrem Hakkı Ayverdi), ed: Haluk Dursun, *T.C Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara, s. 92-93
- Anonim, 1930, Yeni Mimari: Mimarlık Aleminde Yeni Bir Esas, *Hakimiye-i Milliye Gazetesi*
- Aslanoğlu, İ., 2001, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları*, Ankara, s. 165-172
- Aslanoğlu, İ., 1979, 1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek İstanbul, s. 36
- Atalay Franck, O., 2012, Architektur und Politik: Ernst Egli und die türkische Moderne 1927-1940, *gta Verlag*, Zürich, s. 35-208
- Atatürk, 1959, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara, s.212
- Barbour, I. G., 2004, Bilim ve Din, *İnsan*, İstanbul, s. 114

- Batur, A., 2003, M. Vedat Tek, Kimliğin İzinde Bir Mimar, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, s. 63-236
- Behrens, P., 1912, Peter Behrens Halle [online]
<https://structurae.net/en/structures/peter-behrens-hall> [Ziyaret Tarihi: 10 Kasım 2020]
- Bein, A., 2012, Osmanlı Uleması ve Türkiye Cumhuriyeti, *Kitap Yayınevi*, İstanbul, s. 152
- Bilsel, C., 1933, Lozan, Cilt II, *Ahmet İhsan Matbaası*, İstanbul, s.117
- Bozdoğan, S., 2002, Modernizm ve Bir Ulusun İnşası, *Metis*, İstanbul, s. 62-106
- Bozkurt, G., 1996, Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, s. 5-207
- Bozkurt, M. E., 1944, "Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı?" Medeni Kanunumuzun XV. Yıldönümü için Armağan, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını*, İstanbul, s. 7-20
- Celal Esat, 1931, Yeni Mimari, *Agah-Sabri Kitaphanesi*, İstanbul, s.11-15
- Çeviker, T., 2010, Karikatürkiye, Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008, 3cilt, *NTV Yayınları*, İstanbul, s.106-142
- Dere, M. E., Özel Arşivi
- Dere, M.E. ve Oral, M. 2020, Erken Cumhuriyet Döneminde Ernst Arnold Egli’nin Köy İlkemektep Planları ve Eğitimin Önemi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 61(47), s.252-277
- Egli, E. A., 1925, Kritik der protestantischen Baukunst, bis zum Ausgang 19. Jahrhunderts, Doktora Tezi, Technische Hochschule Wien, Viyana, s.54
- Egli, E. A., 2008, Atatürk’ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken, çev: Güven Göktan Uçer, *Türkiye İş Bankası Yayınları*, İstanbul, s. 90-186
- Egli, E. A., 1969, Erinnerungen (Anılar), II cilt, *Yayınlanmamış*, Meilen/Zürich, s. 4-472
- Egli, E. A., 1930, Mimari Muhit, Türk Yurdu, Haziran Sayısı 30-224, s.23-24
- Egli, E. A., 1930, Mimarlıkta Maksadın Düşüncesi, Türk Yurdu, Ağustos Sayısı 32-226, s.33-36
- Egli, E. A., 2009, Osmanlı Altın Çağının Mimarı Sinan, çev. Prof. Dr. İbrahim Ataç, *Arkeoloji Sanat Yayınları*, İstanbul
- Eidgenössischen Technischen Hochschule Zürich (ETHZ) Arşivi

- Erkin, F. C., 1987, Dışışlerinde 34 Yıl, *Türk Tarih Kurumu* Basımevi, Ankara, s. 35
- ETHZ., Resmi İnternet Sayfası [online]
<https://ethz.ch/de/die-eth-zuerich/portraet/geschichte/epochen.html> [Ziyaret Tarihi: 10 Kasım 2020]
- Gaertner, E. 1868, Die Bauakademie [online],
[https://de.wikipedia.org/wiki/Berliner_Bauakademie#/media/Datei:Bauakademie_Schinkel_\(Eduard_Gaertner\).jpg](https://de.wikipedia.org/wiki/Berliner_Bauakademie#/media/Datei:Bauakademie_Schinkel_(Eduard_Gaertner).jpg) [Ziyaret Tarihi: 10 Kasım 2020]
- Haşım, A., 1991, Bütün Eserleri-3, Gurabâhane-i Laklakan, Diğer Yazıları, *Dergah Yayınları*, İstanbul, s. 59-61
- Heine, H., 2017, Almanya'da Din ve Felsefenin Tarihi, çev. Semih Uçar, *Ayrıntı Yayınları*, İstanbul, s. 56-58
- Kaçar, A. D., 2015, Kültür/Mekân: Gazi Orman Çiftliği Ankara, *KOÇ Üniversitesi VEKAM*, Ankara, s. 72, s. 80
- Lipstein, K., The Reception of Western Law in Turkey [online], İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s.13, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/6610> [Ziyaret Tarihi: 18 Nisan 2020]
- Meray, S., 1972, Lozan Barış Konferansı, Tutanakları, Belgeler, Takım II, c.1, Kitap 1, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, Ankara, s.51
- Nicolai, B., 1998, Moderne und Exil, Deutschsprachige Architekten in der Türkei 1925-1955, *Verlag für Bauwesen*, Berlin, s. 21-42
- Özbek, Y., 2019, Kayseri/Pınarbaşı'nda Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-45) Köy Okulları, *Mediterranean Journal of Humanities*, Cilt IX/I, s. 267-286
- Ragon, M., 2010, Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi, *Kabalcı*, İstanbul, s. 18-276
- Sarioğlu, M., 2001, Ankara Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945), *T.C. Kültür Bakanlığı*, Ankara, s. 6-158
- Savur, Ş., 2017, Altmışlı Yıllarda İzmir'de Sinemalar [online], Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi, <http://www.ahmet-akay.com/?pnum=232&st=Altm%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20Y%C4%B1llarda%20Sinemalar> [Ziyaret Tarihi: 5 Aralık 2020]
- Semper, G., 1865, ETH Zürich Hauptgebäude [online]
<https://www.kulturerbe.ethz.ch/index.php/gottfried-semper-digital/> [Ziyaret Tarihi: 10 Kasım 2020]
- Sözen, M., 1996, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul, s. 18
- Sözen, M., 1973, 50 Yıllık Türk Mimarisi, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul, s. 10-172

- Speer, A., 1942, Neue Deutsche Baukunst, *Volk und Reich Verlag*, Berlin, s. 6
- Suda, B., 1996, *Bonant, Holzmeister, Taut ve Egli'nin Mimarlık Çizgileri, Türk Mimarlığı Üzerindeki Etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek İstanbul, s. 85
- Şen, F. ve Halm, D., 2007, Exil unter Halbmond und Sterne, *Klartext Verlag*, Essen, s. 30-97
- T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi II, Cilt 7, İçtima 1, 1.3.1340, s. 5
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007001.pdf> [Ziyaret Tarihi: 12 Haziran 2020]
- T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, Devre I, I.III.1338, C. I, s. 4-5
- T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi III, Cilt 22, İçtima 57, 17.2.1926, C.1, s.230-231
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c022/tbmm02022057.pdf> [Ziyaret Tarihi: 12 Haziran 2020]
- T.B.M.M., Türk Ceza Kanunu Lâyihası (1/783) ve Adliye Encümeni Mazbatası, s. 1
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c023/b064/tbmm020230640021.pdf> [Ziyaret Tarihi: 12 Haziran 2020]
- T.B.M.M., Gizli Celseler, c. III
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT03/gcz01003196.pdf> [Ziyaret Tarihi: 12 Haziran 2020]
- T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi III, C. 25
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c022/b057/tbmm020220570241.pdf> [Ziyaret Tarihi: 12 Haziran 2020]
- T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi III, Cilt 24, İçtima 89, 22.04.1926, s. 173-174
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c024/tbmm02024089.pdf> [Ziyaret Tarihi: 12 Haziran 2020]
- Tanju, B., 2007, Terdeddüd ve Tekerrür, Mimarlık ve Kent Üzerine Metinler: 1873-1960, *Akın Nalça Yayınevi*, İstanbul, s. 225-231
- Tanör, B., 2013, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, s. 33-289
- Taut, B., 1938, Mimari Bilgisi, çev. Adnan Kolatan, *Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatından*, İstanbul, s. 1-6
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi
- Technische Universität Berlin (TU-Berlin, Berlin Teknik Üniversitesi) Arşivi
- Tekeli, İ. ve İlhan, S., 1997, Mimar Kemalettin'in Yazdıkları, *Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı*, Ankara 34-233

- Thoring, S., 1986, Stadtentwicklung Ankara, Diploma Tezi, *TU-Berlin Institut Für Stadt und Regionalplanung*, Berlin, s.49
- Turan, K., 2000, Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi, *Ayışığı Kitapları*, İstanbul, s. 49
- Üçok, C. ve Mumcu A., 1991, Türk Hukuk Tarihi, *Savaş Yayınevi*, Ankara, s. 288
- Üçok, C., Mumcu, A., Bozkurt, G., 2017, Türk Hukuk Tarihi, *Turhan Kitabevi*, Ankara, s. 372
- Von Moltke, H., 1999, Helmuth Von Moltke'nin Türkiye Mektupları, çev. Hayrullah Örs, *Remzi Kitabevi*, İstanbul, s. 9
- Wagner, O., 1841, Otto Wagner (Architekt) [online]
[https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Otto_Wagner_\(Architekt\)](https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Otto_Wagner_(Architekt)) [Ziyaret Tarihi: 10 Kasım 2020]
- Widmann, H., 2000, Atatürk ve Üniversite Reformu, çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil-Doç. Dr. Serpil Bozkurt, *Kabalıcı*, İstanbul, s. 84
- Yavuz, F., 1981, Başkent Ankara ve Jansen, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt VII, Sayı I, s.26
- Yorulmaz, N., 2018, Büyük Savaşın Kara Kutusu, *Kronik*, İstanbul, s. 23